

FILOGALIA

sau culegere din scrierile sfinților Părinți
cari arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși

Volumul II

Din scrierile Sf. Maxim Mărturisitorul

Tradusă din grecește de

Prof. stavr. Dr. DUMITRU STĂNILOAE
Profesor la Facultatea de teologie din București

SIBIU, 1947
TIPOGRAFIA ARHIDIECEZANĂ

Prefață

Cu vrerea și cu ajutorul milostivului și atotputernicului Dumnezeu, putem da la lumina tiparului al doilea volum din Filocalia, cuprinzând câteva din scrierile Sfântului Maxim Mărturisorul.

Implinirea acestei fapte, în greutățile timpului de față, se datorește dragostei ce s'a trezit, în poporul nostru față de această carte. E o dragoste care a cuprins până și pe vrednicii tipografi ai Tipografiei Arhidiecezane din Sibiu, cari cu mare însuflețire, îndoindu-și puterile de muncă și lucrând chiar și peste orele de serviciu, au reușit să culeagă acest volum în timpul record de o lună de zile.

În mod special sunt dator să mulțumesc :

I. P. Sf. Mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan, care a acceptat tipărirea acestui volum în Tipografia Arhidiecezană și, cu largă înțelegere ce-o arată necontentit oricărei fapte de cultură, a promis angajarea a cel puțin 300 exemplare din acest volum pentru bibliotecile parohiale;

P. S. Episcop al Orăzii Dr. Nicolae Popovici, care, cu entuziasmul și cu promptitudinea ce-l caracterizează, a ajutat efectiv la tipărirea acestui volum prin suma ce mi-a trimis-o deodată pentru 200 exemplare din vol. I, ed. II, datorită căreia am putut plăti o parte din hârtie, și prin acoutul apreciabil ce mi l-a pus la dispoziție pentru 250 exemplare din volumul de față, cu ajutorul căruia am achitat o parte din cheltuelile tiparului.

Prin asigurarea ce mi-a dat-o că va merge cu acest număr de exemplare până la tipărirea completă a operei, P. S. Sa îmi va fi un îndemnător și un susținător principal la tipărirea tuturor volumelor.

Ajutorul hotărîtor la tipărirea acestui volum l-a dat însă iarăși bunul meu fost student, Părintele Ieromonah Arsenie dela

*Intru pomenirea părinților
mei: Irimie și Reveca.*

mănăstirea Brâncoveanu. Datorită abonamentelor masive ce le-a procurat P. C. Sa, am putut face față unor greutăți ce se ridicau ca munții în calea tipăririi acestui volum. P. C. Sa poate fi numit pe drept cuvânt ctitor de frunte al Filocaliei românești. După imboldul ce mi l-a dat necontenit la traducerea acestei opere, acum susține cu putere neslăbită lucrarea de tipărire. Dacă Dumnezeu va ajuta să apară întreaga operă în românește, acest act va rămânea legat într-o mare măsură de numele P. C. Sale și de mișcarea religioasă pe care a trezit-o în jurul mănăstirii dela Sâmbăta de Sus, pe cele mai autentice baze ale tradiției ortodoxe și cu mijloacele celei mai curate duhovnicii, ale învățaturii stăruitoare și ale dragostei de suflete.

Fericit că am putut da la iveală acest al doilea volum, rog pe bunul Dumnezeu să-mi ajute să pornesc îndată, încă în vara aceasta, la tipărirea celui de al treilea volum, care va cuprinde marea scriere a Sf. Maxim Mărturisitorul: „Răspunsurile către Talasie”. O parte din hârtia necesară este asigurată, fiind obținută dela fabrică înainte de recentele urcări, prin răvna P. C. Părinte Ioan Cărpinișan dela Petrești-Alba, care mi-a pus pe deasupra în chip gratuit o cotă la dispoziție.

În fața minunii, care se realizează prin tipărirea acestei cărți în vremuri atât de grele, am simțit cu adevărat ceea ce a spus Apostolul: „Când slăbesc, atunci sunt tare” (II Cor. 12, 10). Cu adevărat puterea Domnului întru neputință se arată. Drept aceea, binecuvântat și laudat să fie Domnul pentru toate.

Preamărească-L prin viața lor toți cei ce vor citi această carte.

București, Înălțarea Domnului, 1947.

Prot. Dr. DUMITRU STĂNILOAE

Sf. Maxim Mărturisitorul

(584?)

Viața. Sf. Maxim Mărturisitorul s'a născut la anul 580/la Constantinopol, dintr'o familie nobilă și a avut parte de o educație aleasă. Pe la anul 610 împăratul Eraclie l-a chemat la curte, incredințându-i slujba de prim secretar. Dar încă după trei sau patru ani a părăsit postul și a intrat în mănăstirea Chrysopolis (azi Scutari) de pe țărmul opus al Constantinopolei. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632 se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noului erezii monotelite ce-și făcea apariția la orizont.

Patriarhul Sergie din Constantinopol dăduse statul împăratului Eraclie să caute să câștige pe monofiziții dela granița răsăriteană a Imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva amenințării Persilor. Impăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocși fu câștigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 fu ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se și încheie pactul formal în acest sens între ortodocși și monofiziți.

Dar Sofronie sesiză cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezentă patriarhului Cyrus și-l rugă în genunchi să renunțe la publicarea pactului. Nereușind, se duse la patriarhul Sergie din Constantinopol, dela care obținu ca cel puțin să nu se vorbească nici de o lucrare nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoielii, Sergie publică la 634 o epistolă sinodală. Îndată după aceasta Sofronie ajunse patriarh la Ierusalim. Sergie se adresează papei Onoriu, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală și cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord

cu Sergie, admitând însă că în Iisus Hristos este o singură voință. (Vezi: Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor*, Bonn, 1906, p. 7).

Îndată își publică însă și Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincție clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă liniște. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Eraclie publică așa numita *Ekthesis*, prin care poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toți să mărturisească o singură voință în El.

În lupta pe care aderenții dreptei credințe o pornesc acum împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea și Maxim. Ba întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare „*Ekthesis*”, Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642—645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. „El este sufletul mișcării care pornește din Africa pentru păstrarea curată a credinții” (Straubinger, o. c., p. 8). În Iulie 645 poartă în Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelist al Constantinopolei, în prezența a numeroși episcopi. În același timp la parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelitismului. La finea anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelitismul.

La 648 împăratul Constantin II (641—668) dăduse un nou decret, prin care oprea sub grea pedeapsă de-a se mai discuta dacă în Hristos este una ori două lucrări și voințe (*Typos*). Maxim și papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziții. La 653 Maxim este arestat și adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la 655 e exilat la Biziza în Tracia. O nouă audiere încă în același an la Biziza, are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 fu adus din nou cu Atanasie apocrisiarul

roman și cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Întrucât nu voiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări și voințe, li se tăie în fața mulțimii limba din rădăcină și mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul nici în scris. Astfel se adevăra din nou că flecare particică din dogmele Bisericii s'a impus prin sângele celor ce-au fost gata să-și dea viața pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viață, nu o simplă speculație teoretică. Cei trei fură trimiși apoi într'un al treilea exil în țara Lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde Maxim, rămas simplu monah până la sfârșitul vieții, trecu în același an, în ziua de 13 August, la Domnul, în urma chinurilor suferite, în vârsta venerabilă de 82 ani.¹

Scrierile Sf. Maxim și ordinea lor. Ordinea cronologică a scrierilor Sf. Maxim aproape că n'a format un obiect pentru cercetătorii vieții lui, până la Hans Urs von Balthasar, care a stabilit cu oarecare aproximație datele la cari au fost alcătuite unele din ele, în studiul său: *Die „gnostischen Centurien” des Maximus Confessor* (Fr. i. Br., Herder, 1941, p. 149—156).

¹ Pentru această scurtă notă biografică am folosit: V. Grumel, *Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur*, în *Dictionnaire de Théologie catholique*, tom. X, Première partie, p. 448—459; Același, *Notes d'histoire et de chronologie sur la vie de saint Maxime le Confesseur*, *Échos d'Orient*, 26 (1926) p. 24—32; R. Devreese, *La vie de St. Maxime le Confesseur et ses recensions*, *Anal. Boll.* 1923, p. 5—49; Același, *Le texte grec d' l'Hypomnesticon de Théodore Spoudée*, *Anal. Boll.* 53 (1935), p. 49—80; Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor*, Bonn, 1906; Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, Fr. i. Br. (Herder) 1941; P. Peitz, *Martin I und Maximus Confessor*, *Beiträge zur Geschichte des Monothelitenstreites in den Jahren 645—648*, în *Historisches Jahrbuch* 38 (1917) 213—236, 429—458; V. Grumel, *Recherches sur l'histoire du monothélisme*, în *Echos d'Orient*, 32 (1929), 31 urm.; R. Devreese, *Le fin inédite d'une lettre de Saint Maxime: un baptême forcé des Juifs et des Samaritaines à Chartage en 632*, în *Rev. de Sciences Religieuses* 1937, 25—35. În special prin lucrările lui Grumel și Devreese a fost depășită lucrarea lui E. Montmasson, *Chronologie de la vie de Saint Maxime le Confesseur*, *Echos d'Orient* 13 [1910] 145—154. Am mai consultat O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur*, Fr. i. Br., Herder, V Band p. 28—36.

1. Una dintre cele mai timpurii scrieri a Sf. Maxim este „Cuvântul Ascetic”.¹ 2. Acestea îi urmează imediat „Cele 100 capete despre dragoste”, adresate amândouă aceluiași Elipidie.² Cel dintâi este o pledoarie scurtă și simplă pentru nevoia ascetice, scrisă ca pentru niște începători. Felul simplu în care e scrisă nici nu ne lasă să bănuim măcar pe adâncul gânditor și sistematizator din scrierile de mai târziu. Iar „Capetele despre dragoste” sunt, după cum mărturisește însuși Sf. Maxim în introducere, excerpte din scrierile Părinților anteriori, stilizate și ordonate personal. De aceea P. Viller a greșit când l-a judecat pe Sf. Maxim numai pe baza unor texte scoase din aceste „capete”, declarându-l lipsit de originalitate.³ Ele de fapt trădează o anumită dependență verbală de Evagrie Ponticul, dar nu după ele trebuie judecat Sf. Maxim. De altfel chiar și în acestea, dincolo de apropierea verbale, se revelează liniile unei concepții de marcă personală.⁴

Tot din acest timp datează, după Balthasar: 3. *Quaestiones*

¹ In Migne P. G. 90, 911—958, unde poartă titlul latinesc „Liber Asceticus”. O dăm ca prima în acest volum.

² In Migne P. G. 90, 959—1073 cu titlul: *Capita de Charitate și în Filocalia greacă* vol. I (ed. II pe care o am eu la dispoziție, la pg. 201—232). E a doua din acest volum. O traducere germană a lui Liber Asceticus a dat Garbas, Breslau 1925. Eu n'am avut-o la îndemână. Deasemenea nu mi-a parvenit până acum, deși am comandat-o, nici traducerea franceză recentă: *Centuries sur la charité*. Introd. et trad. de I. Pegon, 1945, in—12, 175 pg., Paris, Editions du Cerf.

³ P. Viller, *Aux Sources de la spiritualité de S. Maxime*, *Revue d'Ascetisme et de Mystique* (1930), 136—184, 239—268, 331—336. La fel susține J. Hausherr S. I. în art. „Ignorance Infinie”, din *Orientalia Christiana Per.* 1936, p. 357 urm., că Sf. Maxim e cu totul tributar lui Evagrie, socotind ca și acesta (și ca Origen) că mintea nu trebuie să iasă din sine ca să cunoască pe Dumnezeu, cum susține Dionisie Areopagitul, după care Dumnezeu e mai presus de minte și de legile de înțelegere, aflându-se în tenebrele unui extaz supra-rațional, al unei necunoașteri, ce e înafară de orice cugetare. După Hausherr, la baza scrisului Sf. Maxim ar sta pe toată linia imanentismul și naturalismul rațional și rațional al lui Evagrie. Din Dionisie nu are decât adausuri verbale, asimilate în fondul cugetării lui.

Dar H. U. v. Balthasar a evidențiat în „*Kosmische Liturgie*” datarea originală pe care a făcut-o sf. Maxim între Evagrie și Areopagitul.

⁴ Așa declară de pildă Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen Centurien“*, p. 1, nota 3.

et Dubia¹ și 4. *Tălcuirea psalmului 59*,² întru cât nici în ele nu se observă nici o urmă din disputele christologice.

5. Balthasar consideră „*Cele 100 capete gnostice*”, editate de Epiphanovici în „*Materiale la viața și operele lui Maxim Mărturisitorul*” (Chiev, 1917, 33—36), după un manuscris din Moscova, chiar mai vechi decât scrierile pomenite, poate ca prima scriere a lui Maxim, întru cât n'ar trăda încă nici o influență a scrierilor areopagitice, ceea ce nu mai e cazul cu nici una din celelalte scrieri ale Sf. Maxim. În schimb ea ar trăda o influență evagriană mai mare decât celelalte.

Scrierile de până aci par să fi fost alcătuite înainte de 626, când fuge din mănăstirea sa (poate Chysopolis), împreună cu ceilalți monahi, din fața năvălirii Perșilor.

6. Între 626 și 632 (când se află cu Sofronie în Africa), trebuie să fi fost scrise cele 4 epistole către Ioan, episcop al Cizicului,³ prin cari îl roagă să adune la sine pe monahii împrăștiați din mănăstirea sa și pe fostul egumen George. Maxim e departe peste mări de Ioan.

7. Se poate ca ceva înainte de aceste epistole, Maxim în călătoriile sale să fi petrecut câțva timp la Ioan și să fi citit și discutat împreună pe Grigorie de Nazianz. În urma acestei lecturi comune Maxim a plecat, iar Ioan l-a rugat din depărtare să-i tălcuiască locurile întunecoase din Grigorie de Nazianz. Așa s'a născut partea a doua din „*Ambigua*” (P. G. 91, 1061—1417), cea cu mult mai extinsă decât prima (P. G. 91, 1032—1061) și care a fost scrisă înainte de prima, având un caracter exclusiv ascetic-mistic, spre deosebire de partea primă (ulterioară), care desbate problema lucrărilor din Iisus Hristos. Partea a doua, mai veche, trebuie să dateze de pe la 630, la începutul petrecerii lui Maxim în Africa, înainte de izbucnirea disputei monotelite.

¹ P. G. 90, 785—856. E a 4-a din acest volum.

² P. G. 90, 855—872.

³ Ep. 28—31; P. G. 91, 620—625.

1. Una dintre cele mai timpurii scrieri a Sf. Maxim este „Cuvântul Ascetic”.¹ 2. Acestea îi urmează imediat „Cele 400 capete despre dragoste”, adresate amândouă aceluiași Elipidie.² Cel dintâi este o pledoarie scurtă și simplă pentru nevoițele ascetice, scrisă ca pentru niște începători. Felul simplu în care e scrisă nici nu ne lasă să bănuim măcar pe adâncul gânditor și sistematizator din scrierile de mai târziu. Iar „Capetele despre dragoste” sunt, după cum mărturisește însuși Sf. Maxim în introducere, excerpte din scrierile Părinților anteriori, stilizate și ordonate personal. De aceea P. Viller a greșit când l-a judecat pe Sf. Maxim numai pe baza unor texte scoase din aceste „capete”, declarându-l lipsit de originalitate.³ Ele de fapt trădează o anumită dependență verbală de Evagrie Ponticul, dar nu după ele trebuie judecat Sf. Maxim. De altfel chiar și în acestea, dincolo de apropierea verbale, se revelează liniile unei concepții de marcă personală.⁴

Tot din acest timp datează, după Balthasar: 3. *Quaestiones*

¹ In Migne P. G. 90, 911—958, unde poartă titlul latinesc „Liber Asceticus”. O dăm ca prima în acest volum.

² In Migne P. G. 90, 959—1073 cu titlul: *Capita de Charitate și în Filocalia greacă* vol. I (ed. II pe care o am eu la dispoziție, la pg. 201—232). E a doua din acest volum. O traducere germană a lui Liber Asceticus a dat Garbas, Breslau 1925. Eu n'am avut-o la îndemână. Deasemenea nu mi-a parvenit până acum, deși am comandat-o, nici traducerea franceză recentă: *Centuries sur la charité*. Introd. et trad. de I. Pegon, 1945, in—12, 175 pg., Paris, Editions du Cerf.

³ P. Viller, *Aux Sources de la spiritualité de S. Maxime*, Revue d'Ascèse et de Mystique (1930), 136—184, 239—268, 331—336. La fel susține J. Hausherr S. I. în art. „Ignorance infinie”, din *Orientalia Christiana Per.* 1936, p. 357 urm. că Sf. Maxim e cu totul tributar lui Evagrie, socotind ca și acela (și ca Origen) că mîntea nu trebuie să iasă din sine ca să cunoască pe Dumnezeu, cum susține Dionisie Areopagitul, după care Dumnezeu e mai presus de minte și de legile de înțelegere, aflându-se în tenebrele unui extaz supramințial, al unei necunoașteri, ce e înafară de orice cugetare. După Hausherr, la baza scrisului Sf. Maxim ar sta pe toată linia imanentismul și naturalismul mistical și rațional al lui Evagrie. Din Dionisie nu are decât adausuri verbale, neasimilate în fondul cugetării lui.

Dar H. U. v. Balthasar a evidențiat în „Kosmische Liturgie” sinteza originală pe care a făcut-o sf. Maxim între Evagrie și Areopagitul.

⁴ Așa declară de pildă Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen Centurien”*, p. 1, nota 3.

et Dubia¹ și 4. *Tâlcuirea psalmului 59*,² întru cât nici în ele nu se observă nici o urmă din disputele christologice.

5. Balthasar consideră „*Cele 100 capete gnostice*”, editate de Epiphanovici în „*Materiale la viața și operele lui Maxim Mărturisitorul*” (Chiev, 1917, 33—36), după un manuscris din Moscova, chiar mai vechi decât scrierile pomenite, poate ca prima scriere a lui Maxim, întru cât n'ar trăda încă nici o influență a scrierilor areopagitice, ceea ce nu mai e cazul cu nici una din celelalte scrieri ale Sf. Maxim. În schimb ea ar trăda o influență evagriană mai mare decât celelalte.

Scrierile de până aci par să fi fost alcătuite înainte de 626, când fugе din mănăstirea sa (poate Chysopolis), împreună cu ceilalți monahi, din fața năvălirii Perșilor.

6. Între 626 și 632 (când se află cu Sofronie în Africa), trebuie să fi fost scrise cele 4 epistole către Ioan, episcop al Cizicului,³ prin cari îl roagă să adune la sine pe monahii împrăștiați din mănăstirea sa și pe fostul egumen George. Maxim e departe peste mări de Ioan.

7. Se poate ca ceva înainte de aceste epistole, Maxim în călătoriile sale să fi petrecut câțva timp la Ioan și să fi citit și discutat împreună pe Grigorie de Nazianz. În urma acestei lecturi comune Maxim a plecat, iar Ioan l-a rugat din depărtare să-i tâlcuiască locurile întunecoase din Grigorie de Nazianz. Așa s'a născut partea a doua din „*Ambigua*” (P. G. 91, 1061—1417), cea cu mult mai extinsă decât prima (P. G. 91, 1032—1061) și care a fost scrisă înainte de prima, având un caracter exclusiv ascetic-mistic, spre deosebire de partea primă (ulterioară), care debata problema lucrărilor din Iisus Hristos. Partea a doua, mai veche, trebuie să dateze de pe la 630, la începutul petrecerii lui Maxim în Africa, înainte de izbucnirea disputei monotelite.

¹ P. G. 90, 785—856. E a 4-a din acest volum.

² P. G. 90, 855—872.

³ Ep. 28—31; P. G. 91, 620—625.

Prima parte a acestei scrieri, cea de mai târziu, e adresată egumenului Toma, un prieten al lui Talasie. Din epistola 40¹ se vede că acela îl rugase pe Maxim să alcătuiască această parte a scrierii și cererea lui fusese sprijinită și de Talasie, ba poate fusese chiar însoțită de o scrisoare a lui Talasie. Această parte a scrierii se ocupă cu lucrările din Iisus Hristos. Se vede că ea datează de prin 634, după ce izbucnise disputa monotelită. Dar faptul că Maxim, deși susține că lucrarea aparține în mod necesar firii și chiar definește firea, totuși nu vorbește apriat de două lucrări în Hristos, ci doar de o „lucrare în-doită” (διττὴν ἐνέσφραξαν 1056D), arată că a fost scrisă în timpul armistițiului dintre 634—638. El spune aci că nu se poate vorbi simplu de o lucrare în Hristos (1057B), dar cele două lucrări se întrepătrund și lucrează unitar (1052B), în sensul termenului areopagitic: lucrare teandrică (1057A).

E felul în care scriu și Sergie și Sofronie în epistolele lor sinodale din 634, în urma acordului din acel an de-a nu vorbi nici de două lucrări, nici de una. Altfel va scrie Sf. Maxim după 638, când Ecthesis-ul împăratului Eraclie îl provoacă la luptă pe față. Deci această parte din Ambigua trebuie să fi fost scrisă la scurt timp după 634, în nici un caz nu înainte de 638.

8. În timpul dintre alcătuirea părții mai vechi (a doua) și a celei mai noi din „Ambigua”, trebuie să fi scris Sf. Maxim cealaltă mare operă a sa: Răspunsuri către Talasie (Quaestiones ad Thalassium, P. G. 90, 243—786)², în care lămu-rește în sens mistic-ascetic 65 de locuri grele, pe cari i le trimisese prietenul său egumenul Talasie. Această operă trimite în răsp. 39 (P. G. 393B) la un loc din partea a doua din Ambigua (1389C—1392D). Deci e scrisă după aceasta. Pe de altă parte încă nu cuprinde nici o aluzie la disputele monoteliste, ceea ce arată că e mai veche ca partea întâi din Ambigua. Opera aceasta, care are același caracter fundamental ca și partea

¹ P. G. 91, 633C—636C.

² Opera aceasta va ocupa vol. III din Filocalie.

a doua din Ambigua, a fost scrisă deci după 630 și înainte de 633, probabil pe la 631—633.

9—10. „Mystagogia” sau explicarea Liturghiei (P. G. 81, 657—718)¹ și „Scurta tâlcuire la Tatăl Nostru” (P. G. 90, 871—910), trebuie să dateze tot din anii 631—634, mișcându-se în acelaș cerc de idei ca și „Ambigua” și Răspunsurile către Talasie.

11. „Cele două sute capete despre cunoașterea lui Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu”, sau cum o intitulază alte manuscrise: capetele gnostice (P. G. 90, 1084—1176)² sunt considerate de Balthasar ca alcătuite după „Ambigua” și „Quaestiones ad Thalassium”, dar totuși nu mai târziu de 634. Ele dezvoltă anumite teme din cele două opere mari ale lui Maxim, dar ar trăda și o influență mai mare a lui Origen, ceea ce ar arăta că au fost scrise în timpul șederii lui Maxim la Alexandria, când va fi cettit din nou operele aceluia. Despre această operă Balthasar zice că e una „din cele mai adânci și mai importante din câte a produs Teologia mistică a Grecilor peste tot”³.

12. A lui Maxim trebuie să fie și scurta scriere „Ad Theopemptum Scholasticum” (P. G. 90, 1393—1400), căci două din cele trei locuri evanghelice explicate în ea sunt explicate și în alte scrieri ale Sf. Maxim („Celui ce te lovește peste obrazul drept...” în Quaest. et Dubia, Inter. 24; P. G. 90, 804; „Nu mă ating” în Capit. gnost. II, 45; P. G. 90, 1145).

¹ Tradusă de noi în „Revista Teologică”. Sibiu, 1934, Nr. 3—4, 6—8. O traducere în italiană o dă R. Cantarella, San Massimo Confessore. La Mystagogia ed altri scritti in „Testi Christiani”, Firenze 1931. Iar o traducere franceză e publicată în „Irenikon” 1935.

² Un studiu remarcabil al lor, împreună cu o traducere rezumativă a fiecărui cap. ne-a dat Hans Urs von Balthasar, Die „gnostischen Centurien” des Maximus Confessor, Fr. i. Br., Herder, 1941. O ediție critică a lor a promis în 1928 (Byzant. Zeitschrift 28 (1928) 67), F. Skutella. Noi o dăm în acest volum ca a treia dela p. 125).

³ „... dieses Werk zum Tiefsten und theologisch Bedeutsamsten gehört, was die spätere mystische Theologie der Griechen überhaupt hervorgebracht hat”. Op. c., p. 4.

Celelalte opere în formă de sentințe cari circulă sub numele Sf. Maxim, nu sunt ale lui. Astfel nu sunt ale lui „Locii comune” (P. G. 91, 721—1018).¹ „Capita alia” (în număr de 243 în P. G. 90, 1401—1462) au fost dovedite de Disidier ca având de autor pe Elie Ecdicul din v. 11 sau 12.² „Cele 500 capete referitoare la teologie și economie, virtute și păcat” (P. G. 90, 1177—1392) sunt în cea mai mare parte o compilație din operele Sf. Maxim de prin sec. 11.³ Nu-i aparțin lui Maxim nici cele cinci cărți „De trinitate” (P. G. 28, 1116—1285), tratatul „De anima” (P. G. 91, 1139—1176), o mare parte din scoliile la Dionisie Areopagitul și „Capita Practica” editate de Epifanovici, op. c. p. 56—60.⁴

O altă grupă de scrieri ale Sf. Maxim o constituiesc tratatele dogmatic-polemice, unele împotriva monofisitismului, altele împotriva monotelișmului. Ultimele au fost alcătuite în partea din urmă a vieții Sf. Maxim, după 640. O serie din acestea a

¹ A se vedea la Bardenhewer, Op. c. p. 33.

² M. Th. Disidier, *Elie Ecdicos et les Épîtres κεφάλαια* attribués à Saint Maxime le Confesseur, et à Jean de Carpathos, in *Echos d'Orient* 35 (1932) 17—43.

³ Această a demonstrat-o întâi W. Soppa, *Die diversa capita unter den Schriften des heiligen Maximus Confessor in deutscher Bearbeitung und quellenkritischer Beleuchtung* (Dresden 1922; Diss), iar mai târziu independent de el, M. Th. Disidier, *Une oeuvre douteuse de St. Maxime le Confesseur*, in *Echos d'Orient* 34 (1941) 160—178. Această operă este o compilație din alte scrieri ale lui Maxim, având ca autor probabil pe Antonie Mellissa din sec. 11. Cea mai mare parte din aceste capete sunt extrase mai mult sau mai puțin literare din *Quaestiones ad Thalassium* și din scoliile ce o însoțesc, cari nu par să fie ale lui Maxim. De pildă dela Cent. I, cap. 49 până la Cent. V, cap. 61 inclusiv, din opera amintită. Cent. I, cap. 7—17 sunt compilate din *Centuria gnostică* dela Moscova cap. 1—7; Cent. I, cap. 15 din *Marcu Ascetul* P. G. 65, 1064 C.; Cent. I 26—47 incl. din *Ep. despre dragoste* (P. G. 91, 396—408) și din alte epistole [din P. G. 91, col. 580, 613, 629, 637, 640, 641]; Cent. V, 72, 70—100 din *Ambigua*, iar V, 62—69 din *Dion. Areop. și scoliile la Dion. Areop.* (P. G. 3 și 4).

⁴ A se vedea la Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie*, p. 47, iar despre scoliile la Dionisie Areopagitul studiul aceluiaș: *Das Scholienwerk des Iohannes von Scythopolis*, in *Scholastik* XV, 1 [1940] 16—38.

fost editată de Combefis sub titlul „*Opuscula theologica et polemica*” (P. G. 91, 9—286). De mare importanță este „*Discuția cu Pyrrhus*” (P. G. 286—354).

Colecția de scrisori păstrate numără 45 numere (P. G. 91, 363—650), dintre cari multe au cuprins dogmatic sau ascetic-mistic.

Invățătura Sf. Maxim. „Vizlunea lumii, pe care ne-a lăsat-o Maxim Mărturisitorul în scrierile sale, este mai mult decât într-o privință, culmea și bilanțul cugetării grecești, atât a celei teologice și mistice, cât și a celei filosofice” (Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, p. 1). Scrisul lui este o sinteză grandioasă și personală a marilor curente filosofice ale antichității și a principalelor idei patristice. Origen și Evagrie, în ceea ce au ireproșabil, se întâlnesc cu Dionisie Areopagitul și cu Grigorie de Nisa și de Nazianz, elementele acceptabile din platonism cu cele din aristotelism, topite într-o largă viziune proprie, dominată de Logosul care a coborât prin întrupare până în cele mai de jos și a străbătut prin înălțare, cu omenitatea Lui, dincolo de toate, cuprinzându-le pe toate, ca pe toți cei ce vreau să-i mântuiască, îndumnezeindu-i.

În sinteza Sf. Maxim se dă o importanță nemicșorată omului, lumii și lui Dumnezeu. Propriu zis tema Sf. Maxim este urcușul (*ἀνάβασις*) omului spre îndumnezeire.¹ Dar urcușul acesta nu se poate face decât prin curățirea de patimi și prin cunoașterea în duh a rațiunilor lumii, cari sunt primele două trepte ce anticipează pe ultima și a treia: unirea cu Dumnezeu și contemplarea în lumina lui directă, a rațiunilor tuturor lucrurilor.

Omul are atâta valoare la Sf. Maxim, încât toate sensurile Scripturii el le raportă la viața lăuntrică a insului, neabătându-se nici o clipă de la tâlcuirea antropologică sau ascetic-mistică a Scripturii. El revine neconținut la descrierea facultăților sufletești ale omului, a funcțiunii lor conforme cu firea sau contrare firii, a ispitelor dela duhurile rele și a sugestiilor

¹ Josef Lossen, S. I., *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen*, Münster, i. W. 1941.

bune dela Dumnezeu și îngeri, cari pătrund în viața sufletească, a stărilor și deprinderilor lăuntrice de toate nuanțele ce se nasc în urma înăuririlor ce se produc și a funcțiunii într'un fel sau altul a puterilor sufletești. Răspunsurile către Thalasia ne dau sub acest raport un material psihologic considerabil.

Dar viața aceasta lăuntrică a omului nu se desfășoară în mod izolat, ci într'un contact sau într'un raport neconținut al omului cu lumea. După cum ia omul o atitudine sau alta față de lume, se modifică funcțiunea facultăților lui sufletești și stările lui lăuntrice, cari la rândul lor se manifestă apoi în atitudinile lui ulterioare.

Omul e dotat cu percepție sensibilă (simțire) și cu minte, ca cele două organe de sesizare a realității. Insuși faptul că e dotat cu acestea arată că omul nu e făcut ca o ființă ce poate trăi separat de orice altă realitate. Prin simțire sesizează cele văzute, prin minte cele nevăzute. Normal este ca simțirea să fie numai un prilej prin care rațiunea ca funcție discursivă a minții să ia cunoștință de rațiunile divine ce se ascund în lucruri. Așadar simțirea trebuie să stea în slujba minții. Când nu se întâmplă aceasta, simțirea lucrează singură, nepreocupându-se decât de aspectul văzut, frumos la vedere și gustos la mâncare, al lucrurilor; sau își subordonează rațiunea, care în loc de-a struni simțirea, de-a o călăuzi, îi făurește argumente pretins raționale pentru această comportare, și născocesc moduri de satisfacere a dorințelor ei. Lumea devine astfel pur materială. Iar facultățile sufletești s'au abătut dela firea lor. Astfel simțirea n'a mai rămas percepție sensibilă obiectivă, ci a devenit „simțire” afectată în mod exagerat de plăcere și durere. Puterile sufletești ale poftei și lușimii, menite să dozească cele spirituale și să lupte pentru ele, își pun energia lor la dispoziția simțirii și astfel omul pofteste cu tărie ceea ce place simțirii și urăște cu toată puterea ceea ce e dureros pentru simțire, rațiunea aducând argumente pentru căutarea plăcerii și fuga de durere și născocind modalități pentru aflarea plăcerii și evitarea durerii. Dar efectele acestei orientări sunt multiple:

pe de o parte lumea se îngustează pentru om numai la cele văzute și materiale, iar ne mai văzându-se rațiunile divine din lucruri, nu se mai străvede nici Dumnezeu; pe de altă parte în om totul reducându-se la lucrarea simțirii sau punându-se în slujba ei, omul se unilateralizează, devenind întreg numai simțire, poftă și mânie, sau numai patimă și iraționalitate. Cu alte cuvinte ansamblul lume-Dumnezeu în continuă lărgire, se reduce pentru om, legătura acestuia cu el se slăbește și se împuținează, împuținându-se și viața lui lăuntrică. Cu cât uită mai mult de Dumnezeu, cu cât neglijează mai mult lumea, cu înțelesul ei larg, cu atât se sărăcește și se denaturează și viața omului. Păcatul departe de-a însemna o afirmare și o lărgire a omului și a legăturilor lui cu lumea, e o diminuare a omului și o îngustare a lumii. Iar mântuirea din păcat departe de-a însemna o preocupare a omului exclusiv de sine și de Dumnezeu și eventual o îngustare a omului, e o lărgire a lui prin activarea legăturilor cu lumea eliberată și repusă orizonturile ei tot mai largite și prin această lume cu Dumnezeu. Omul păcătuiește și se mântuiește în contact cu lumea. Păcătuiește în contact cu ea, devenind exclusiv trup și simțire, și se mântuiește devenind duh, adică privind lumea din adâncul unei vieți străbătute de Duhul Dumnezeesc.¹

În această legare a fiecărui pas al destinului omenesc de lume, se manifestă caracterul larg, cosmic al viziunii Sf. Maxim.

Ridicarea omului la Dumnezeu trebuie să treacă prin faza unei reveniri a lui la starea de natură. Simțirea trebuie să devină pură percepție sensibilă, iar rațiunea trebuie să-și recâștige fermitatea ei obiectivă. Din tot sistemul Sf. Maxim se desprinde o mare încredere în fire și în rațiunea firească. Totul e făcut

¹ Nu e locul aci de-a ilustra această scurtă prezentare la tot pasul cu citate. Dăm numai unul care cuprinde toate ideile de până aci: „Primul om pierzând mișcarea spre scop a lucrării facultăților naturale, a ignorat cauza sa... Astfel călcând porunca și ignorând pe Dumnezeu și amestecându-și toată puterea mintală în toată simțirea, a îmbrățișat cunoștința compusă și stricăcioasă a celor sensibile ce duce la patimă și s'a asemănat dobitoacelor necugetătoare... și căzând în iraționalitate, a schimbat funcția cea după fire a rațiunii într'una contrară firii”. Introd. la Quaest. ad Thal. P. G. 90, 253

de Dumnezeu conform unei rațiuni și toate se înțeleg și se săvârșesc normal conform unei rațiuni. Numai patima e irațională, pentru că n'a făcut-o Dumnezeu. Poruncile divine își au rațiunile lor. Păcatul provine totdeauna dintr'o despărțire a voinței de rațiunea firii, iar virtutea din restabilirea acordului între voință și rațiunea firii.¹ „Căci nimic nu este irațional în rațiunea firii”.² Dar îndată ce voința se hotărăște să lucreze conform cu rațiunea firii, nu mai e singură, ci are harul dumnezeesc în ajutor. De aceea o stare a naturii pure, separată de harul dumnezeesc, nu există în concepția ortodoxă. „Iar dacă nimic irațional nu se află în rațiunea firii, pe drept cuvânt îndată ce voința se mișcă conform rațiunii firii, primește lucrarea lui Dumnezeu într'ajutor”.³ E și firesc să fie așa odată ce rațiunile firii sunt de origine divină și lucrurile sunt purtate în mișcarea lor naturală de energiile pronatoare ale lui Dumnezeu.

Astfel, în concepția Sf. Maxim, mișcarea naturală care însuflețește întregul univers și fiecare făptură, e un impuls dat firii și susținut în ea de Dumnezeu în calitate de cauză și țintă finală a ei. Mișcarea nu e un efect al căderii dela Dumnezeu ca în concepția lui Origen, ci ține de însăși firea celor create, manifestând aspirația acestora dela existența simplă la existența fericită și la existența fericită veșnică.⁴ Atât de pozitiv privește Sf. Maxim dezvoltarea creației în ansamblul ei, încât după El însuși Dumnezeu care nu e pentru și în Sine, nici început, nici țintă finală, nici interval mișcător între acestea două, ca unul ce nu se dezvoltă spre nimic, fiind nelimitat din veci, se face pentru lume acțiune ce mijlocește între început și ținta finală,

¹ „Astfel unindu-se voința cu rațiunea firii, se produce împăcarea lui Dumnezeu cu firea”. Tâlcuire la Tatăl nostru, P. G. 90, 901.

² Ibid.   ³ Ibid.

⁴ „Mișcarea e putere naturală”. „Ținta finală a mișcării celor ce se mișcă este însuși cel ce se află în existența veșnic fericită, precum Acela e și începutul ei, adică Dumnezeu, care e atât dăătorul existenței cât și Dăruitorul existenței fericite, ca început și țintă finală (sfârșit). Căci din El avem și puterea de-a ne mișca pur și simplu ca din început [principii], și felul cum ne mișcam ca țintă finală”. Ambigua, P. G. 90, 1073.

sporind și adaptându-se potrivit cu diferitele faze pe cari le parcurge lumea. În sânul lumii, dar totuși neidentificate cu natura ei creată, sunt ascunse ca forțe efective energiile divine, trecând prin toate fazele de dezvoltare ale ei. Aceasta e Providența divină: „Dumnezeu nu este pentru Sine, pe cât putem noi cunoaște, nici început, nici mijloc, nici sfârșit... Inceputul existențelor, mijlocul și sfârșitul lor este Dumnezeu ca cel ce le face pe acestea, nu ca cel ce le suferă. Căci e început ca Făcător, mijloc ca Proniator și sfârșit ca Cel ce le circumscrie” (Cap. gnost. I, 1, 10; P. G. 90, 1084, 1088). Dumnezeu le conduce dinlăuntru ca putere eficientă și dinafară ca țintă atractivă pe toate în dezvoltarea lor spre îndumnezeire. Și El fiind Unul, toate sunt legate prin El întreolaltă. „Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie, în temelul legăturii unice și indisolubile în care le ține Inceputul și Cauza unică și ocrotitoare; căci legătura aceasta covârșește și acopere toate relațiile particulare văzute în toate după firea fiecărui lucru, nu alterându-le și desființându-le și făcându-le să nu mai fie, ci copleșindu-le și arătându-le mai presus de toate, cum apare întregul față de părți sau mai bine zis cauza întregului, în temelul căreia se arată și există atât întregul cât și părțile întregului” (Mistagogia, P. G. 91, 665; Trad. în Rev. Teol, 1944, Nr. 3—4, pg. 170).

Cel ce le ține toate la un loc și le călăuzește atât pe planul mai general al Providenței, cât și pe planul mai special al mântuirii este Dumnezeu prin Logosul și Duhul Sfânt, adică Rațiunea divină ca Rațiunea cea mai generală ce îmbrățișează toate rațiunile făpturilor și Viața divină, prin care se susține și se înalță calitativ viața tuturor.¹

¹ „Cuvântul dumnezeesc e ca apa ce străbate în felurimea plantelor și în animale, în cel ce se adapă din El pe măsura puterii lor, în chip activ și gnostic, arătându-Se în virtuți ca un rod, după calitatea virtuții și cunoștinții fiecăruia”. Introd. la Quaest. ad Thal. P. G. 90, 248. „Duhul Sfânt nu lipsește din nici o făptură, mai ales din cele ce se împărtășesc de rațiune”. Quaest. ad Thal. q. 13; P. G. 297. Vezi și Tâlcuire la Tatăl nostru, P. G. 90, 892.

De aceea înălțarea spre treapta cea mai înaltă a existenței, spre îndumnezeire nu se poate face decât prin Logos. El este substanța sau tăria ce lucrează în virtuți, este calea omului înțărît în virtuți, ce nu se abate nici la dreapta nici la stînga.¹ El este ușa care deschide lumea cunoștinței celor ce au străbătut bine calea virtuților.² Cel ce se înalță din faza întâi a purificării de patimi și a dobândirii virtuților, la cunoașterea rațiunilor divine din lume, tot în mediul Logosului înaintează, întrucât aceste rațiuni sunt razele Rațiunii. Rațiunile acestea nu pot fi văzute însă decât în duh, după lucrarea de purificare, deci este o cunoaștere harică și ca atare are în ea ceva intuitiv. Cel ce le vede pe ele, vede și dincolo de ele. Ele sunt „oglinzi” ale Logosului. Rațiunea discursivă și privirea intuitivă se întâlnesc și se armonizează.³

Dar pe măsură ce omul progresează, prin purificare, în cunoașterea rațiunilor tot mai generale ale lumii, el se simte într-o armonie tot mai deplină cu ansamblul Universului. Căci înaintează în cunoașterea Rațiunii supreme, din care pornesc toate rațiunile tuturor și căreia îi sunt subordonate toate. În primul rând el se ridică din desbinarea față de oameni, refăcând unitatea firii omenești, sfășiată prin păcat.⁴

Ajunsa la privirea directă a Logosului, mintea vede toate fapăturile în mod unitar și simplu în El.⁵

Deci până în Dumnezeu e însoțită mintea individuală de ansamblul creațiunii. Și nici atunci aceasta nu dispăre, ci devine și mai luminoasă, așa cum lucrurile dintr-o cameră când vine lumina soarelui peste ele, se văd mai clare decât atunci când sunt scufundate în întunec.

¹ Cap. gnost. II, 68; P. G. 1156.

² Ibid. II, 69.

³ Tâlcuire la Tatăl nostru, P. G. 90, 853 D.

⁴ Firea omenească propriu zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile și înclinațiile voii lor (γνώμη). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el, se restabilește același fel de voie cu toți, deci se reface unitatea firii. Tâlcuire la Tatăl nostru, P. G. 90, 901. Vezi și Introd. la Quaest. ad. Thalas., P. G. 90, 256.

⁵ Cap. Gnost. II, 4.

Dacă totuși Sf. Maxim afirmă, în acord cu întreaga mistică răsăriteană, că mintea trebuie să devină „goală” de toate vălurile impresiilor și ideilor din lume, pentru a vedea pe Logosul „gol”, neacoperit de vălurile simboalelor create,¹ aceasta nu înseamnă decât că acestea trebuie să se deplaseze din centrul privirii, spre periferie, spre a fi văzut în centru Logosul și numai pe laturile lui, în lumina răspândită de El, rațiunile legii și ale firii, reprezentate prin Moise și Ilie. Ca pregătire pentru scoaterea lui Dumnezeu pe primul plan al vederii e necesară pentru o vreme, uitarea înțelesurilor lucrurilor. Dar pe urmă ele pot apărea și apar de fapt, fără pericol, scăldate în lumina curățitoare și unificatoare a Logosului.

Dar ridicarea de pe treapta a doua, a contemplării lui Dumnezeu în mod indirect prin rațiunile lumii, la treapta a treia, a contemplării directe a lui Dumnezeu, nu se mai face prin puterile naturale ale minții și voinței omenești, ajutate de har. Această ridicare nu se poate realiza decât prin energia exclusivă a lui Dumnezeu, după oprirea puterilor umane.² Aceasta este îndumnezirea omului, după moartea mistică a puterilor lui naturale.³ Aceasta este Dumneza vieții îndumnezite, după Sâmbăta odihnei de puterile naturale și după cele 6 zile de lucrare naturală a vieții de aici. Prin trecerea noastră în ziua a 7-a a odihnei de puterile naturale, însuși Dumnezeu se odihnește de activitatea creată pe care o susține în noi, de lucrarea proniatoare, ca susținătoare și călăuzitoare a activității naturale a lumii create, iar prin ridicarea noastră la activitatea necreată ale cărei subiecte devenim, însuși El revine la activitatea Sa exclusiv necreată dinainte de a fi lumea.⁴ Mai bine zis nu exact la aceea, căci

¹ „Deci e trebuință de multă știință ca străbătând mai întâi dincolo de acoperemintele cuvîntelor din jurul Cuvîntului, să vedem cu mintea goală pe Cuvîntul curat stînd de Sine”. Cap. gnost. II, 73.

² Cap. de Char. II, 62.

³ Cap. gnost. II, 88. „Numai Dumnezeu mai apare atât prin suflet cât și prin grup, însușirile naturale fiind biruite prin covârșirea slovei”.

⁴ Cap. gnost. II, 47: „Odihna de Sâmbăta a lui Dumnezeu este adunarea tuturor celor create la El. Atunci activitatea lui atotdumnezeacă ce a

atunci nu existau subiecte create după natură, la nivelul cărora trebuie oricum să se afle activitatea dumnezească pe care ele o vor avea atunci, identică calitativ, dar nu și cantitativ, cu activitatea lui Dumnezeu însuși.

În această oprire a activității noastre create și primire a activității necreate divine, noi suntem însoțiți nu numai de Logosul providențial, care după ce a creat lumea și a dezvoltat-o până la limita puterilor ei, acum se odihnește ca să revină la exclusivă activitate necreată, ci și de Logosul intrupat, care moare cu noi, rămânând așa în ziua Sâmbetei, și învie cu noi în Dumineca fără de sfârșit.¹ Propriu zis, dacă Logosul nu s'ar fi intrupat să moară și să învie împreună cu noi ca om, n'am fi putut ajunge nici la Sabatul creațiunii și la ziua a 8-a a îndumnezirii, fiind opriiți de păcat. Iar Dumnezeu n'ar fi putut avea satisfacția de-a trece la această odihnă, după încheierea în mod fericit a lucrării Sale în legătură cu creațiunea. Logosul își desăvârșește opera în legătură cu lumea ca Hristos. Prin Hristos ne împlinim destinul nostru, ne îndumnezim.

Mistica Sf. Maxim este o mistică hristologică, fără să înceteze de a fi un sistem atotcuprinzător, în care lumea intră și se valorifică pentru veci în toată amploarea ei.²

creat-o în chip negrăit se odihnește de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu se oprește din lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mișcă fiecare lucru în mod natural, când primind fiecare, pe măsura sa, lucrarea dumnezească, va pune capăt lucrării sale naturale în jurul lui Dumnezeu".

¹ Cap. gnost. I. 60: „Cel ce s'a împărtășit de odihna de ziua a 7-a a lui Dumnezeu cea pentru noi, se va împărtăși și de lucrarea Lui din ziua a 8-a, adică de învierea cea mistică, lăsând și el în mormânt giulgiurile și ștergarul de pe cap, pe cari, văzându-le vreun Petru sau Ioan, cred că s'a sculat Domnul".

² Desigur o prezentare atât de sumară e departe de-a reda bogăția sistemului Sf. Maxim. Poate Dumnezeu ne va ajuta să înfățișăm cândva într'un studiu amplu concepția lui.

Al celui dintre sfinți Părintelui nostru

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cuvânt Ascetic

Prin întrebări și răspunsuri

Fratele—Bătrânul ¹

Bătrânul a întrebat pe bătrânul zicând: rogu-te, Părinte, să-mi spui, care a fost scopul intrupării Domnului?

— Și bătrânul răspunzând a zis: mă mir, frate, că, deși auzi în fiecare zi simbolul credinții, mă mai întrebi despre aceasta. Totuși îți spun că scopul intrupării Domnului a fost mântuirea noastră.

— Iar fratele a spus: În ce fel, Părinte?

— Și a răspuns bătrânul: Omul fiind făcut la început de Dumnezeu și așezat fiind în Rai, a călcat porunca și prin aceasta a căzut în stricăciunea morții. Pe urmă, fiind cărmuit prin Providența felurită a lui Dumnezeu generație după generație, a stăruit totuși să sporească în rău, fiind dus de felurile patimi ale trupului, până la desnădejdea de viață. Din această pricină Fiul cel unul născut al lui Dumnezeu, Cuvântul cel mai dinainte de veci, care este din Dumnezeu Tatăl, isvorul vieții și al nemuririi, ni s'a arătat nouă celor ce ședeam în întunerecul și în umbra morții. Intrupându-se din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, ne-a arătat chipul unei viețuiri de formă dumnezească.

¹ După textul din Migne P. G., 90, 911—958.

Și dându-ne porunci sfinte și făgăduind Impărăția Cărilor celor ce-și vor rândui viața după ele și înfricoșând cu chinurile veșnice pe cei ce le vor călca, iar mai pe urmă suferind patima mântuitoare și înviind din morți, ne-a dăruit nădejdea învierii și a vieții veșnice. Prin aceasta a deslegat osânda păcatului strămoșesc al neascultării și a desființat prin moarte stăpânirea morții, ca „precum în Adam toți mor, așa în El toți să se facă vii”.¹

Suindu-Se apoi la cer și șezând de-a dreapta Tatălui, a trimis pe Duhul Sfânt, ca arvună a vieții și spre luminarea și sfințirea sufletelor noastre, ca și spre ajutorul celor ce se nevoiesc pentru mântuirea lor prin păzirea poruncilor Lui. Acesta este scopul intrupării Domnului, spus pe scurt.

2. Și fratele a zis: Ce porunci trebuie așadar să împlinesc, Părinte, ca să mă mântuesc prin ele? Ași dori să aud aceasta pe scurt. Iar bătrânul a răspuns: Insuși Domnul a spus după înviere Apostolilor: „mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte v'am poruncit vouă”.²

Prin urmare tot omul, care s'a botezat în numele Treimei dumnezeiești și de viață făcătoare, trebuie să țină toate câte a poruncit Domnul. Din această pricină Domnul a împreunat păzirea tuturor poruncilor cu dreapta credință, știind că nu e cu putință să-i aducă omului mântuirea numai una dintre ele, despărțită de celelalte. De aceea și David având credința cea dreaptă, a zis către Dumnezeu: „Spre toate poruncile Tale m'am îndreptat; toată calea cea nedreaptă am urfît-o”.³ Căci toate poruncile Domnului ni s'au dăruit nouă împotriva a toată calea cea ne-

¹ I Cor. 15—22. ² Mt. 28, 19—20. ³ Ps. 118, 129.

dreaptă. De vom nesocoti așadar fie și numai una, ni se va deschide îndată calea păcatului, opusă ei.

3. Și a zis fratele: Dar cine poate, Părinte, să îplinească toate poruncile, care sunt așa de multe? A răspuns bătrânul: Cel ce imită pe Domnul și merge pe urmele Lui. Și a zis fratele: Și cine poate să imite pe Domnul? Doar Domnul a fost Dumnezeu, chiar dacă s'a făcut om. Iar eu sunt om păcătos, rob de zeci de mii de patimi. Cum pot așadar să imit pe Domnul? Și a răspuns bătrânul: Nimenea din cei robiți de materia lumii nu poate să imite pe Domnul. Dar cei ce pot zice: „Iată noi am lăsat toate și am urmat Ție”, aceștia primesc puterea să-L imite pe El și să îplinească toate poruncile Lui. Zice fratele: Toată puterea? Răspunse bătrânul: Auzi-L pe El zicând: „Iată v'am dat vouă putere să călcați peste șerpi și scorpii și peste toată puterea vrăjmașului; și nimic nu vă va vătăma pe voi”.¹

4. Această putere și stăpânire primind-o Pavel, zice: „Faceți-vă următorii mei precum și eu al lui Hristos”.² Sau iarăși: „Nu este acum osândă asupra celor ce sunt în Hristos, cari nu umblă după trup, ci după duh”.³ Sau iarăși: „Iar de sunt ai lui Hristos, au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftetele lui”.⁴ Și iarăși: „Mie lumea mi s'a răstignit, ca și eu lumii”.⁵

5. Despre această stăpânire și ajutor prorocind David a zis: „Cel ce locuiește întru ajutorul Celui Preaînalt, se va odihni sub acoperământul Dumnezeului ceriului. Și va zice Domnului: ajutorul meu ești și scăparea mea, Dumnezeul meu, și întru El voi nădăjdui”.⁶ Iar puțin după aceea: „Peste aspidă și vasilisc vei pași și vei călca peste leu și bălaur, căci

¹ Lc. 10, 19. ² Filip. 3, 17. ³ Rom. 8, 1. ⁴ Gal. 5, 24.

⁵ Gal. 6, 24. ⁶ Ps. 90, 1—2.

va porunci Ingerilor Săi pentru tine, ca să te păzească pe tine în toate cărările tale.¹ Iar cei ce se lipsesc de trup și iubesc materia lumii, ascultă, ce aud dela Acela: „Cel ce iubește pe tatăl său, sau pe mama sa, mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine!”² Iar după puțin: „Cel ce nu ia crucea sa că să-mi urmeze Mie, nu este vrednic de Mine” [Lc. 14, 33]. Și: „Cel ce nu se va lepăda de toate avuțiile sale, nu poate să îmi fie ucenic” [Lc. 14, 33]. Așa dar cel ce vrea să se facă ucenicul Lui și să se afle vrednic de El și să primească dela El putere împotriva duhurilor răutății, se desface de toată legătura trupească și se goleşte de toată împătımirea după cele materiale și așa ia lupta cu vrăjmașii nevăzuți pentru poruncile Lui, precum Insuși Domnul ni S'a făcut pe Sine pildă, ispitit fiind în pustie de către căpetenia lor, iar după ce a venit în lume, de către cei stăpâniți de acela.

6. Și a zis fratele: Dar sunt multe, Părinte, poruncile Domnului; și cine poate să le fie minte pe toate, ca să se nevoiască pentru toate? Și mai ales eu, care sunt puțin la minte? De aceea ași vrea să aud un cuvânt scurt, ca ținându-mă de el, să mă mântuesc prin el. Și a răspuns bătrânul: Cu toate că sunt multe, frate, ele sunt cuprinse într'un singur cuvânt: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău; și pe aproapele tău ca pe tine însuși”.³ Cel ce se străduiește să țină acest cuvânt, împlinește toate poruncile. Dar cel care nu s'a desfăcut, precum s'a zis mai înainte, de împătımirea după cele materiale, nu poate să iubească cu adevărat, nici pe Dumnezeu, nici pe aproapele. Căci este cu neputință ca cineva să se lipească și de cele materiale și să iubească și pe Dumnezeu. Aceasta este ceea ce zice Domnul: „Nimenea nu poate să slujească

¹ Ps. 90, 11—13. ² Mt. 11, 37. ³ Mc. 12, 30.

la doi Domni!”¹ Sau: „Nimenea nu poate să slujească lui Dumnezeu și lui Mamona”.² Căci în măsura în care mințea noastră se alipește de lucrurile lumii, e robită de ele și nesocotește porunca lui Dumnezeu, călcând-o.

7. Și a zis fratele: de care „lucruri” zici, Părinte? Răspunse bătrânul: De mâncări, de bani, de avuții, de slavă, de rudenii și așa mai departe. Și zise fratele: Dar Părinte, nu Dumnezeu le-a făcut pe acestea? Și nu le-a dat oamenilor spre folos? Cum poruncește atunci să nu se mai îngrijească omul de ele? Răspunse bătrânul: Sigur că Dumnezeu le-a făcut și le-a dat oamenilor spre întrebuințare. Și bune sunt toate cele făcute de Dumnezeu, ca folosindu-ne bine de ele, să-i mulțumim lui Dumnezeu. Dar noi fiind slabi și trupești la înțelegere, am ales mai mult cele materiale în loc de porunca iubirii, și îngrijindu-ne de ele, ne răsboim cu oamenii. Se cuvine deci să punem iubirea de orice om mai presus decât cele văzute și de cât însuși trupul. Căci ea este semnul iubirii de Dumnezeu, precum însuși Domnul arată în Evanghelie: „Cel ce mă iubește pe Mine, zice, păzește poruncile Mele”.³ Iar care este porunca pe care păzind-o îl vom iubi pe El, auzi dela El când zice: „Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiți unii pe alții”.⁴ Vezi că iubirea întreolaltă întemeiază iubirea de Dumnezeu, care este plinirea a toată porunca lui Dumnezeu? De aceea poruncește să nu se îngrijească de avuții, ci să se lapede de toate ale lui, tot cel ce dorește să-l fie ucenic.

8. Și zise fratele: Fiindcă ai zis, Părinte, că trebuie să punem iubirea față de tot omul mai presus decât toate cele văzute și decât trupul nostru însuși, cum pot să iubesc pe cel ce mă urăște pe mine și se

¹ Mt. 6, 24. ² Lc. 16, 13. ³ Io. 14, 15. ⁴ Io. 15, 12.

întoarce dela mine? Și cum pot să-l iubesc dacă mă pismuește și mă înțeapă cu ocări și îmi întinde viclesuguri și îmi pregătește curse? Mi se pare, Părinte, că acest lucru este prin fire cu neputință, însăși supărarea silindu ne în chip firesc să ocolim pe cel ce ne-a supărat. Răspunse bătrânul: Târâtoarelor și fiarelor, purtate încolo și înoace de fire, le este într'adevăr cu neputință să nu se ferească de cel ce le aduce durere. Dar celor făcuți după chipul lui Dumnezeu și cărmuiți de rațiune și învredniciți de cunoașterea lui Dumnezeu, cari au primit legea de la El, le este cu putință să nu ocolească pe cei ce-i supără și să iubească pe cei ce-i urăsc. De aceea și Domnul spunând: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi...” și celelalte, nu le-a poruncit ca pe niște lucruri cu neputință, ci ca pe unele cu putință. Căci altfel nu ar pedepsi pe cel ce calcă această poruncă. Și însuși Domnul ne arată aceasta prin fapte, ca și ucenicii Lui, cari toți s'au străduit pentru iubirea aproapelui până la moarte și s'au rugat cu căldură pentru cei ce i-au ucis pe ei. Noi nu putem să iubim pe cei ce ne urăsc, fiindcă suntem iubitori de materie și de plăcere și le punem acestea mai presus de poruncă. Ba de multe ori ocolim din pricina acestora și pe cei ce ne iubesc, fiind mai răi ca fiarele și târâtoarele. De aceea, neputând pași pe urmele lui Dumnezeu, nu putem cunoaște nici scopul Lui, ca să primim puterea.

9. Și zise fratele: Iată Părinte, eu am lăsat toate, familie, avuție, desfătări și slava lumii, și nu mai am nimic în viață, decât trupul. Dar pe fratele care mă urăște și mă ocolește, nu-l pot iubi, deși mă silesc în fapt să nu răsplătesc răul cu rău. Spune-mi deci ce trebuie să fac, ca să pot să-l iubesc din inimă, chiar dacă mă necăjește și-mi întinde tot felul de

curse. Răspunse bătrânul: Este cu neputință să iubească cineva pe cel ce-l necăjește, chiar dacă se arată a se fi lepădat de materia lumii, dacă nu cunoaște cu adevărat scopul Domnului. Iar dacă din darul Domnului va putea să-l cunoască și se va sili să umble potrivit cu el, va putea să iubească din inimă pe cel ce-l urăște și-l necăjește, precum și Apostolii, cunoscându-l, i-au iubit.

10. Deci zise fratele: Te rog Părinte, să-mi faci cunoscut, care a fost scopul Domnului? Răspunse bătrânul: De vrei să cunoști scopul Domnului, ascultă cu luare aminte. Domnul nostru Iisus Hristos, fiind Dumnezeu prin fire și primind să se facă om pentru iubirea de oameni, născându-se din femeie, s'a coborât sub lege, după dumnezeescul Apostol, ca păzind porunca întocmai ca un om, să desființeze osânda cea veche a lui Adam. Știind așadar Domnul că toată legea și prorocii atârnă în aceste două porunci ale legii: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu-tău din toată inima ta, și pe aproapele tău ca pe tine însuși”, s'a grăbit să le păzească întocmai ca un om dela început până la sfârșit. Dar diavolul, care a amăgit dela început pe om și avea de aceea stăpânirea morții, văzându-L mărturisit la botez de Tatăl și primind ca om pe Duhul înrudit din ceruri și mergând în pustie ca să fie ispitit de el, a pornit împotriva Lui tot războiul, doar va putea cumva să-L facă și pe El să pună materia lumii mai presus de iubirea lui Dumnezeu. Știind prin urmare diavolul că trei sunt lucrurile în jurul cărora se învârtește tot ce-i omenesc, adică mâncările, avuțiile și slava, prin cari a prăvălit totdeauna pe om în prăpastia pierzării, cu acestea trei l-a ispitit și pe El în pustie. Dar Domnul nostru arătându-se mai presus ca ele, a poruncit diavolului să plece îndărăt.

11. Neputând deci să-L facă să calce porunca iubirii de Dumnezeu, prin cele ce I le-a făgăduit, s'a străduit pe urmă, după ce-a venit în lume, să-L facă să calce porunca iubirii de aproapei, prin toate câte a umeltit, lucrând prin nelegiuirile Iudei. În acest scop, în vreme ce Acela învăța căile vieții și zugrăvea prin fapte chipul, viețuirii cerești, vestea învierea morților și făgăduia viața veșnică și Impărăția cerurilor celor ce cred, iar pe cei necredincioși îi înfricoșa cu pedeapsa veșnică și, spre întărirea spuselor Sale, arăta minunatele semne dumnezeiești, chemând mulțimile la credință, diavolul îndemna pe nelegiuirile Farisei și Cărturari la feluritele meșteșugiri împotriva Lui, ca neputând răbda încercările, cum credea el, să înceapă a urî pe cei ce-i întindeau viclenii și așa să-și ajungă ticălosul scopul lui, făcându-L să calce porunca iubirii de aproapei.

12. Dar Domnul, ca un Dumnezeu, cunoscând gândurile lui, nu a urît pe Fariseii puși la lucru de el [căci cum ar fi făcut-o, fiind prin fire bun?] ci prin iubirea față de ei, bătea pe cel ce lucra prin ei, iar pe cei purtați de el nu înceta să-i sfătuiască, să-i mustre, să-i osândească, să-i plângă că pe unii ce puteau să nu se lase purtați de el, ci răbdau de bună voie să fie purtați din pricina nepăsării. Blestemat de ei se purta cu îndelungă răbdare, pătimind se arăta îngăduitor și le arăta toate faptele iubirii. Iar pe cel ce lucra prin ei îl bătea cu iubirea de oameni față de cei purtați de el. O minunat războiu! În loc de ură arată iubirea și răpune pe tatăl răutății prin bunătate. În acest scop, răbdând atâtea rele dela ei, sau mai adevărat vorbind pentru ei, s'a străduit până la moarte în chip omenesc pentru porunca iubirii și, dobândind biruința deplină împotriva diavolului, a primit cununa învierii pentru noi. Astfel noul Adam a învins pe cel

vechiu. Aceasta este ceea ce zice dumnezeescul Apostol: „Aceasta să o cugetați întru voi, ceea ce și în Hristos Iisus...”¹ ș. a. m. d.

13. Acesta a fost așadar scopul Domnului, ca pe deoparte să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi, păzind porunca iubirii, iar pe de alta să biruiască pe diavol, pătimind dela el, prin Cărturarii și Fariseii puși la lucru de el. Astfel prin faptul că s'a lăsat de bună voie învins, a învins pe cel ce nădărdia să-L învingă, și a scăpat lumea de stăpânirea lui. În felul acesta „Hristos a fost răstignit din neputință”,² neputință prin care a omorât moartea și „a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții”,³ în felul acesta era și Pavel slab prin el însuși și „se lăuda întru neputințele, ca să se sălășluiască în el puterea lui Hristos”.⁴

14. Cunoscând chipul acestei biruințe, el zice scriind Efesenilor: „nu este lupta noastră împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătorilor, stăpânilor... ș. a. m. d.”⁵ Și le poruncește „să îmbrace platoșa dreptății, coiful nădejzii, pavăza credinței și sabia Duhului”, ca cei ce poartă războiul cu vrămașii nevăzuți, să poată stinge toate săgețile cele aprinse ale vicleanului. Arătând cu fapta chipul războirii zice: „Eu deci așa alerg și nu orbește. Așa mă lupt, nu bătând văzduhul, ci strunesc și supun trupul meu, ca nu cumva vestind altora, eu însumi să ajung de lepădat”.⁶ Și iarăși: „Până în ceasul de față, flămânzim și insetoșăm, goi, umblăm și primim bătăi”.⁷ Sau iarăși: „În osteneală și în muncă, în priveghieri p'cea adesea, în frig și desbrăcați, lăsând la o parte cele dinafară”.⁸

¹ Filipeni 2, 5. ² II Corinteni 13, 4. ³ Evrei 2, 15.

⁴ II Cor. 12, 9. ⁵ Ef. 6, 12.

⁶ I Cor. 9, 20—27.

⁷ I Cor. 4, 11. ⁸ I Cor. 4, 11.

15. Astfel luptă împotriva dracilor, cari lucrează în trup plăcerile, alungându-i prin neputința trupului său. El ne arată însă prin fapte și chipul biruinții împotriva dracilor cari luptă ca să aducă pe credincioși la ură și de aceea stârnesc împotriva lor pe oamenii mai nebăgători de seamă, ca ispitiți fiind prin aceștia, să-i urască și să calce porunca iubirii. Zice așa dar Apostolul: „Ocăriți fiind, binecuvântăm; prigiți, noi răbdăm; huliti, noi mângăem; ca niște lepădături ale lumii ne-am făcut, ca gunoiul tuturor până astăzi”.¹ Dracii au pus la cale ocărârea, hulierea și prigonirea lui, ca să-l miște la ura celui ce-l ocărăște, îl hulește și îl prigonește, având ca scop să-l facă să calce porunca iubirii. Iar Apostolul cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbdă pe cei ce-l prigoneau și mângăia pe cei ce-l huleau, ca să depărteze pe dracii cari lucrau acestea și să se unească cu bunul Dumnezeu. Iar pe dracii cari lucrau acestea îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine, după asemănarea Mântuitorului. Astfel a slobozit toată lumea de sub puterea dracilor și a unit-o cu Dumnezeu el și ceilalți Apostoli, biruind prin înfrângerea lor pe cei ce nădăduiau să învingă. Dacă deci și tu, frate, vei urmări acest scop, vei putea să iubești pe cei ce te urăsc. Iar de nu, este cu neputință.

16. Și zise fratele: Cu adevărat, Părinte, așa este și nu altfel. De aceea Domnul hilit fiind și palmuit și celelalte pătimindu-le, câte le-a pățimit dela Iudei, a răbdat, compătindu-i pe aceia ca neștiutori și rătăciți. De aceea a și spus pe cruce: „Tată, iartă-le lor, că nu știu ce fac”. Iar viclenia și amăgirea diavolului și a căpeteniile lui le-a biruit pe cruce, luptând cu ei pentru porunca iubirii până la moarte,

¹ I Cor. 4, 12-14.

iar biruința Lui împotriva lor dându-ne-o nouă. Și dărâmand stăpânirea morții, a dăruit învierea Lui, spre viață, întregii lumi. Dar roagă-te pentru mine Părinte, ca să pot înțelege desăvârșit scopul Domnului și al Apostolilor Săi și să pot veghia în vremea ispitelor și să nu fiu neștiutor cu privire la planurile diavolului și ale dracilor lui.

17. Și răspunzând bătrânul, zise: Dacă te vei îngriji mereu de cele spuse mai înainte, vei putea să nu fii neștiutor. Iar de vei înțelege, îți vei da seama, că precum tu ești ispitit, la fel și fratele tău se ispitește și vei ierta pe cel ispitit; iar celui ce vrea să te ispitească, făcându-te să urăști pe cel ispitit, îi vei sta împotrivă, nesupunându-te uneltirii lui. Aceasta este ceea ce spune Iacob, fratele Domnului, în Epistolele sobornicești: „Supune-ți-vă lui Dumnezeu, stați împotrivă diavolului, și va fugi dela voi!”¹ Dacă, precum s'a zis, vei avea neincetat, cu mare veghe, grije la cele mai înainte spuse, vei putea să cunoști scopul Domnului și al Apostolilor Săi și să iubești pe oameni și să suferi pentru ei când greșesc, dar să lupți neincetat împotriva dracilor vicleni prin iubire. Dar dacă suntem moleșiți, nebăgători de seamă și ușuratici și ne scufundăm cugetul în plăcerile trupului, nu mai combatem pe draci, ci pe noi înșine și pe frați, mai bine zis slujim prin aceștia [prin frați] pe draci, luptând cu oamenii pentru draci.

18. Și zise fratele: Așa este Părinte. De fapt din nebăgare mea de seamă iau dracii totdeauna prilejuri împotriva mea. Dar te rog, Părinte, să-mi spui cum pot să dobândesc trezvia atenției? Și răspunse bătrânul: Negrija totală de cele pământești și ocuparea neîntreruptă cu Sfânta Scriptură aduce sufletul la frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu

¹ Iac. 4, 7.

aduce trezvia atenției. Atunci sufletul începe să vază pe dracii, cari îl răsboesc prin gânduri și începe să se apere. Despre aceasta a zis David: „Și a străbătut ochiul meu în vrăjmașii mei”.¹ Spre această faptă îndemnând și Petru, corifeul Apostolilor, pe ucenici, le-a zis: „Fiți treji, priveghiați, că protivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită; căruia stați-i împotriva, vârtoși în credință”.² De asemenea Domnul ne spune: „Priveghiați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită”.³ Ecclesiastul încă zice: „Dacă se va urca peste tine duhul stăpânitorului, să nu-ți părăsești locul tău”.⁴ Iar locul minții este virtutea, cunoștința și frica lui Dumnezeu. Minunatul Apostol, luptând cu mare trezvie și vitejie, zice: „Umblând în trup, nu ne oștim trupește. Căci armele cu care luptăm nu sunt trupești, ci puterice înaintea lui Dumnezeu ca să dărâme întăriturile; noi surpăm cugetările și orice înălțare care se ridică împotriva cunoștinții lui Dumnezeu, și tot gândul îl robim spre ascultarea lui Hristos; și gata suntem să pedepsim orice neascultare”.⁵ Dacă așadar vei imita și tu pe sfinți și desfăcându-te de toate vei sluji cu osteneală numai lui Dumnezeu, vei dobândi trezvia atenției.

19. Și zise fratele: Dar ce trebuie să facă cineva, ca să poată să se ocupe neîncetat numai de Dumnezeu? Și răspunse bătrânul: Este cu neputință ca mintea să se ocupe cu desăvârșire numai de Dumnezeu, dacă nu va dobândi aceste trei virtuți: iubirea, înfrânarea și rugăciunea. Căci iubirea îmblânzește iușimea; înfrânarea vestejește pofta; iar rugăciunea desface mintea de toate înțeleșurile și o înfățișează goală lui Dumnezeu. Așa dar

¹ Ps. 53, 9. ² I Petru 5, 8. ³ Mt. 26, 41.

⁴ Ecl. 10, 4. ⁵ II Cor. 10, 4—6.

aceste trei virtuți îmbrățișază toate virtuțile și fără de ele mintea nu se poate ocupa de Dumnezeu, slobozită de toate celelalte.

20. Și zise fratele: Rogu-te, Părinte, să mă înveți, cum îmblânzește iubirea iușimea? Și răspunse bătrânul: Fiindcă are puterea să se milostivească și să facă bine aproapelui și să fie cu îndelungă răbdare față de el și să îndure cele ce îi vin dela el, cum am spus adeseori. Avându-le prin urmare iubirea pe acestea, îmblânzește iușimea celui ce a dobandit-o. Și zise fratele: Nu sunt mici faptele ei, dar fericit este cel ce poate să o dobândească. Eu însă într'adevăr sunt departe de ea. Dar rogu-te, Părinte, spune-mi ce însemnează a avea îndelungă răbdare?

21. Și răspunse bătrânul: A sta neclintit în împrejurări aspre și a răbda relele; a aștepta sfârșitul încercării și a nu da drumul iușimii la întâmplare; a nu vorbi cuvânt neînțelept, nici a gândi ceva din cele ce nu se cuvin unui închinător al lui Dumnezeu. Căci zice Scriptura: „Până la o vreme va răbda cel cu îndelungă răbdare și pe urmă i se va răsplăti lui cu bucurie; până la o vreme va ascunde cuvintele lui, și buzele multora vor spune înțelepciunea lui.”¹

22. Acestea sunt semnele îndelungei răbdări. Dar nu numai acestea, ci propriu îndelungei răbdări mai este și a se socoti pe sine pricina încercării. Și poate că așa și este de fapt. Fiindcă multe dintre cele ce ni se întâmplă, ni se întâmplă spre îndrumarea noastră sau spre stingerea păcatelor trecute, sau spre îndreptarea neatenției prezente, sau spre ocuirea păcatelor viitoare. Cel ce socotește așadar că pentru una din acestea i-a venit încercarea, nu se răsvrătește când e lovit, mai ales dacă e conștient de păcatul său, nici nu învinovățește pe acela

¹ Înțel. Sirah 1, 22-23.

prin care i-a venit încercarea, căci fie prin acela fie prin altul, el a avut să bea paharul judecăților dumnezeiești. Ci el privește spre Dumnezeu și-I mulțumește Lui care a îngăduit încercarea, și se învinovățește pe sine și primește certarea cu inimă bună, purtându-se ca David cu Semei, sau ca Iov cu soția sa. Nebunul însă roagă pe Dumnezeu să-l miluiască; dar venind mila nu o primește, fiindcă nu a venit precum a voit el, ci precum doftorul sufletelor a socotit că e de folos. Și de aceea se face nepăsător și se tulbură și uneori se războește aprins cu dracii, alteori hulește pe Dumnezeu; astfel arătându-se nemulțumit, nu primește decât băta.

23. Și zise fratele: Bine ai spus, Părinte, dar rogu-te să-mi spui și cum veștejește înfrânarea pofta? Și bătrânul răspunse: Intrucât te face să te reții dela toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere; și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsoari cu trebuința mâncările și băuturile; de asemenea intrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de porpirea spre împreunare. Astfel veștejește înfrânarea pofta. Căci plăcerea și săturarea de mâncări și băuturi încălzește stomacul și aprinde dorința spre poftă de rușine, împingând întreg animalul spre amestecare nelegiuită. Acesta nu mai este atunci decât ochi nerușinați, mână desfrânată, limbă vorbitoare de lucruri care desfată auzul, ureche care primește cuvinte deșarte, minte disprețuitoare de Dumnezeu și suflet care desfrânează cu înțelegerea și stârnește trupul spre fapta neîngăduită.

24. Și zise fratele: Cu adevărat, Părinte, așa este. Dar rogu-te să mă înveți și despre rugăciune,

cum desface mintea de toate înțeleșurile? Și răspunse bătrânul: Înțeleșurile sunt înțeleșuri ale lucrurilor. Iar dintre lucruri unele cad sub simțuri, iar unele sunt inteligibile. Ocupându-se așadar mintea cu ele, poartă în sine înțeleșurile lor. Harul rugăciunii însă unește mintea cu Dumnezeu. Iar unind-o cu Dumnezeu, o desface de toate înțeleșurile. Atunci mintea întreținându-se cu Dumnezeu desbrăcată de toate, ajunge să ia formă dumnezească. Ajungând astfel, cere cele cuvenite, și nu greșește niciodată în ceea ce cere. De aceea Apostolul poruncește să ne rugăm neîncetat¹ ca având mintea continuu unită cu Dumnezeu, să o rupem câte puțin dela pofta celor materiale.

25. Și zise fratele: Dar cum poate mintea să se roage neîncetat? Căci cântând și cetind, întâlnindu-ne mai mulți și slujind, o tragem spre multe gânduri și vederi. Și răspunse bătrânul: Dumnezeiasca Scriptură nu poruncește nimic din cele cu neputință, căci și Apostolul cânta, cetea și slujea și totuși se ruga neîncetat. Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă și cu dor și a atârna pururea cu nădejdea de El și a te încrede în El în toate, orice ai face și ți s'ar întâmpla. Aflându-se în această dispoziție, Apostolul zicea: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea?“... ș. a. m. d.² Și după puțin: „Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici Ingerii“. Sau iarăși: „In toate obișduiți, dar nu striviți, în mare cumpănă, dar nu desnădăjduiți, prigoniți, dar nu năpăstuiți, trântiți jos, dar nu nimiciți. Totdeauna purtăm în trup moartea Domnului Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru muritor“.³

¹ I Tes. 5, 17. ² Rom, 8, 35.

³ II Cor. 4, 8-10.

26. În astfel de dispoziție aflându-se Apostolul, neîncetat se ruga. Căci în toate cele ce făcea și i se întâmpla, atârna cu nădejdea de Dumnezeu. De aceea toți Sfinții când se aflau în necazuri se bucurau neîncetat, ca să dobândească aptitudinea dragostei. Și de aceea zicea Apostolul: „Deci cu dulceață mă voi lauda întru neputințele mele, ca să locuiesc întru mine puterea lui Hristos”.¹ Iar puțin mai departe: „Când sunt slab, atunci sunt tare”.² Dar vai nouă netrebnicilor, că am părăsit calea Sfinților Părinți și de aceea suntem pustii de orice rod duhovnicesc.

27. Și zise fratele: Dece, Părinte, nu am străpungerea inimii? Și răspunse bătrânul: Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noștri. Ne-am făcut groașa tuturor răutăților și de aceea am disprețuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoșată a lui Dumnezeu. Căci cine nu s'ar simți străpuns auzind pe Moise grăind în numele lui Dumnezeu despre păcătoși: „Foc a ieșit din mâna Mea și va arde până la iadul cel mai de jos. Mânca-va pământul și rodurile lui; arde-va temeliiile munților. Ingrămădi-voi asupra lui rele și voi rupe săgețile Mele în ei”.³ Și iarăși: „Voi ascuți ca fulgerul sabia Mea și va începe mâna Mea Judecata și mă voi răsbuna pe vrăjmașii Mei și voi răsplăti celor ce mă urăsc”.⁴ Să auzim și pe Isaia strigând: „Cine va vesti vouă că focul arde, cine va vesti vouă locul cel veșnic. Mergeți în lumina focului vostru și în flacăra în care ați ars”.⁵ Și iarăși: „Vor ieși și vor vedea stârvurile oamenilor care s'au răsvrătit împotriva Mea. Căci viermele lor nu va muri și focul lor nu se va stinge, și vor fi

¹ II Cor. 12, 9. ² Ibid. 10.

³ Deut. 32, 22—23.

⁴ Deut. 32, 41. ⁵ Is. 33, 14; 50, 11.

spre vedere pentru tot trupul”.¹ Auzi și pe Ieremia care zice: „Dați Domnului Dumnezeului vostru slavă, până nu se întunecă și până nu se poticnesc picioarele voastre prin munți întunecoși”.² Și iarăși: „Ascultați popor nebun și fără de inimă: ochi au și nu văd, urechi au și nu aud. Au nu vă veți teme de Mine, zice Domnul, și nu veți tremura de fața Mea? De cel ce a pus nisipul hotar mării și graniță veșnică peste care nu va trece”.³ Și iarăși: „Pedepsi-te-va necredința ta și răutatea ta te va muștra. Cunoaște și vezi că amar îți este ție că M'ai părăsit pe Mine, zice Domnul. Eu te-am sădit viță roditoare, toată adevărată. Cum te-ai întors la amărăciune, viță străină?”.⁴ Și iarăși: „Întru adunarea celor ce râd n'am șezut, ci m'am temut de fața mâniei Tale și am șezut singur, căci mă săturasem de amărăciune”.⁵ Și cine nu va tremura auzind pe Iezechiil strigând: „Voiu vărsa mânia Mea peste tine, cheltui-voiu urgia mea asupra ta. Și te voi judeca pe tine în căile tale și voi arunca peste tine ticăloșiile tale; și ochiul Meu nu te va cruța, nici mă voi milui de tine. Și atunci vei cunoaște că eu sunt Domnul”.⁶ Dar cine nu se căește auzind pe Daniil descriind limpede ziua înfricoșatei judecăți, când zice: „Eu Daniil am privit până fură așezate scaunele. Și s'a așezat Cel vechiu de zile. Haina Lui, albă ca zăpada, iar părul capului Său, curat ca lâna. Și scaunul Lui pară de foc, iar roțile scaunului foc arzător. Un râu de foc se vărsa și ieșea înaintea Lui. Mii de mii li slujeau Lui și zeci de mii de zeci de mii stăteau înaintea Lui. Judecătorul se așeză și cărțile fură deschise”.⁷ — adică faptele săvârșite. Și iarăși: „Văzut-am în vedenie de noapte, și iată pe norii cerului venea cineva ca un Fiu al omului. Și a ajuns până la Cel

¹ Isaia 66, 24. ² Ier. 13, 16. ³ Ier. 5, 21, 22. ⁴ Ier. 2, 19, 21.

⁵ Ier. 15, 17. ⁶ Iez. 7, 4-9. ⁷ Daniil 7, 9-10.

vechii de zile, și I-au adus înaintea Lui, și I-au dat Lui stăpânirea, cinstea și împărăția, și toate neamurile, semințiile și limbile îi vor sluji Lui. Și stăpânirea Lui stăpânire veșnică și împărăția împărăție veșnică. Și m'am cutremurat cu duhul meu, eu, Daniil, și vedeniile din capul meu m'au tulburat".¹

28. Și cine nu se înfricoșează auzind și pe David zicând: „A grăit odată Dumnezeu și am auzit acestea două: că puterea este a lui Dumnezeu și a Ta este mila Doamnă; că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui”.² Și iarăși să auzim pe Eclesiastul care zice: „Sfârșitul cuvântului: ascultă tot, teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui. Acesta este tot omul. Căci Dumnezeu va aduce tot ce s'a făcut întru ascuns la judecată, cu tot lucrul trecut cu vederea, fie bun, fie rău”.³

29. Dar cine nu tremură auzind pe Apostolul spunând lucruri asemănătoare: „Căci noi trebuie să ne înfățișem înaintea scaunului lui Hristos, ca să ia fiecare din noi, cele făcute prin trup, fie bine fie rău”.⁴ Cine nu va plânge așa dar necredința noastră și orbirea sufletului nostru, că auzind toate acestea, nu ne căim și nu plângem cu amar, pentru marea noastră negrijă și ușurință. Acestea văzându-le de mai înainte, Ieremia zicea: „Blestemat cel ce săvârșește lucrurile Domnului cu negrijă”.⁵

Căci dacă am avea grijă de mântuirea sufletelor noastre, am tremura de cuvântul Domnului și ne-am grăbi să împlinim poruncile Lui, prin cari ne și mântuim. Dar noi auzind pe Domnul zicând: „Intrați prin poarta cea strâmtă, care duce la viață”,⁶ am ales pe cea lată și largă, ce duce la pierzare. De aceea vom auzi când va veni din ceruri să judece vii și

¹ Daniil 7, 13—15. ² Ps. 61, 11. ³ Ecl. 12, 13—14.

⁴ II Cor. 5, 10. ⁵ Ierem. 48, 10. ⁶ Mt. 7, 13.

morții: „Duceți-vă dela Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui”.¹

30. Și vom auzi acestea, nu fiindcă am făcut fapte rele, ci fiindcă de cele bune n'am grijit și pe aproapele n'am iubit. Iar dacă am făcut rele, cum vom îndura ziua aceea, odată ce am fost cu atâta negrijă? De altfel: „să nu curvești, să nu furi, să nu omori” și celelalte, au fost spuse prin Moise celor de demult. Domnul însă, știind că nu ajunge creștinului numai păzirea acestora spre desăvârșire, a zis: „Amin zic vouă, că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a Cărturarilor și a Fariseilor, nu veți intra întru Împărăția Cerurilor”.²

De aceea a poruncit cu orice prilej sfințirea sufletului, pentru care se sfințește și trupul, și dragostea curată față de toți oamenii, prin cari putem să dobândim și iubirea față de El; iar pe Sine ni s'a dat pildă până la moarte, ca și pe ucenicii Săi, precum s'a zis adeseori.

31. Ce apărare vom avea așa dar în ziua aceea, având o asemenea pildă și fiind cu atâta negrijă? Plângându-ne Ieremia pe noi cei ce ne-am învrednicit de atâta har, dar ne-am purtat cu atâta negrijă, mai bine zis am fost plini de toată răutatea, zicea: „Cine va da capului meu apă și ochilor mei isvor de lacrimi, ca să plâng pe poporul acesta ziua și noaptea?”³

Dar eu aud și pe Moise zicând despre noi: „Și a mâncat Iacob și s'a săturat și s'a făcut îndărătnic cel iubit; îngrășatu-s'a, îngroșatu-s'a și s'a lășit și a părăsit pe Dumnezeu care l-a făcut pe el și s'a depărtat dela Dumnezeu Mântuitorul lui”.⁴ Iar Mihea plânge și zice: „Vai sufletului meu, că a

¹ Mt. 25, 41. ² Mt. 5, 20. ³ Ier. 9, 1. ⁴ Deut. 32, 15.

pierit cel evlavios de pe pământ și nu se mai află între oameni cel ce săvârșește virtutea. Fiecare necăjește cu necaz pe aproapele; spre rău își găsesc mâinile lor¹. Iar Psalmistul zice despre noi asemenea: „Mântuește-mă, Doamne, că a lipsit cel cuvios; că s'au împușinat adevărurile dintre fiii oamenilor...” și celelalte.²

32. Dar și Apostolul plânge pentru noi cu Pro-rocul zicând: „Nu este cel ce face bunătate, nu este până la unul. Mormânt deschis este gâtjejul lor, cu limbile lor grăiau vicleșuguri. Venin de aspide este sub limbile lor, gura lor e plină de blestem și de amărăciune. Intristare și necaz este în căile lor, și calea păcii nu au cunoscut-o. Nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor lor³. De aceea, prevăzând cele viitoare, scrie despre purtarea noastră cea rea de acuma, către Timotei: „Cunoaște aceasta, că în zilele cele de apoi se vor ivi vremuri infricoșate; că vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de argint, laudăroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără eucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrânați, neîmblânziți, neiubitori de bine, vânzători, obraznici...” ș. a. m. departe.⁴ Vai nouă, că am ajuns la cele din urmă dintre rele, căci spune-mi mie care dintre noi nu e părtaș al relelor pomenite? Nu s'a împlinit la noi prorocia? Nu suntem toți lacomi cu stomacul? Nu suntem toți iubitori de plăcere, nu toți nebuni pentru pământ și iubitori de materie? Nu toți plini de mânie? Nu toți întărițați? Nu fimem toți minte răul? Nu suntem toți trădători a toată virtutea? Nu suntem toți clevetitori? Nu toți iubitori de sudalme? Nu toți obraznici, nu

¹ Miheia 7, 2. ² Ps. 11, 1.

³ Rom. 3, 12—18; Ps. 13, 3; Ps. 5, 9; Ps. 9, 28; Ps. 35, 1.

⁴ II Tim. 3, 1—4.

toți urători de frați? Nu toți îngâmfați? Nu toți trufași? Nu toți laudăroși? Nu toți fățarnici? Nu toți iubitori de slavă deșartă? Nu toți vicleni, nu toți pismași? Nu toți nesupuși? Nu toți nepăsători? Nu toți nestatornici? Nu toți ușuratici, nu toți fără grijă la poruncile Mântuitorului? Nu toți plini de toată răutatea? Nu ne-am făcut în loc de biserică a lui Dumnezeu, templu al idolilor? Nu suntem sălașuri ale duhurilor rele, în loc să fim ai Duhului Sfânt? Nu numim pe Dumnezeu Tată, în chip mincinos? Nu ne-am făcut în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai gheenei? Nu ne-am făcut mai răi decât Iudeii, noi cei ce purtăm azi numele lui Hristos? Nimenea să nu se răsvrătească auzind adevărul, fiindcă și aceia, nelegiuți fiind, ziceau: „Noi avem un singur Tată, pe Dumnezeu¹. Dar au auzit dela Mântuitorul: „Voi sunteți din tatăl vostru diavolul și poftele tatălui vostru diavolul vreți să la faceți².”

33. Cum deci, fiind și noi călcători ai poruncilor Lui, nu vom auzi dela El aceleași cuvinte? Căci și Apostolul, pe cei purtați de Duhul i-a numit fii ai lui Dumnezeu: „Câți sunt, zice, purtați de Duhul, aceștia sunt fii ai lui Dumnezeu³. Dar cum putem să auzim noi, cei purtați de moarte, că suntem fii ai lui Dumnezeu? „Căci cugetul trupului este moarte⁴. Cei purtați de Duhul, se fac arătați din roadele Duhului. Să vedem așadar roadele Duhului. „Căci roada Duhului este, zice, iubirea, bucuria, pacea, îndelungă răbdarea, facerea de bine, bunătatea, credința, blândețea, înfrânarea⁵. Oare avem acestea în noi? Sau nu cumva le avem pe toate cele potrivnice? Cum putem așadar să auzim că suntem fii ai lui Dumnezeu, și nu mai degrabă ai celui potrivnic?

¹ Ioan 8, 41. ² V. 44.

³ Rom. 8, 14. ⁴ Rom. 8, 6. ⁵ Gal. 5, 22.

Căci cel născut din cineva, este asemenea celui care l-a născut. Arată aceasta și Domnul zicând: „Cel născut din Duhul, duh este”.¹ Noi însă ne-am făcut trupuri ce poftesc împotriva Duhului și de aceea cu dreptate auzim dela El: „Nu va rămânea Duhul Meu în oamenii aceștia, deoarece sunt numai trupuri”.² Cum putem să auzim așa dar că suntem creștini, ne având nimic al lui Hristos în noi?

34. Dar va zice, poate, cineva: Dar am credința, și-mi ajunge credința în El pentru mântuire. Ii va răspunde acestuia Iacob, zicând: „Că și diavolii cred și se cutremură”.³ Și iarăși: „Credința fără fapte moartă este, precum și faptele fără credință”.⁴ Dar cum și credem în El, sau cum Ii credem Lui în privința celor viitoare, noi cari nu-I credem în privința celor vremelnice și prezente, și de aceea suntem amestecați cu cele pământești și trăim trupului, oștin-du-ne împotriva Duhului? Cei ce au crezut cu adevărat lui Hristos și L-au sălășluit întreg în ei prin porunci, ziceau așa: „Nu mai trăesc eu ci Hristos trăește în mine. Iar de trăesc acum în trup, trăesc prin credința Fiului lui Dumnezeu, al Celui ce m'a iubit pe mine și s'a dat pe Sine pentru mine”.⁵ De aceea pătimind de dragul Lui, pentru mântuirea tuturor, ca niște următori întocmai ai Lui și ca niște păzitori adevărați ai poruncilor Lui, ziceau: „Ocăriți, noi binecuvântăm; prigoniți, noi răbdăm; huliți, noi mângăem”.⁶ Aceasta o făceau pentrucă-L auziseră pe El zicând: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, binecuvântați pe cei ce vă blastămă, rugați-vă pentru cei ce vă dosădesc pe voi” și celelalte.⁷ Prin cuvintele și faptele lor se arăta lucrând în ei Hristos.

¹ Ioan 3, 6. ² Facere 6, 3. ³ Iac. 2, 19.

⁴ 2, 20.

⁵ Gal. 2, 20.

⁶ 1 Cor. 4, 12. ⁷ Mt. 5, 44.

Dar noi, fiindcă lucrăm împotriva tuturor poruncilor Lui, ne-am umplut de toată necurăția. Și de aceea am ajuns, în loc de biserică a lui Dumnezeu, casă de negustorie și în loc de casă de rugăciune, peșteră de tâlhari; în loc de neam sfânt, neam păcătos și în loc de popor al lui Dumnezeu, popor plin de păcate; în loc de sămânță sfântă, sămânță rea și în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai nelegiuirii, fiindcă am părăsit poruncile Domnului și slujim duhurilor viclene prin patimile necurate, mâniând pe Sfântul lui Israil.

35. De aceea, plângându-ne marele Isaia și vrând să ne ajute în căderea noastră, zice: „De ce vă mai răniți iarăși, adăugând fărădelege? Tot capul vă este spre durere și toată inima spre întristare. Dela picioare până la cap, nu este în el loc întreg. Totul este numai rană, numai vânătăe și numai bube pline de puroiu. Nu se mai poate pune platură, nici untdelemn, nicio legătură”.¹ Apoi urmează: „Părăsită va fi fata Sionului ca o colibă într'o vie și ca un pădul într'o grădinarie, ca o cetate împresurată”.² Această pustiire a sufletelor noastre a arătat-o și Apostolul, zicând: „Și precum n'au găsit cu cale să-L cunoască pe Dumnezeu, i-a lăsat pe ei Dumnezeu în minte netrebnică să facă cele ce nu trebuie; plini fiind de toată nedreptatea, răutatea, viclenia, lăcomia, plini de pismă, de ucidere, de ceartă, de înșelăciune, de purtări urâte, șoptitori, bârfitori, urători de Dumnezeu, ocăritori, semeți, trufași, născocitori de rele, nesupuși părinților, desmeteci, ne-iubitori, călcători de cuvânt, nemilostivi, cari deși cunosc dreptatea lui Dumnezeu, că adică cei ce fac acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că fac acestea, ci și încuviințează pe cei ce le fac. De

¹ Is. 1, 5-6. ² Is. 1, 8.

aceea i-a dat pe ei Dumnezeu spre patimi de necinste, ca să-și necinstească trupurile lor între ei.¹ Iar urmarea acestora este că: „Se descopere mânia lui Dumnezeu din ceruri peste toată necredința și nedreptatea oamenilor”,² și celelalte.

36. Această pustiire a sufletului, vestind-o și Domnul, zice: „Ierusalime, Ierusalime, care ucizi pe proroci și omori cu pietre pe cei trimiși la tine, de câte ori n'am vrut să strâng pe fiii tăi, cum își adună găina puii săi sub aripi, și n'ai vrut? Iată casa voastră se va lăsa pustie”.³ Iar Isaia, văzându-ne pe noi, așa zisii monahi, săvârșind numai slujbele trupești și disprețuind pe cele duhovnicești, și de aceea aflându-ne plini de trufie, a zis: „Ascultați cuvântul Domnului, fruntași ai Sodomei, luați aminte la legea Domnului popor al Gomorei. Ce-mi trebuie Mie mulțimea jertfelor voastre? M'am săturat de arderile de tot ale berbecilor și nu mai vreau grăsimea meilor și sângele taurilor și al țapilor. Căci cine le-a cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcați în curtea templului Meu. De-mi veți aduce floarea făinii, zadarnic este. Tămâierea voastră îmi face scârbă. Lunile nouă, Sâmbetele și ziua cea mare, nu le mai pot suferi. Sufletul Meu urăște postul, odihna și sărbătorile voastre. M'am săturat de voi, nu vă mai pot răbda. Când întindeți mâinile spre Mine, Eu îmi întorc ochii dela voi. Și de veți înmulți rugăciunea, nu vă voi auzi”.⁴ De ce? „Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge”.⁵ Căci „cel ce urăște pe fratele său este ucigaș de oameni”.⁶ De aceea toată nevoința [asceza], care nu are iubire, e străină de Dumnezeu.

37. De aceea, muștrând de departe și fățarnicia

¹ Rom. 1, 28-32. ² Rom. 1, 18. ³ Mt. 23, 37-38.

⁴ Is. 1, 10-15. ⁵ Ibid. 15. ⁶ Ioan 3, 15.

noastră, zice: „Poporul acesta cu buzele lui mă cinstește; dar inima lor este departe de Mine și înzadar mă cinstește”, și celelalte.¹ Căci cele pe cari Domnul nostru le-a spus, plângând pe Farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, fățarnicii de azi, cari ne-am învrednicit de atâta har și suntem mai răi ca aceia. Oare nu legăm și noi poveri grele și anevoe de purtat și le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mișcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem și noi toate faptele noastre spre a fi văzuți de oameni? Oare nu iubim și noi să ședem în fruntea mesei la ospete și pe scaunul de frunte în adunări, și să fim chemați de oameni: „Rabi, rabi”, iar pe cei cari nu ni le dau acestea îi urmărim până la moarte? Oare n'am luat și noi cheia cunoștinții și închidem Impărăția Cerurilor înaintea oamenilor, neîntrând nici noi și nelăsându-i nici pe alții să intre?

Oare nu ocolim și noi marea și pământul ca să facem un prozelit, și când se întâmplă aceasta îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem și noi povățuitori orbi, strecurând țințarul și înghițind cămila? Oare nu curățim și noi partea dinafară a paharului, cea dela vedere, iar cea dinăuntru nostru e plină de răpire și lăcomie, mai bine zis de necurăție?

Oare nu zeciuim și noi isma și mărarul și orice legumă, și trecem cu vederea judecata și iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem și noi niște morminte întunecoase, arătându-ne oamenilor pe dinafară drepti, iar pe dinăuntru fiind plini de toată fățarnicia, nelegiuirea și necurăția? Oare nu zidim și noi mormintele mucenicilor și împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucigașii lor?

¹ Is. 29, 13; Mt. 15, 8.

Cine nu ne va plânge aşadar pe noi pentru o astfel de simţire? Cine nu va plânge o asemenea robie a noastră? De aceea noi, cei ce suntem fii cinstiţi ai lui Dumnezeu, suntem şocotiţi ca nişte vase de lut. De aceea s'a înegrit aurul şi s'a stricat argintul cel bun. De aceea noi, Nazareii Sionului, cari luminam mai tare ca zăpada, am ajuns ca nişte Abisinieni; noi, cari eram mai albi ca laptele, ne-am înegrit mai tare ca cerneala. De aceea s'a întunecat chipul nostru mai tare ca funinginea. Cei ce ne hrăneam cu nuci de cocos, ne tăvălim acum în lături. S'au mărit nelegiuirile noastre mai mult decât nelegiuirile Sodomei. Noi, cei ce eram fiii zilei şi fiii luminii, am ajuns fiii nopţii şi ai întunerecului; iar din fii ai Impărăţiei, ne-am făcut fiii gheenei. De aceea noi, fiii Celui Preaînalt, murim ca nişte oameni şi cădem ca unul dintre boieri.¹ De aceea am fost predaţi în mâinile vrăjmaşilor nelegiuţi, adică ale dracilor cumpliţi şi ale împăratului nedrept şi atot viclean al întregului pământ, ale căpeteniei lor adică, ca unii ce am păcătuit şi am săvârşit fărădelege, nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, şi am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu şi am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând.

Dar să nu ne predai până în sfârşit, pentru numele Tău Doamne; şi să nu rupi Testamentul Tău; şi să nu depărtezi dela noi mila Ta, pentru milostivirile Tale, Tatăl nostru cel din ceruri, şi pentru mila Sfântului Tău Duh. „Nu pomeni fărădelegile noastre cele vechi, ci degrabă să vie înaintea noastră milostivirile tale, că am ajuns săraci foarte. Ajută-ne nouă Dumnezeule, Mântuitorul nostru pentru slava numelui Tău; Doamne milueşte-ne şi iartă-ne păcatele noastre, pentru numele Tău.”² Doamne, adu-Ţi

¹ Ps. 81, 7. ² Psalm 78, 8-9.

aminte de pârga pe care, luând-o dintru noi, pentru iubirea de oameni, Unul născut Fiul Tău, o ţine pentru noi în ceruri, ca să ne dăruiască nădejdea tare a mântuirii şi să nu devenim din desnădejde mai răi. Mântueşte-ne pentru cinstit sângele Lui, pe care l-a vărsat pentru viaţa lumii, pentru sfinţii Săi Apostoli şi ucenici, cari şi-au vărsat sângele lor propriu pentru numele Lui, pentru sfinţii Prooroci, Părinţi şi Patriarhi, cari s'au nevoit să facă bucurie numelui Tău. Nu trece cu vederea rugăciunea noastră Doamne şi nu ne părăsi până la sfârşit. Căci nu ne încredem în dreptăţile noastre, ci în mila Ta, prin care porţi grijă de tot neamul nostru. Cerşim şi rugăm bună-tatea Ta, ca să nu ni se facă nouă spre osândă taina mântuirii, hărăzită nouă de Unul născut Fiul Tău, şi să nu ne lapezi pe noi dela faţa Ta. Nu te scârbi de nevrednicia noastră, ci ne milueşte pe noi după mare mila Ta; şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegile noastre, ca apropiindu-ne fără de osândă înaintea sfintei Tale slave, să ne învrednicim de acoperemântul Fiului Tău cel Unul născut şi să nu fim lepădaţi ca nişte slugi netrebnice ale păcatului.

Da, Stăpâne, Doamne atotputernice, auzi rugăciunea noastră, că afară de Tine pe altul nu cunoaştem. Numele Tău numim; căci Tu eşti Cel ce lucrează toate în toţi şi ajutorul dela Tine îl cerem toţi. „Caută din cer Doamne şi priveşte din casa sfintei Tale slave. Unde este râvna şi tăria Ta? Unde este mulţimea milei Tale şi a îndurărilor Tale, că ai răbdat căderea noastră? Căci Tu eşti Tatăl nostru, fiindcă Avram nu ne-a cunoscut pe noi şi Israil nu ne-a ştiut pe noi. Ci Tu, Doamne, Tatăl nostru, mântueşte-ne pe noi, că dela început este peste noi numele Tău cel sfânt şi al Fiului Tău cel Unul născut şi al Sfântului Tău

Duh. De ce ne-ai rătăcit pe noi Doamne dela calea Ta? Nu ne pedepsi pe noi cu toiagul judecăților Tale. De ce ai învățat inimile noastre, ca să nu se teamă de Tine? Ne-ai părăsit pe noi în propria lege a rătăcirii noastre? Intoarce, Doamne, pe robii Tăi pentru sfânta Ta Biserică și pentru toți sfinții Tăi din veac, ca să moștenim puțin din muntele Tău cel sfânt. Vrajmașii noștri au călcat locul Tău cel sfânt. Ne-am făcut ca la început, când nu stăpâneai peste noi, nici nu se chema numele Tău peste noi.¹

38. „De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munții și se vor topi ca ceara de fața focului; focul va arde pe cei protivnici și înfricoșat va fi Numele Tău vrăjmașilor Tăi. Când vei face lucrurile Tale mărite, se vor cutremura de Tine munții. Din veac n'am auzit, nici ochii noștri n'au văzut Dumnezeu, afară de Tine. Și lucrurile Tale, pe cari le vei face, vor fi milă celor ce vor răbda. Căci dreptatea se va întâlni cu cei ce o fac și-și vor aduce aminte de căile Tale. Iată Tu te-ai mâniat și noi am păcătuit.”² Mai bine zis noi am greșit și Tu te-ai mâniat. „De aceea am rătăcit toți și ne-am făcut ca niște necurați. Ca o cârpă lepădată e toată dreptatea noastră și am căzut ca frunzele pentru fărădelegile noastre; așa ne va duce vântul pe noi. Nu este cine să cheme numele Tău și cine să Te pomenească spre a fi ajutat. Intors-ai fața Ta dela noi și ne-ai părăsit pe noi pentru păcatele noastre. Și acum Doamne, Tatăl nostru ești Tu, iar noi tină, lucrul mâinilor Tale suntem toți. Nu te mânia pe noi foarte, nici pomeni vreodată păcatele noastre. Privește, căci poporul Tău suntem toți. Cetatea sfântului Tău, Sionul, a ajuns pustie. Ca un pustiu s'a făcut Ierusalimul.

¹ Isaia 63, 15—19. Citat liber.

² Isaia 64, 1—5.

Casa sfântului nostru a ajuns blestem și slava pe care au binecuvântat-o Părinții noștri a fost cuprinsă de foc și toate cele mărite s'au dărâmat. Și toate acestea le-ai răbdat Doamne și ai tăcut și ne-ai smerit din cale afară.¹

39. Toate acestea i s'au întâmplat poporului Tău vechiu prin preînchipuire, dar acum s'au împlinit cu adevărat la noi. „Făcutu-ne-am de ocară vecinilor noștri, diavolii, și de batjocură și de răs celor ce stau în jurul nostru.”² Ci caută din cer și vezi și ne mântuește pe noi pentru numele Tău cel sfânt. Fă-ne să cunoaștem meșteșugirile vrăjmașilor noștri și ne mântuește de uneltirile lor. Nu depărta dela noi ajutorul Tău, că noi nu suntem în stare să învingem cele ce ne vin împotriva, dar Tu ești puternic să ne mântuești de toți vrăjmașii. Mântuește-ne pe noi Doamne din greutățile lumii acesteia după bunătatea Ta, ca în curată conștiință, trecând marea vieții și înfățișându-ne întregi și fără pată înaintea scaunului înfricoșat, să ne învrednicim de viața cea veșnică.

40. Auzindu-lé toate acestea fratele și cuprins fiind de mare căință, zise cu lacrimi bătrânului. Din câte văd Părinte, nu mi-a rămas nici o nădejde de mântuire. „Căci fărădelegile mele au covârșit capul meu.”³ Ci rogu-te să-mi spui ce trebuie să fac? Iar bătrânul răspunzând zise: Mântuirea este un lucru oamenilor cu neputință. La Dumnezeu însă, toate-s cu putință, precum a zis Insuși Domnul.⁴ „Să ieșim înaintea feții Lui întru mărturisire, să ne închinăm, să cădem și să plângem înaintea Domnului, care ne-a făcut pe noi, căci El este Dumnezeu nostru.”⁵ Să auzim ceea ce spune El prin glasul lui Isaia: „Când te vei întoarce și vei suspina, atunci te vei mântui.”⁶

¹ Isaia 64, 6—12. ² Psalm 78, 4. ³ Psalm 37, 5.

⁴ Mt. 19 24. ⁵ Ps. 94, 4. ⁶ Is. 30 15.

Și iarăși: „Nu e puternică mâna Domnului ca să ne mântuiască? Sau s'a îngreunat urechea Lui, ca să nu audă. Dar păcatele pun zid între noi și Dumnezeu și din pricina păcatelor noastre s'a întors fața Lui ca să nu ne miluiască”.¹ De aceea zice: „Spălați-vă, face-vă-ți curați, smulgeți răutățile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei, opriți-vă din răutățile voastre, învățați să faceți binele, cereți judecată, scăpați pe cel nedreptățit, faceți dreptate orfanului și apărați pe văduvă. Și veniți să ne judecăm, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi; și de vor fi stacojii ca focul, ca lâna le voi albi. De veți vrea să mă ascultați, bunătățile pământului veți mânca, căci gura Domnului a grăit acestea”.² Și iarăși prin Ioil: „Intoarceți-vă la Mine din toată inima voastră în post, în plângere și jelanie. Sfășiați-vă inimile voastre și nu hainele voastre. Căci milostiv și îndurat este Domnul și-I pare rău de cele rele”.³ Iar către Ezechiil: „Fiul omului, spune casei lui Israil: așa ați vorbit zicând: răcăcirile noastre și fărădelegile noastre asupra noastră sunt și în ele ne topim, și cum vom trăi? Spune lor: Viu sunt Eu, zice Domnul; nu voesc mârta necredinciosului, ci să se întorcă dela calea lui și să fie viu. Cu întoarcere întoarceți-vă dela calea voastră; pentruce să muriți casa lui Israil?”.⁴ Iar Cartea III a Regilor, arătând covârșitoarea bunătate a lui Dumnezeu, zice prin Ilie, ca să auză Ahab, care se afla în via lui Nabot, pe care o moștenise omorându-l prin Izabela: „Acestea zice Domnul: ai ucis și ai moștenit. În locul în care au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii sângele tău. Și pe Izabela câinii o vor mânca la marginea zidului lui Izreel. Și auzind Ahab aceste cuvinte și-a rupt

¹ Is. 59, 1-2. ² Is. 1, 16-19.

³ Ioil 2, 12-13. ⁴ Ezechiil 33, 10-14.

hainele sale și-a pus sac pe trupul său, și a postit și a dormit în sac. Și a fost cuvântul Domnului către Ilie zicând: Iată că s'a rușinat Ahab de fața Mea. Nu voi mai aduce rele în zilele lui”.¹ Iar David zice: „Fărădelegea mea am cunoscut și păcatul meu nu l-am acoperit. Zis-am: mărturisit-am împotriva mea fărădelegea mea Domnului; și Tu ai iertat necredința inimii mele. Pentru ea se va ruga Ție tot cuviosul la vreme rânduită; însă în potop de ape multe de El nu se vor apropia”.² Iar în Evanghelie zice Domnul: „Pocăiți-vă, că s'a apropiat Impărăția cerurilor”.³ Iar lui Petru care întreabă: „De câte ori pe zi îmi va greși fratele meu și îi voi ierta lui? Au doară până la șapte ori?”, îi răspunde Cel prin fire bun și neasemănat în bunătate: „Nu zic ție de șapte ori, ci până la șaptezeci de ori câte șapte”.⁴ Ce este pe măsura acestei bunătăți? Ce este pe potrivă acestei iubiri de oameni?

41. Cunoscând așadar frica de Dumnezeu, bunătatea și iubirea Lui de oameni, din Vechiul și Noul Testament, să ne întorcem din toată inima noastră. De ce să pierim fraților? Să ne spălăm mâinile noi păcătoșii. Să ne curățim inimile, noi cei cu sufletele indoite. Să ne tânguim, să jelim și să plângem pentru păcatele noastre. Să încetăm din răutățile noastre. Să credem în milostivirile Domnului. Să ne temem de amenințările Lui, să păzim poruncile Lui. Să ne iubim unii pe alții din toată inima. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi și se scârbesc de noi, ca să se mărească numele Domnului și să ni se arate în bucuria Lui. Să dăm iertare unii altora, noi cei ce ne-am ispitit unul pe altul, ca unii ce am fost rășboiți toți de vrăjmașul comun.

¹ III Regi 21, 19, 23, 27-29. ² Psalm 31, 5-7.

³ Matei 4, 17. ⁴ Matei 18, 22.

Să stăm împotriva gândurilor noastre, chemând pe Dumnezeu ca aliat în lupta noastră, și să alungăm din noi duhurile rele și necurate. Să supunem trupul duhului, chinându-l și târându-l robit,¹ prin tot felul de strâmtorări. „Să ne curățim pe noi de toată întinărirea trupului și a duhului”. Să ne stărnim unii pe alții la sporirea în iubire [în text: paroxismul iubirii] și fapte bune. Să nu ne pismuim între noi, nici pismuindu-ne să ne sălbătăcim la inimă. Mai degrabă să avem milă unii de alții și să ne tămăduim unii pe alții prin smerenie. Să nu ne bârfim unii pe alții, nici să nu ne batjocorim unii pe alții, căci suntem unii altora mădulare. Să lăpădăm dela noi negrija și ușurința, și să stăm bărbătește, luptând împotriva duhurilor răutății, căci „Il avem pe Iisus Hristos mângăetor drept la Tatăl, și El ne este ispășire pentru păcatele noastre”.² Să ne rugăm Lui cu inimă curată din tot sufletul nostru, și ne va ierta păcatele noastre. „Căci aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El întru adevăr”.³ De aceea zice: „Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și dă Celui Preaînalt rugăciunile tale. Și mă cheamă pe Mine în ziua necazului tău și te voi scăpa și Mă vei slăvi pe Mine”.⁴ Iar Isaia zice: „Rupe toată legătura nedreptății, desleagă jugul legămintelor silnice, dă drumul celor asupriți și rupe toată scrisoarea nedreaptă. Frânge celui flămând pâinea ta și pe săracii fără sălaș adu-i în casa ta. De vezi pe cineva gol, îmbracă-l și nu trece cu vederea pe cei din sămânța neamului tău. Atunci lumina ta va izbucni ca zorile, și tămăduirea ta va răsări degrabă. Și va umbla înaintea ta dreptatea ta, și slava Domnului te va înconjura”.⁵ Iar după acestea zice: „Atunci vei striga

¹ I Corinteni 9, 27. ² I Ioan 2, 1—2. ³ Psalm 144, 19.

⁴ Psalm 49, 15, 16. ⁵ Isaia 58, 6—8.

și Dumnezeu te va auzi pe tine. Încă grăind tu, va zice: Iată aci sunt. Atunci va răsări în întunec lumina ta și întunerecul tău va fi ca amiaza. Și Dumnezeu va fi cu tine totdeauna și te va sătura precum pofteste sufletul tău”.¹ Iată așadar că rupând toată legătura nedreptății din inima noastră și deslegând tot jugul legămintelor silnice, adică al ținerii minte a răului, și grăbindu-ne să facem bine aproapelui din tot sufletul, ajungem să fim înconjurați de lumina cunoștinții și ne slobozim de patimile de ocară, umplându-ne de toată virtutea, luminându-ne de slava lui Dumnezeu și eliberându-ne de toată neștiința; iar rugându-L pe Hristos, suntem auziți și-L avem pe Dumnezeu cu noi pururea și ni se satură dorința după Dumnezeu.

42. Să ne iubim așadar unii pe alții și vom fi iubiți de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă răbdare întreolaltă și va fi și El cu îndelungă răbdare față de păcatele noastre. Să nu răsplătim răul cu rău și nu vom primi după păcatele noastre. Căci iertarea greșalelor noastre o aflăm în iertarea fraților. Iar mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră față de aproapele. De aceea a zis Domnul: „Iertați, și vi se va ierta vouă”.² Și iarăși: „De veți ierta oamenilor greșalele lor și Tatăl vostru cel din ceruri va ierta vouă greșalele voastre”.³ Sau: „Fericiti cei milostivi, că aceia se vor milui”.⁴ Sau: „Cu ce măsură veți măsura, cu aceea se va măsura vouă”.⁵ Iată ne-a dăruit nouă Domnul chip de mântuire și ne-a dat nouă putere veșnică de-a ne face fii ai lui Dumnezeu. Prin urmare în voia noastră stă mântuirea noastră.

43. Drept aceea să ne dăm pe noi înșine Domnului în întregime, ca să-L primim pe El întreg. Să

¹ Ibid 9—10. ² Lc. 6, 37. ³ Mt. 6, 14. ⁴ Mt. 5, 7. ⁵ Mt. 7, 2.

ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta s'a făcut om, fiind Dumnezeu și Stăpân prin fire. Să ascultăm de El și va birui fără greutate asupra vrăjmașilor noștri. „Dacă poporul Meu ar fi ascultat de Mine, zice, dacă Israil ar fi umblat în căile Mele, aș fi umilit până la nimicire pe vrăjmașii lor și aș fi pus mâna Mea pe cei ce-i necăjesc pe ei”.¹ Să ne punem toată nădejdea noastră numai în El și să aruncăm toată grija noastră numai asupra Lui, și ne va mântui pe noi de tot necazul și toată viața ne va hrăni El Insuși. Să iubim pe tot omul din suflet; dar să nu ne punem nădejdea în niciunul dintre oameni. Căci câtă vreme ne susține Domnul, ne înconjoară toți prietenii și toți vrăjmașii noștri sunt fără putere. Când însă ne părăsește Domnul, atunci ne părăsesc și prietenii cu toții și toți vrăjmașii dobândesc putere împotriva noastră. Dar și cel ce îndrăznește bizuindu-se pe sine, va cădea cu cădere jalnică. Cel ce se teme însă de Domnul se va înălța. De aceea a zis David: „Nu voi nădăjdui în arcul meu și sabia mea nu mă va mântui. Că Tu ne-ai mântuit pe noi de cei ce ne necăjesc și ai făcut de rușine pe cei ce ne urăsc”.²

44. Să nu stăruim în gânduri cari ne prezintă păcatele noastre micșorate și cari ne spun ca niște oracole că am primit iertarea. Întărindu-ne împotriva lor, Domnul a zis: „Păziți-vă pe voi de proroci mincinoși, cari vor veni la voi în piele de oaie, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori”.³ Căci câtă vreme mințea noastră este încă turburată de păcat, încă n'am primit iertarea lui, fiindcă n'am făcut încă roade vrednice de pocăință. Și roada căinții este nepățimirea sufletului; iar nepățimirea înseamnă ștergerea păcatului. Dar nu avem încă desăvârșită nepățimire, dacă aci

¹ Ps. 80, 12—13. ² Ps. 43, 9. ³ Mt. 7, 15.

suntem turburați de patimi, aci nu. Deci n'am primit încă desăvârșit nici iertarea păcatelor. De păcatul strămoșesc ne-am slobozit prin Sf. Botaz, dar de cel pe care am îndrăsnit să-l săvârșim după Botez ne slobozim prin căință.

45. Drept aceea să ne căim cu adevărat, ca sloboziți de patimi, să dobândim iertarea păcatelor. Să disprețuim cele vremelnice, ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii și să cădem din dragostea lui Dumnezeu. „Să umblăm în duh și nu vom mai împlini pofta trupului”.¹ Să veghiem, să fim treji, să lepădăm somnul ușurătății. Să râvnim a pași pe urmele sfinților atleți ai Mântuitorului; să imităm luptele lor, uitând pe cele din-dărăt și întinzându-ne spre cele dinainte. Să imităm drumul lor neodihnit, râvna lor aprinsă, stăruința în înfrânare, sfințenia neprihănirii, vitejia răbdării, neclintirea îndelungii răbdări, duișia milei, neturburarea blândeței, căldura râvnei, nefățarnicia iubirii, înălțimea smereniei, neprisosința sărăciei, bărbăția, bunătatea, îngăduința. Să nu ne dedăm plăcerilor; să nu ne moleșim în cugetări; să nu ne întinăm conștiința. „Să urmărim pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul”.² Pe lângă acestea, să fugim de lume, fraților, și de stăpânul lumii. Să părăsim trupul și cele trupești. Să pășim întins spre cer; acolo vom vedea cetatea noastră. Să imităm pe dumnezeescul Apostol, să primim pe Căpetenia vieții, să ne bucurăm de izvorul vieții. Să cântăm în cor cu Îngerii; să laudăm cu Arhanghelii pe Domnul nostru Iisus Hristos, căruia I se cuvine slava și stăpânirea, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

¹ Gal. 5, 16. ² Evrei 12, 14.

Ale celui dintre sfinți Părintelui nostru

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele patru sute capete despre 'dragoste'¹

Cuvânt înainte către Elpidie

Iată am trimis Cuvioșiei tale, Părinte Elpidie, pe lângă Cuvântul despre viața ascetică, și Cuvântul despre dragoste, în tot atâtea sute de capete cât cele patru Evanghelii. Poate nu este în ele nimic vrednic de așteptarea ta. Dar atâta ne-a fost puterea. Pe lângă aceasta, să afle Sfinția Ta că, nici acestea nu sunt roadele cugetării mele. Ci, străbătând scrierile Sfinților Părinți și culegând de acolo cele ce stau în legătură cu tema noastră, am îndesat lucruri multe în cuvinte puține, ca să fie ușoare de ținut minte. Și așa le-am trimis Cuvioșiei Tale, rugându-te să le citești cu îngăduință și să scoți numai folosul din ele, iar lipsa de frumusețe a cuvintelor, să o treci cu vederea și să te rogi pentru smerenia mea, cea pustie de tot folosul duhovnicesc. Mai rogu-te încă și pentru aceea ca să nu socotești că le-am scris acestea ca să te conturb. Căci am împlinit o poruncă. O spun aceasta, fiindcă mulți suntem astăzi cari conturbăm prin cuvinte, iar cei cari învață prin fapte, sau se lasă învățați, sunt foarte puțini [1]. Dar mai ales te rog să iai aminte cu multă stăruință la fiecare dintre capete. Căci socotesc că nu sunt toate ușor de înțeles de toți, ci cele

¹ Migne P. G. 954-1080; Filocalia greacă, vol. I, ed. II, p. 201-232.

mai multe au lipsă de o împreună cercetare din partea multora, deși pare că sunt simple după cuvânt. Poate din ele va ieși la iveală ceva folositor pentru suflet. Și cu siguranță prin harul lui Dumnezeu va răsări ceva folositor celui ce cetește fără gânduri iscoditoare, ci cu frica lui Dumnezeu și cu dragoste. Dar celui ce nu cetește pentru folosul duhovnicesc această lucrare sau oricare alta, ci pentru a aduna cuvinte spre a batjocori pe scriitor, ca să se înfățișeze pe sine, vezi Doamne, mai înțelept decât acela, ca unul ce e plin de închipuire, nu-i va răsări de nicăiri niciodată nici un folos.

Intâia sută a capetelor despre dragoste

1. Dragostea este o dispoziție bună și afectuoasă a sufletului, datorită căreia el nu cinstește nici unul din lucruri mai mult decât cunoștința lui Dumnezeu. Dar este cu neputință să ajungă la deprinderea dragostei cel ce e împătimit de ceva din cele pământești.

2. Dragostea este născută de nepătimire; nepătimirea, de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea, de răbdare și îndelungă răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit frica, de credința în Domnul.¹

3. Cel ce crede în Domnul, se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri, se înfrânează dela patimi; cel ce se înfrânează dela patimi, răbdă necazurile; cel ce răbdă necazurile, va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea în Dumnezeu, desface mintea de toată împătimirea după cele pământești; în sfârșit mintea desfăcută de acestea va avea iubirea către Dumnezeu.

¹ Cap. 2-3 ne arată ordinea cronologică a virtuților, după Sf. Maxim Mărturisitorul.

4. Cel ce iubește pe Dumnezeu [2], prețuește cunoștința Lui mai mult decât toate cele făcute de El și stăruiește pe lângă ea neîncetat cu mare dor.

5. Dacă toate cele ce sunt, prin Dumnezeu și pentru Dumnezeu au fost făcute, și dacă Dumnezeu este mai bun decât cele făcute de El, cel ce părăsește pe Dumnezeu, care e neasemănat mai bun, și se ocupă cu cele mai rele, se arată pe sine prețuind mai mult cele făcute de Dumnezeu decât pe Dumnezeu.

6. Cel ce are mintea pironită în dragostea de Dumnezeu, disprețuește toate cele văzute și însuși trupul său, ca pe ceva străin.

7. Dacă sufletul e mai bun decât trupul [3] și dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinstește trupul mai mult decât sufletul și lumea zidită de Dumnezeu, mai mult decât pe Dumnezeu, nu se deosebește întru nimic de închinătorii la idoli.

8. Cel ce și-a desfăcut mintea de iubirea și de preocuparea stăruitoare de Dumnezeu și o are legată de ceva din cele ce cad sub simțuri, acela cinstește trupul mai mult decât sufletul și cele făcute de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, care le-a făcut.

9. Dacă viața minții este lumina cunoștinții, iar aceasta e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s'a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezească.

10. Când mintea pornește în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci, luminată fiind de lumina dumnezească cea nemărginită, părăsește simțirea față de toate cele făcute de Dumnezeu, precum și ochiul sensibil nu mai simte stelele, când răsare soarele.

11. Toate virtuțile ajută mintea să câștige dragostea dumnezească. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta sburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.

12. Când mintea e răpită prin dragoste de cunoștința dumnezească și, ieșind afară din toate cele făcute, simte nemărginirea dumnezească, atunci, copleșită de prezența dumnezească, se trezește la simțirea smereniei sale, asemenea dumnezeescului Isaia și rostește cu uimire cuvintele Prorocului: „O nenorocitul de mine! Sunt pierdut! Căci om fiind și buze spurcate având și locuind în mijlocul unui popor ce are gură spurcată, am văzut cu ochii mei pe Împăratul Domnul Savaot”.¹

13. Cel ce iubește pe Dumnezeu [4], nu poate să nu iubească și pe tot omul ca pe sine însuși, deși nu are plăcere de patimile celor ce nu s'au curățit încă. De aceea când vede întoarcerea și îndreptarea lor, se bucură cu bucurie mare și negrăită.

14. Necurat este sufletul pătimăș, care e plin de gânduri de poftă și de ură.

15. Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură față de vreun om oarecare, pentru vreo anumită greșală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuși de puțin ura față de om.

16. „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice Domnul va păzi poruncile Mele”.² „Iar porunca Mea aceasta este, ca să vă iubiți unii pe alții”.³ Cel ce nu iubește așadar pe aproapele, nu păzește porunca. Iar cel ce nu păzește porunca, nici pe Domnul nu-L poate iubi.

17. Fericit este omul, care poate să iubească pe tot omul la fel.

¹ Is. 6, 5. ² Io. 14, 15. ³ Io. 15, 12.

18. Fericit este omul, care nu se lipește de niciun lucru stricăcios sau vremelnic.

19. Fericită este mintea, care a trecut peste toate lucrurile și se desfătează neîncetat de frumusețea dumnezească.

20. Cel ce preface grija de trup în poftă și pentru lucruri vremelnice ține minte răul dela aproapele, acela slujește zidirii în locul Ziditorului.

21. Cel ce-și păstrează trupul nesupus plăcerii și sănătos, îl are împreună slujitor spre lucrarea celor bune.

22. Cel ce fuge de toate poftele lumești, se așează pe sine mai presus de toată întristarea lumescă.

23. Cel ce iubește de Dumnezeu, cu siguranță iubește și pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i folosește cu dumnezească cuviință, dând fiecăruia din cei ce au trebuință.

24. Cel ce face miloștenie imitând pe Dumnezeu, nu cunoaște deosebire între rău și bun, între drept și nedrept, când e vorba de cele ce sunt de trebuință trupului, ci împarte tuturor la fel, după trebuință, chiar dacă cinstește mai mult, pentru buna aplecare a voii, pe cel virtuos decât pe leneș.

25. Precum Dumnezeu, fiind prin fire bun și fără patimă, iubește pe toți la fel, ca făpturi ale sale, dar pe cel virtuos îl slăvește, ca pe unul ce și-a însușit cunoștința și prin aplecarea voii, iar pe cel leneș îl miluește pentru bunătatea Sa și îl întoarce în veacul acestă prin certare, tot așa și cel bun și, fără patimă în aplecarea voii Sale, iubește pe toți oamenii la fel: pe cel virtuos pentru fire și pentru buna aplecare a voii lui, iar pe cel leneș îl miluește pentru fire și din compătimire, ca pe un lipsit de minte ce umblă în întunec.

26. Dragostea se face cunoscută nu numai prin dăruirea de bani, ci cu mult mai mult prin împărțirea cuvântului lui Dumnezeu și prin slujirea trupescă.

27. Cel ce s'a lepădat cu adevărat de lucrurile lumii și slujește nefățarnic aproapelui prin iubire, se slobozește degrabă de orice patimă și se face părtaş de iubirea și cunoștința dumnezească.

28. Cel ce a dobândit în sine dragostea dumnezească, nu ostenește urmând Domnului Dumnezeului său, asemenea dumnezeescului Ieremia¹ ci suferă cu vitejie orice osteneală, batjocoră și ocară, neluând în seamă câtuși de puțin răul dela nimeni.

29. Când vei fi ocărit de cineva, sau disprețuit în vreo privință oarecare, fii cu luare aminte dinspre gândurile mâniei, ca nu cumva, despărțindu-te de dragoste din pricina supărării, să te așezi în ținutul urii.

30. Când vei suferi pentru vreo ocară sau necinste, să știi că te alegi cu mult folos. Căci prin ocară e alungată dela tine slava deșartă.

31. Precum amintirea focului nu încălzește trupul, așa credința fără dragoste nu lucrează în suflet iluminarea cunoștinții.

32. Precum lumina soarelui atrage ochiul cel sănătos, așa și cunoștința lui Dumnezeu atrage spre sine în chip firesc mintea curățită prin dragostea [5].

33. Minte curată este aceea, care s'a despărțit de neștiință și e luminată de lumina dumnezească.

34. Suflet curat este acela, care s'a eliberat de patimi și se bucură neîncetat de dragostea dumnezească.

35. Patimă de ocară este mișcarea sufletului împotriva firii.

¹ Ieremia 17, 6.

36. Nepătimirea este o stare pașnică a sufletului, care face ca sufletul să se miște cu anevoe spre răutate.

37. Cel ce prin sânguință a dobândit roadele dragostei, nu se strămută din aceasta, chiar de-ar pătimi zeci de mii de rele. Să te încredințeze despre aceasta Ștefan, ucenicul lui Hristos, și cei ca el, și însuși Mântuitorul, care se ruga Tatălui pentru cei ce-L ucideau și cerea iertarea dela El, ca pentru unii ce nu știau ce fac.

38. Dacă propriu iubire este să rabde îndelung și să fie cu bunătate, cel ce se luptă cu mânie și plănuiește vicleșug, vădit este că se face străin de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este dragoste.

39. „Să nu ziceți, spune dumnezeescul Ieremia, că sunteți biserica Domnului”.¹ Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mântuiască. Căci aceasta este cu neputință de nu vei dobândi și iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s'a spus: „și dracii cred și se cutremură” [Iac 2, 19].

40. Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduință și a folosi lucrurile cu dreaptă judecată.

41. Cel ce iubește pe Dumnezeu, nu întristează pe nimeni și nu se întristează pentru cele vremelnice. Intristează și se întristează însă cu singura întristare mântuitoare, cu care și fericitul Pavel s'a întristat și a întristat pe Corinteni.

42. Cel ce iubește pe Dumnezeu, trăește pe pământ viață îngerească, postind și priveghind, cântând și rugându-se și gândind pururea numai lucruri bune de tot omul.

¹ Ieremia 7, 4.

43. Dacă poștește cineva ceva, se luptă ca să și dobândească. Dar dintre toate bunurile și lucrurile vrednice de poftit, cel fără asemănare mai bun și mai vrednic de dorit este Dumnezeu. Câtă sânguință nu suntem așa dar datori să arătăm, ca să dobândim acest lucru bun și vrednic de dorit prin fire?

44. Să nu-ți întinezi trupul cu fapte de rușine și să nu-ți spurci sufletul cu gânduri viclene; și pacea lui Dumnezeu va veni peste tine aducând iubire.

45. Chinuiește-ți trupul cu foamea și cu priveghierea și îndeletnicește-te fără lenevire cu cântarea și cu rugăciunea; și sfințenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire.

46. Cel ce s'a învrednicit de cunoștința dumnezească și a dobândit lumina acesteia prin dragoste, nu va fi tulburat niciodată de duhul slavei deșarte. Iar cel ce nu s'a învrednicit încă de aceea, cu ușurință este prins de aceasta. Dacă așadar unul ca acesta va căuta în tot ce face spre Dumnezeu, ca unul ce le face toate pentru El, mai lesne va scăpa cu Dumnezeu de ea.

47. Cel ce nu a câștigat încă cunoștința dumnezească [6], care se agonisește prin dragoste, cugetă lucru mare despre cele săvârșite de el după voia lui Dumnezeu. Iar cel ce s'a învrednicit de ea, zice din suflet cuvintele Patriarhului Avraam, pe care le-a spus când s'a învrednicit de arătarea dumnezească: „Eu sunt pământ și cenușă”.¹

48. Cel ce se teme de Domnul, are pururea ca tovarășe smerenia, și prin gândurile acesteia vine la dragostea și la mulțumirea către Dumnezeu. Căci

¹ Facere 18, 27.

își amintește de purtarea lumească de mai înainte și de felurile greșeli, ca și de ispitele ce i s'au întâmplat din tinerețe, și cum din toate acestea l-a izbăvit pe el Domnul și l-a strămutat dela viața pătimasă la viața după Dumnezeu. În felul acesta dobândește pe lângă temere și dragostea, mulțumind pururea cu smerenie multă Făcătorului de bine și Cărmuitorului vieții noastre.

49. Să nu-ți întinezi mintea ta, răbdând gânduri de poftă și de mânie, ca nu cumva căzând din rugăciunea curată, să te cuprindă duhul moleșelii.

50. Mintea cade dela îndrăsnirea cea către Dumnezeu atunci, când se însoțește cu gândurile viclene și spurcate.

51. Cel fără de minte fiind purtat de patimi, când se tulbură împins de mânie, se grăbește fără judecată să ocolească pe frați, iar când e aprins de poftă, răsgândindu-se, fuge să-i întâlnească. Iar cel înțelept lucrează în amândouă împrejurările cu totul dimpotrivă: căci în vreme de mânie, tăind pricinile tulburării, se scutură de scârba față de frați, iar în vreme de poftă, se reține dela pornirea spre întâlnirea nesocotită.

52. În vremea ispitelor să nu părăsești Mânăstirea ta, ci sufere cu vitejie valurile gândurilor și mai ales pe cele ale desnădejdiei și ale moleșelii [acedia]. Căci așa fiind probat cu bun rost prin necazuri, vei dobândi o nădejde și mai întărită în Dumnezeu. Iar de-o vei părăsi, te vei afla neprobat, lipsit de bărbăție și nestatornic.

53. De vrei să nu cazi din dragostea cea după Dumnezeu, să nu lași nici pe fratele tău să se culce întristat împotriva ta, nici tu să nu te culci scârbit împotriva lui; ci „mergi și te împacă cu fratele tău”,¹

¹ Mt. 5, 24.

și venind, adu lui Hristos, cu conștiință curată, prin rugăciune stăruitoare, darul dragostei.

54. Dacă cel ce are toate darurile Domnului, dar dragoste nu are, nimica nu folosește, după dumnezeescul Apostol,¹ câtă sârguință trebuie să arătăm ca să o dobândim pe aceasta.

55. Dacă „dragostea nu face rău aproapelui”,² cel ce pismuește pe fratele și se întristează de binele lui și întinează numele lui cel bun cu defăimări, sau îi întinde niscai curse spre a-l atrage la rele, cum nu se va face pe sine străin de dragoste și vinovat de osânda veșnică?

56. Dacă „plinirea legii este iubirea”,³ cel ce se gândește la rău împotriva fratelui și uneltește vicleșuguri împotriva lui și dorește căderea lui și se bucură de ea, cum nu va fi călcător de lege și vrednic de chinurile veșnice?

57. Dacă „cel ce defaimă pe fratele și-l judecă, defaimă și judecă legea”,⁴ iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos și nu se va face sie-și pricină a chinurilor veșnice?

58. Nu da urechea ta limbii celui ce defaimă, nici limba ta urechii iubitorului de ponegrire, ascultând sau grăind cu plăcere cele rele împotriva aproapelui, ca să nu cazi din dragostea dumnezească și să te afli străin de viața veșnică.

59. Nu primi bârfeală împotriva Părintelui tău, nici nu-l încuraja pe cel ce-l necinstește pe el, ca să nu se mânie Domnul pentru faptele tale și să te stârpească din pământul celor vii.

60. Închide gura celui ce bârfește la urechile tale, ca să nu săvârșești păcat îndoit împreună cu

¹ I Cor. 13, 1. ² Rom. 13, 10.

³ Rom. 13, 10. ⁴ Iac. 4 11.

acela: pe tine obișnuindu-te cu patima pierzătoare, iar pe acela neoprindu-l de a flecări împotriva aproapelui.

61. „Iar Eu zic vouă, spune Domnul, iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, rugați-vă pentru cei ce vă blastămă”.¹ De ce a poruncit acestea? Ca să te slobozească pe tine: de ură, de întristare, de mânie și de ținerea minte a răului, și să te învrednicească de cea mai mare avuție, care este dragostea desăvârșită. Căci e cu neputință să o aibă pe aceasta cel ce nu iubește pe toți oamenii la fel, asemenea lui Dumnezeu, care iubește pe toți oamenii la fel și „vrea ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vie”.²

62. „Iar Eu zic vouă: să nu stați împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi peste obrazul drept, întoarce-i și pe celalalt; și celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ți ia haina, lasă-i lui și cămașa; și celui ce te silește să mergi cu el o stădie, mergi cu el două”.³ De ce? Ca pe tine să te păzească nemănos, netulburat și neîntristat, iar pe acela să-l îndrepteze prin răbdarea ta, și pe amândoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei.

63. Lucrurile față de cari am simțit vreodată vreo patimă, ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimase. Cel ce a biruit așa dar închipuirile pătimase, disprețuește desigur și lucrurile ale căror închipuiri le purta. Căci lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă, ca lupta cu lucrurile înseși, cu cât este mai ușoară păcătuirea cu cugetul, ca cea cu fapta.

64. Dintre patimi, unele sunt trupești, altele sufletești [7]. Cele trupești își iau prilejurile din trup.

¹ Matei 5, 44. ² I Timotei 2, 3. ³ Matei 5, 39.

iar cele sufletești din lucrurile de dinafară. Dar și pe unele și pe altele le desființează dragostea și înfrânarea: cea dintâi pe cele sufletești; cealaltă pe cele trupești.

65. Unele dintre patimi sunt ale iușimii [mâniei], altele ale părții poftitoare a sufletului. Dar și unele și altele se stârnesc prin simțuri. Se stârnesc însă atunci când sufletul se află înafară de dragoste și de înfrânare.

66. Mai anevoe de biruit sunt patimile iușimii [8], decât ale părții poftitoare. De aceea a și dat Domnul, ca o doctorie mai tare împotriva ei, porunca dragostei.

67. Toate patimile țin sau numai de iușimea sufletului, sau numai de partea poftitoare a lui, sau de cea rațională, cum e uitarea sau neștiința. Dar moleșeala [acedia], făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârnește deodată aproape toate patimile. De aceea este și cea mai grea dintre toate celelalte patimi. Bine zice așa dar Domnul, când dă doctoria împotriva ei: „întru răbdarea voastră veți dodândi sufletele voastre”.¹

68. Să nu lovești vreodată pe vre-unul dintre frați, mai ales fără pricină și fără judecată, ca nu cumva, nerăbdând jignirea, să plece și să nu mai scapi niciodată de muștrarea conștiinței, aducându-ți pururea întristare în vremea rugăciunii și răpindu-ți mintea dela dumnezeiasca îndrăsnire.

69. Să nu suferi bănueli, sau măcar oameni cari îți aduc smintele împotriva altora. Căci cei cei primesc smintele în orice chip, față de cele ce se întâmplă cu voie sau fără voie, nu cunosc calea păcii, care duce prin dragoste la cunoștința lui Dumnezeu, pe cei ce o iubesc pe ea.

¹ Lc. 21, 19.

70. Încă nu are dragoste desăvârșită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l, iar pe altul urîndu-l, pentru pricina aceasta sau aceea; sau pe același odată iubindu-l, altădată urîndu-l, pentru aceleași pricini.

71. Dragostea desăvârșită nu sfășie firea cea unică a oamenilor, luându-se după părerile și înclinările diferite ale vocii lor. Ci privind pururea la ea, iubește pe toți oamenii la fel: pe cei buni și strădălnici, ca pe prieteni, iar pe cei leneși, ca pe dușmani, făcându-le bine, răbdând îndelung și suferind cele ce-i vin dela ei. Ea nu ia în seamă cătuși de puțin răul dela aceștia, ci chiar suferă pentru ei dacă vremea o cere, ca să și-i facă și pe ei prieteni de este cu putință; iar de nu se poate, cel puțin să nu cadă din dragostea proprie față de ei, arătând pururea, la fel, roadele iubirii față de toți oamenii. De aceea și Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, arătându-și dragostea Sa față de noi, a pătimit pentru toată omenirea și tuturor le-a dăruit la fel nădejdea învierii, chiar dacă atârnă pe urmă de fiecare să se facă pe sine vrednic fie de slavă, fie de chinuri.

72. Încă nu a dobândit dragostea desăvârșită cel ce nu disprețuește slava și ocara, bogăția și sărăcia, plăcerea și întristarea. Ba dragostea desăvârșită nu le disprețuește numai pe acestea, ci și însași viața vremelnică și moartea.

73. Ascultă pe cei ce s'au învrednicit de dragostea desăvârșită, cum grăesc: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori golăteala, ori primejdia, ori sabia? Căci precum este scris: pentru Tine suntem omorâți în fiecare zi; socotitu-ne-am ca niște oi de junghiere. Ci în toate acestea suntem mai mult decât biruitori prin Acela

care ne-a iubit pe noi. Pentru că sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele ce sunt acum, nici cele ce vor fi, nici înălțimea, nici adâncimea, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus Domnul nostru”.¹

74. Iar despre dragostea către aproapele, ascultă iarăși ce spun: „Adevăr zic vouă în Hristos, nu mint, mărturisind împreună cu mine și conștiința mea în Duhul Sfânt, că întristare multă îmi este și durere necurmată inimii mele. Căci aș vrea să fiu eu însumi anatema dela Hristos pentru frații mei, a rudeniilor mele după trup, cari sunt Israeliții” și celelalte.² La fel și Moise și ceilalți Sfinți.

75. Cel ce nu disprețuește slava, plăcerea [9] și iubirea de argint, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia dela sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea, nu poate ajunge la dragostea desăvârșită.

76. Smerenia și reaua pătimire slobozesc pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua pe ale trupului. Aceasta se arată făcând-o și fericitul David, când se roagă lui Dumnezeu zicând: „Privește la smerenia mea și la osteneala mea, și iartă toate păcatele mele”.³

77. Prin porunci Domnul face nepătimiși pe cei ce le împlinesc; iar prin dumnezeieștile dogme, le dăruiește luminarea cunoștinții.

78. Toate dogmele sunt sau despre Dumnezeu, sau despre cele văzute și nevăzute, sau despre Providența și Judecata arătată în acelea.

79. Milostenia [10] tămăduiește iușimea sufletului; postul vestește pofta; iar rugăciunea curățește

¹ Rom. 8. 35. ² Rom. 9, 1—3. ³ Ps, 118, 135.

mintea și o pregătește spre contemplarea lucrurilor. Căci Domnul ne-a dăruit poruncile pentru și potrivit cu puterile sufletului.

80. „Invățați dela Mine, zice, că sunt blând și smerit cu inima” și următoarele.¹ Blandețea păzește iuțimea netulburată, iar smerenia slobozește mintea de fumul mândriei și de slava deșartă.

81. Temerea de Dumnezeu este îndoită. Una se naște în noi din amenințările chinurilor. Aceasta face să se nască în noi pe rând: înfrânarea, răbdarea, nădejdea în Dumnezeu și nepătimirea, din care răsare dragostea. Iar cealaltă e împreună cu dragostea. Ea susține pururea în suflet sfiala evlaviei, ca nu cumva, pentru îndrăsneala dragostei, să ajungă la nesocotirea lui Dumnezeu.

82. Prima temere este scoasă afară de dragostea desăvârșită a sufletului, care a dobândit-o și care nu se mai teme de chinuri. A doua temere este împreună pururea, cum s'a spus, cu dragostea. Celei dintâi temeri i se potrivește cuvântul: „De frica Domnului se abate tot omul dela rău”;² sau: „Inceputul înțelepciunii este frica Domnului”.³ Celei de-a doua, cuvântul: „Frica Domnului cea curată rămâne în veacul veacului”;⁴ sau: „Nimic nu le lipsește celor ce se tem de El”.⁵

83. „Omorîți mădularele voastre cele de pe pământ: curvia, necurăția, patima, pofta cea rea, lăcomia” și celelalte.⁶ „Pământ” a numit cugetul trupului; „curvie”, păcatul cu fapta; „necurăție” a numit învoirea; „patimă”, gândul cel pătimăș; „pofta cea rea”, primirea simplă a gândului de poftă; „lăcomie” a numit materia care naște și face să crească patima. Toate acestea a poruncit dumnezeescul Apo-

¹ Mt. 11, 29. ² Prov. 15, 27. ³ Prov. 1, 7.

⁴ Ps. 18, 9. ⁵ Ps. 33, 9. ⁶ Colos. 3, 5.

stol să le omorîm, ca pe niște mădulare ale cugetului trupesc.

84. Mai întâi amintirea aduce gândul simplu în minte; acesta zăbovind, se stârnește patima. Aceasta, la rândul ei, nefiind scoasă afară, încovoae mintea la învoire; întâmplându-se aceasta, se ajunge, în sfârșit, la păcatul cu fapta. Prea înțeleptul Apostol, scriind către cei din neamuri, poruncește așa dar, ca mai întâi să depărtăm rezultatul păcatului, apoi pășind pe rând spre început, să sfârșim cu pricina păcatului. Iar pricina este, cum s'a zis mai înainte, lăcomia, care naște și face să crească patima. Și socot că aci este arătată lăcomia pântecului, care este maica și doica curviei. Căci lăcomia nu este rea numai când se îndreaptă spre avuție, ci și când se îndreaptă spre mâncări, precum și înfrânarea nu e bună numai când se reține dela mâncări, ci și când se reține dela avuție.

85. Precum pasărea, când începe să sboare având piciorul legat, e trasă la pământ de sfoară, așa și mintea care n'a dobândit încă nepătimirea [11], dacă vrea să sboare spre cunoștința celor cerești, e trasă la pământ de patimi.

86. Când mintea s'a eliberat desăvârșit de patimi, înaintează fără să se întoarcă îndărăt în contemplarea lucrurilor, făcându-și călătoria spre cunoștința Sf. Treimi [12].

87. Dacă mintea e curată când primește înțelesurile lucrurilor, acestea o stârnesc spre contemplarea duhovnicească a lor. Dar dacă din trândăvie s'a făcut necurăță, rămâne simplu la înțelesuri, când e vorba de alte lucruri; iar când e vorba de oameni, le preface în gânduri spurcate și viclene.

88. Când ai ajuns ca niciodată în vremea rugăciunii să nu-ți mai turbure mintea vreo idee din

cele ale lumii, să știi că nu te mai afli înafară de hotarele nepătimirii.

89. Când sufletul începe să-și simtă sănătatea proprie, începe să vadă și nălucirile din visuri ca niște lucruri deșarte ce nu-l mai turbură.

90. Precum ochiul sensibil e atras de frumusețea celor văzute, la fel mintea curată e atrasă de cunoștința celor nevăzute. Iar nevăzute socotesc pe cele netrupești.

91. Mare lucru este să nu fii cuprins de patimă față de lucruri. Dar cu mult mai mare este să rămâi fără patimă și față de nălucirile lor. Căci războiul dracilor împotriva noastră prin gânduri, e mai cumplit ca războiul cel prin lucruri.

92. Cel ce a dobândit virtuțile și s'a îmbogățit în cunoștință, privind de aci înainte lucrurile în chip natural, pe toate le face și le spune după dreapta judecată, nealunecând nicidecum dela aceasta. Căci după cum întrebuițăm lucrurile cu dreaptă judecată sau fără judecată, devenim virtuosi sau răi.

93. Semnul celei mai depline nepătimiri stă în aceea că totdeauna se urcă la inimă numai înțelesurile simple ale lucrurilor, fie în vremea de veghe a trupului, fie în vreme de somn.

94. Prin împlinirea poruncilor, mintea se desbracă de patimi; prin contemplarea duhovnicească a celor văzute, se desbracă și de înțelesurile pătimase ale lucrurilor. În sfârșit, prin cunoașterea celor nevăzute [13], lapadă și contemplarea celor văzute. Iar de aceasta se desbracă prin cunoștința Sfintei Treimi [13].

95. Precum soarele, răsărind și luminând lumea, se arată și pe sine și arată și lucrurile luminate de El, tot așa și Soarele dreptății, răsărind minții curate,

se arată și pe sine, dar arată și rațiunile tuturor celor ce au fost făcute sau vor fi făcute de El.

96. Nu cunoaștem pe Dumnezeu din ființa Lui, ci din măreția faptelor și din purtarea de grijă ce-o are pentru cele ce sunt. Căci prin acestea înțelegem, ca prin niște oglinzi, nemărginita bunătate, înțelepciune și putere a Lui.

97. Mintea curată petrece sau în înțelesurile simple ale lucrurilor omenești, sau în contemplarea naturală a celor văzute, sau în cea a celor nevăzute, sau în lumina Sfintei Treimi.

98. Mintea, petrecând în contemplarea celor văzute, sau cercetează rațiunile naturale ale lor, sau pe cele indicate prin ele, sau caută însași Cauza lor.

99. Petrecând însă în contemplarea celor nevăzute, caută rațiunile naturale ale lor și Cauza facerii lor, precum și cele ce urmează din acestea. De asemenea Providența și Judecata arătată în ele.

100. În sfârșit, ridicându-se mintea în Dumnezeu caută mai întâi, arzând de dor, rațiunile privitoare la ființa Lui, dar nu află ceea ce este El Insuși [căci acesta e un lucru cu neputință și oprit întregii firi create, deopotrivă]; ci se mângăie cu cele dimprejurul Lui, adică cu cele privitoare la veșnicia, la nesfârșirea și la nehotărnicia Lui, la bunătatea, la înțelepciunea și la puterea creatoare, providențioasă și judecătoare a celor ce sunt. Numai aceasta se poate cuprinde din cele ale Lui: nesfârșirea. Iar a nu cunoaște din El nimic, înseamnă a cunoaște că e mai presus de minte, cum au spus cuvântătorii de Dumnezeu Grigorie și Dionisie.

A aceluiaș :

A doua sută a capetelor despre dragoste

1. Cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, acela se și roagă cu totul neîmprăștiat. Și cel ce se roagă cu totul neîmprăștiat, acela și iubește pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăștiat cel ce-și are mintea pironită de ceva din cele pământești. Așa dar nu iubește pe Dumnezeu cel ce are mintea legată de ceva din cele pământești.

2. Mintea, care zăbovește în vreun lucru supus simțurilor, e stăpânită cu siguranță de vreo patimă față de el, ca de pildă de vreo poftă, de vreo în-tristare, de mânie, sau de amintirea vreunui rău. Și de nu disprețuiește acel lucru, nu se poate slobozi de patima aceea.

3. Când patimile stăpânesc mintea, o leagă de lucrurile materiale și, despărțind-o de Dumnezeu, o fac să se ocupe cu acelea. Când însă o stăpânește iubirea de Dumnezeu, o desleagă de legăturile lor, înduplecând-o să disprețuiască nu numai lucrurile ce cad sub simțuri, ci și însași viața noastră vremelnică.

4. Rostul poruncilor [14] este să facă simple în-țelesurile lucrurilor;¹ iar al cetirii și al contemplații, să facă mintea nepământească și fără formă. Aceasta îi dă puțința de a se ruga fără împrăștiere.

5. Nu ajunge făptuirea morală pentru a se slobozi mintea cu desăvârșire de patimi [15], ca să poată să se roage neîmprăștiat, dacă nu vin în ea unele după altele contemplațiile duhovnicești. Căci aceea slobozește mintea numai de neînfrânare și de ură, pe când contemplațiile duhovnicești o izbăvesc

¹ Înțelesul simplu al lucrului (ψιλὸν νόημα) înseamnă, după Sf. Maxim, desfacerea acestui înțeles de orice gând pătimas.

și de uitare și de neștiință. Și numai așa va putea să se roage cum trebuie.

6. Două sunt stările cele mai înalte ale rugăciunii curate. De una au parte cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea, de alta cei ce se îndeletnicesc cu contemplația. Cea dintâi se naște în suflet din frica lui Dumnezeu și din nădejdea cea bună; cea de a doua din dragostea dumnezească și din curăția cea mai deplină. Semnele prin cari cunoaștem că am ajuns la măsura celei dintâi, le avem în aceea că mintea se adună din toate ideile lumii și-și face rugăciunea neîmprăștiată și nesupărată de par'că însuși Dumnezeu ar fi în fața ei, precum și este. Iar semnele celei de-a doua stau în aceea că mintea este răpită în avântul rugăciunii de lumina dumnezească și nemărginită, și nu se mai simte nici pe sine nici altceva din cele ce sunt, decât numai pe Cel ce lucrează în ea prin dragoste această iluminare. Atunci, mișcată fiind și în jurul rațiunilor despre Dumnezeu, primește curate și limpezi, arătările cu privire la El.

7. Ceea ce iubește cineva, aceea și îmbrățișează cu toată puterea, disprețuind toate cele cari îl împiedecă dela acel lucru, ca să nu fie lipsit de el. Cine iubește așa dar pe Dumnezeu, stăruie în rugăciunea curată și aruncă din sine toată patima ce-l împiedecă dela aceasta.

8. Cel ce a lepădat dela sine pe maica patimilor, adică iubirea trupească de sine (φιλαυτία), ușor lapădă, cu ajutorul lui Dumnezeu, și pe celelalte, ca mânia, întristarea, pomenirea răului și cele ce urmează. Iar cel ce e stăpânit de cea dintâi, e rănit și de-a doua, chiar dacă nu vrea. În iubirea trupească de sine, este patima îndreptată spre trup.

9. Oamenii se iubesc unii pe alții, fie în chip vrednic de laudă, fie în chip vrednic de ocară, pentru

aceste cinci pricini: sau pentru Dumnezeu, cum iubește cel virtuos pe toți, atât pe cet virtuos cât și pe cel ce încă nu este virtuos; sau pentru fire, cum iubesc părinții pe copii și invers; sau pentru slava deșartă, cum iubește cel slăvit pe cel ce-l slăvește; sau pentru iubirea de argint, cum iubește cineva pe cel bogat pentru a primi bani; sau pentru plăcere, ca cel ce-și slujește stomacul și cele de sub stomac.

Dragostea cea dintâi este vrednică de laudă; a doua e mijlocie; celelalte sunt pășmașe.

10. Dacă pe unii îi urăști, pe alții nici nu-i iubești nici nu-i urăști, pe alții iarăși îi iubești dar potrivit, și în sfârșit pe alții îi iubești foarte tare, din această neegalitate cunoaște că ești departe de dragostea desăvârșită, care cere să iubești pe tot omul deopotrivă.

11. „Fugi de rău și fă binele”,¹ adică răsboește pe vrăjmaș ca să-ți micșorezi patimile, apoi ține-te treaz ca să nu crească. Și iarăși: luptă ca să dobândești virtuțile, și după aceea ține-te treaz, ca să le păstrezi. Aceasta înseamnă a lucra și a păstra.

12. Cei ce ne ispitesc cu îngăduința lui Dumnezeu, sau încălzesc partea pofitoare, sau turbură iușimea, sau întunecă partea rațională, sau învălesc trupul în dureri, sau ne jefuesc de cele trupești.

13. Dracii sau ne ispitesc prin ei înșiși, sau înarmează împotriva noastră pe cei ce nu se tem de Domnul. Prin ei înșiși ne ispitesc când viețuim despărțiți de oameni, ca pe Domnul în pustie; prin oameni, când ne aflăm împreună cu oamenii, ca pe Domnul prin Farisei. Dar noi, căutând la Cel ce ne este pildă, să-i respingem din amândouă părțile.

14. Când începe mintea să înainteze în dragostea de Dumnezeu, atunci și dracul hulirii începe să o

¹ Ps. 26, 27.

ispitească, și-i șoptește astfel de gânduri, pe cari nu le poate născoci niciun om, ci numai diavolul, tatăl lor. Iar aceasta o face pentru că pismuește pe cel iubitor de Dumnezeu. El vrea ca acesta, venind la des-nădejde, pentru că a cugetat unele ca acestea, să nu mai îndrăznească să se avânte către Dumnezeu prin rugăciunea obișnuită. Dar cu nici un folos nu se alege din aceasta ticălosul pentru scopul său, ci și mai tari ne face. Căci răsboiți fiind de el și răsboindu-ne împotriva lui, ne aflăm mai cercați și mai adevărați în dragostea lui Dumnezeu „Iar sabia lui va intra în inima lui și săgețile lui se vor sdrobi”.¹

15. Mintea, aplecându-se spre cele văzute, înțelege lucrurile potrivit cu firea, prin mijlocirea simțurilor. Și nici mintea nu e rea, nici înțelegerea cea după fire, nici lucrurile, nici simțurile. Căci acestea sunt lucrurile lui Dumnezeu. Ce este rău atunci? Vădit este că patima asociată la înțelesul cel după fire, și deci ea poate să lipsească din cugetarea înțelesurilor, dacă mintea priveghează.

16. Patima este o mișcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simțurilor. De pildă e o mișcare spre iubirea nerațională a mâncărilor, sau a femeii, sau a avuției, sau a slavei trecătoare, sau a altui lucru din cele supuse simțurilor, sau din pricina acestora. Sau e o mișcare spre ura fără judecată a ceva din cele supuse mai înainte, sau din pricina acestora.

17. Sau iarăși păcătoșenia este o judecată greșită cu privire la înțelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuintare a lucrurilor [abuzul de lucruri]. De pildă când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă

¹ Ps. 36, 15.

scopul ei în nașterea de prunci. Deci cel ce urmărește plăcerea, greșește în judecată, socotind ceea ce nu e bine, ca bine. Așa dar unul ca acesta face rea întrebuințare [abuzează] de femei, împreunându-se cu ea. Tot așa este cu celelalte lucruri și înțelesuri.

18. Când dracii scot mintea ta din neprihănire, învăluind-o în gânduri de curvie, strigă cu lacrimi către Domnul: „Scoțându-mă afară, acum m'au înconjurat”.¹ Făcând așa, vei fi mântuit.

19. Apăsător este dracul curviei și năpraznic năvălește asupra celor ce luptă împotriva patimii, mai ales când nu sunt cu băgare de seamă la felul de hrană și în întâlnirile cu femeile. Furând pe nevăgare de seamă mintea prin vraja plăcerii, pe urmă năvălește prin amintire asupra isihastului, aprinzându-i trupul și înfățișând minții felurite forme, îndemnându-l astfel să consimtă la păcat. Dacă nu vrei să zăbovească acestea în tine, apucă-te de post, de osteneală, de priveghere și de buna isichie unită cu rugăciune stăruitoare.

20. Cei ce caută pururea sufletul nostru, îl caută prin cugetări pătimase [16], ca să-l împingă la păcatul cu gândul, sau la cel cu lucrul. Deci când vor vedea că mintea nu-i primește, se vor rușina; iar când o vor găsi ocupată cu contemplația duhovnicească, se vor întoarce și se vor rușina tare și degrabă.

21. Slujbă de diacon împlinește cel ce-și gătește mintea pentru luptele sfinte și depărtează cugetările pătimase dela ea; slujbă de preot, cel ce o luminează spre cunoașterea lucrurilor și alungă cunoștința mincinoasă; iar slujbă de episcop, cel ce o desăvârșește

¹ Ps. 16, 11; 31, 7.

prin sfântul Mir al cunoștinții sfinte și închinatăi Treimi.¹

22. Dracii slăbesc când prin împlinirea poruncilor se mișcorează patimile în noi; și pier când sunt stinse cu totul prin nepățimirea sufletului, ne mai aflându-le pe acelea, prin cari se găseau în suflet și îl rășboiau. Aceasta trebuie să fie ceea ce s'a spus: „Vor slăbi și vor pieri dela fața Ta!”.²

23. Unii dintre oameni se rețin dela patimi de frica omenească; alții pentru slava deșartă; alții de dragul înfrânării; și în sfârșit alții se izbăvesc de ele de teama judecăților dumnezeiești.

24. Cuvintele Domnului cuprind aceste patru lucruri: poruncile, dogmele, amenințările, făgăduințele. Pentru acestea răbdăm toată asprimea viețuirii: posturi, priveghieri, culcarea pe jos, osteneli și greutatea în slujbe, necinstiri, ocări, chinuri, omorări și cele asemenea. „Pentru cuvintele buzelor Tale, zice, am păzit căi aspre!”³

25. Plata înfrânării este nepățimirea, iar a credinții, cunoștința. Nepățimirea la rândul ei naște discernământul; iar cunoștința, dragostea către Dumnezeu.

26. Mintea deprinsă cu făptuirea, înaintează la dreapta judecată; iar deprinsă cu contemplația, înaintează la cunoștință. Propriu celei dintâi este să ducă pe cel ce se străduiește la puterea de-a deosebi virtutea și păcatul. Propriu celei de-a doua, este să ducă pe cel părtaș de ea la rațiunile ființelor netrupești și a trupurilor. Iar de harul cunoștinții de Dumnezeu se va învrednici atunci când, străbătând toate cele spuse mai înainte prin aripile iubirii și ajungând în

¹ Sunt cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: a) nevoința cu fapta la vederea purificării de patimi, b) contemplarea lui Dumnezeu prin lucruri și, c) cunoașterea lui nemijlocită. E o lărgire a ideii de monah, preot și episcop.

² Ps. 4, 9. ³ Ps. 16, 14.

Dumnezeu, va scruta prin duhul rațiunea privitoare la El, atât cât este minții omenești cu puțință.¹

27. Vrând să cunoști pe Dumnezeu, să nu cauți rațiunile din El [căci nu le va afla vreo minte omenească], dar nici pe ale altei existențe de după Dumnezeu, ci cercetează-le pe cele din jurul Lui, atât cât se poate; de pildă pe cele privitoare la veșnicie, nemărginire și nehotărnicire, la bunătate și înțelepciune, ca și pe cele privitoare la puterea creatoare, proniatoare și judecătoare a fapturilor. Căci acela este între oameni mare teolog, care află rațiunile acestora intrucâtva.

28. Bărbat puternic este cel ce unește cunoștința cu făptuirea. Prin cea din urmă vestejește partea pofitoare și domolește iușimea, iar prin cea dintâi înaripează mintea și călătorește spre Dumnezeu.²

29. Când zice Domnul: „Eu și Tatăl una suntem”,³ arată identitatea ființii. Iar când zice: „Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine”,⁴ arată nedespărțirea ipostasurilor. Prin urmaretritești, despărțind pe Fiul de Tatăl, cad pe amândouă părțile în prăpastie. Căci sau spun de Fiul că este coetern cu Tatăl, dar despărțindu-L de El sunt siliți să spună că nu s'a născut din El și să susțină astfel trei Dumnezei și trei principii, sau zic că s'a născut din Acela, dar despărțindu-L sunt siliți să spună că nu este coetern cu Tatăl și așa să facă supus timpului pe Stăpânul timpurilor. Deci trebuie să păstrăm și pe Dumnezeu cel unul, dar să mărturisim și cele trei ipostasuri, după marele Grigorie; și pe fiecare cu proprietatea Lui personală. Căci se „împarte”, dar „neîmpărțit”, și „se împreună” dar „deosebindu-se”, după acelaș.

¹ Iarăși cele trei trepte.

² Deci cel ce s'a ridicat pe treapta contemplației, nu trebuie să neglijeze activitatea morală.

³ Io. 10, 30. ⁴ Io. 10, 38.

De aceea neînțeleasă este și împărțirea și unirea. Dar unde ar mai fi neînțelesul, dacă unirea și despărțirea Fiului și a Tatălui, ar fi așa cum este unirea și despărțirea dintre om și om și n'ar mai consta în nimic altceva?

30. Cel desăvârșit în iubire și ajuns la culmea nepățimirii, nu mai cunoaște deosebirea între al său și al altuia, sau între a sa și a alteia, sau între credincios și necredincios, între rob și slobod, sau peste tot între bărbat și femeie; ci ridicat mai presus de tirania patimilor și căutând la firea cea una a oamenilor, privește pe toți la fel și are față de toți aceeași dragoste. Căci nu mai este în el Elin și Iudeu, nici bărbat și femeie, nici rob sau slobod, ci toate și în toți este Hristos.¹

31. Dracii iau prilejurile de-a stârni în noi gândurile pătimase, din patimile aflătoare în suflet. Pe urmă, răsboindu-ne mintea prin aceste gânduri, o silesc la consimțirea cu păcatul. Astfel biruită fiind, o duc la păcatul cu cugetul. Iar acest păcat săvârșindu-se, o duc în sfârșit, ca pe-o roabă, la faptă. După aceasta cei ce au pustiit sufletul prin gânduri, se depărtează împreună cu ele și rămâne în minte numai idolul păcatului, despre care zice Domnul: „Când veți vedea uriciunea pustiirii stând în locul cel sfânt, — cel ce cetește să înțeleagă”² că loc sfânt și biserică a lui Dumnezeu este mintea omului, în care dracii, după ce au pustiit sufletul prin gânduri pătimase, au așezat idolul păcatului. Iar că acestea s'au petrecut și istoricește, cred că nu se va îndoi nici unul dintre cei ce au cetit cărțile lui Iosif.³ Unii însă zic că acestea se vor întâmpla și pe timpul lui Anticrist.

¹ Galat. 3, 18. ² Mt. 24, 15.

³ Iosif Flaviu, istoricul evreu, care a descris cucerirea Ierusalimului de către Romani și arderea templului, la anul 70 d. H.

32. Trei sunt cele ce ne mișcă pe noi spre cele bune: Semințele naturale, Sfintele Puteri și hotărîrea cea bună. Semințele naturale, de pildă atunci când ceea ce vrem să ne facă nouă oamenii facem și noi lor asemenea, sau atunci când, văzând pe cineva în strâmtorare și nevoie, ne milostivim de el în chip natural. Sfintele Puteri, de pildă atunci când, mișcându-ne noi spre un lucru bun, aflăm un ajutor bun și isbutim în acest lucru. Iar hotărîrea cea bună, atunci când, deosebind binele de rău, alegem binele.

33. Trei sunt iarăși cele ce ne mișcă spre cele rele: Patimile, dracii și hotărîrea cea rea. Patimile, atunci când dorim vreun lucru împotriva rațiunii, de pildă mâncare fără vreme și fără trebuință, femei fără scopul nașterii de prunci, sau nelegitimă; sau iarăși când ne mâniem sau ne supărăm fără să se cuvină, ca de pildă împotriva celui ce ne-a ocărit sau ne-a păgubit. Dracii, ca de pildă atunci când, din neatenția noastră, folosind prilejul, stărnesc deodată cu multă furie patimile pomenite și cele asemenea lor. Iar hotărîrea cea rea, când, cunoscând binele, alegem răul.

34. Răsplățile ostinelilor pentru virtute sunt nepătimirea și cunoștința, cari ne aduc Impărăția Cerurilor, precum patimile și neștiința ne aduc chinurile veșnice. Cel ce le caută prin urmare pe acestea pentru slava dela oameni și nu pentru binele însuși, aude Scriptura zicând: „Cereți și nu primiți, pea trucă cereți rău”.¹

35. Sunt multe lucruri bune prin fire făcute de oameni. De pildă postul și privegherea, rugăciunea și cântarea de psalmi, milostenia și primirea de străini, sunt fapte bune prin fire. Dar când se fac pentru slava deșartă, nu sunt bune.

¹ Iac. 4, 3.

36. Dumnezeu caută la scopul tuturor celor săvârșite de noi, ca să vadă de le facem pentru El, sau pentru altă pricină.

37. Când auzi Scriptura zicând: „Că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui”,¹ să știi că Dumnezeu nu va răsplăti cu bine cele făcute fără un scop drept. Căci judecata lui Dumnezeu nu privește la cele făcute, ci la scopul celor făcute [17].

38. Dracul mândriei e plin de o îndoită răutate: căci sau înduplecă pe monah să pună în socoteala sa isprăvile și nu în a lui Dumnezeu, care este și dătătorul celor bune și ajutorul spre izbutirea în ele, sau, neputându-l îndupleca la aceasta, îi însuflă gândul să disprețuiască pe cei mai puțin desăvârșiți dintre frați. Iar cel ce primește acest gând nu-și dă seama că și pe el îl face să se lapede de ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă disprețuiește pe aceia, ca pe unii ce nu sunt în stare de isprăvile lui, vădit este că se socotește pe sine ca unul ce-a înfăptuit asemenea isprăvi din proprie putere. Dar aceasta n'o poate nimeni, căci însuși Domnul a zis: „Fără de Mine, nu puteți face nimic!”² Fiindcă slăbiciunea noastră, mișcată spre cele bune, nu poate ajunge la țintă, fără Dătătorul celor bune.

39. Numai cine a cunoscut slăbiciunea firii omezești — a făcut experiența puterii dumnezezești. Iar unul ca acesta — isbutind prin ea în unele lucruri, iar în altele silindu-se să isbutească, nu va disprețui nicio dată pe niciun om. Căci știe că precum i-a ajutat lui și l-a slobozit din multe și grele patimi, poate să ajute tuturor dacă vrea, și mai ales celor ce se nevoesc de dragul Lui, deși pentru anumite judecăți nu isbăvește pe toți deodată de patimi, ci ca un doctor bun

¹ Rom. 2, 6. ² Ioan 15, 5.

și de oameni iubitor, vindecă pe fiecare dintre cei ce se străduiesc, la timpul său.

40. Când patimile își încetează lucrarea, fie pentru că se ascund pricinile lor, fie pentru că se depărtează dracii în chip viclean, se strecoară mândria.

41. Aproape tot păcatul se face de dragul plăcerii. Iar desființarea lui se face prin reaua pătimire și întristare, fie de bună voe, fie fără de voe, prin pocăință, sau prin vreo certare adusă de Providența dumnezească. „Căci dacă ne-am judeca pe noi înșine, n'am fi judecați; iar judecați fiind de Domnul, ne pedepsim ca să nu fim osândiți împreună cu ea”.¹

42. Când îți va veni vreo încercare pe neașteptate, nu învinovăți pe cel prin care a venit; ci întreabă pentru ce a venit? Și vei afla îndreptare. Deoarece fie prin acela, fie prin altul, trebuie să bei amărăciunea judecății lui Dumnezeu.

43. Dacă ai purtări rele, nu ocoli reaua pătimire, ca smerindu-te prin ea, să verși trufia din tine.

44. Unele ispite aduc oamenilor plăceri, altele întristări, și iarăși altele dureri trupești. Căci după pricina patimilor aflătoare în suflet, aduce și doctorul sufletelor leacul prin judecățile Lui.

45. Necazurile încercărilor sunt aduse peste unii pentru ștergerea păcatelor săvârșite, peste alții pentru a celor ce le săvârșesc, acum, și iarăși peste alții, pentru oprirea celor ce vor avea să le facă. Dar afară de acestea mai sunt și cele ce vin pentru dovedire, ca de pildă cele venite asupra lui Iov.

46. Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămauitoare a judecăților dumnezești, poartă cu mulțumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele decât păcatele sale. Iar cel nebun,

¹ I Cor. 11, 31.

necunoscând Providența atotînțeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuește și când e muștrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai răului său.

47. Sunt unele lucruri cari opresc patimile din mișcarea lor și nu le lasă să sporească în creștere; și sunt altele cari le împuținează și le duc spre micșorare. De pildă postul, osteneala și privegherea nu lasă pofta să crească; iar singurătatea, contemplația, rugăciunea și dragostea de Dumnezeu, o împuținează și o sting cu totul. La fel se întâmplă cu mânia. De pildă îndelunga răbdare, nepomenirea răului și blândețea o opresc și nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea și iubirea de oameni o micșorează.

48. Dacă mintea cuiva caută pururea spre Dumnezeu, pofta lui deasemenea crește covârșitor după dragostea dumnezească, iar iuțimea ei se întoarce întreagă spre iubirea dumnezească. Căci prin însoțirea îndelungată cu strălucirea dumnezească, omul a ajuns întreg chip de lumină. Acela, strângând la sine partea pătimitoare a sa, s'a întors spre iubirea dumnezească neîncetată, mutându-se cu totul dela cele pământești spre cele dumnezești.

49. Cel ce nu pismuește și nu se mânie pe cel ce l-a întristat și nu ține minte răul dela el, prin aceasta încă nu are și dragoste față de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că așa e porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc, este propriu numai dragostei duhovnicești desăvârșite.

50. Cel ce nu iubește pe cineva, prin aceasta încă nu-l și urăște; iar cel ce nu-l urăște, încă nu-l și iubește. Ci poate să stea la mijloc: adică nici să-l iubească, nici să-l urască. Căci dispoziția iubitoare nu

o produc decât numai cele cinci soiuri de dragoste, amintite în capitolul al nouălea al acestei sute, cel de laudă, cel de mijloc și cele de ocară.

51. Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale și zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaște că le iubești pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. „Căci unde este comoara ta, acolo e și inima ta”, zice Domnul.¹

52. Mintea unindu-se cu Dumnezeu și petrecând în El prin rugăciune și dragoste, se face înțeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung răbdătoare și, simplu vorbind, poartă în sine aproape toate însușirile dumnezeiești. Dar despărțindu-se de El și lipindu-se de cele materiale, sau se face dobitocească, ca una ce a devenit iubitoare de plăcere, sau sălbatică, răsboindu-se cu oamenii pentru acestea.

53. „Lume” numește Scriptura lucrurile materiale; iar lumești sunt cei ce zăbovesc cu mintea în acestea. Pe aceștia îi îndeamnă: „Nu iubiți lumea, nici cele din lume! Pofța trupului, pofța ochilor și trufia vieții nu sunt dela Dumnezeu, ci dela lume” și cele următoare.²

54. Monah este cel ce și-a desfăcut mintea de lucrurile pământești și prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi și prin rugăciune se lipește statornic de Dumnezeu.

55. Păstor de vite spiritual este cel ce se îndeletnicește cu făptuirea,³ căci isprăvile morale au înțelesul de vite. De aceea a spus Iacob: „Păstorii de vite sunt slugile tale”.⁴ Iar păstor de oi este cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea.⁵ Căci cugetările au

¹ Mt, 6, 21.² I Ioan 2, 15.³ ὁ πρακτικός.⁴ Facere 47, 5.⁵ ὁ γνωστικός.

înțelesul de oi, fiind păstorite pe munții vederilor de către minte. De aceea orice „păstor de oi este urâciune Egiptenilor,”¹ adică puterilor vrăjmașe.

56. Mintea netrebnică, când trupul se mișcă prin simțuri spre poftele și plăcerile sale, îl urmează și se învoește cu închipuirile și cu pornirile lui; iar cea virtuoasă se înfrânează și se reține dela închipuirile și pornirile pătimășe și mai de grabă se străduiește să facă mai bune mișcările de felul acesta ale trupului.

57. Dintre virtuți, unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt de pildă: postul, privegherea, culcarea pe jos, slujirea, lucrul mânilor, spre a nu îngreuna pe cineva sau spre a dărui, și cele următoare. Iar ale sufletului sunt de pildă: iubirea, îndelunga răbdare, blândețea, înfrânarea, rugăciunea și cele următoare. Dacă prin urmare din vreo nevoie sau împrejurare trupească, de pildă din pricină de boală, sau altceva de felul acesta, ni s'ar întâmpla să nu putem împlini pomenitele virtuți ale trupului, avem iertare dela Domnul, care cunoaște și pricinile. Dar neîmplinind pe cele ale sufletului, nu vom avea nicio apărare. Căci nu sunt supuse nevoii.

58. Dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtășește de ea, să disprețuiască toată plăcerea trecătoare și toată osteneala și întristarea. Convingă-te despre aceasta toți sfinții, cari au pățimit atâtea pentru Hristos.

59. Păzește-te de maica relelor, de iubirea de sine,² care este iubirea nerațională a trupului. Fiindcă din aceasta se nasc, după toate semnele, cele dintâi trei gânduri pătimășe, cari sunt și cele mai generale: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei

¹ Facere 46, 34.² φιλαυτία.

deșarte. Căci acestea își iau prilejurile din așa zise trebuință neapărată a trupului. Din ele se naște toată lista patimilor. Trebuie prin urmare, cum s'a zis, să ne păzim în chip necesar și să ne răsboim cu ea cu multă trezvie. Căci stârpită fiind aceasta, se stârlesc totodată toate gândurile ce se nasc din ea.

60. Patima iubirii de sine însuflă monahului gândul să-și miluiască trupul și să îndrăznească la bucate peste ceea ce se cuvine. Și o face aceasta aducând ca motiv buna grijă și chivernisire, ca atrăgându-l puțin câte puțin, să-l facă să cadă până la urmă în prăpastia iubirii de plăceri. Iar mireanului îi însuflă ca grija de trup să și-o prefacă în poftă.

61. Starea cea mai înaltă a rugăciunii spun unii că este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup și de lume și a devenit cu totul imaterială și fără formă în vremea rugăciunii.¹ Prin urmare cel ce păstrează nevătămată această stare, cu adevărat se roagă neîncetat.

62. Precum trupul murind se desparte de toate lucrurile vieții, la fel și mintea, murind când ajunge la culmea rugăciunii, se desparte de toate cugetările lumii. Căci de nu moare cu această moarte, nu poate să se afle și să trăiască cu Dumnezeu.

63. Nimenea să nu te înșele, monahule, că te poți mântui slujind plăcerii și slavei deșarte.

64. Precum trupul păcătuiește prin lucruri și are ca pedagoage virtuțile trupești ca să se cumintească, la fel și mintea păcătuiește prin cugetările pătimase și are ca pedagoage virtuțile sufletești, ca văzând lucrurile curate și nepătimaș, să devină neprihănită.

65. Precum nopțile urmează zilelor și iernile verilor, la fel și întristările și durerile urmează slavei deșarte și plăcerii, fie în timpul de față, fie în cel viitor.

¹ Evagrie, Despre rugăciune, cap. 117, 119, Filoc. vol. I ed. I pg. 90.

66. Cel ce a păcătuit nu poate scăpa de judecata viitoare fără să rabde aici osteneli de bună voe, sau necazuri fără de voe.

67. Pentru cinci pricini, spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim răsboiți de către draci. Cea dintâi, pentruca, răsboiți fiind și răsboindu-ne în apărare, să venim la puterea de-a deosebi virtutea și păcatul. A doua, ca dobândind prin luptă și durere virtutea, să o avem sigură și nestrămutată. A treia, ca înaintând în virtute, să nu ne îngâmfăm, ci să învățăm a ne smeri. A patra, ca după ce am fost ispitiți de păcat, să-l urim cu ură desăvârșită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca devenind nepătimași, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat.

68. Precum minții celui flămând i se nălucește numai pâine, iar celui însetat numai apă, la fel celui lacom i se nălucește tot felul de mâncări, iubitorului de plăceri forme de femei, iubitorului de slavă deșartă cinstiri dela oameni, iubitorului de argint câștiguri, celui ce ține minte răul răsbunare asupra celui ce l-a supărat, pismașului năcazuri venite asupra celui pismuit, și așa mai departe în toate celelalte patimi. Căci mintea turburată de patimi primește cugetări pătimase, fie că veghiază trupul, fie că doarme.

69. Când crește pofta, mintea își nălucește materiile plăcerilor în vremea somnului; iar când crește iușimea, vede lucrurile pricinuitoare de frică. Iar patimile le fac să crească dracii necurați, luând în sprijin negrija noastră, și tot ei le întărită. Le micșorează însă sfinții Ingeri, mișcându-ne spre lucrarea virtuților.

70. Partea poftitoare a sufletului întărită mai des, așează în suflet deprinderea anevoe de clintit a iubirii de plăcere; iar iușimea tulburată continuu, face mintea fricoasă și fără bărbăție. Pe cea dintâi

dintre acestea o tămăduiește nevoița statornică cu postul, priveghierea și cu rugăciunea; pe cea de-a doua, bunătatea, iubirea de oameni și mila.

71. Dracii ne răsboesc fie prin lucruri, fie prin înțelesurile pătimăse ale lucrurilor. Prin lucruri, pe cei ce sunt între lucruri, iar prin înțelesuri pe cei despărțiți de lucruri.

72. Cu cât e mai ușor de-a păcătui cu mintea decât cu lucrul, cu atât e mai greu războiul cu gândurile decât cel cu lucrurile.

73. Lucrurile sunt afară de minte, dar ideile lor stau înăuntru. În minte este prin urmare puterea de-a se folosi bine sau rău de ele. Căci folosirea greșită a ideilor este urmată de reaua întrebuintare a lucrurilor.

74. Prin acestea trei primește mintea înțelesuri pătimăse: prin simțire, prin schimbări în starea organică și prin amintire. Prin simțire, când lucrurile de cari suntem împătimiți, venind în atingere cu ea, o mișcă spre gânduri pătimăse. Prin schimbări în starea organică, când mustul trupului, schimbându-și amestecarea printr'o hrană neînfrănată, sau prin lucrarea dracilor, sau prin vreo boală, mișcă mintea iarăși spre gânduri pătimăse sau împotriva Proviđenții. Iar prin amintire, când aceasta, aducând în legătură cugetările sale cu lucrurile față de cari am simțit vreo patimă, deasemenea mișcă mintea spre gânduri pătimăse.

75. Dintre lucrurile cari ne-au fost date de Dumnezeu spre întrebuintare, unele se află în suflet, altele în trup, iar altele în jurul trupului. De pildă în suflet sunt facultățile lui; în trup, organele simțurilor și celelalte mădulare; iar în jurul trupului, mâncările, avuțiile și celelalte. Buna sau reaua întrebuintare a

acestora, sau a accidentelor ce stau în legătură cu acestea, ne arată sau virtuoși sau netrebniți.

76. Dintre accidentele lucrurilor pomenite, unele sunt ale lucrurilor din suflet, altele ale celor din trup, iar altele ale celor din jurul trupului. Ale celor din suflet sunt de pildă cunoștința și neștiința, uitarea și amintirea, iubirea și ura, frica și curajul, întristarea și bucuria și celelalte. Ale celor din trup sunt de pildă plăcerea și durerea, simțirea și împietrirea, sănătatea și boala, viața și moartea și cele asemenea. Iar ale celor din jurul trupului, de pildă bogăția de prunci și lipsa de prunci, belșugul și sărăcia, slava și lipsa de slavă și celelalte. Dintre acestea, unele se socotesc de oameni bune, iar altele rele. Dar niciuna nu este rea în sine, ci după întrebuintare sunt sau rele sau bune.

77. Cunoștința este bună prin fire; asemenea și sănătatea. Dar cele dimpotrivă i-au folosit pe mulți, mai mult decât acestea. Căci celor netrebniți cunoștința nu le este spre bine, deși prin fire este bună. De asemenea nici sănătatea, nici bogăția, nici bucuria. Căci nu le întrebuintează cu folos. Prin urmare acestora le sunt de folos cele dimpotrivă. Așa dar nici acelea nu sunt rele în ele însele, -deși par că sunt rele.

78. Nu întrebuinta rău ideile [19], ca să nu fii silit să întrebuintezi rău și lucrurile. Căci de nu păcătuește cineva mai întâi cu mintea, nu va păcătui nici cu lucrul.¹

79. „Chipul celui pământesc“ sunt păcatele generale, ca nechibzuința, frica, necumpătarea, nedreptatea. Iar „chip al celui ceresc“ sunt virtuțile generale, ca înțelepciunea, bărbăția, cumpătarea, drep-

¹ Marcu Ascetul, Despre legea duhovnicească, cap. 119. Filoc. vol. I. Ed. I, p. 243.

tatea. „Dar precum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc”.¹

80. De vrei să afli calea ce duce la viață, caut-o în „Cale” și acolo o vei afla pe ea, adică în „Calea” care a zis: „Eu sunt Calea, Viața și Adevărul.”² Dar caut-o cu mare osteneală, căci „puțini sunt cari o află pe ea”;³ și nu cumva rămânând pe dinafara celor puțini, să te afli cu cei mulți.

81. Pentru aceste cinci pricini se oprește sufletul dela păcate: Sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau în sfârșit pentru muștrarea conștiinții.

82. Unii spun că n'ar fi răul în fapte, dacă n'ar fi vreo altă putere care ne atrage spre el. Iar aceasta nu e nimic altceva decât neîngrijirea de lucrările firești ale minții. Căci cei ce au grijă de acestea, fac cele bune, iar pe cele rele nu le fac niciodată. Deci dacă vrei, alungă negrija, și vei alunga totodată și păcatul. Căci păcatul este întrebuițarea greșită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuițare a lucrurilor.

83. Firește este pentru partea rațională din noi să se supună rațiunii dumnezeiești și să stăpânească peste partea nerațională. Să se păzească așa dar această rânduială în toate și nu va mai fi răul în faptură, nici vreo putere care să atragă spre rău.

84. Unele dintre gânduri sunt simple, altele compuse. Simple sunt cele nepătimașe. Iar compuse cele pătimașe, ca unele ce constau din patimă și idee. Așa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse, când încep să fie mișcate.

¹ I. Cor. 15, 47. ² Ioan 14, 6. ³ Mt. 7, 14.

spre păcatul cu mintea. Să luăm de pildă aurul. În amintirea cuiva s'a iscat un gând pătimaș despre aur, iar acest fapt la dus cu mintea la furt și la săvârșirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiței, a vistierei și cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiței și a celor următoare era simplă. Căci mintea nu nutrea nici o patimă față de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deșartă, cu femea și cu celelalte. Căci nu toate gândurile cari urmează gândului pătimaș, sunt și ele pătimașe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaște cari sunt înțelesurile pătimașe și cari cele simple.

85. Unii spun că dracii, atingându-se în somn de anumite părți ale trupului, stârnesc patima curviei. Pe urmă patima stârnită aduce în minte forma femeii, prin amintire. Iar alții zic că aceia se arată minții în chip de femeie și, atingând părțile trupului, stârnesc dorința, și așa se ivesc nălucirile. Alții iarăși spun că patima, care domnește în dracul ce se apropie, stârnește patima și așa se aprinde sufletul spre gânduri, aducând înainte formele prin amintiri. De asemenea despre alte năluciri pătimașe, unii spun că se produc într'un fel, alții, într'alt fel. Dar în niciunul din modurile amintite nu pot dracii să miște niciun fel de patimă, dacă se găsesc în suflet iubirea și înfrânarea, fie că se află trupul în stare de veghe, fie în stare de somn.

86. Unele dintre poruncile legii trebuie păzite și trupește și duhovnicește; altele numai duhovnicește. De pildă: să nu curvești, să nu ucizi, să nu furi și cele asemenea, trebuie păzite și trupește și duhovnicește. Iar duhovnicește în chip întreit.¹ Dar tăerea

¹ Vezi cap. următor.

împrejur, păzirea Sâmbetei, junghierea mielului și mîncarea azimei cu lăptuci amare și cele asemenea, numai duhovnicește.

87. Trei sunt stările morale cele mai generale la monahi. Cea dintâi stă în a nu păcătui cu lucrul. A doua, în a nu zăbovi în suflet gîndurile pătimăse. Iar a treia, în a privi cu mintea formele femeilor și ale celor ce i-au întristat, fără patimă.

88. Sărac este cel ce s'a lepădat de toate avuțiile și nu mai are nimic pe pămînt afară de trup; iar de acesta nu-l mai leagă nici o afecțiune, ci toată grija de sine a încredințat-o lui Dumnezeu și creștinilor evlavioși.

89. În ce privește lucrurile posedate, unii le posedă fără patimă; de aceea când le pierd nu se întristează. Așa sunt cei ce primesc cu bucurie răpirea bunurilor lor. Alții le posedă cu patimă; de aceea la gîndul că le vor pierde se întristează, ca bogatul din Evanghelie, „care a plecat întristat“;¹ iar când le pierd de fapt, se întristează până la moarte. Prin urmare pierderea lor dă pe față atât dispoziția celui fără patimă, cât și a celui pătimăș.

90. Dracii războesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înțelesurile [chipurile] lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoașterea, ca să zăbovească în ei gîndurile pătimăse; iar pe cei ce se nevoesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul.² În tot felul îi războesc pe toți, ca să îi despartă, nemernicii pe oameni de Dumnezeu.

91. Cei ce se nevoesc în viața aceasta spre evlavie sub îndrumarea Providenței dumnezeiești, sunt

¹ Mt. 19. 22.

² Aci aceleași trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu — a teologiei — ci a rugăciunii.

probați prin aceste trei ispite: Sau li se dăruiesc cele plăcute, ca sănătate, frumusețe, belșug de prunci, bogăție, slavă și cele asemenea; sau vin asupra lor pricini de întristare, ca lipsa de prunci, de avuție și de slavă; sau le vin pricini de dureri în trup, ca boli, chinuri și cele asemenea [20]. Către cei dintâi zice Domnul: „De nu se va lepăda cineva de toate câte le are, nu va putea să fie ucenicul Meu“.¹ Iar către cei de-al doilea și de-al treilea: „Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre“.²

92. Acestea patru zic unii că schimbă starea organică a trupului și dau minții prin ea gînduri, fie pătimăse, fie fără patimi: Ingerii, dracii, aerul și hrana. Ingerii, zic, o schimbă prin cuvînt [rațiune]; dracii, prin atingere; aerul, prin ardere [metabolism]; iar hrana, prin felurile mîncărilor și beuturilor, prin înmulțirea sau împuținarea lor. Mai sunt, apoi schimbările cari se ivesc prin amintire, auz și vedere, când pătimește întâi sufletul din pricina unor lucruri de întristare sau de bucurie. Pătîmind din pricina acestora mai întâi sufletul, schimbă starea organică a trupului. Cele mai înainte înșirate, însă, schimbă întâi starea organică, iar aceasta însuflă apoi minții gîndurile.

93. Moartea înseamnă propriu zis despărțirea de Dumnezeu. Iar boldul morții este păcatul,³ pe care primindu-l Adam a fost isgonit și dela pomul vieții și din Raiu și dela Dumnezeu. Acestei morți i-a urmat în chip necesar și moartea trupului. Căci viața este propriu zis Cel ce a zis: „Eu sunt Viața“.⁴ Acesta coborîndu-se în moarte, l-a adus pe cel omorît iarăși la viață.

94. Cuvîntul scris se scrie sau ca să-l fie minte cel ce l-a scris, sau pentru vreun folos, sau pentru

¹ Luca 14, 33. ² Luca 21, 19. ³ I Corinteni 15, 56. ⁴ Ioan 14, 6.

amândouă, sau pentru păgubirea vreunora, sau pentru dovedire, sau din trebuință.

95. „Locul pășunii“ este virtutea lucrătoare; iar „apa odihnei“, cunoștința lucrurilor.¹

96. „Umbra morții“ este viața omenească. Dacă prin urmare cineva este cu Dumnezeu și Dumnezeu este cu el, acela poate spune limpede: „Chiar de voi umbra în mijlocul umbrei morții, nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine ești“.²

97. Minte curată vede lucrurile, drepte; rațiunea exercitată aduce cele văzute sub privire; iar auzul clar le primește. Cel lipsit însă de acestea trei, ocărăște pe cel ce îi vorbește de ele.

98. „Cu Dumnezeu“ este cel ce cunoaște pe Sf. Treime, lumea făcută de Ea și Providența, și și-a făcut partea pătimitoare a sufletului nepătimașe.

99. „Toiagul“ spun unii că însemnează Judecata lui Dumnezeu; iar „varga“, Providența. Cel ce s'a împărtășit de cunoștința lor, poate să zică: „Toiagul și varga Ta, acestea m'au mângăiat“.³

100. Când mintea se goleşte de patimi și se luminează prin contemplarea fapturilor, atunci poate să ajungă și în Dumnezeu și să se roage cum trebuie.

A aceluiaș :

Suta a treia a capetelor despre dragoste

1. Folosindu-ne cu dreaptă judecată de înțeleșurile lucrurilor, dobândim cumpătare, iubire și cunoștință. Iar folosindu-ne fără judecată, cădem în necumpătare, ură și neștiință.

2. „Gătit-ai înaintea mea masă“ ...și cele următoare, „Masă“ aci însemnează virtutea lucrătoare.

¹ Ps. 22, 2. ² Ps. 22, 4. ³ Ps. 22, 5.

Căci aceasta ne-a fost gătită de Hristos „împotriva celor ce ne necăjesc“. Iar „untul-de-lemnul care unge mintea“, este contemplația fapturilor. „Paharul“ e cunoștința lui Dumnezeu. Iar „mila Lui“, Cuvântul Său și Dumnezeu. Căci aceasta, prin întruparea Lui, ne „urmărește în toate zilele“, până ce ne va prinde pe toți cei ce ne vom mântui, ca pe Pavel. Iar „casa“ însemnează Impărăția în care sunt reșezăți toți sfinții. În sfârșit „îndelungarea de zile“ este viața veșnică.¹

3. Păcatele ne vin prin reaua întrebuintare a puterilor [facultăților] sufletului,² a celei poftitoare, irascibile și raționale. Neștiința și nechibzuința vin din reaua întrebuintare a puterii raționale: Ura și necumpătarea, din reaua întrebuintare a puterii irascibile [iuțimea] și poftitoare. Iar din buna întrebuintare a acestora ne vine cunoștința și chibzuința, iubirea și cumpătarea. Dacă e așa, nimic din cele create și făcute de Dumnezeu nu este rău.

4. Nu mâncările sunt rele, ci lăcomia pântecelui; nici facerea de prunci, ci curvia; nici banii, ci iubirea de bani; nici slava, ci slava deșartă. Iar dacă-i așa, nimic nu e rău din cele ce sunt, decât reaua întrebuintare, care vine din negrija minții de-a cultiva cele firești.

5. Răul din draci stă în acestea, zice fericitul Dionisie:³ în mânia fără judecată, în poftirea fără minte, în închipuirea pripită. Iar lipsa de judecată, lipsa de minte și pripirea la ființele raționale sunt scăderi ale rațiunii, ale minții și ale chibzuirii. Scăderile însă vin după aptitudini.⁴ Așa dar a fost odată când era în

¹ Tot acest cap. este o explicație a Ps. 22.

² Prin „reaua întrebuintare“ am tradus totdeauna gecescul, *παράχρησις*, alegând un cuvânt mai popular. Dar poate că „abuzul“ ar reda mai bine sensul.

³ De div. nom. cap. 4.

⁴ Prin scăderi am tradus gecescul *στερήσις*, iar prin aptitudini *ἕξις*.

ei rațiune, minte și chibzuială cuviincioasă. Iar dacă-i așa, nici dracii nu sunt prin fire răi, ci prin reava întrebuintare a puterilor firești s'au făcut răi.

6. Unele dintre patimi pricinuesc necumpătare; altele ură; și iarăși altele și necumpătare și ură.

7. Multa mâncare și mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare; iubirea de argint și slava deșartă, sunt pricini de ură față de aproapele. Iar maica acestora: iubirea trupească de sine este pricină a amândurora.

8. Iubirea trupească de sine este iubirea pătimășă și nerațională față de trup. Ei i se împotrivesc iubirea și înfrânarea. Cel ce are iubirea trupească de sine, e vădit că are toate patimile.

9. „Nimenea, zice Apostolul, nu și-a urât trupul său”,¹ dar „îl strunește și târește robit”,² nedându-i nimic mai mult afară de hrană și îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuință pentru a trăi. Așa își iubește cineva fără patimă trupul și-l hrănește ca pe un slujitor al celor dumnezeiești și-l încălzește numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuință.

10. Pe cine iubește cineva, pe acela se și grăbește să-l slujească. Dacă iubește deci cineva pe Dumnezeu, acela se și grăbește să facă cele plăcute Lui. Iar dacă își iubește trupul, se grăbește să îmlinescă cele ce-l desfătează pe acesta.

11. Lui Dumnezeu îi place iubirea, cumpătarea, contemplația și rugăciunea, iar trupului, lăcomia pântecelui, necumpătarea și cele ce le sporesc pe acestea. De aceea: „Cei ce sunt în trup, nu pot să placă lui Dumnezeu”.³ Iar „cei ai lui Hristos și-au răstignit trupul dimpreună cu patimile și cu poftetele”.⁴

¹ Efes. 5, 29. ² I Cor. 9, 27. ³ Rom. 8, 8. ⁴ Gal. 5, 24.

12. Dacă mintea înclină spre Dumnezeu, are trupul ca rob și nu-i dă nimic mai mult decât cele de trebuință pentru a trăi. Iar dacă înclină spre trup, e robită de patimi, punând pururea grija ei în slujba poftelor.

13. Dacă vrei să biruiești gândurile, tămăduiește-ți patimile și ușor le vei scoate afară din minte. De pildă, pentru curvie, postește, priveghiază, ostenește-te și petrece în singurătate. Pentru mânie și întristare, disprețuește slava, necinstea și lucrurile materiale. Iar pentru ținerea minte a răului, roagă-te pentru cel ce te-a supărat și te vei izbăvi.

14. Nu te măsură pe tine cu cei mai slăbănogi dintre oameni, ci tinde mai degrabă spre porunca dragostei. Căci măsurându-te cu aceia, cazi în prăpastia închipuirii de sine; dar întinzându-te după acestea, te ridici la înălțimea smeritei cugetări.

15. Dacă păzești deplin porunca dragostei față de aproapele, pentru ce lași să se nască în tine amărăciunea întristării? Vădit este că, făcând astfel, pui mai presus de dragoste lucrurile vremelnice și pe acestea le cauți, luptând împotriva fratelui.

16. Nu din trebuință e atât de râvnit aurul de către oameni, cât pentru faptul că mulțimea își îmlinesc prin el plăcerile.

17. Trei sunt pricinile dragostei de bani [21]: Iubirea de plăcere, slava deșartă și necredința. Cea mai rea dintre acestea este necredința.

18. Iubitorul de plăceri iubește argintul, ca să și procure desmierdări printr'ânsul; iubitorul de slavă deșartă, ca să se slăvească printr'ânsul; iar necredinciosul, ca să-l ascundă și să-l păstreze, temându-se de foamețe, de bătrânețe, de boală, sau de ajungerea între streini. Acesta nădăjduiește mai mult

în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul tuturor lucrurilor și Proniatorul tuturor, până și al celor mai de pe urmă și mai mici vietăți.

19. Patru sunt oamenii cari se îngrijesc de bani: cei trei de mai înainte și cel econom. Dar numai acesta se îngrijește în chip drept, ca să nu înceteze adică niciodată de-a ajuta pe fiecare la trebuință.

20. Toate gândurile pătimase sau ațâță partea poftitoare a sufletului, sau turbură pe cea irascibilă [rațiunea], sau întunecă pe cea rațională. De aceea orbesc mintea, împiedecând-o dela contemplarea duhovnicească și dela călătoria prin rugăciune. Din această pricină monahul și mai ales cel ce se liniștește este dator să ia aminte la gânduri și să cunoască și să taie pricinile lor. Astfel poate cunoaște, de pildă, cum partea poftitoare a sufletului e ațâțată de amintirile pătimase ale femeilor și cum pricina acestora este necumpătarea la mâncări și băuturi și întâlnirea deasă și nerațională cu femeile înseși. Dar le taie pe acestea foamea, setea, priveghierea și retragerea în singurătate. Iuțimea e turburată de amintirile pătimase ale celor ce ne-au supărat. Iar pricina acestora este iubirea de plăcere, slava deșartă și iubirea de cele materiale. Căci pentru acestea se supără cel pătimas, fie că le-a pierdut, fie că nu le-a dobândit. Și le taie pe acestea disprețuirea și nesocotirea lor, pentru dragostea de Dumnezeu.

21. Dumnezeu se cunoaște pe Sine însuși, dar cunoaște și cele făcute de El. Sfintele Puteri de asemenea cunosc pe Dumnezeu și cunosc și cele făcute de Dumnezeu. Dar nu cum se cunoaște Dumnezeu pe sine și cele făcute de El, cunosc Sfintele Puteri pe Dumnezeu și cele făcute de El.

22. Dumnezeu se cunoaște pe Sine din ființa Sa cea fericită; iar cele făcute de El din înțelepciunea

Sa, prin care și în care a făcut toate.¹ Dar Sfintele Puteri îl cunosc pe Dumnezeu prin participare, El fiind deasupra participării; iar cele făcute de El, prin perceperea aspectelor și sensurilor din ele.

23. Lucrurile făcute sunt înafară de minte; dar ea primește înăuntrul ei vederea lor. Nu tot așa este la Dumnezeu cel veșnic, nemărginit și nesfârșit, care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât existența fericită și deapurarea.

24. Ființa rațională și mintală se împărtășește de Dumnezeu Cel Sfânt, adică de bunătatea și înțelepciunea Lui, prin însuși faptul că există și prin capacitatea de-a fi fericită, ca și prin harul de-a dăinui veșnic. Prin aceasta cunoaște pe Dumnezeu. Iar cele făcute de El le cunoaște, cum s'a zis, prin perceperea înțelepciunii artistice [22] contemplată în fapte, care este simplă și fără ipostas propriu, aflându-se numai în minte.

25. Patru dintre însușirile dumnezeiești cari susțin, păzesc și izbăvesc cele ce sunt, le-a împărtășit Dumnezeu, pentru bunătatea Sa desăvârșită, aducând la existență ființa rațională și mintală; Existența, existența veșnică, bunătatea și înțelepciunea. Dintre acestea, primele două le-a dăruit ființii, iar ultimele două, adică bunătatea și înțelepciunea, capacității de-a voi. Aceasta, pentru ca ceea ce este El prin ființă să ajungă și zidirea prin împărtășire. Pentru acestea se spune de ea că s'a făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; după chipul existenței, ca existență și după chipul existenței veșnice, ca existență veșnică; căci deși nu e fără de început, este fără de sfârșit; și după asemănarea Celui bun și

¹ E Sofia, punctul de trecere al lui Dumnezeu spre lumea creată și mediul în care se ridică faptele prin îndumnezeire și unde petrec veșnic. E împărăția cerurilor.

drept după ființă, cel bun și înțelept după har. Adică toată firea rațională este după chipul lui Dumnezeu; dar numai cei buni și cei înțelepți sunt după asemănarea Lui.

26. Toată firea rațională și mintală se împarte în două: adică în firea îngerească și în firea omenească. Și toată firea îngerească se împarte iarăși în două grupe generale și în două feluri de voințe generale; într'una sfântă și într'una păcătoasă; adică în Sfintele Puteri și în dracii necurați. Firea omenească însă se împarte numai în două feluri de voințe generale: evlavioase și necuvioase.

27. Dumnezeu, ca cel ce este însași existența, însași bunătatea și însași înțelepciunea, mai adevărat vorbind chiar și deasupra tuturor acestora, nu are nimic contrariu. Dar fapăturile, cari toate au existența prin participare și har, iar cele raționale și mintale, și capacitatea de bunătate și înțelepciune, au ceva contrariu. Și anume existenții lor i se opune neexistența, iar capacității de bunătate și înțelepciune, răutatea și neștiința.¹ Deci ca ele să existe deapururi sau să nu existe, stă în puterea Celui ce le-a făcut; dar ca să participe la bunătatea și la înțelepciunea Lui, sau ca să nu participe, stă în voia ființelor raționale.

28. Elinii, spunând că ființa lucrurilor există împreună cu Dumnezeu din veci și că numai calitățile din jurul ființii le au dela El, susțineau că ființa nu are nimic contrariu și contradicția este numai între calități. Noi însă zicem că numai ființa dumnezească

¹ Fapăturile au chiar în ele o virtualitate contrară. Existența lor e amenințată de neant, bunătatea lor de răutate. Sămburele lor, luată în ele înșile, este „nimicnicia“ (Nichtigkeit, cum îi spune Heidegger). În Dumnezeu însă nu e nici o virtualitate contrară. Existența Lui nu e amenințată de neexistență, nici bunătatea de răutate. Căci atunci cine l-ar ajuta să rămână în existență, cum ajută El fapăturile, sau ce-ar fi dacă ar înceta să fie bun?

nu are nimic contrariu, ca fiind veșnică și infinită și dăruind și altora veșnicia. Ființa, lucrurilor, însă, are contrară ei neexistența. Deci stă în puterea Celui ce este cu adevărat ca ea să existe deapururi sau să nu existe. Dar fiindcă Lui nu-I pare rău de darurile Sale, ea va exista veșnic și va fi susținută prin puterea Lui atotțiitoare, chiar dacă are nimicul contrariu ei, cum s'a zis, ca una ce a fost adusă la existență din neexistență și stă în voia Lui ca ea să fie sau să nu fie.

29. Precum răul este lipsa binelui și neștiința lipsa cunoștinții, tot așa și neexistența este lipsa existenții; dar nu a existenții celei adevărate și proprii, căci aceea nu are nimic contrariu, ci a celei ce există prin împărțășire de existența cea adevărată. Lipsa celor dintâi atârnă de voința făpturilor; a celei de-a doua atârnă de voința Făcătorului, care vrea însă, pentru bunătatea Sa, ca făpturile să existe veșnic și veșnic să aibă parte de binefacerile Lui.

30. Dintre fapături unele sunt raționale și mintale și capabile de cele contrare, ca de pildă de virtute și păcat, de cunoștință și neștiință; altele sunt corpuri de diferite soiuri, constătătoare din elemente contrarii, adică din pământ, aer, foc și apă. Cele dintâi sunt cu totul netrupești și nemateriale, chiar dacă unele din ele sunt legate de trupuri; cele de-al doilea sunt alcătuite numai din materie și formă.

31. Toate trupurile sunt după fire inerte; ele sunt mișcate de suflet. Unele de suflet rațional, altele de suflet nerațional, și iarăși altele de suflet fără simțire.

32. Dintre puterile sufletești, una hrănește și susține creșterea, alta este imaginativă și impulsivă, iar alta este rațională și intelectuală. De cea dintâi se împărțășesc plantele. Ființele neraționale, pe lângă

aceasta, se mai împărtășesc și de-a doua. Iar oamenii, pe lângă acestea două, și de-a treia. Primele două puteri sunt supuse stricăciunii, a treia se dovedește nestricăcioasă și nemuritoare.

33. Sfintele Puteri, comunicându-și una alteia lumina, precum o comunică și firii omenești, împărtășesc sau din virtutea lor, sau din cunoștința care este în ele. Impărtășind din virtute, adică dintr-o bunătate ce imită bunătatea dumnezească, își fac bine atât lor înseși, cât și una alteia și celor mai prejos de ele, devenind toate deiforme. Iar împărtășind din cunoștință, dau sau ceva mai înalt despre Dumnezeu [„Ci Tu Doamne, zice, ești Cel mai înalt pururea”¹], sau ceva mai adânc despre corpuri, sau ceva mai cu deamănuntul despre ființele netrupești, sau ceva mai limpede despre Providență, sau ceva mai lămurit despre Judecată.

34. Necurăția minții constă întâi în a avea o cunoștință mincinoasă; al doilea, în a ignora ceva din cele universale [zic aceasta despre mintea omenească, căci Ingerului îi e propriu să nu-i fie necunoscut nimic din cele particulare]; al treilea, în a avea gânduri pătimase [23]; iar al patrulea, în a consimți cu păcatul.

35. Necurăția sufletului constă în a nu lucra după fire [24]. Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimase. Și lucrează după fire atunci când puterile ei pătimitoare, [pasionale], adică iuțimea și pofta, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile și cu înțeleșurile [chipurile] lor.

36. Necurăția trupului este păcatul cu fapta.

37. Iubește liniștea și singurătatea [isihia] cel ce nu se împătimizește de lucrurile lumii. Iubește pe toți oamenii cel ce nu iubește nimic omenesc. Și are cu-

¹ Ps. 92, 9.

noștința lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești cel ce nu se smintește de cineva, fie că greșește, fie că nutrește gânduri bănuitoare.

38. Mare virtute este să nu te împătimizești de lucruri. Dar cu mult mai mare decât aceasta, e să rămâi fără patimă față de înțeleșurile [chipurile] lor.

39. Iubirea și înfrânarea păstrează mintea nepătimașă față de lucruri și față de înțeleșurile lor.

40. Mintea celui iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, nici împotriva înțeleșurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu înțeleșurile. De pildă nu luptă împotriva femeii, nici împotriva celui ce l-a supărat, nici împotriva chipurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu ele.

41. Tot războiul monahului împotriva dracilor urmărește să despartă patimile de înțeleșuri [chipurile]. Căci altfel nu poate privi lucrurile fără patimă.

42. Altceva este lucrul, altceva înțeleșul lui, și altceva patima. Lucrul este de pildă: bărbat, femeie, aur și așa mai departe. Înțeleșul [chipul] este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea nerațională sau ura fără judecată a ceva din cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimei.

43. Înțeleșul pătimas este gândul compus din patimă și înțeleș. Să despărțim patima de înțeleș și va rămânea gândul simplu. Și o despărțim prin iubire duhovnicească și înfrânare, dacă voim.

44. Virtuțile despart mintea de patimi; contemplațiile duhovnicești, de înțeleșurile simple; în sfârșit, rugăciunea curată o înfățișează lui Dumnezeu Insuși.

45. Virtuțile sunt pentru cunoștința lucrurilor create; cunoștința, pentru cunoscător; iar cunoscătorul, pentru Cel cunoscut în chip necunoscut și pentru Cel ce cunoaște mai presus de cunoștință.

46. Dumnezeu, Cel supraplin, n'a adus cele create la existență fiindcă avea lipsă de ceva, ci ca acestea să se bucure împărtaşindu-se de El pe măsura și pe potrivă lor, iar El să se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se și săturându-se fără săturare de Cel de care nu se pot sătura.

47. Mulți săraci cu duhul are lumea, dar nu cum se cuvine. Și mulți cari plâng, dar pentru pagube de bani sau pentru pierderi de copii. Și mulți blânzi, dar față de patimile necurate. Mulți cari flămânzesc și însetoșează, dar pentru a răpi cele străine și a câștiga din nedreptate. Mulți milostivi, dar față de trup și cele ale trupului. Și curați cu inima, dar pentru slava deșartă. Și făcători de pace, dar prin aceea că supun sufletul trupului. Mulți prigonii, dar fiindcă sunt fără rânduială. Mulți ocăriți, dar pentru păcate rușinoase. Fericiți sunt însă numai aceia [25], cari fac și pătimesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos. De ce? Pentru că „a lor este Împărăția Cerurilor”, și pentru că „aceștia vor vedea pe Dumnezeu”,¹ și așa mai departe. Așa dar nu fiindcă fac acestea și le pătimesc sunt fericiți, căci și cei mai înainte pomeniți fac același lucru. Ci pentru că fac și pătimesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos.

48. În toate cele făcute de noi, Dumnezeu ia seama la scop [26], cum s'a spus adeseori: de lucrăm pentru El, sau pentru altceva. Când vrem deci să facem vreun bine, să avem de scop nu plăcerea oamenilor, ci pe Dumnezeu, ca privind pururea la El toate să le facem pentru El, ca nu cumva să răbdăm și oboseala și să pierdem și plata.

49. În vremea rugăciunii alungă din minte și înțelesurile simple ale lucrurilor omenești și vederile tuturor celor create, ca nu cumva, încărcat cu inchi-

¹ Mt. 5, 3 urm.

pirile celor mărunte, să cazi dela Cel neasemănat mai înalt și mai bun decât toate cele ce sunt.

50. De vom iubi pe Dumnezeu cu adevărat, vom lepăda patimile prin însăși această iubire. Iar iubirea față de El stă în a-l prețui pe El mai mult decât lumea și sufletul mai mult decât trupul și în a disprețui lucrurile lumești și a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciune, cântare de psalmi și cele asemenea.

51. De ne vom îndeletnici cu Dumnezeu vreme îndelungată și vom avea grijă de partea pătimitoare [pasională] a sufletului, nu vom mai fi atrași de momelile gândurilor, ci înțelegând mai exact pricinile lor și tăindu-le dela noi, vom deveni mai străvăsători și așa se va împlini cu noi cuvântul: „Și a văzut ochiul meu în dușmanii mei; și întru cei vicleni ce se scoală asupra mea va auzi urechea urechea mea”.¹

52. Când vezi mintea ta petrecând cu evlavie și cu dreptate în ideile lumii, cunoaște că și trupul tău rămâne curat și fără de păcat. Dar când vezi mintea îndeletnicindu-se cu păcatele și nu o oprești, cunoaște că nu va întârzia nici trupul să alunece în ele.

53. Precum trupul are ca lume lucrurile, așa și mintea are ca lume ideile. Și precum trupul desfrânează cu trupul femeii, așa și mintea desfrânează cu ideia femeii prin chipul trupului propriu. Căci vede în gând forma trupului propriu, amestecată cu forma femeii. De asemenea se răsbună în gând cu chipul celui ce l-a supărat, prin chipul trupului propriu. Și acelaș lucru se întâmplă și cu alte păcate. Căci cele ce le face trupul cu fapta în lumea lucrurilor, acelea le face și mintea în lumea gândurilor.

54. Nu trebuie să ne cutremurăm, să ne mirăm și să ne uimim cu mintea de faptul că Dumnezeu și

¹ Ps. 91, 11.

Tatăl nu judecă pe nimenea, ci toată judecata a dat-o Fiului.¹ Căci zice Fiul: „Nu judecați ca să nu fiți judecați, nu osândiți ca să nu fiți osândiți”.² Iar Apostolul la fel: „Nu judecați ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul”,³ și: „Cu judecata cu care judeci pe altul, te judeci pe tine însuși”.⁴ Dar oamenii, lăsând grija de a-și plânge păcatele lor, au luat judecata dela Fiul și se judecă și se osândesc unii pe alții, de pare că ar fi fără păcat. „Cerul s'a uimit de aceasta și pământul s'a cutremurat”.⁵ Ei însă nu se rușinează, ca niște nesimțiți.

55. Cel ce iscodește păcatele altora, sau judecă din bănueli pe fratele său, încă nu a pus început pocăinții, nici cercetării și cunoașterii păcatelor sale, cari sunt cu adevărat mai grele ca plumbul ce cântărește mai mulți talanți. Acela n'a cunoscut încă nici din ce pricină se face omul greoiu la inimă, iubind deșertăciunea și căutând minciuna. De aceea, ca un nebun și ca unul ce umblă în întunec, lăsând păcatele sale, cugetă la ale altora, fie că există de fapt, fie că și le închipue el din bănuială.

56. Iubirea trupească de sine, cum s'a spus adevseori, e pricina tuturor gândurilor pătimase. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirei de argint și al slavei deșarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naște gândul curviei; din iubirea de argint, gândul lăcomiei și al sgârceniei; iar din slava deșartă, gândul mândriei. Și toate celelalte gânduri isvorăsc din aceste trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al desnădejdiei, al pismeii, al bârfirii și celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale [27] și o țin la pământ, stând cu

¹ Ioan 5, 22.² Mt. 7, 1, Lc. 6, 37.³ I. Cor. 4, 5.⁴ Rom. 2, 1.⁵ Ier. 2, 12.

toate deasupra ei asemenea unui bolovan foarte greu, ea fiind prin fire mai ușoară și mai sprintenă ca focul.

57. Inceputul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârșitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea nerațională față de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta, a tăiat de odată toate patimile cari se nasc din ea.

58. Precum părinții trupurilor sunt împătimiți de dragostea față de cei născuți din ei, la fel și mintea se alipește prin fire de cuvintele sale. Și precum celor mai împătimiți dintre aceia, copiii lor, chiar de vor fi în toate privințele cei mai de răs, li se vor părea cei mai drăgălași și mai frumoși dintre toți, la fel minții nebune îi vor părea cuvintele ei, chiar de vor fi cele mai prostesti, cele mai înțelepte dintre toate. Înțeleptului însă nu-i apar așa cuvintele sale, ci când i se va părea că e mai sigur că sunt adevărate și bune, atunci se va încrede mai puțin în judecata lui. El ia pe alți înțelepți ca judecători ai cuvintelor și gândurilor sale, ca „să nu alerge sau să nu fi alergat în deșert”;¹ și prin ei primește întârîirea.

59. Când birui vreuna dintre patimile mai necinstite, de pildă lăcomia pântecelui, sau curvia, sau mânia, sau lăcomia, îndată se repede asupra ta gândul slavei deșarte. Iar de birui și pe acesta, îi urmează cel al mândriei.

60. Toate patimile necinstite, când stăpânesc sufletul, alungă din el gândul slavei deșarte. Iar când toate cele mai înainte înșirate sunt biruite [23], îl trimit pe acela.

61. Slava deșartă, fie că e alungată, fie că e de față, naște mândria. Când e alungată, naște părerea de sine; când e de față, îngâmfarea.

¹ Gul. 2, 2.

62. Slava deșartă e alungată de făptuirea în-
tr'ascuns; iar mândria, de voința de-a pune pe seama
lui Dumnezeu toate isprăvile.

63. Cel ce s'a învrednicit de cunoștința lui Dum-
nezeu și se împărtășește de dulceața ei cu adevărat,
disprețuește toate plăcerile născute din poftă.

64. Cel ce pofteste cele pământești, sau pofteste
mâncări, sau cele ce satisfac pe cele de sub pânțele,
sau slava omenească, sau bani, sau altceva din cele
ce urmează acestora. Și dacă nu află mintea ceva
mai înalt decât acestea, la cari să-și mute pofta, nu
poate fi înduplecată să le disprețuiască pe acestea
până la capăt. Dar mai bună decât acestea fără de
asemănare, este cunoștința lui Dumnezeu și a celor
dumnezești.

65. Cei ce disprețuesc plăcerile, le disprețuesc
datorită sau fricii [29], sau nădejzii, sau cunoștinții,
sau dragostei de Dumnezeu.

66. Cunoștința fără pasiune¹ a celor dumnezești
încă nu înduplecă mintea să disprețuiască până la
capăt cele materiale, ci ea se aseamănă înțelesului
simplu al unui lucru ce cade sub simțuri. De aceea
se găsesc mulți dintre oameni, cari au multă cuno-
ștință, dar cari se tăvălesc în patimile trupului ca
niște porci în mocirlă. Căci curățindu-se pentru puțină
vreme cu sânguință și dobândind cunoștință, ne mai
având pe urmă nici o grijă, se aseamănă lui Saul,

¹ In grecește *πάθος*, deci acelaș cuvânt ca pentru patimile pe cari le
desaprobă toți scriitorii ascetici. Dar în cap. următor sf. Maxim ne spune că
există o patimă fericită, deosebită de cele necinstite. Ea trebuie să înso-
țească cunoștința de Dumnezeu, ca aceasta să nu rămână o simplă teorie in-
telectuală. Pasiunea aceasta fericită e iubirea. De aci se vede că nepătimirea
cântată de sfinți nu e o nesimțire, ci o supremă iubire de Dumnezeu și de
oameni.

care învrednicindu-se de împărăție dar purtându-se
cu nevrednicie, a fost lepădat cu mânie înfricoșată
din ea.

67. Precum înțelesul¹ simplu al lucrurilor ome-
nești [30] nu silește mintea să disprețuiască cele
dumnezești, așa nici cunoștința simplă a celor dum-
nezești nu o înduplecă deplin să disprețuiască
cele omenești, deoarece adevărul se află acum în
umbre și ghicituri. De aceea este nevoie de fericita
pasiune a sfintei iubiri, care leagă mintea de vede-
rile [contemplațiile] duhovnicești și o înduplecă să
prețuiască cele nemateriale mai mult decât pe cele
materiale și cele inteligibile și dumnezești mai mult
decât pe cele supuse simțurilor.

68. Cel ce a tăiat patimile dela sine și și-a făcut
gândurile simple, prin aceasta încă nu le-a întors spre
cele dumnezești, ci poate să nu fie împătimit nici de
cele omenești nici de cele dumnezești. Aceasta se
întâmplă însă numai celor aflători pe treapta făptuirii,
cari nu s'au învrednicit încă de cunoștință [31] și cari
se rețin dela patimi mai mult de frica chinurilor,
decât din nădejdea Impărăției.

69. „Prin credință umblăm, nu prin vedere“;² și în
oglinzi și în ghicituri avem cunoștința. De aceea avem
lipsă de multă îndeletnicire cu aceasta, ca prin înde-
lungata cercetare și pătrundere a lor, să ne câștigăm
o deprindere anevoie de abătut dela aceste vederi
[contemplații].

70. Dacă tăiem pricinile patimilor pentru puțin
timp și ne îndeletnicim cu vederile duhovnicești, dar
nu petrecem în ele deapururi, ocupându-ne anume

¹ Cuvântul *νόημα*, pe care l-am tradus de obicei prin „înțeles“, s'ar
putea traduce și prin „chipul“ sau „reprezentarea“ unui lucru, păstrată prin
amintire.

² II Cor. 5, 7.

cu acest lucru, cu ușurință ne întoarcem iarăși la patimile trupului [32], nedobândind alt rod de-acolo decât cunoștința simplă împreună cu părerea de sine. Iar sfârșitul acesteia este întunecarea treptată a cunoștinții și totala abatere a minții spre cele materiale.

71. Patima de ocară a dragostei ocupă mintea cu lucrurile materiale; iar patima de laudă a dragostei o leagă de cele dumnezești. Căci în cari lucruri zăbovește mintea, în acelea se și lărgeste. Și cu lucrurile în cari se lărgeste, cu acelea își nutrește și pofta și iubirea, fie cu cele dumnezești și proprii și inteligibile, fie cu lucrurile și cu patimile trupului.

72. Dumnezeu a zidit și lumea nevăzută și pe cea văzută; deci El a făcut și sufletul și trupul. Dacă lumea văzută este așa de frumoasă, cu cât mai mult nu va fi cea nevăzută? Iar dacă aceea este mai frumoasă și mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, care le-a făcut pe ele? Dacă prin urmare Făcătorul tuturor bunurilor e mai bun decât toate cele făcute, pentru care pricină părăsește mintea pe Cel ce e mai bun decât toate și se ocupă cu cele mai rele decât toate, adică cu patimile trupului? E vădit că pentru faptul că a petrecut și s'a obișnuit cu trupul dela naștere, iar experiența Celui mai bun și mai presus de toate încă n'a făcut-o desăvârșit. Dacă prin urmare printr'o deprindere îndelungată cu înfrânarea de plăceri și printr'o îndeletnicire cu cele dumnezești rupem puțin câte puțin această legătură și afecțiune, mintea se lărgeste în cele dumnezești, înaintând treptat în ele, și-și descopere demnitatea proprie. Iar sfârșitul este, că își mută tot dorul spre Dumnezeu.

73. Cel ce spune păcatul fratelui fără patimă, îl spune din două pricini: sau ca să-l îndrepteze pe el,

sau să folosească pe altul. Iar dacă îl spune pentru alte pricini, fie aceluia, fie altuia, îl spune pentru a-l batjocori sau a-l bârfi. Dar atunci nu va scăpa de părăsirea dumnezească, ci va cădea sigur fie în aceeași greșală, fie în alta, și va suferi rușine, muștrat fiind și batjocorit de alții.

74. Acelaș păcat săvârșit de mai mulți, nu are o singură pricină, ci mai multe. De pildă altceva este a păcătui din deprindere și altceva a păcătui dintr'o nebagare de seamă. Cel din urmă nu s'a gândit la păcat nici înainte de a-l săvârși, nici după aceea. Ba chiar e foarte îndurerat pentru ceea ce s'a întâmplat. Cel ce a păcătuit însă din deprindere, dimpotrivă: înainte de-a săvârși păcatul, nu înceta de-a păcătui cu gândul, iar după ce l-a săvârșit păstrează aceeași dispoziție.

75. Cel ce cultivă virtuțile pentru slava deșartă, vădit este că și cunoștința o cultivă pentru slava deșartă. Iar unul ca acesta nu face și nu grăește nimic spre zidire, ci în toate vânează slava dela cei ce privesc sau ascultă. Dar patima aceasta e dată pe față [33], când unii dintre cei pomeniți îl dăruiesc pentru anumite fapte sau cuvinte. Atunci acela se întristează foarte; nu pentru că nu s'au zidit aceia [nici nu era acesta scopul lui], ci pentru că a fost disprețuit el.

76. Patima iubirii de argint se dă pe față în bucuria ce-o are cineva când primește și în întristarea ce-o are când dă. Unul ca acesta nu economisește bunurile pentru a ajuta pe cei lipsiți.

77. Omul rabdă pătimiri pentru una din acestea: sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau pentru nădejdea răsplății, sau de frica muncilor, sau de frica oamenilor, sau pentru fire, sau pentru plăcere, sau pentru câștig, sau pentru slava deșartă, sau de nevoe.

78. Altceva este a te izbăvi de gânduri și altceva a te elibera de patimi. Adeseori se izbăvește cineva de gânduri, când nu sunt de față acele lucruri, față de cari are anumite patimi. Dar patimile se ascund în suflet, iar când se arată lucrurile ies la iveală. Prin urmare trebuie să observăm mintea în fața lucrurilor, ca să cunoaștem pentru care din ele e stăpânită de patimă.

79. Prieten adevărat este acela care îndură necazurile, nevoile și nenorocirile aproapelui, atunci când acela e încercat, ca pe ale sale, fără sgomot și fără turburare.

80. Să nu-ți disprețuești conștiința, care totdeauna îți dă sfaturile cele mai bune. Căci ea îți insuflă socotința și hotărîrea dumnezească și îngerească și te slobozește de întinăciunile ascunse ale inimii, iar în vremea ieșirii îți dăruiește îndrăsnire către Dumnezeu.

81. De vrei să fii cu pătrundere și cu dreptă măsură și să nu slujești patimii închipuirii de sine, caută totdeauna să cunoști ce ascund lucrurile bune pentru cunoștința ta. Și aflând foarte multe și felurite cunoștințe ascunse de tine, te vei mira de neștiința ta și-ți vei înfrâna cugetul. Iar cunoscându-te pe tine, vei înțelege multe, mari și minunate lucruri. Fiindcă socotința că știi nu te lasă să sporești în a ști [34].

82. Numai acesta vrea cu dinadinsul să se mântuiască, care nu se împotrivesc leacurilor doftoricești. Iar acestea sunt durerile și întristările aduse de diferitele lovituri. Cel ce se împotrivesc însă, nu știe ce negustorie se face aci, nici cu ce câștig va ieși de aci.

83. Slava deșartă și iubirea de argint se nasc una pe alta. Căci cei ce iubesc slava deșartă, se silesc să se îmbogățească; iar cei ce s'au îmbogățit,

doresc să fie slăviți. Dar aceasta se întâmplă la mirenii. Căci monahul tocmai când e sărac suferă mai mult de slava deșartă, iar când are argint îl ascunde, rușinându-se că are un lucru nepotrivit cu schima.

84. Propriu slavei deșarte a monahului este că se întemeiază pe virtute și pe cele ce urmează acesteia. Propriu mândriei lui este că se fălește cu biruințele sale morale, punându-le pe seama sa, nu pe a lui Dumnezeu, iar pe alții îi disprețuește. Iar propriu slavei deșarte și mândriei mireanului este că se fălește cu frumusețea, cu bogăția, cu puterea și cu chibzuința lui.

85. Izbânzile mirenilor sunt decăderile monahilor; iar izbânzile monahilor sunt decăderile mirenilor. De pildă izbânzile mirenilor sunt bogăția, slava, puterea, desfătarea, bunăstarea trupească, belșugul de prunci și cele asemenea, la cari ajungând monahul se pierde. Iar izbânzile monahului sunt sărăcia, lipsa de slavă, lipsa de putere, înfrânarea, reaua pătimire și cele asemenea, la cari ajungând iubitorul de lume, împotriva voii, le socotește o mare decădere, fiind adeseori chiar în primejdie să se spânzure, cum s'au și spânzurat unii.

86. Mâncările s'au făcut pentru două pricini: pentru hrană și pentru tămăduire. Prin urmare cei ce se împărtășesc de ele în afară de aceste pricini, se vor osândi ca unii ce s'au datat desfătărilor, folosind rău cele date de Dumnezeu spre trebuință. Și în toate lucrurile reaua folosire este păcat.

87. Smerita cugetare este o rugăciune neînteruptă, împreună cu lacrimi și cu durere. Căci aceasta, chemând pururea pe Dumnezeu într'ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebunește în puterea și înțelepciunea proprie, nici să se ridice peste alții, lucruri cari sunt boale înfricoșate ale patimii mândriei.

88. Altceva este a lupta împotriva gândului simplu [35], ca să nu stârnească patima; și altceva este a lupta împotriva gândului pătimas, ca să nu se producă consimțirea. Dar nici unul din aceste două feluri de luptă nu lasă gândurile să zăbovească în suflet.

89. Supărarea este împletită cu amintirea răului. Prin urmare când mintea va oglindi fața fratelui cu supărare, vădit este că-și amintește răul dela el. „Iar căile celor ce țin minte răul, duc spre moarte”,¹ fiindcă „tot cel ce ține minte răul e nelegiuit”.²

90. Dacă îți amintește de răul dela cineva, roagă-te pentru el și vei opri patima din mișcare, despărțind, prin rugăciune, supărarea de amintirea răului ce ți l-a făcut. Iar devenind iubitor de oameni, vei șterge cu totul patima din suflet. Dacă însă altul ține minte răul dela tine, fii îndatoritor și smerit față de el și stai cu dragoste în preajma lui și-l vei izbăvi de patima lui.

91. Supărarea celui ce te pismuește o vei alina prin osteneală. Căci el își socotește pricină de nenorocire ceea ce pismuește la tine. De aceea nu poți să-l alini altfel, decât ascunzând-o aceasta de el. Dacă aceasta le folosește multora, iar pe acela îl întristează, pe care parte o vei nesocoti? E de trebuință, de sigur, să fii de folos celor mulți, dar, după putere, nici pe acela să nu-l nesocotești. Să nu te lași înrăurit de răutatea patimei lui. Căci nu te răsbuni pe patimă, ci pe pătimas. Drept aceea socotește-l întru smerenie pe acela mai presus de tine și în toată vremea, în tot locul și lucrul dă-i lui mai multă cinste. Iar pisma ta o poți alina, dacă te bucuri împreună cu cel pismuit de cele ce se bucură el și te întristezi împreună cu acela de cele ce se întristează el, împlinind cuvântul Apostolului: „Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plângeți cu cei ce plâng”.³

¹ Prov. 12, 29.² Prov. 21, 24.³ Rom. 12, 15.

92. Mintea noastră este la mijloc între două ființe, cari își lucrează fiecare cele proprii, una virtutea cealaltă răutatea; adică între înger și drac. Dar ea are libertatea și puterea să urmeze sau să se împotrivescă cui vrea.

93. Sfintele Puteri ne îndeamnă spre cele bune, iar semințele naturale și hotărârea cea bună, ne ajută. La rândul lor atacurile [momelile] dracilor sunt ajutate de patimi și de hotărârea cea rea.

94. Mintea curată primește uneori învățătură dela Dumnezeu Insuși, care vine în ea. Alteori îi insuflă cele bune Sfintele Puteri. Și iarăși alteori, firea lucrurilor contemplete.

95. Mintea care s'a învrednicit de cunoștință, trebuie să păstreze înțelesurile lucrurilor, nepătimașe, vederile duhovnicești [contemplațiile], limpezi și starea rugăciunii, neturburată. Dar nu poate să le apere pe acestea neconținut de isbucnirile trupului, umplându-se de fum prin meșteșugirile dracilor.

96. Nu ne mâniem pentru toate câte ne întristăm. Căci sunt mai multe cele ce ne pricinuesc întristare, decât cele ce ne pricinuesc mânie. De pildă s'a spart vasul acesta, s'a pierdut lucrul acela, a murit cutare. Pentru unele ca acestea numai ne întristăm. Pentru celelalte însă ne și întristăm și ne și mâniem, dovădindu-ne lipsiți de înțelepciune.

97. Primind mintea chipurile lucrurilor, își schimbă forma după fiecare chip; iar privindu-le duhovnicește, se modifică în chip felurit după fiecare vedere. Ajungând însă în Dumnezeu, devine cu totul fără chip și fără formă. Căci contemplând pe Cel uniform, devine uniformă și întreagă luminoasă.

98. Suflet desăvârșit este acela, a cărui putere pătimitoare pasională înclină cu totul spre Dumnezeu.

99. Mentea desăvârșită este aceea, care prin credința adevărată a supracunoscut în chip supranatural pe Cel supranecunoscut și contemplă trăsăturile universale ale fapturilor Lui și a primit dela Dumnezeu cunoștința cuprinzătoare a Providenței și a Judecății arătată în ele; se înțelege, atâta cât e cu puțință oamenilor.

100. Timpul se împarte în trei. Credința se întinde împreună cu toate trei părțile; nădejdea, cu una din ele; iar dragostea, cu două.¹ Atât credința cât și nădejdea sunt până la o vreme; dar iubirea, supraninându-se pentru veacuri nemărginite cu Cel supranemărginit, rămâne pururea, crescând mereu mai sus de ea. De aceea „mai mare decât toate este dragostea“.²

A Aceluias

A patra sută a capetelor despre dragoste

1. Mai întâi se minunează mintea, gândindu-se la nemărginirea lui Dumnezeu în toate privințele și la acel ocean neștrăbătut și mult dorit. În al doilea rând se uimește, întrebându-se cum a adus toate lucrurile din nimic la existență. Dar precum „măreția Lui nu are margine“,³ la fel „înțelepciunea Lui nu poate fi iscodită“.⁴

2. Dar cum să nu se minuneze, privind [contemplând] acel ocean nemărginit și mai presus de uimire al bunătății? Sau cum să nu se umple de uimire, întrebându-se cum și de unde s'a făcut ființa rațională și mintală și cele patru elemente, din cari sunt cor-

¹ Cred în cele trecute, prezente și viitoare, nădăjduesc în cele viitoare, iubesc cele prezente și viitoare. Pentru iubire nimic nu aparține trecutului, nimic nu e mort, ci totul viu.

² I Cor. 13, 13.

³ Ps. 144, 3.

⁴ Baruch 3, 18.

purile, odată ce nu exista nicio materie mai înainte de ce s'au făcut acestea? Sau întrebându-se ce fel de putere este aceea care mișcă spre faptă, a adus acestea la existență? Dar Elinii nu primesc aceasta, necunoscând bunătatea atotputernică, înțelepciunea și cunoștința Lui, capabile de lucru și mai presus de minte.

3. Dumnezeu, fiind Făcător din veci, crează când vrea prin Cuvântul cel de o ființă și prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu zici: pentru care motiv le-a făcut acum, odată ce e pururea bun? Fiindcă înțelepciunea ființii nemărginite e nepătrunsă și nu cade sub cunoștința omenească.

4. Cunoștința lucrurilor având-o Făcătorul existentă în Sine din veci, a adus-o la ființă [a substanțializat-o]¹ și a scos-o la iveală atunci când a voit. Căci este o nebunie a te îndoi că Dumnezeu Cel atotputernic poate să aducă ceva la ființă, atunci când vrea.

5. Pentru care pricină a creat Dumnezeu, cercează! Căci e chestiune de cunoștință. Dar cum și de ce acum de curând, nu căuta! Căci nu e, lucru care să poată cădea sub mînța ta. Fiindcă cele dumnezeiești, unele sunt cu puțință de cuprins, altele nu pot fi cuprinse de oameni. Căci „vederea fără frâu poate să împingă pe cineva și în prăpăstii“, precum a zis oarecare dintre sfinți.²

6. Unii spun că faptele există dimpreună cu Dumnezeu din veci. Dar aceasta este cu neputință. Căci cum pot cele întru toate mărginite, să existe din veci împreună cu Cel întru totul nemărginit? Sau cum mai sunt propriu zis faptele, dacă sunt împreună veșnice cu Făcătorul? Dar aceasta este învățătura Elinilor, cari nu socotesc pe Dumnezeu Făcător al fiin-

¹ οὐσίως

² Sf. Grigorie, Cuv. la ziua Nașterii și Cuv. a II-a la Paști.

țelor, ci numai al însușirilor. Dar noi cunoscând pe atotputernicul Dumnezeu, zicem că El este Făcătorul nu al însușirilor, ci al ființelor străbătute de însușiri. Iar dacă e așa, fapăturile nu există împreună cu Dumnezeu din veci.

7. Intr'o anumită privință Dumnezeu și cele dumnezeiești pot fi cunoscute; în altă privință nu pot fi cunoscute. Poate fi cunoscut prin cele din jurul Lui; dar nu poate fi cunoscut în ceea ce este El însuși.

8. Să nu cauți deprinderi și aptitudini la ființa simplă și nemărginită a Sfintei Treimi, ca să nu o faci compusă ca pe fapături. Căci este un lucru ne-bunesc și neîngăduit să gândești așa ceva cu privire la Dumnezeu.

9. Singură ființa nemărginită, atotputernică și a toate făcătoare este simplă, uniformă, fără calități, liniștită și nedesbinată. Toată fapătura însă e compusă din ființă și accident și are pururea trebuință de Providența dumnezească, nefiind slobodă de prefacere.

10. Toată ființa mintală și sensibilă, adusă la existență de Dumnezeu, a primit puteri de-a percepe lucrurile; ființa mintală, puterile de înțelegere; iar cea sensibilă, simțurile.

11. Dumnezeu se lasă împărtășit numai; zidirea însă și primește prin împărtășire și dă mai departe. Primește prin împărtășire existența și fericirea; dar dă mai departe numai fericirea. Însă altfel ființa trupească și altfel cea netrupească.

12. Ființa netrupească transmite fericirea vorbind, lucrând și fiind contemplată; cea trupească, numai prin faptul că e contemplată.

13. Ca să existe ființa rațională și mintală veșnic, sau să nu existe, atârnă de voia Celui ce a zidit toate bune; dar ca să fie bune acestea sau rele, după libera alegere, atârnă de voia fapăturilor.

14. Răul nu se contemplă ca stând în legătură cu ființa fapăturilor, ci în legătură cu mișcarea lor greșită și nerațională.

15. Sufletul se mișcă cum se cuvine când facultatea lui poftitoare s'a pătruns de înfrânare, iușimea stăruie în dragoste, întorcându-se dela ură, iar rațiunea se îndreaptă spre Dumnezeu, prin rugăciune și contemplație duhovnicească.

16. Încă nu are dragoste desăvârșită, nici conștiința adâncă a Providenței dumnezeiești, cel ce în vreme de încercare nu suferă cu îndelungă răbdare întâmplările supărătoare, ci se depărtează dela dragostea fraților duhovnicești.

17. Scopul Providenței dumnezeiești este să unească pe cei pe cari i-a desbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credință și dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pățimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei împrăștiați să-i adune spre a fi una.¹ Prin urmare cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare, nu suferă pe cele întristătoare și nu le îndură pe cele dureroase, umblă înafară de dragostea dumnezească și de scopul Providenței.

18. Dacă „dragostea îndelung rabdă și se milostivește”,² cel ce se descurajează de întâmplările supărătoare, și de aceea se poartă cu răutate față de cei ce l-au supărat și se întoarce dela dragostea față de ei, cum nu va cădea dela scopul Providenței dumnezeiești?

19. Ia aminte la tine, de nu cumva răutatea care te desparte de fratele tău nu se află în fratele, ci în tine. Și grăbește de te împacă cu el, ca să nu cazi din porunca dragostei.

¹ Ioan 11, 52.² I. Cor. 13, 4.

20. Să nu disprețuești porunca dragostei, fiindcă printr'ânsa vei fi fiul lui Dumnezeu. Dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei.

21. Cele ce desfac dragostea dintre prieteni sunt acestea: a pismui sau a fi pismuit; a păgubi sau a fi păgubit; a nu cinsti sau a nu fi cinstit; gândurile bănuitoare. Deci ia seama, nu cumva ai făcut sau ai pățimit vreuna din acestea și de aceea ești despărțit de dragostea prietenului?

22. Ți-a venit vreo ispită dela fratele și supărarea te-a dus la ură? Nu te lăsa biruit de ură, ci învinge ura în dragoste. Și vei învinge în chipul acesta: rugându-te pentru el cu adevărat lui Dumnezeu, primind apărarea lui, sau chiar iscodindu-i tu apărarea și socotindu-te pe tine cauză a ispitei și fiind cu îndelungă răbdare până va trece norul.

23. Indelung răbdător este cel ce așteaptă sfârșitul ispitei și lauda stăruinții.

24. „Bărbatul îndelung răbdător este cu mare înțelepciune”,¹ fiindcă toate cele ce-i vin asupra le aduce în legătură cu sfârșitul; și așteptându-l pe acesta, răbdă întâmplările supărătoare; iar „sfârșitul este viața veșnică”,² după dumnezeescul apostol. „Iar viața veșnică aceasta este, ca să te cunoască pe Tine Unul adevăratul Dumnezeu și pe Cel ce L-ai trimis, Iisus Hristos”.³

25. Nu lepăda cu ușurință dragostea duhovnicească, fiindcă altă cale a mântuirii nu le-a rămas oamenilor.

26. Pe fratele ce-l socoteai ieri duhovnicesc și virtuos [36], nu-l socoti azi rău și viclean, pentru ura care s'a ivit în tine din ispita celui rău, ci prin dragostea îndelung răbdătoare gândește-te la lucrurile bune de ieri și alungă ura de astăzi din suflet.

¹ Prov. 14, 29.² Rom. 6, 22.³ Ioan 17, 3.

27. Pe fratele ce-l laudai ieri ca bun și-l vesteai ca virtuos, nu-l bârbi astăzi ca rău și viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii vicleane din tine, în urma mutării tale dela dragoste la ură. Ci stăruie în aceleași laude chiar dacă ești încă stăpânit de supărare și ușor te vei întoarce la dragostea mântuitoare.

28. Lauda obișnuită pe care o aduci fratelui [37], să nu o pătezi, în întâlnirea cu ceilalți frați, din pricina supărării ascunse pe care o ai împotriva lui, amestecând pe neobservate defăimarea în cuvintele tale, ci folosește în întâlniri lauda curată și roagă-te sincer pentru el ca pentru tine. În chipul acesta te vei izbăvi repede de ura pierzătoare.

29. Să nu zici: nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbești de pomenirea lui. Ci ascultă pe Moisi, care zice: „Să nu urăști pe fratele tău în cugetul tău; cu muștrare vei muștra pe fratele tău și nu vei lua pentru el păcat”.¹

30. Dacă vreun frate, ispitit fiind, stăruie în a te vorbi de rău, nu te lăsa scos din starea dragostei, răbdând câtă vreme acelaș diavol rău caută să-ți tulbure cugetul. Și nu vei fi scos din ea, dacă, ocărit fiind, vei binecuvânta și pândit cu gânduri rele, te vei purta cu bunăvoință. Căci aceasta este calea înțelepciunii după Hristos. Și cel ce nu merge pe ea, nu va locui împreună cu El.

31. Nu-i socoti binevoitori pe cei ce-ți aduc vorbe cari produc în tine supărare și ură împotriva fratelui [38], chiar dacă s'ar părea că spun adevărul. Ci întoarce-te dela unii ca aceștia, ca dela niște șerpi cari omoară, ca lor să le retezi vorbirea de rău, iar sufletul tău să-l izbăvești de răutate.

¹ Levit. 19, 17.

32. Nu înțepa cu vorbe acoperite pe fratele tău, ca nu cumva primind și tu cele asemenea dela el, să alungi dela amândoi starea dragostei. Ci mergi și muștră-l pe el cu îndrăsnire iubitoare, ca împrăștiind pricinile supărării să te izbăvești și pe tine și pe el de tulburare și de supărare.

33. Cercetează-ți conștiința cu deamănuntul, ca să vezi nū cumva din pricina ta nu e împăcat fratele tău? Și nu o nesocoti, căci ea cunoaște cele ascunse ale tale și te va pârî în vremea ieșirii, iar în vremea rugăciunii și se va face piedecă.

34. Nu aminti în vreme de pace cele spuse de fratele tău în vreme de supărare, fie că au fost spuse acele lucruri supărătoare în fața ta, fie că au fost spuse către altul, iar tu le-ai auzit după aceea. Aceasta pentruca nu cumva, stăruiind în ținerea de minte a răului, să te întorci la ura pierzătoare a fratelui.

35. Sufletul rațional care nutrește ură față de om, nu poate avea pace cu Dumnezeu, dătătorul poruncilor. „Căci de nu veți ierta, zice, oamenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru cel ceresc nu va ierta greșalele voastre”.¹ Iar dacă acela nu vrea să se împace, păzește-te măcar pe tine de ură, rugându-te pentru el sincer și negrăindu-l de rău față de cineva.

36. Pacea negrăită a Sfinților Ingeri se susține prin aceste două dispoziții: prin dragostea față de Dumnezeu și prin dragostea întreolaltă. Asemenea stă lucrul și cu toți sfinții din veac. Deci prea frumos s'a spus de către Mântuitorul nostru: „În aceste două porunci atârnă toată Legea și Prorocii”.²

37. Nu umbla să-ți plăci ție, și nu vei urî pe fratele tău; și nu fii iubitor de trupul tău, și vei fi iubitor de Dumnezeu.

¹ Matei 6, 14.

² Matei 22, 40.

38. De ți-ai ales să viețuești cu cei duhovnicești, lapadă la porți voile tale. Căci nu vei putea în alt chip să trăiești în pace nici cu Dumnezeu, nici cu cei împreună viețuitori.

39. Cel ce a putut dobândi dragostea desăvârșită și și-a întocmit toată viața potrivit cu aceasta, acela zice „Doamne iisuse...” în Duhul Sfânt. Iar cel dimpotrivă cele dimpotrivă le face.

40. Dragostea față de Dumnezeu dorește pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezească; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el.

41. Cel ce iubește încă slava deșartă, sau e legat de vreunul din lucrurile materiale, se supără pe oameni pentru cele vremelnice, sau ține minte răul, sau are ură față de ei, sau slujește gândurilor urite. Dar pentru sufletul iubitor de Dumnezeu toate acestea sunt străine.

42. Când nu zici și nu faci cu gândul niciun lucru rău, și când nu ții minte răul dela cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, și când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială și fără formă, să știi că ai ajuns la măsura nepătimirii și a dragostei desăvârșite.

43. Nu mică luptă se cere pentru a te izbăvi de slava deșartă; și se izbăvește cineva de aceasta prin lucrarea ascunsă a virtuților și prin rugăciunea deasă. Iar semnul izbăvirii stă în a nu mai ține minte răul dela cel ce te-a defăimat sau te defăimează.

44. De vrei să fii drept, dă fiecărei părți din tine, adică sufletului și trupului, cele de cari sunt vrednice. Părții raționale a sufletului dă-i citiri, vederi duhovnicești și rugăciune; iuțimii dă-i dragoste duhovnicească ce se opune urii; părții poftitoare dă-i

cumpătare și înfrânare; iar trupului, hrană și îmbrăcăminte, atâta cât sunt de trebuință.

45. Minte lucrează după fire (39), când și-a supus patimile și contemplă rațiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu.

46. Precum se rapoartă sănătatea și boala la trupul animalului și lumina și întunerecul la ochiu, tot așa se raportă virtutea și păcatul la suflet și cunoștința și neștiința la minte.

47. În aceste trei stă filosofia creștinului: în porunci, în dogme și în credință. Poruncile despart mintea de patimi; dogmele o aduc la cunoștința fapturilor; iar credința la contemplarea Sfintei Treimi.

48. Unii dintre cei ce se nevoesc, resping numai gândurile pătimase; alții însă tae și patimile înseși. Gândurile pătimase se resping fie prin psalmodiere, fie prin rugăciune, fie prin înălțarea minții spre cer, sau prin altă oarecare desfacere de lucruri și de loc. Iar patimile le tae, nesocotind acele lucruri față de cari le nutresc.

49. Lucrurile spre cari putem nutri vreo patimă sunt de pildă acestea: femeia, banii, darurile și cele asemenea. Femeia o poate nesocoti cineva, când, după retragerea din lume, își veștejește și trupul cum trebuie, prin înfrânare. Banii, când își convinge cugetul ca în toate să se mulțumească cu ceea ce are. Iar slava, când iubește lucrarea ascunsă a virtuților, arătată numai lui Dumnezeu. În privința celorlalte trebuie făcut la fel. Cel ce nesocotește acestea, nu va ajunge niciodată la ura împotriva cuiva.

50. Cel ce s'a lepădat de lucruri, de pildă de femei și de bani și de celelalte, a făcut pe omul dinafară monah; dar încă nu și pe cel dinlăuntru. Iar cel ce s'a lepădat și de înțelesurile [chipurile] pătimase ale acestora, l-a făcut și pe omul dinlăuntru,

care este mintea. Pe omul dinafară îl poate face cineva ușor monah, numai să vrea. Dar nu mică e lupta care se cere pentru a face pe omul dinlăuntru monah.

51. Cine s'a izbăvit atunci în acest neam cu totul de înțelesurile pătimase și s'a învrednicit de rugăciunea curată și nematerială, ceea ce este semnul monahului dinlăuntru?

52. Multe patimi sunt ascunse în sufletele noastre [40]; ele ies la iveală de abia atunci, când se arată lucrurile.

53. Cineva poate să nu fie turburat de patimi, când lipsesc lucrurile; bucurându-se de-o parțială nepătimire; când însă se arată lucrurile, îndată răpesc patimile mintea.

54. Nu socoti că ai ajuns la nepătimirea desăvârșită, câtă vreme lipsește lucrul. Când se arată însă și te lasă nemișcat atât lucrul cât și amintirea lui de după aceea, să știi că ai intrat în hotarele ei. Totuși nici atunci să nu disprețuești grija, deoarece numai virtutea prelungită omoară patimile, pe când cea neglijată le scormonește iarăși.

55. Cel ce iubește pe Hristos [41], desigur că-L și imită, după putere. Astfel Hristos n'a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoștință și cu hulă, se purta cu îndelungă răbdare; în sfârșit, bătut și omorât de ei, răbda, neînvinuind pe nimeni. Aceste trei sunt faptele dragostei față de aproapele, fără de cari cel ce zice că iubește pe Hristos sau că va dobândi Împărăția Lui, se amăgește pe sine: „Căci nu cel ce-mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra întru Împărăția Cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu”.¹ Și iarăși: „Cel ce mă iubește pe Mine, păzește poruncile Mele”... și celelalte.²

¹ Mt. 7, 21.² Ioan 14, 11.

56. Tot scopul poruncilor Mântuitorului este să slobozească mintea de necumpătare și de ură și să o ducă la dragostea Lui și a aproapelui, din care se naște în mod efectiv lumina sfintei cunoștințe.

57. Dacă te-ai învrednicit de puțină cunoștință dela Dumnezeu, nu nesocoti dragostea și înfrânarea. Căci acestea curățind [42] partea pasională [pătimitoare] a sufletului, îți găsesc neconținut calea spre cunoștință.¹

58. Calea spre cunoștință este [43] nepățimirea și smerenia, fără de cari nimeni nu va vedea pe Domnul.

59. Deoarece „cunoștința îngâmfă, iar iubirea zidește”,² împreună dragostea cu cunoștința și vei fi fără trufie și ziditor duhovnicesc, zidindu-te atât pe tine, cât și pe toți cei ce se apropie de tine.

60. Dragostea zidește prin aceea că nu pismuește și nu se supără pe cei ce ne pismuesc; dar nici nu se fălește cu lucrul pismuit și nu se socotește pe sine că a ajuns la țintă. Iar în privința lucrurilor pe cari nu le știe își mărturisește fără să roșească, neștiința. Astfel face mintea fără trufie [44] și o pregătește să sporească neconținut în cunoștință.

61. De obicei cunoștința e însoțită de închipuirea de sine și de pismă, mai ales la început. Închipuirea de sine vine numai dinlăuntru; iar pisma, și dinlăuntru și dinafară. Dinlăuntru, ca să se îndrepte împotriva celor ce au cunoștință; iar dinafară, dela cei ce deasemenea au cunoștință. Dar dragostea le împrăștie pe toate trei: Închipuirea de sine, întrucât nu se îngâmfă; pisma dinlăuntru, întrucât nu pismuește; iar pe cea dinafară, întrucât îndelung rabdă

¹ Din acest cap. și cel anterior se vede că dragostea și cunoștința se nasc și se sporesc una pe alta, după Sf. Maxim.

² I Cor. 8. 1.

și se milostivește. E de trebuință deci ca cel ce are cunoștința să dobândească și dragostea, ca să-și păzească mintea întru toate nerănită.

62. Cel ce s'a învrednicit de darul [harisma] cunoștinții și e stăpânit de supărare, sau de ținerea minte a răului, sau de ură, este asemenea celui ce înghimpă ochii cu spini și măracini. De aceea cunoștința are numaidecât lipsă de dragoste.

63. Ia aminte să nu-ți închini toată preocuparea ta trupului, ci hotărăște-i lui nevoiță, după putere. Și toată mintea ta întoarce-o spre cele dinlăuntru. Căci „nevoița trupească la puținii folosește, iar evlavia spre toate este de folos”... și cele următoare.¹

64. Cel ce petrece neîncetat întru cele dinlăuntru, este cumpătat, rabdă îndelung, se milostivește și cugetă smerit. Dar nu numai atâta, ci și contemplă, teologhisește² și se roagă. Aceasta este ceea ce spune Apostolul: „In duh să umblați” și cele următoare.³

65. Cel ce nu știe să umble pe calea duhovnicească, nu e cu grijă la gândurile pătimase, ci toată preocuparea lui se mișcă numai în jurul trupului. Iar urmarea e că sau petrece în lăcomia pântecelui, în neînfrânare, în supărare, în mânie și în pomenirea răului și prin aceasta i se întunecă mintea, sau se dă la o nevoiță fără măsură și-și turbură înțelegerea.

66. Scriptura nu înlătură nimic din cele date nouă de Dumnezeu spre folosire, dar pedepsește lipsa de măsură și îndreaptă lipsa de judecată. De pildă nu oprește pe om să mănânce, să facă copii, să aibă avere și să o chivernisească drept.

¹ I. Tim. 4, 8.

² Contemplă rațiunile din fire și cunoaște tainic pe Dumnezeu în mod nemijlocit.

³ Gal. 5, 16.

Dar îl oprește dela lăcomia pântecelui, dela desfrânare și celelalte. Nu-l oprește nici să cugete la acestea (căci pentru aceasta s'au făcut), dar îl oprește să cugete pățimaș.

67. Unele dintre cele săvârșite de noi după voia lui Dumnezeu, se săvârșesc potrivit poruncii: altele nu din poruncă, ci, cum ar zice cineva, ca o jertfă de bună voe. De pildă, potrivit poruncii este a iubi pe Dumnezeu și pe aproapele, a iubi pe dușmani, a nu desfrâna, a nu ucide și celelalte, pe cari călcându-le vom fi osândiți. Iar nu din poruncă este traiul în feciorie, necăsătoria, sărăcia, retragerea din lume și celelalte.¹ Acestea au înțelesul de daruri, că de nu vom putea să împlinim din slăbiciune vreunele dintre porunci, să câștigăm prin daruri îndurarea Bunului nostru Stăpân.

68. Cel ce și-a ales viața în necăsătorie sau în feciorie, e dator „să aibă mijlocul încins și făclia aprinsă”;² mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplație și dragoste duhovnicească.

69. Unii dintre frați se socotesc că sunt afară de darurile [harismele] Duhului Sfânt. Lenevirea în lucrarea poruncilor îi face să nu știe că cel ce are credința în Hristos nesmintită, are în sine deodată toate darurile dumnezeiești. Căci aflându-ne, din pricina lenii, departe de dragostea lucrătoare față de El, care ne arată comorile dumnezeiești ascunse în noi, ne socotim, pe drept cuvânt, afară de darurile dumnezeiești.

70. Dacă „Hristos locuște în inimile noastre prin credință”,³ după dumnezeescul Apostol, pe de altă parte „toate comorile înțelepciunii și ale cuno-

¹ Sfaturile evanghelice,

² Lc. 12, 35.   ³ Efeseni 3, 17.

științii sunt ascunse în El”,¹ atunci toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinții sunt ascunse în inimile noastre. Și se vor face cunoscute inimii pe măsura curățirii fiecăruia prin porunci.²

71. Aceasta este comoara ascunsă în țarina inimii tale, pe care nu ai aflat-o încă din pricina nelucrării. Căci de ai fi aflat-o, ai fi vândut toate și ai fi cumpărat țarina aceasta. Dar acum, fiindcă ai părăsit țarina, te îngrijești de cele din jurul țarinei, în cari nu se află nimic altceva decât spini și pălămidă [45].

72. De aceea zice Mântuitorul: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”.³ Deci îl vor vedea pe El și comorile din El atunci când se vor curăți pe ei înșiși prin dragoste și înfrânare; și cu atât mai mult, cu cât vor spori curățirea.

73. De aceea iarăși zice: „Vindeți averile voastre și dați-le milostenie și iată toate vor fi vouă curate”.⁴ Adecă nu vă mai îndeletniciți cu lucrurile din jurul trupului, ci străduiți-vă de vă curățiți mintea de ură și neputință, prin inimă înțelegând Domnul mintea.⁵ Căci acestea întinând mintea, nu o lasă să vadă pe Hristos, care locuște în ea, prin harul Sf. Botez.

74. „Căi” numește Scriptura virtuțile. Iar mai mare decât toate virtuțile este dragostea. De aceea a zis Apostolul: „Vă arăt vouă încă o cale mai

¹ Colos. 2, 3.

² Dela cap. 69 la cap. 78 se expune tema Sf. Marcu Ascetul din „Despre Botez”. Filocalia vol. I.

³ Mt. 5, 8.   ⁴ Lc. 12, 33; 14, 41.

⁵ Adeseori Sf. Rărinți folosesc alternativ termenii „minte” și „inimă” și chiar „duh”. Inima ar fi, după ei, un fel de centru al minții, mintea fiind centrul omului. Vezi și Diadoch al Foticeii. Filocalia vol. I.

presus de orice altă cale¹, ca una ce-i înduplecă să disprețuiască lucrurile materiale și să nu pună nimic din cele vremelnice mai presus de cele veșnice.

75. Dragostea de Dumnezeu se împotrivesc poftelor [46], căci înduplecă mintea să se înfrâneze de la plăceri. Iar cea către aproapele se împotrivesc mâniei; căci o face să disprețuiască slava și averea. Aceștia sunt cei doi dinari, pe cari Mântuitorul i-a dat îngrijitorului casei de oaspeți, ca să îngrijească de tine. Deci să nu te arăți nerecunoscător, însoțindu-te cu tâlharii, ca nu cumva să fii rănit iarăși și de astădată să nu te afli numai pe jumătate mort, ci mort de-a-binelea.

76. Curățește-ți mintea de mânie, de amintirea răului și de gândurile urâte. Și atunci vei putea cunoaște sălășluirea lui Hristos.

77. Cine te-a luminat pe tine în credința Sfintei, celei de o ființă și închinată Treimi? [47]. Sau cine ți-a făcut cunoscută iconomia întrupării Unuia din Sf. Treime? Cine te-a învățat rațiunile privitoare la ființele netrupești, sau cele privitoare la facerea și sfârșitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morți și viața veșnică, sau la slava Impărăției Cerurilor și la înfricoșata Judecată? Nu harul lui Hristos, care sălășluiește în tine și care este arvuna Duhului Sfânt? Ce este mai mare decât acest har? Sau ce e mai bun ca această înțelepciune și cunoștință? Sau ce este mai mult ca făgăduințele? Drept aceea, de suntem nelucrători, zăbavnici și fără grijă și nu ne curățim de patimile ce ne împiedecă și ne orbesc mintea noastră, ca să putem vedea rațiunile privitoare la acestea mai luminos ca soarele,

¹ I. Cor. 12, 32.

ne învinovățim pe noi înșine, dar nu tăgăduim locuirea harului în noi.

78. Dumnezeu, care ți-a făgăduit ție bunurile veșnice și a dat în inima ta arvuna Duhului, ți-a poruncit să ai grijă de viața ta, ca omul dinlăuntru, izbăvindu-se de patimi, să înceapă de aci înainte a se bucura de bunuri.

79. Dacă te-ai învrednicit de vederile [contemplațiile] dumnezeiești și înalte, cultivă cu mare grijă dragostea și înfrânarea, ca păzindu-ți partea pătimitoare [pasională] netulburată, să ai neîntunecată lumina sufletului.

80. Înfrânează iuțimea sufletului cu dragostea; vestejește partea pofitoare a lui cu înfrânarea; înripează partea rațională a lui cu rugăciunea. Și lumina minții nu se va întuneca niciodată.

81. Cele ce risipesc dragostea sunt acestea: necinstirea, păgubirea, defăimarea, fie că sunt îndreptate împotriva credinței, fie împotriva vieții; apoi bătăile, răniile și cele următoare. Și acestea fie că se întâmplă cuiva personal, fie vreunui dintre rudeniile sau prietenii lui. Prin urmare cel ce stinge dragostea prin vreuna din acestea, încă n'a cunoscut care este scopul poruncilor lui Hristos.

82. Silește-te pe cât poți să iubești pe tot omul. Iar dacă nu poți încă, cel puțin să nu urăști pe nimeni. Dar nu vei putea face nici aceasta, dacă nu vei disprețui lucrurile lumii.

83. Te-a blestemat cineva? Să nu-l urăști pe el, ci blestemul și pe dracul care a pus la cale blestemul. Căci dacă urăști pe cel ce te-a blestemat, ai urât un om și ai călcat porunca. Și ceea ce a făcut acela cu cuvântul, tu faci cu fapta. Iar de păzești porunca, arată semnele dragostei; și de poți face ceva, ajută-l, ca să-l izbăvești de rău.

84. Hristos nu vrea ca tu să porți vreunui om ură sau supărare, sau mânie, sau să-ți mînte răul, în niciun chip și pentru niciun lucru vremelnic. Aceasta o strigă cele patru Evanghelii.

85. Mulți suntem cei ce vorbim, dar puțini cei ce facem. Dar nimenea nu trebuie să strice cuvântul lui Dumnezeu pentru negrija proprie, ci să-și mărturisească neputința sa, nu să ascunză adevărul lui Dumnezeu. Aceasta pentru ca nu cumva să ne facem vinovați, pe lângă călcarea poruncilor, și de răstălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu.

86. Iubirea și înfrânarea slobozesc sufletul de patimi; cetirea și contemplarea izbăvesc mintea de neștiință; iar starea de rugăciune o înfățișează lui Dumnezeu Insuși.

87. Când ne vîd dracii că disprețuim lucrurile lumii [48], ca să nu mai urîm pentru ele pe oameni și să cădem din dragoste, stîrnesc împotriva noastră defăimări, ca nerăbdînd supărarea să urîm pe cei ce ne defaimă.

88. Nu este durere mai grea a sufletului decît defăimarea, fie că-ți defaimă cineva credința, fie că viața [49]. Și nimenea nu poate să o disprețuiască, decît numai cel ce caută la Dumnezeu, ca Susana, singurul care poate să ne izbăvească din nevoi, ca și pe aceea, și să le descopere oamenilor adevărul, ca și în cazul aceleia, și să mîngăe sufletul cu nădejdea.

89. Cu cât te rogi mai mult din suflet pentru cei ce te defaimă, cu atît Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc,

90. Singur Dumnezeu e bun prin fire; iar bun prin hotărîrea voinții e numai cel ce imită pe Dumnezeu. Scopul acestuia este să unească pe cei răi cu Cel

bun prin fire, ca să se facă buni. De aceea, când e batjocorit, binecuvîntează; când e prigunit, rabdă; când e blestemat, mîngăe; iar când e ucis, se roagă cu prisosință.¹ Toate le face ca să nu cadă dela scopul iubirii.

91. Poruncile Domnului ne învață să folosim cu bună judecată lucrurile de mijloc.² Căci întrebuițarea cu bună judecată a celor de mijloc, curățește starea sufletului. Iar starea curată, naște puterea de discernămint [dreapta socoteală]. Puterea de discernămint, la rîndul ei, naște nepătimirea, din care se naște dragostea desăvârșită.

92. Încă nu a ajuns la nepătimire acela care, pentru vreo încercare întâmplătoare, nu e în stare să treacă cu vederea scăderea prietenului, fie ea numai părută. Căci numai fiindcă s'au turburat patimile cari zăceau în suflet [50], i s'a orbit înțelegerea și nu o lasă să pătrundă la razele adevărului, nici să deosebească binele de rău. Deci unul ca acesta nu a dobîndit nici dragostea desăvârșită, care aruncă afară frica judecății.

93. „Pe prietenul credincios nu-l poți schimba cu nimic”.³ Căci el socotește nenorocirile prietenului, ca ale sale proprii și rabdă împreună cu el pînă la moarte, rău pătimind.

94. Mulți sunt prietenii, dar la vreme bună. În vremea încercărilor însă, abia de vei afla vreunul.

95. Să iubim pe tot omul din suflet, dar să ne punem nădejdea numai în Dumnezeu și Lui să-I slujim din toată puterea. Câtă vreme ne susține El, umblă în jurul nostru toți prietenii și dușmanii n'au nici o putere împotriva noastră. Când însă ne pă-

¹ I Corinteni 4, 12.

² Poate e vorba de „lucrurile cari servesc de mijloace” (τοῖς μέσοις πράγμασι). ³ Ecclesiastul 4, 15.

zește El, ne ocolesc prietenii și dușmanii capătă putere împotriva noastră.

96. Patru sunt felurile generale ale părăsirii: Una din iconomie, cum este la Domnul, ca prin păruta părăsire cei părășiți să se mântuiască. Alta spre dovedire, cum este la Iov și Iosif, ca să se arate unul stâlp al bărbăției, altul al neprihănirii. A treia spre povățuire duhovnicească, cum este la Apostolul, ca, smerindu-se în cugetare, să păstreze covârșirea harului. În sfârșit a patra este lepădarea, ca la Iudei, ca pedepsiți fiind, să fie încovoiați spre pocăință. Dar toate felurile sunt mântuitoare și pline de bunătatea și de iubirea de oameni a lui Dumnezeu.¹

97. Numai cei ce păzesc întocmai poruncile și cunosc cu adevărat judecățile dumnezeiești, nu părăsesc pe prietenii încercați prin îngăduința lui Dumnezeu. Dar cei ce disprețuiesc poruncile și nu cunosc judecățile dumnezeiești, când îi merge prietenului bine, se bucură împreună cu el, iar când e încercat și pătimeste, îl părăsesc. Ba uneori se dau chiar cu dușmanii.

98. Prietenii lui Hristos iubesc din inimă pe toți. Dar nu sunt iubiți de toți. Iar prietenii lumii nici nu iubesc pe toți, nici nu sunt iubiți de toți. Prietenii lui Hristos păstrează dragostea neîntreruptă până la sfârșit; ai lumii, până ce se ciocnesc întreolaltă din pricina lucrurilor lumii.

99. „Prietenul credincios este acoperemânt puternic”.² Când îi merge prietenului bine, îi este sfătuitor bun și ajutor din suflet; iar în vremea pătimirii îi este sprijinitorul cel mai sincer și apărătorul cel mai duios.

¹ Vezi Diadoch în vol. I al Filocaliei rom., care cunoaște numai două părăsiri. ² Ecl. 6, 14.

100. Mulți au spus multe despre dragoste. Dar numai căutând-o între ucenicii lui Hristos o vei afla. Căci numai ei au avut Dragostea adevărată, ca învățător al dragostei. Ei ziceau despre ea: „De așa avea prorocie și de așa cunoaște toate tainele și toată cunoștința, iară dragoste nu am, nimic nu-mi folosește”.¹ Cel ce a dobândit prin urmare dragostea, a dobândit pe Dumnezeu Insuși, întrucât „Dumnezeu iubire este”.² A lui e slava în veci. Amin.

Sfârșitul sutei a patra a capetelor despre dragoste.

Scoliile unui necunoscut³

1. Noi nu putem învăța și nu ne lăsăm învățați nici prin cuvinte, nici prin fapte. Dar totuși vrem să învățăm prin cuvinte și să ne facem altora doftori, când noi înșine suntem plini de răni. Gândește-te și la aceea că: „Nu toate sunt ușor de înțeles celor ce vreau să înțeleagă, chiar dacă se pare că da”. Deci cine nu se va mira de cei ce făgăduiesc, cu toată seriozitatea, să învețe acestea chiar și pe mueruștile ce trăesc în desfătări și pe prunci.

2. Când Apostolul zice: „Iar de iubește cineva pe Dumnezeu, acela cunoscut este de El”,⁴ vrea să spună că iubindu-l noi pe Domnul, suntem cunoscuți de El. „Iar dacă suntem cunoscuți, suntem și învățați”, zice Grigorie cel mare atât în virtute cât și în teologie. Acesta cred că este și înțelesul sentinței:

¹ I Cor. 13, 2.

² I Ioan 4, 16.

³ După scolia 49, ar putea presupune cineva că autorul e Dimitrie Cydone sau fratele său Prohor, adversarii Sf. Grigorie Palama în v. 14. Fiecare avea motiv să se plângă că li este defăimată „viața și credința,” fiind declarați erezici de Biserica. Numai cât aceia se numeau Κυδώνης, pe când acesta își zice Κηδώνιος. (Vezi despre Dim. Cydone la Guiseppe Cammelli: *Démétrios Cydonès, Correspondance, Paris 1930*).

⁴ I Cor. 8, 3.

„Iubirea e născută de nepătimire; iar iubirea naște lumina cunoștinții“.

3. Pe cine nu impresionează această sentință? Socotesc că mai ales pe cei ce mor pentru Mamona, adică pentru domnul și stăpânul lumii acesteia.

4. Dumnezeu vrea ca toți oamenii să se mântuiască și pentru toți a murit, ca toți să se mântuiască. Deci cel ce iubește pe Dumnezeu, păzește ceea ce vrea Dumnezeu. Iar păzind aceasta, cum nu va iubi pe tot omul și nu va vrea ca toți să se mântuiască, odată ce Dumnezeu o vrea aceasta?

5. Prin cunoștința lui Dumnezeu înțelege credința. Iar prin dragoste păzirea poruncilor, pe cari le numește și voia lui Dumnezeu, dreptățile și lumina Lui, după cuvântul: „Lumină sunt poruncile Tale“.¹ Sentința vorbește de cunoștința lucrătoare.

6. Cauza virtuților e Dumnezeu. Iar cunoașterea efectivă a acestuia înseamnă prefacerea în duh prin deprindere a celui ce a cunoscut cu adevărat pe Dumnezeu.

7. Cetește capitolul 76 aceleiași sute și vei afla acelaș lucru, dar cu alte cuvinte.

8. Precum porunca iubirii s'a dat ca doftorie împotriva mâniei, înfrânarea s'a dat împotriva poftii. Cetește cap. 79.

9. Iar noi cari suntem robii tuturor trei, câtă ură nu nutrim între olaltă, ajungând să nu ne mai săturăm de patimă. Cetește cap. 64.

10. Spunând în cap. 77 că prin porunci Domnul ne face nepătimași, acum prin acest cap. arată cum: prin dragoste și post, înfrânare și rugăciune.

11. Gnosticul de asemenea e tras iarăși în jos.

¹ Ieșia 26, 9.

12. Dar noi cei înfundați în patimi, cum vom contempla? Sau cum nu ne vor scoate cele pe cari le contemplăm dela cunoștința Sfintei Treimi?

13. Vezi treptele contemplației?

14. Precum în credință nu e nici o rațiune a necredinții, tot așa în rațiunile după fire nu e nimic nerațional. Iar sâmburele poruncilor e o rațiune lucrătoare. Cetește cap. 84 [suta II] și vei afla destul.

15. Contemplația naturală a poruncilor, adică dragostea sinceră față de aproapele, eliberează pe cei ce o păzesc de iubirea trupească de sine și de ură [tiranie]. Iar cunoștința lucrurilor izbăvește pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoștința [gnostici] de uitare și de neștiință. Prin acestea toate se presupune că cele trei părți ale sufletului, mișcându-se conform cu rațiunea și cu firea, lucrează orice virtute: dar mișcându-se contrar rațiunii și firii, lucrează toată răutăatea. Adu-ți aminte că izvoarele și pricinile întregii răutăți sunt acestea trei: neștiința, iubirea trupească de sine și ura [tirania]. Iar acestea le-a așezat Vicleanul în noi, folosindu-se de reaua întrebuintare a puterilor din noi.

16. De aceste cugetări pătimase curăță (φιλοσοφία) înțelesurile lucrurilor poruncile, cum s'a arătat în cap 4 al acestei sute [a II-a].

17. Cele săvârșite fără un scop drept sunt cele făcute împotriva voinței lui Dumnezeu, care vrea ceea ce e bun, bineplăcut și desăvârșit, adică dispoziție bună față de aproapele pentru Dumnezeu.

Iar că lipsa dispoziției bune față de aproapele e potrivnică voinței lui Dumnezeu, arată Domnul în Evanghelie, când zice: „Intrucât le-ați făcut, și întrucât nu le-ați făcut“,¹ înșirând apoi felurile dragostei și ale urii. Bagă de seamă că cei ce au lucrat împo-

¹ Mt. 25, 40.

triva scopului drept, adică împotriva poruncii lui Dumnezeu, lepădând iubirea de oameni, apar ca unii ce nu pot înfirișa nici o apărare și nu pot dovedi un scop. Ei știu că cel ce face ceva înafară de scopul cel drept al lui Dumnezeu, chiar dacă ar aduce zeci de mii de argumente, nu va scăpa de gheenă.

18. Pofta e oprită de dragostea lui Dumnezeu. Iar dragostea aproapei domolește mânia infuriată.

19. Cei ce confundă chipurile materiale cu caracterele spirituale ale lui Dumnezeu simbolizate de acelea, abuzează de înțelesurile caracterelor. Căci caracterele spirituale indicând ipostasul divin, aceia socotesc substanța sau materia, în care sunt simbolizate caracterele, drept caractere. Dar abuzând în gând, în mod necesar abuzează și cu fapta, arzând fără rușine caracterele sfinte ca materie simplă și mută.

20. Ia seama la deosebirea dintre supărare și durere, precum și la faptul că durerea e urmarea plăcerii, iar supărarea a slavei deșarte.

21. Cele trei capete următoare ne iau orice scuză, prin care voim să ne ținem avuțiile.

22. Înțelepciune artistică numește nu pe cea câștigată prin învățatură, ci pe cea prin care a făcut Dumnezeu toate.

23. Trei feluri de necurății întinează mintea. Dar mai e una: a se socoti pe sine mai înțeleaptă ca alții.

24. Niciodată n'a lucrat sufletul meu potrivit cu firea. Știe aceasta Cel ce cunoaște toate. Și niciodată n'a încetat de-a săvârși păcate cu fapta.

25. Așadar atunci nu putem arăta un scop, când nu facem ceva pentru Hristos, ci pentru altceva.

Aceasta pentru că am lucrat nu după scopul lui Dumnezeu, ci după al nostru.

26. De însetează cineva după răpirea celor străine, ceea ce nu este voia lui Dumnezeu, cum va arăta că lucrează după scopul Lui, când scopul lui Dumnezeu este să facem milă și să dăruim?

27. Cel ce slujește iubirii de trup, e greoi la inimă, iubind și cautând deșertăciunea și minciuna, care este cugetul trupesc.

28. Cele spuse mai înainte sunt iubirea de plăcere, de slavă și de argint. Dacă cineva se ține strâns de ele, ca mine, nu văd cum se va putea învrednici de cunoștința lui Dumnezeu.

29. Deci sau ca robii, sau ca cei cu plată, sau ca niște fii, adică sau ca cei ce se îndeletnicesc numai cu făptuirea [practicii], sau ca cei ce s'au învrednicit și de cunoștință [gnosticii].

30. Gând simplu e cel fără patimă. Căci cel pățimaș depărtează de la Dumnezeu. Tot așa nici cunoștința simplă nu depărtează de la cele omenești, ci cea care pățimește iubirea [e încărcată de pasiunea iubirii]. Iar aceasta e prefacerea în duh prin deprindere.

31. Fiii se rețin de la patimi prin cunoștință și iubire. Iar robii și cei cu plată, sau cel ce se îndeletnicesc cu făptuirea [practicii], sau de frică, sau din nădejde.

32. Acestea încă îi opresc pe cei ce vreau să scrie, arătând din sfârșit paguba.

33. Socotesc că la noi s'a gândit scriind acestea.

34. Cei ce socotesc că știu, n'au înțeles câștigul cel pot avea din metoda aceasta. Căci de l-ar fi cunoscut, ar fi câștigat înaintând la cunoștință.

35. Zăbovind gândul simplu, se stârnește patima, iar zăbovind cel pățimaș, se produce învoirea.

36. Știi, Doamne, cum mă judec azi și pentru care pricină; nu ne părăsi pe noi.

37. Nu poate face acestea cel ce crede rațiunilor sale și socotește că a cuprins cele ce și după ce-au fost cuprinse rămân după fire necuprinse.

38. Supărarea și ura sunt boli ale părții pătimitoare [pasionale] a sufletului.

39. Privește cum ne amăgim, făcând cele contrare și socotind că viețuim după Hristos, ba ceea ce e mai grav închipuindu-ne că deja pătimim dragostea duhovnicească.

40. Cineva suferă de patima lăcomiei, dar nu are prilejul de-a se lăcomi. Când însă are prilejul, îndată se dă pe față.

41. Privește când trebuie folosită îndelunga răbdare și când răbdarea. Căci chiar dacă amândouă se arată în încercările fără voie, dar precum acestea se împart în cuvinte și în răni, așa se împart împreună cu ele și acelea pentru cei ce înțeleg.

42. Cunoștința cea bună și lucrătoare se naște prin înfrânare și iubire.

43. Deci ce aiuresc unii oameni pătimiși și îngâmfați, fălindu-se că au cunoștința dumnezească? Poate din patimă și fudulie?

44. Iar cel ce își închipue că a înțeles și știe tot e vădit că nu are dragoste. Iar neavând cum va înainta la cunoștință?

45. Având spinii și măcăcinii răutății și ai neștiinții, socotim că avem virtute și cunoștință duhovnicească.

46. Aci a zugrăvit mai deplin dragostea și cei doi dinari i-a talmăcit ca dragostea de Dumnezeu și de aproapele.

47. Cunoștința lui Hristos ne vine prin curățirea eelor trei părți ale sufletului.

48. Cei ce se îngrijesc de lucrurile lumii, cad cu necesitate din dragostea lui Hristos și din pricina lor se umplu de ură neîmpăcată față de semenii.

49. În amândouă privințele a fost defăimat sf. monah Cedonie. Dar căutând spre Dumnezeu Susanei, se întărește cu nădejdea dumnezească.

50. Cel ce slujește patimilor și-a învățat înțelegerea și având puterea de discernământ oarbă, nu poate deosebi binele de rău.

Ala celui dintre sfinți Părintelui nostru

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu.¹

Suta întâia

1. Dumnezeu este unul, fără de început, necuprins, având toată puterea de-a exista. El exclude pe „când” și „cum”,² întru cât e cu totul inaccesibil și nu poate fi cuprins de niciuna dintre fapte, prin vreo descoperire ființială a Sa.

2. Dumnezeu nu este în și pentru Sine însuși [cât ne este cu putință să știm] nici început,³ nici mijloc,⁴ nici sfârșit, nici altceva din cele ce sunt cugetate în chip natural ca existând după El. Căci este nedeterminat, nemișcat și infinit,⁵ ca Cel ce e infinit mai presus de toată ființa, puterea și lucrarea [realizarea].

¹ Migne, P. G. 90, 1083—1186: Capita theologica et oeconomica, și în Filocalia greacă vol. I, ed. II, p. 232—256, unde în continuare ca suta 3—7, sunt cele 500 capete P. G. 90, 1177—1392.

² Dumnezeu exclude din ființa Sa timpul și orice modalitate determinată a existenței, căci acestea i-ar lua caracterul de absolută infinitate.

³ Nu e principiu, sau izvor, din care să pornească ceva înlăuntrul său, ca să aibă o dezvoltare, cum la fapte ființa e principiu, izvorul mișcării, iar aceasta e mijlocia ce duce la o realizare, ca sfârșit sau ținta finală.

⁴ Intervalul dintre punctul de plecare, sau dintre începutul și punctul final, sau sfârșitul.

⁵ Nedeterminat (indefinit, nerotunjit în sine) înseamnă lipsa unui bază de plecare; nemișcat, lipsa unui interval între baza de plecare și sfârșit, care să fie parcurs prin mișcare; iar infinit înseamnă lipsa unui sfârșit, a unei ținte, care odată realizată, Dumnezeu să-și fi terminat lucrarea.

3. Toată ființa, purtându-și în sine determinarea proprie, este izvorul [principiul, începutul] mișcării sale, ce se cugetă existând în ea în mod virtual. Toată mișcarea naturală spre realizarea unei lucrări, presupune înainte de ea ființa; dar pe de altă parte, fiind cugetată ca condiția lucrării, ea deține locul de mijloc, aflându-se în chip natural între amândouă, ca intermediară. Și toată lucrarea [realizarea], definită după sensul ei natural, este sfârșitul mișcării ființiale,¹ ce e cugetată ca aflându-se înainte de aceea.

4. Dumnezeu nu este ființă, în sens de ființă pur și simplu, sau de ființă determinată în oarecare fel,² ca să fie și principiu [început, izvor], nici putere, în sens de putere pur și simplu, sau de putere în oarecare fel determinată, ca să fie și mijloc,³ nici lucrare [realizare], în sens de lucrare pur și simplu, sau de lucrare în oarecare fel determinată, ca să fie și sfârșit al mișcării ființiale, gândită ca existând mai înainte ca virtualitate. Ci este entitate de viață făcătoare și supraființială; și temelie de putere făcătoare și mai presus de toată puterea; și aptitudine lucrătoare și fără de sfârșit;⁴ scurt vorbind, e entitate făcătoare a toată ființa.⁵

¹ Aci Maxim corectează opinia lui Origen și Evagrie că mișcarea nu aparține naturii ființelor, ci a apărut în urma căderii în păcat. Vezi Hans Urs von Balthasar, Die „gnostischen” Centurien des Maximus Confessor, Fr. i Br. (Herder), 1941, p. 110.

² Adică în sensul ființei celei mai generale a întregii lumi create, sau în sensul ființei cutărui sau cutărui lucru.

³ Interval între început și sfârșit.

⁴ În Dumnezeu nu se poate cugeta deosebit ființa, puterea (mișcarea) și realizarea; de aceea la El ființa e totodată mișcare și lucrare, ce nu se oprește, ajungând la un sfârșit. Dumnezeu e deodată și etern început și sfârșit, ἀρχὴ καὶ τέλος, cum zice Evagrie (Urs von Balthasar, o. c. 110); nu e întâi început (principiu), ca apoi să ajungă sfârșit (țintă realizată). De aceea El propriu zis nu e nici început nici sfârșit.

⁵ Dar pe de altă parte Dumnezeu e Făcătorul ființei, al mișcării și al realizărilor din lume, deci al începutului (și începuturilor) și al sfârșitului (resp. sfârșiturilor) din ea. Dacă-i așa, mișcarea din lume nu mai e produs al păcatului, cum, după Urs von Balthasar, ar spune Origen și Evagrie.

5. Inceputul [principiul], mijlocul și sfârșitul, sunt însușirile celor pe cari le împarte timpul;¹ ba ar putea zice cineva, fără să greșească, că sunt ale celor privite la un loc în veac.² Căci timpul, având mișcarea măsurată, se circumscrie prin număr; iar veacul, fiind cugetat în existența lui împreună cu categoria lui „când” [cu timpul], implică intervalul,³ întrucât își are un început al existenței. Iar dacă timpul și veacul nu sunt fără de început, cu atât mai mult cele cuprinse în ele.

6. Dumnezeu este cu adevărat și pururea Unul și singur după fire, cuprinzând în Sine, în tot chipul, toată existența propriu zisă, ca Unul ce, propriu zis, e mai presus chiar și decât existența. Iar dacă e așa, Cel ce are existența propriu zisă, nu are nicicând și nici unde nimic din al celor ce se spun că există. Prin urmare, nimic din ceea ce este după ființă deosebit, nu poate fi cugetat împreună cu El din veci: nici veac, nici timp, nici ceva din cele ce petrec în acestea. Căci nu se pot întruni laolaltă niciodată ceea ce există propriu zis și ceea ce nu există în mod propriu.

7. Nici un început, nici un mijloc și nici un sfârșit nu exclud însușirea de-a atârna, prin relație, de alt-

¹ Fiecare faptură e împărțită sau deșirată de timp în început sau punct de plecare, în mijlocul sau intervalul dinamic dintre început și sfârșit, și în sfârșit, sau forma realizată.

² După Balthasar, o. c. 112, deosebirea între timp și veac o ia Maximela Grigorie de Nissa, dar le desparte mai consecvent ca acesta. Timpul e măsurat, deci mărginit și de aceea circumscris de un număr precis. Aceasta împotriva neoplatonicilor, cari făceau timpul infinit. Veacul (eonul) e ființa a tot ce e creat.

³ Termenul distanță sau interval (*διάστημα*), termenul central al lui Grigorie de Nissa, exprimând prin el „distanța fapturii de ea însăși”, sau drumul parcurs dela punctul ei de plecare (ființă) până la punctul de realizare, prin mișcare, e reluat de Sf. Maxim ca *διάστασις*, cf. Hans Urs von Balthasar, o. c. 110.

ceva. Dumnezeu însă, fiind de infinite ori infinit cu totul mai presus de orice relație, cu drept cuvânt nu e nici început, nici mijloc, nici sfârșit, și peste tot nici altceva din acelea în cari poate fi privit vreun predicat al relației față de ceva.

8. Toate existențele se numesc inteligibile, întrucât principiile cunoașterii lor pot fi demonstrate. Dumnezeu însă, e numit neînțelesul, pentru că e crezut numai că există, pe baza celor ce pot fi înțelese. De aceea, nimic din cele ce pot fi înțelese nu se compară cu El în niciun chip.

9. Cunoștințele lucrurilor își au rațiunile proprii, împreunate în mod natural cu ele, spre demonstrarea lor. Prin acestea ele primesc în chip natural definiția lor. Dumnezeu însă este crezut numai că există, pe baza rațiunilor din lucruri. Dar el dăruiește celor evlavioși o credință în existența Lui, mai întemeiată decât orice demonstrație. Căci credința este o cunoștință adevărată, întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrurilor mai presus de minte și de rațiune.

10. Inceputul [principiul], mijlocul și sfârșitul existențelor este Dumnezeu ca Cel ce le face, dar nu ca cel ce le pătimește; în acelaș fel este El și toate celelalte, prin câte îl numim. Este început, ca Făcător; mijloc, ca Proniator, și sfârșit ca Cel ce le circumscrie.¹ Căci „din El, zice, și prin El și spre El sunt toate”.²

¹ Aci se arată pozitiv că punctul de plecare, mijlocul și sfârșitul lucrurilor este Dumnezeu; de asemenea al tuturor celorlalte însușiri pozitive, contemplate în lumea creată. Dar Dumnezeu nu suferă El însuși, în Sine, aceste determinări, ci numai le face și le susține pe seama fapturilor. Ele nu se reflectă asupra Lui, ca să fie și în el un început, un sfârșit și o dezvoltare. Ca Făcător, e principiu, ca Providențiator, care susține mișcarea spre țintă a fapturilor, e intervalul dintre punctul lor de plecare și ținta spre care tind, iar ca graniță finală a dezvoltării lor, e sfârșit.

² Rom. 11, 15.

11. Nu este suflet rațional mai cinstit după ființă decât alt suflet rațional. Căci Dumnezeu Cel bun, făcând tot sufletul după chipul Său, îl aduce la existență înzestrat cu capacitatea de-a se mișca prin sine. Dar fiecare prin hotărîre liberă își alege de bunăvoie cinstea, sau își agonisește prin fapte necinstea.

12. Dumnezeu este, precum s'a scris, „Soarele dreptății”,¹ revărsând peste toți razele bunătății. Dar sufletul se comportă prin hotărîrea liberă a voii lui sau ca ceara, prin iubirea față de Dumnezeu, sau ca lutul, prin iubirea de cele pământești. Precum deci lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoae prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ și de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu și împotrindu-se,² prin hotărîrea voii sale, se învârtosează ca lutul și se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui Faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoae ca ceara și primind formele și întipăririle dumnezeiești, se face lăcașul lui Dumnezeu în duh.

13. Cel ce și-a luminat mintea cu înțeleșurile dumnezeiești și și-a obișnuit rațiunea să-L laude pe Făcător neîncetat prin cântări dumnezeiești, iar simțirea și-a sfințit-o prin imagini curate, acela adaugă la bunătatea naturală a „chipului”, bunătatea voită a „asemănării” cu Dumnezeu.

14. Își păzește cineva sufletul fără pată pentru Dumnezeu, dacă se silește să-și îndrepte cugetarea numai spre Dumnezeu și spre însușirile Lui, să-și facă rațiunea talmăcitoare dreaptă a virtuților și să-și deprindă simțurile să privească și să-și imagineze în chip evlavios lumea văzută și cele din ea, vestind sufletului măreția rațiunilor din ele.

¹ Maleahi 4, 2.

² ἀντιπροσῆα = refuză să se modeleze după tiparul divin, ba se modelează în chip contrar.

15. Dumnezeu, care ne-a slobozit pe noi din robia amară a dracilor ce ne asupreau, ne-a dăruit ca jug iubitor de oameni și cinstitor de Dumnezeu, smerita cugetare. Prin aceasta se îmblânzește toată puterea drăcească, se zidește tot binele în cei ce au ales-o și se păzește nevătămat.

16. Cel ce crede, se teme; cel ce se teme, se smerește; cel ce se smerește, se îmblânzește, dobândind deprinderea de a-și liniști mișcările cele potrivnice firii, ale iușimii și poftei; cel blând, păzește poruncile; iar cel ce păzește poruncile, se curățește; cel ce s'a curățit, se luminează; iar cel ce s'a luminat, se învrednicește să se sălășluească în camera tainelor cu Mirele-Cuvântul.

17. Precum plugarul, căutând un loc potrivit unde să răsădească niscai pomi sălbatici, dă peste o comoară neașteptată, la fel cel ce se nevoește cu cuget smerit și neprefăcut și cu suflet curățit de hățișul celor pământești, asemenea preafericitului Iacob, întrebat fiind de tatăl despre modul în care a ajuns la cunoștință, [„Cum ai aflat aceasta așa de repede fiule?”], răspunde zicând: „Fiindcă mi-a dat-o Domnul Dumnezeu înainte”.¹ Căci atunci când Dumnezeu ne dă din înțelepciunea Sa vederile înțelepte, fără osteneală, nouă cari nu ne-am așteptat, socotim că am aflat așa deodată o comoară. Fiindcă nevoitorul [ascetul] încercat este și el un plugar duhovnicesc, care transplantează contemplația îndreptată spre cele văzute de simțuri, ca pe un pom sălbatic, în pământul celor spirituale, unde află, ca pe o comoară, descoperirea prin har a înțelepciunii din lucruri.

18. Cunoștința vederilor dumnezeiești, venindu-i nevoitorului, care nu se așteaptă, deodată, pentru smerenia lui, frânge raționamentul celui ce o caută

¹ Facere 27, 20.

pe aceasta cu osteneală și cu durere, ca să se mândrească cu ea, dar nu o află, și naște în cel nebun pisma deșartă împotriva fratelui și gând de ucidere, împreună cu multă întristare, fiindcă e lipsit de îngâmfarea din laude.

19. Cei ce caută cunoștința cu osteneală și nu reușesc, nu isbutesc sau din pricina necredinții, sau poate pentru că plănuiesc să se ridice prosteste cu ceartă împotriva celor ce cunosc, ca norodul de odinioară împotriva lui Moise. De aceștia zice Legea cu dreptate, că „grăbindu-se oarecari, s'au suit în munte și a ieșit Amoreul cel ce locuia în muntele acela și i-a zdrobit pe ei”.¹ Căci e sigur că cei ce se îmbracă în chipul virtuții, ca să se fălească, nu numai că nu vor reuși în viclesugul lor împotriva evlaviei, ci vor fi și zdrobiți de conștiință.

20. Cel ce dorește cunoștința pentru a se făli cu ea și nu o dobândește, să nu pismuească pe aproapele, nici să se întristeze, ci să-și facă pregătirea în vecinătatea ei, precum s'a rânduit; adică să se ostenească întâi cu faptele în trup, spre a pregăti sufletul pentru cunoștință.²

21. Cei ce se apropie de lucruri cu evlavie și nu născocesc nici un prilej de-a se mândri, vor afla înțelesurile prea luminoase ale lor venindu-le întru întâmpinare și sădind în ei înțelegerea cea mai deplină a lor. Către aceștia zice Legea: „Intrând ați moștenit cetăți mari și frumoase și case pline de toate bunătățile, pe cari nu le-ați zidit, și iacuri săpate, pe cari ne le-ați săpat, și vite și livezi de măslini, pe cari nu le-ați sădit”.³ Căci cel ce nu trăește sieși, ci lui Dum-

¹ Num. 14, 40.

² Nimenea nu poate ajunge la cunoștința lui Dumnezeu (gnoză), până ce nu s'a ostentit cu împlinirea porunilor (cu practica). Trupul e vecinul sufletului. Să se ostenească deci cu fapta morală a trupului, înainte de-a ajunge la trăirea lui Dumnezeu în suflet.

³ Iosua 24, 13.

nezeu, se umple de toate darurile dumnezeiești, cari nu s'au arătat mai'nainte din pricina patimilor, cari apăsau cu povara lor.

22. Cuvântul „simțire” are două înțelesuri. Printr'unul se arată simțirea ca aptitudine și deprindere ce se află în noi și când dormim, chiar dacă nu percepem nici un lucru. De acesta n'avem nici un folos, când nu tinde spre o lucrare. Printr'al doilea înțeles se arată simțirea ca lucrare. Prin ea percepem lucrurile supuse simțurilor. Tot așa și cunoștința este de două feluri. Una are caracter de știință, adunând prin simpla deprindere rațiunile lucrurilor. Ea nu e de niciun folos, dacă nu tinde spre lucrarea poruncilor, iar cealaltă este practică și lucrătoare, procurându-ne prin experiența lucrurilor înșasi înțelegerea adevărată a lor.

23. Fătarnicul, până își închipue că e acoperit, e liniștit, vânând slava din aparență că e drept. Dar când e dat pe față, scoate cuvinte purtătoare de moarte, închipuindu-și că-și ascunde urătenia proprie prin ocările împotriva altora. Pe unul ca acesta Scriptura, asemănându-l cu puiul de năpărcă, ca pe un fătarnic ce e, îl îndeamnă să facă roade vrednice de pocăință, adică să-și schimbe dispoziția ascunsă a inimii după purtările văzute.

24. Spun unii că tot ce e socotit de lege necurat dintre viețuitoarele din aer, de pe pământ și din mare, e fiară sălbatică, chiar dacă pare blând la purtare. Dar Scriptura dă numele acestor fiară fiecărui om, după patima ce o are.

25. Cel ce ia înfățișarea prieteniei spre vătămarea aproapelui, este lup ce-și ascunde răutatea în piele de oae. Acesta când află pe careva dintre ai lui Hristos, comportându-se cu simplitate sau rostind vreun cuvânt naiv, îl răpește și îl sfășie, vărsând ne-

numărate ocări asupra acelor peste ale căror cuvinte și chipuri de purtare dă năvală, ca un „iscoditor al slobozeniei fraților în Hristos”.¹

26. Cel ce face pe tăcutul de dragul răutății, plănuște vicleșug împotriva aproapelui. Neizbândind întru aceasta, se depărtează, adăugând durere la patima sa. Dar cel ce tace pentru folos, sporește prietenia și se depărtează bucurându-se, ca unul ce a luat lumina ce împrăștie întunerecul.

27. Cel ce întrerupe cu obraznicie pe cel ce grăește în adunare, nu se poate ascunde că bolește de slavă deșartă. Stăpânit de aceasta, pune nenumărate piedeci propunerilor, voind să tae șirul celor ce se spun.

28. Înțeleptul, fie că învață pe alții, fie că primește învățatură, vrea să învețe pe alții și să învețe el însuși numai cele de folos. Dar cel înțelept numai la părere, și când întreabă și când e întrebat scoate înainte numai lucrurile curioase.

29. Bunurile de cari s'a împărtășit cineva prin harul lui Dumnezeu, e dator să le împărtășească și altora, cu inima largă. „In dar ați luat, zice, în dar să dați”.² Căci cel ce ascunde darul în pământ, bârfește pe Stăpân că e aspru și-și cruță trupul, ocolind virtutea. Iar cel ce vinde dușmanilor adevărul, pe urmă, neputând suporta rușinea, ca unul ce e chinuit de slava deșartă, se spânzură.

30. Cei ce încă se tem de războiul cu patimile și de năvala vrăjmașilor nevăzuți, trebuie să tacă, adică să nu ia asupra lor însărcinarea de-a răspunde pentru virtute, ci să lase lui Dumnezeu, prin rugăciune, grija pentru el. În „Ieșire” se zice către aceștia: „Domnul va lupta pentru voi și voi veți tăcea”.³ Iar cei ce, după

¹ Galateni 2, 4.

² Mt. 10, 8.

³ Ieșire 14, 14.

surparea prigonitorilor, cercetează chipurile virtuților spre a le învăța cu recunoștință, trebuie să aibă numai deschisă urechea înțelegerii. Către aceștia zice: „Ascultă Israile”.¹ În sfârșit, celui ce dorește cu putere cunoștința dumnezească, din pricina curățeniei, i se potrivește îndrăsneala cucernică. Către el se zice: „Ce strigi către Mine?”² Așa dar celui ce din pricina temerii i s'a rânduit tăcere, i se cuvine să-și caute scăparea numai la Dumnezeu; celui ce i se poruncește să asculte, i se cade să fie gata spre ascultarea poruncilor dumnezești; în sfârșit, celui ce se indeletnicește cu cunoașterea, i se cuvine să strige neîncetat, rugându-se pentru depărtarea relelor și mulțumind pentru bunătățile de cari s'a împărtășit.³

31. Sufletul nu se poate întinde niciodată după cunoștința lui Dumnezeu, dacă nu se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ, și nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale, încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezești, dacă nu o atrage Insuși Dumnezeu [cât e cu puțință minții omenești să fie atrasă] și nu o luminează cu razele dumnezești.⁴

32. Cel ce imită pe ucenicii Domnului, nu se sperie de Farisei să facă Sâmbăta drumul printre semănături și să smulgă spice; ci, după străduințele cu fapta, ajungând la starea de nepătimire, culege rațiunile făpturilor, nutrindu-se în chip evlavios cu știința dumnezească despre existențe.⁵

¹ A doua lege 6, 4.

² Ieșire 14, 15.

³ Trei trepte: începătorii tae; progresafii ascultă, fiind numai urechi; desăvârșii strigă către Dumnezeu cu îndrăsneală.

⁴ Orice cunoștință a lui Dumnezeu (gnoză) e prin har.

⁵ Sâmbăta e la sfârșitul activității morale; ea reprezintă nepătimirea la care ajunge sufletul prin împlinirea poruncilor. Iar ajuns la această stare culege prin contemplație rațiunile din făpturi, ca pe niște spice. Numai când sufletul a ajuns la această fază, rațiunile făpturilor s'au „copl” pentru el, sunt bune să-l hrănească.

33. După Evanghelie, cel ce este numai credincios, mută muntele răutății lui prin făptuire,¹ scuturând dela sine afecțiunea de mai înainte față de lucrurile ce sunt prinse în șuvoiul nestatornic al celor ce cad sub simțuri. Cel ce poate însă să fie învățacel, primind în mâinile sale dela Cuvântul sfărâmiturile pânilor cunoștinții, hrănește mii, arătând cu fapta înmulțirea puterii cuvântului.² Iar cel ce poate să fie și Apostol, vindecă toată boala și toată neputința, scoțând draci, adică alungând puterea patimilor, vindicând bolnavi, adică readucând prin nădejde la deprinderea evlaviei pe cei lipsiți de ea și trezind prin cuvântul despre judecată pe cei moleșiți de lenevie.³ Căci cel ce a dat putere ucenicilor, să calce peste șerpi și peste scorpia,⁴ nimicește atât începutul cât și sfârșitul păcatului.⁵

34. Apostolul și învățacelul este, desigur, și credincios. Învățacelul însă nu este sigur și Apostol, dar este credincios. Iar cel ce e numai credincios, nu e nici învățacel, nici Apostol.⁶ Dar prin viață și contemplație, al treilea poate să fie mutat pe treapta și la vrednicia celui de-al doilea, iar al doilea într'a celui dintâi.

35. Câte se produc în timp, potrivit cu legea timpului, când s'au desăvârșit se opresc la capătul creșterii lor naturale. Câte se fac însă din virtute, prin știința lui Dumnezeu, când s'au desăvârșit, se mișcă iarăși spre o nouă creștere. Căci sfârșiturile lor alcătuiesc începuturile altora. Așa cel ce face să înce-

¹ Mt. 17, 19.   ² Mt. 15, 32.   ³ Mt. 10, 1.

⁴ Lc. 10, 19. Șarpele e începutul, scorpia e sfârșitul păcatului.

⁵ Cele trei trepte ale lui Origen: credinciosul simplu, învățacelul și apostolul.

⁶ Deci cel ajuns la contemplație nu părăsește activitatea practică, ci, iubind pe Dumnezeu, ajută și pe oameni. Acuza apuseană că contemplația Răsăritenilor disprețuiește practica vieții, e greșită.

teze în sine, prin virtuțile cu fapta, ipostasul celor stricăcioase, a pus începutul altor modelări mai dumnezești. Căci Dumnezeu niciodată nu încetează de-a împărtăși din bunătățile Sale, cari nu au nici început. Fiindcă precum e propriu luminii să lumineze, tot așa e propriu lui Dumnezeu să facă bine. De aceea în Lege, care descrie existența și desăvârșirea în timp a celor supuse facerii și stricăciunii, se cinstește Sâmbăta prin inactivitate. În Evanghelie însă, care înfățișează [introduce] stadiul celor spirituale, Sâmbăta e luminată prin săvârșirea de fapte bune,¹ chiar dacă se turbură cei ce încă nu știu că Sâmbăta s'a făcut pentru om și nu omul pentru Sâmbăta și că „Fiul Omului Domn este și al Sâmbetii”.²

36. În Lege și Proroci se vorbește de Sâmbăta, de Sâmbete și de Sâmbetele Sâmbetelor,³ precum se vorbește de tăerea împrejur și de tăerea tăerii im-

¹ Aci începe șirul capetelor despre Sâmbăta, în care sf. Maxim își desfășoară teologia sa proprie, prin tipuri folosite și înainte de el. Iată cum privește Balthasar această teologie (o, c. 118): Pentru Origen și Evagrie, Sâmbăta e odihna de pe urma mișcării adusă de căderea în păcat și totodată actualizarea desăvârșită a minții omului launtric. Pentru Dionisie Areopagitul ea e extazul făpturii peste natura sa și deci nu mai e o lucrare, ci o pătimire. Maxim însă, urmând lui Grigorie de Nissa, cunoaște o mișcare temporală care ia sfârșit și una eternă, care după orice realizare a unei ținte, pornește mai departe. Dar această mișcare eternă nu aparține naturii spiritului creat, cum pare a socoti Grigorie de Nissa, ci e prin harul dumnezeesc. În Legea veche Sâmbăta se cinstea prin odihnă, căci ea era socotită că încheie mișcarea în timp, după ea ne mai urmând nimic. În Evanghelie e cinstită prin facere de bine, arătându-se că după desăvârșirea ajunsă prin activitatea practică, începe urcușul spre o nouă desăvârșire, începe stadiul cunoașterii duhovnicești. Dar contemplativul nu se oprește nici din împlinirea poruncilor, nu încetează de-a fi și credincios (πρακτικὸς), cum s'a spus în cap. 34. De aceea stadiul cel nou este inaugurat tot prin fapte, dar săvârșite cu altă înțelegere. Astfel cade acuza Apusenilor că Ortodocșii, considerând contemplația superioară activității, neglijează opera caritativă.

² Mc. 2, 27.

³ Ieșire 31, 13—15.

prejur; și tot așa de seceriș și de secerișul secerișului, după cum s'a spus: „Când secerai secerișul vostru”.¹ „Sâmbăta” este sfârșitul filosofiei active, naturale și teologice.² „Sâmbetele” sunt sfârșitul facerii [al devenirii] și al rațiunilor ei. Iar „Sâmbetele Sâmbetelor”, intrarea la rațiunile mai duhovnicești cu simțirea și cu mintea, și gustarea fericită a lor. Iar aceasta se petrece în chip întreit cu fiecare din cele spuse, ca să cunoască cel ce se îndeletnicește cu cunoștința [gnosticul], rațiunile pentru cari Moise, murind, se odihnește [sabatizează] afară de pământul sfânt,³ Iisus Navi, trecând Iordanul, săvârșește tăerea împrejur,⁴ iar cei ce moștenesc pământul cel bun aduc lui Dumnezeu prinos din prisosința secerișului îndoit.⁵

37. Sâmbăta este nepătimirea sufletului rațional, care prin făptuire a lepădat cu totul semnele păcatului.

38. Sâmbetele înseamnă slobozenia sufletului rațional, care a lepădat chiar și lucrarea după fire a simțurilor, prin contemplația naturală în duh.

39. Sâmbetele Sâmbetelor înseamnă odihna duhovnicească a sufletului rațional, care și retrace mintea chiar și dela rațiunile mai dumnezeiești din lucruri și și-o leagă cu totul numai de Dumnezeu în extazul iubirii, și prin teologia mistică [cunoașterea tainică a lui Dumnezeu] o face cu desăvârșire neclintită dela Dumnezeu.⁶

¹ Lev. 13, 10.

² Sfârșitul celor trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

³ A doua lege 34, 16. ⁴ Iosua 5, 3.

⁵ E o gradație: Moise rămâne în afară de locul lui Dumnezeu (Canaan), oarecum în curtea templului; Iisus Navi introduce pe cei conduși de el, prin a doua tăere împrejur (e sporită curățire) în locul Domnului (Sfânta), iar cei ce se bucură de secerișul îndoit din ea au ajuns în Sfânta Sfintelor.

⁶ În cap. 36—47 se descriu cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc, cari corespund cu ale lui Evagrie: a) treapta activă (practică), a curățirii prin

40. Tăerea împrejur este lepădarea afecțiunii pătimăse a sufletului pentru cele ce se nasc și pier.

41. Tăerea împrejur a tăerii împrejur este lepădarea și tăerea desăvârșită chiar și a pornirilor firești ale sufletului spre ele: ce se nasc și pier.¹

42. Secerișul sufletului rațional este culegerea și cunoașterea pricepută a rațiunilor mai duhovnicești, fie ale virtuții, fie ale naturii.

43. Secerișul secerișului este înțelegerea total inaccesibilă a lui Dumnezeu, ce se ivește în minte în chip necunoscut, după contemplarea tainică a celor inteligibile; pe aceasta o aduce după cuviință Domnului, cel ce laudă pe Ziditor cu vrednicie din cele văzute și nevăzute.

44. Dar mai este și un alt seceriș mai duhovnicesc, despre care se spune că este al lui Dumnezeu însuși; și o altă tăere împrejur mai tainică;

împlinirea poruncilor, b) treapta contemplării rațiunilor din lume, căreia îi zice contemplare naturală (*φυσικὴ θεωρία*), pentru că e orientată spre natură, nu pentru că s'ar face cu puterea naturală a rațiunii, căci e contemplare prin har și în duh și c) treapta cunoașterii mistice, directe a lui Dumnezeu, în extazul dragostei. Cele trei tipuri corespund în gradația lor aproximativ astfel:

Sâmbăta	Sâmbetele	Sâmbetele Sâmbetelor
Tăerea împrejur	A doua tăere împrejur	Secerișul îndoit
Activitatea practică	Contemplația naturală	Teologia mistică

În cap. 36 din tipul prim se ia prima treaptă (Moise), din al doilea a doua (Iisus Navi) și din al treilea a treia (Secerișul îndoit). În capitolul 37—47 se dezvoltă apoi tema din capitolul 36.

¹ Sf. Maxim folosește termenul de *γέσεις*, care cuprinde orice facere și devenire, și nu de *γέννησις*, care înseamnă naștere. De aceea am tradus: „afecțiunea pătimășă (resp. mișcarea naturală) față de cele ce se nasc și pier” și nu „față de naștere”. (Vezi Balthasar, Op. c. 121). În ac. cap. 40—41 cele două tăeri împrejur înseamnă dobândirea deplină nepătimiri prin omorrea afecțiunii față de lucruri, deci prima treaptă sau purificarea (corăsp. cu Sâmbăta), cele două secerișuri din cap. 42—43 reprezentând treapta a 2-a și a 3-a.

și o altă Sâmbătă mai ascunsă, în care se odihnește Dumnezeu, oprindu-se din lucrurile Sale.¹ Căci zice Scriptura: „Secerișul este mult, iar lucrătorii puțini“;² și „tăierea împrejur a inimii în duh“;³ și: „A binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o pe ea, că în aceasta s'a odihnit de toate lucrurile Sale, pe cari a început Dumnezeu să le facă“.⁴

45. Secerișul lui Dumnezeu este sălășluirea și așezarea totală întru El a celor vrednici, lucru ce va avea loc la sfârșitul veacurilor.

46. Tăierea împrejur a inimii în duh este înlăturarea totală a lucrurilor naturale ale simțirii și minții, îndreptate spre cele sensibile și inteligibile, prin prezența [parusia] nemijlocită a Duhului, care prefăce în întregime sufletul și trupul în ceea ce este mai dumnezeesc.

47. Odihna de Sâmbătă a lui Dumnezeu [sabatismul lui Dumnezeu] este revenirea deplină a tuturor celor făcute la El, când lucrarea Lui atotdumnezească, ce se săvârșește în chip negrăit, se va odihni de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu se va odihni de lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mișcă în chip natural fiecare, atunci când fiecare, primind după măsura sa lu-

¹ În capitolul acesta se anunță, iar în cele trei următoare se descrie oprirea sau tăierea totală a lucrărilor naturale ale făpturilor, ceea ce se întâmplă prin odihna lui Dumnezeu din activitatea care întrefine aceste lucrări. E odihna din veacul viitor, când toate cele create revin la Dumnezeu, sau Dumnezeu e totul în ele. E înlocuirea lucrării create prin cea dumnezească. Făptura devine „loc“ pur al apariției lui Dumnezeu. E cea mai înaltă treaptă la care ajung făpturile. Dumnezeu ne adună pe toți ca la un seceriș, ne taie împrejur, adică ne curăță prin lucrarea lui exclusivă și se odihnește de lucrarea naturală din noi.

² Lc. 10, 2.

³ Rom. 2, 29.

⁴ Facere 2, 2.

crarea dumnezească, va fi ajuns la granița lucrării sale naturale îndreptată spre Dumnezeu.¹

48. Cei ce se străduesc, trebuie să cerceteze, cari sunt lucrurile de cari se cuvine să gândim că Dumnezeu a pus un început facerii lor; și cari sunt acelea cărora nu le-a pus nici un început? Căci dacă „Dumnezeu se odihnește de toate lucrurile pe cari a început să le facă“;² vădit este că nu se odihnește de acelea pe cari n'a început să le facă. Lucruri ale lui Dumnezeu, cari au început să existe în timp, sunt toate acelea cari există prin participare (τὰ μετέχοντα). Așa sunt de pildă diferitele esențe ale lucrurilor. Căci ele au neexistența mai bătrână decât existența lor. A fost odată când lucrurile cari există prin participare nu erau. Iar lucruri ale lui Dumnezeu, cari n'au început să existe în timp, sunt cele participante, (τὰ μεδεχτά), la cari participă prin har cele cari se împărtășesc.

Așa este de pildă bunătatea și tot ce se cuprinde în rațiunea bunătații. Și simplu vorbind, toată viața, nemurirea, simplitatea, neschimbabilitatea și infinitatea, și câte sunt cugetate ca existând ființial în preajma lui Dumnezeu. Acestea sunt și lucruri ale lui Dumnezeu, dar și neîncepute temporal. Căci n'a fost neexistența mai veche ca virtutea, nici ca altceva din cele spuse, deși cele cari participă la ele, în ele însele, au început să existe în timp. Căci fără de început este toată virtutea, neavând timpul mai bătrân decât ea, ca una ce are pe Dum-

¹ Lucrarea naturală din fiecare va înceta atunci când va fi ajuns la granița puterilor în strădanis de-a cunoaște pe Dumnezeu *ὁπότεν τὴν κατὰ ψόβον ὁρίσῃ ἐνέργειαν*. E un fel de moarte mistică a făpturii în Dumnezeu, ea să tăvie și să se arate Dumnezeu în ea. (Comp. cap. 62 din suta II-a a Capetelor despre dragoste).

² Facere 2, 2.

nezeu din veci ca singurul Părinte născător al existenței ei.¹

49. Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor [ale celor ce sunt], atât al celor cari participă, cât și al celor participante. Căci tot ce are existența ca predicat, este lucru al lui Dumnezeu, chiar dacă unul a început să existe temporal prin facere, iar altul e sădit după har în cele ce s'au făcut, ca o oarecare putere înăscută, vestind limpede pe Dumnezeu, care există în toate.²

¹ Acest cap. stă în legătură cu cel dinainte. Dacă Dumnezeu se va odihni dela susținerea activităților create, se pune întrebare: ce este în făpturi creat și ce necreat? Create sunt în făpturi cele ce există prin participare, iar necreate cele de cari se împărtășesc acestea. De pildă în bunătatea omenească se distinge o strădanie a omului de-a se împărtăși de bunătatea divină, care pe de altă parte e și ea o forță ce susține și atrage strădania omenească. În viața viitoare strădania omenească, ajungând la limitele ei, se va odihni întreagă în harul de bine făcător al lui Dumnezeu, ne mai rămânând decât bunătatea dumnezească în făpturi. Acestea vor continua să existe ca subiecte, dar vor fi umplute întregi de puterile, de lucrările și de însușirile divine: de bunătatea, de nemurirea, de neschimbabilitatea, de infinitatea lui Dumnezeu, nu prin natura lor, ci prin har. De observat că și pe acestea le numește Sf. Maxim lucruri sau fapte (ἔργα) ale lui Dumnezeu și nu Dumnezeu însuși, care este infinit mai presus de ele, cum arată capitolul următor. De aceea Sf. Grigorie Palama a folosit acest cap. și cel următor pentru a dovedi teza despre deosebirea între ființa și lucrările necreate ale lui Dumnezeu. La încetarea celor pieritoare și la continuarea celor necreate în făpturi aplicase Origen cuvântul Domnului: „Cerul și pământul vor țrece, dar rațiunile mele λόγοι nu vor trece”. E vorba de rațiunile dinamice, cari au creat și îndumnezeesc făptura. (Vezi Balthasar, op. c. 104-5).

² Ideea că Dumnezeu este de infinite ori infinit mai presus de lucrările Sale necreate, între cari aflăm chiar și infinitatea, se înțelege în sensul că făptura creată, chiar dobândind lucrările divine, totuși nu le are dela început, ba chiar niciodată, în întregime, ci continuă etern să sporească în ele, cum va explica mai târziu Sf. Grigorie Palama. Iar la identificarea cu însăși ființa lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată. E de remarcat apoi că și aceste lucrări și însușiri necreate Sf. Maxim le numește tot ἔργα și tot ὄντα ca și pe lucrurile create (πάντων τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μετεχομένων), așadar le consideră într-o solidaritate cu creațiunea. De aci urmează că lu-

50. Toate cele nemuritoare și însași nemurirea, toate cele ce viețuiesc și însași viața, toate cele sfinte și însași sfințenia, toate cele virtuose și însași virtutea, toate cele bune și însași bunătatea, toate cele ce există și însași existența, e vădit că sunt lucrurile [ἔργα] lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost odată când nu erau, iar altele n'au început să existe în timp, căci n'a fost vreodată când nu era virtute și bunătate, sfințenie și nemurire. Și cele cari au început în timp, sunt și se numesc ceea ce sunt și se numesc, prin participare la cele ce n'au început în timp. Căci Dumnezeu este Ziditorul a toată viața, nemurirea, sfințenia și virtutea. Iar El este deasupra ființii tuturor celor ce sunt cugetate și numite.

51. Ziua a șasea, după Scriptură, arată împlinirea celor ce sunt sub fire; a șaptea pune capăt [circumscie] mișcării temporale; iar a opta închipuește felul stării celei mai presus de fire și de vreme.¹

crările și atributele necreate, de cari e vorba, sunt lucrări și atribute anume destinate făpturilor, având rostul de a le da acestora subsistență și de a le desăvârși. Deci ca unele ce sunt oricum adaptate făpturilor și „coborite” la ele, aceste lucrări sunt infinit mai jos decât Dumnezeu în absoluta Sa suveranitate și transcendență. O nemurire a făpturii nu va fi niciodată o nemurire egală cu a lui Dumnezeu, chiar dacă e primită dela El, căci e o nemurire adaptată la măsura (ἀναλόγως) făpturii. Sf. Grigorie Palama avea dreptate să vorbească de dumnezeire superioară și inferioară. De observat iarăși că Sf. Maxim, deși face o distincție categorică între firea omului ca creatură și harul cel necreat, totuși spune de har că e înăscut ei, în sensul că ea aspiră după el, că numai prin el se poate desvolta, că este pentru ea o necesitate „naturală”. Sf. Părinți răsăriteni fac o distincție, dar nu o separație funcțională între natură și har. Lumea concretă e pentru ei totdeauna o totalitate constituită din natură și har.

¹ Cap. acesta anunță tema dezvoltată în cap. 52—57. Prin icoana zilei 6, 7 și 8 se reia din nou problema trecerii făpturii la Dumnezeu. În ziua a șasea creațiunea se încheie, ajunge la împlinirea ei, având curând să înceapă un nou stadiu dincolo de hotarul ei natural. În ziua a șaptea încetează cu totul orice mișcare temporală din cuprinsul ei. „E momentul golului (der Au-

52. Cel ce trăește ziua a șasea numai în spiritul Legii, fugind de tirania patimilor cari tulbură sufletul în mod activ, trece prin mare fără frică în pustie, unde serbează numai Sâmbăta nelucrării patimilor. Dar cel care a trecut și Iordanul, părăsind chiar și starea de nelucrare a patimilor, a venit la moștenirea virtuților.¹

53. Cel ce trăește ziua a șasea în duhul Evangheliei, omorând mai întâi primele mișcări ale păcatului, trece prin virtuți la starea de nepătimire, pustie de tot păcatul, odihnindu-se cu mintea [serbând Sâmbăta], chiar și de simpla închipuire a patimilor. Iar cel ce a trecut Iordanul, se mută în țara cunoștinții, în care mintea, fiind zidită tainic de puterea păcii, devine locaș al lui Dumnezeu în duh.²

genblick der „Leere“) între mișcarea ei naturală ajunsă la limită și prezența lui Dumnezeu în ea“, cum zice Balthasar (Op. cit. 124), ca ziua a opta să însemneze starea cea nouă de dincolo de fire și de vreme, Despre simbolica numerelor la cei veștii a se vedea: F. I. Dölger, Das Octogon und die Symbolik der Acbtzahl, Antike und Christentum 4, 3 Heft (1934), 153—187 și Staehle, Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien (cf. H. Urs v. Balthasar, Op. c. 125—126).

¹ O altă interpretare mistică a zilei a șasea, a șaptea și a opta. Cele trei zile, înțelese în spiritul legii, îl ajută pe om să devină numai un *πραχ-υτός*, dar nu-l duce până la unirea mistică. Starea aceasta se dobândește și ea în trei etape: a) fuga de patimi, b) nepătimirea ca simplă absență a patimilor (pustia) și c) intrarea în țara virtuților. Aceste etape sunt cunoscute încă de Evagrie (Balthasar, Op. c. 126—127) Cele trei zile trăite în spiritul legii corespund acestor trei etape. Icoana celor trei zile e împletită cu aceea a: a) fugii din Egipt (țara demonilor), b) intrarea în pustie și c) intrarea în Canaan. (Iisus Navi care viază în țara cea nouă, în ziua a 8-a). Cel ce a trecut dintr'o stare în alta, trebuie să se simtă despărțit ca printr'o mare, sau ca printr'un râu, de cea dinainte.

² A doua treaptă a urcușului spre desăvârșire este împărțită și ea în trei etape, închipuite prin cele trei zile (a 6-a, a 7-a și a 8-a) trăite evanghelic. a) Prima etapă (ziua a 6-a) înseamnă smulgerea ultimelor rădăcini ale păcatelor, adică a primelor gânduri ale lui. b) În a doua etapă (ziua a 7-a) s'a obținut eliberarea chiar și de închipuirile patimilor. c) Iar în a treia (ziua a 8-a) mintea, ajunsă în țara cunoașterii tainice a lui Dumnezeu, e zidită de pacea pe care a dobândit-o, în templu al lui Dumnezeu.

54. Cel ce și-a umplut sie-și ziua a șasea, în chip dumnezeesc, cu fapte și cu gânduri cuviincioase și și-a isprăvit cu Dumnezeu, bine, lucrurile sale, a trecut cu înțelegerea dincolo de toată realitatea celor aflătoare sub fire și sub vreme, și s'a mutat la contemplația tainică a veacurilor și a celor veșnice, odihnindu-se [serbând Sâmbăta] cu mintea în chip neștiut, prin părăsirea și depășirea tuturor existențelor. Iar cel ce s'a învrednicit și de ziua a opta, a înviat din morți, adică din toate cele ce sunt după Dumnezeu, sensibile și inteligibile, rațiuni și idei, și a trecut la viața fericită a lui Dumnezeu, care singur este și se zice cu adevărat și propriu „Viață“, devenind și el însuși, prin îndumnezeire, dumnezeu.¹

55. Ziua a șasea este ultima împlinire a faptelor naturale ale virtuții; a șaptea este isprăvirea și oprirea cugetărilor contemplative naturale ale cunoștinții negrăite; iar a opta este trecerea și strămutarea celor vrednici, la starea de îndumnezeire.²

¹ A treia treaptă a urcușului și ultima are și ea trei etape. (De remarcat însă că fiecare treaptă reia oarecum pe cele anterioare, radicalizând opera lor. Fiecare curățește, luminează și apropie de Dumnezeu. Așa cum, după Dionisie Areopagitul, fiecare treaptă îngerească se curăță, se luminează și se desăvârșește, deși o treaptă superioară e deasupra desăvârșirii obținută de una inferioară). Cele trei etape ale ultimei trepte sunt: a) Fapte și gânduri cuvioase — virtuți (ziua a șasea, zi de lucru, ziua ultimelor lucruri); b) Pe de o parte contemplarea celor veșnice, pe de alta „golirea“, prin depășirea tuturor existențelor (ziua a 7-a); c) „Dar ziua a șaptea nu e ultima, ci starea ultimă apare de-abia cu ziua a opta, învierea mistică la viața dumnezească. Căci tot ce e creat trebuie să moară pentru a dobândi această viață dumnezească“. (Balthasar, o. c. 128). Tot ce-i creat trece prin moarte pentru a învia, sau muritorul trebuie să se îmbrace în nemurire (I Cor. 15, 51—53).

² O scurtă recapitulare. Cele trei zile înfățișează cele trei trepte generale ale urcușului duhovnicesc: lucrarea virtuților, iluminarea prin contemplarea rațiunilor din fapte, îndumnezeirea prin ridicarea deasupra firii. Mai bine zis arată pe cel ce s'a desăvârșit în fiecare din aceste faze, aflându-se la capătul lor și pe cale de-a trece în cea superioară. Ziua a 6-a fiind ul-

Domnul, vrând să arate că nu este ceva mai tainic decât ziua a șaptea și a opta, le-a numit ziua și ceasul desăvârșirii,¹ ca cele ce circumscriu tainele și rațiunile tuturor. Aceste zile nu le va putea cunoaște în nici un chip nici una din Puterile cerești și pământesti, înainte de-a le încerca prin experiență, afară de fericita Dumnezeire, care le-a făcut pe acestea.

56. Ziua a șasea indică ideea existenței simple a fapturilor; a șaptea însemnează modul existenței fericite a lor; iar a opta indică taina negrăită a veșnicei existențe fericite a fapturilor.²

57. Cunoscând că ziua a șasea este simbolul lucrării practice, să împlinim în ea toată datoria faptelor virtuții, ca să se spună și despre noi: „Și a văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut și iată erau bune foarte”.³

58. Iar datoria bunei lucrări, laudată de Dumnezeu, și-o îplinește cel ce se ostenește cu trupul să pregătească sufletului podoaba bogată și felurită a virtuților.

tima zi de lucru, reprezintă desăvârșirea în practica virtuților, dar tocmai de aceea punctul de încheiere a acestei faze și de trecere în ziua a 7-a, în faza iluminării. Tot așa ziua a 7-a reprezintă și contemplarea rațiunilor, dar și isprăvirea acestui lucru și odihna de el, golul care așteaptă să se umple de Dumnezeu în ziua a 8-a, sau în faza a treia.

¹ Ioan 19, 30.

² E o altă gradajie în trei trepte, obișnuită la sf. Maxim. Făptura primește la început simpla existență (τὸ εἶναι), cu aspirația spre existența fericită (τὸ εὖ εἶναι), ca apoi să dobândească existența fericită pentru veci (τὸ ἀεὶ εὖ εἶναι). E iarăși începutul, mijlocul, sfârșitul. In Ambigua [P. G. 91, 1389 D. urm.] Sf. Maxim completează schema aceasta printr'o alta: a) existența simplă, b) realizarea existenței prin mișcare și libertate și c) starea de grație, întru cât făptura nu-și poate ajunge prin sine desăvârșirea și înveșnicirea. La ultima se ajunge prin trecerea dincolo de posibilitățile naturale. Ea e ziua a 8-a.

³ Facere 1, 31. Căci intru câțiva toate cele bune săvârșite de noi, Dumnezeu le face prin noi, și deci sunt opera Lui.

59. Cel ce a isprăvit „pregătirea”¹ faptelor dreptății, a trecut la odihna contemplației cunoscătoare, ca adunând prin ea în chip demn de Dumnezeu rațiunile lucrurilor, să se odihnească apoi cu mintea de mișcarea în jurul ei.

60. Cel ce s'a făcut părtaș de odihna zilei a șaptea a lui Dumnezeu, luată asupra Sa pentru noi, se va împărtăși și de lucrarea Lui îndumnezeitoare, întreprinsă deasemenea pentru noi, din ziua a opta, adică de învierea cea tainică, părăsind și el în mormânt giulgiul și ștergarul de pe cap, pe cari văzându-le vreun oarecare Petru și Ioan, cred că a înviat Domnul.²

61. Mormântul Domnului este sau lumea aceasta, sau inima fiecăruia dintre credincioși; giulgiurile sunt

¹ După ce în cap. 57—58 a arătat ce înseamnă în special ziua a 6-a, ca ultima fază de lucru, așadar ca etapa de isprăvire, de desăvârșire a activității morale, în cap. 59 se precizează că ea e etapa „pregătirii” [în grecește παρασκευῆς, care e numele zilei de Vineri], iar cel ce a terminat această pregătire trece la ziua Sâmbetei, care e faza a doua a urcușului duhovnicesc al omului, adică contemplarea rațiunilor din lume, dar totodată și isprăvirea acestui lucru și deci odihna minții de orice mișcare. După această fază sau după ziua Sâmbetei urmează răpirea minții la vederea lui Dumnezeu, fără aici o activitate din partea ei. Dar cel ce a ajuns la această stare, care e ziua a 8-a, a înviat în Domnul.

Deci începând cu cap. 60 până la cap. 67, Sf. Maxim transpune simbolica celor trei zile de pe planul creației și al desăvârșirii ei, pe planul pașimilor și al învierii Mântuitorului: Vineri (ziua a 6-a) e faza de pregătire prin virtuți pentru moartea lucrărilor naturale din noi [Sâmbăta], ca să iavie în noi numai lucrarea dumnezeiască a lui Hristos [Duminecă].

² E moartea lui Hristos pentru noi, prin care s'a odihnit de activitatea Sa pământescă. Odihna aceasta e o paralelă a odihnii lui Dumnezeu de activitatea puterilor naturale din noi. Și odihna aceasta și cea a lui Hristos, sunt luate de Dumnezeu pentru noi. Dumnezeu „se coboară” la noi și cu lucrările și cu odihna Sa. Ideea odihnii lui Dumnezeu de ziua a șaptea e împreună cu ideea morții lui Hristos. Hans Urs von Balthazar [o. c. 132] spune că împreunarea celor două simbolici face din cap. ce urmează până la 67 cele mai adânci și mai frumoase din toată opera. În ele se accentuează caracterul hristologic al misticii.

rațiunile lucrurilor, împreună cu modalitățile virtuților; iar ștergarul, cunoștința simplă și nefelurită a celor inteligibile, împreună cu teologia, câtă ne este cu putință. Prin acestea ni se face cunoscut mai întâi Cuvântul, căci fără de acestea înțelegerea Lui cea mai presus de acestea, ne rămâne necuprișă.¹

62. Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul, îl vor vedea și înviind cu slavă. Dar nu poate fi văzut de nimenea din cei cari nu sunt din aceștia. Căci nu mai poate fi prins de cursele vrăjmașilor, ne mai având veștmintele de dinafară, prin cari părea că vrea să fie prins de cei ce umblau să-l prindă, și primea să pătimească pentru mântuirea tuturor.²

¹ Pentru credinciosul simplu, la începutul urcușului duhovnicec, care crede dar nu are încă evidența cunoștinței, lumea e mormântul Domnului, întru cât știe că ascunde în ea rațiunile și peste tot puterile Lui, dar nu-l vede pe El în mod evident. A ști că lumea e un mormânt al Domnului e un privilegiu al credinții, pe care nu-l are cel necredincios, care nu-i acordă lumii acest caracter de-a ascunde pe Dumnezeu. Dar pentru cel progresat în viața duhovnicească, Dumnezeu nu mai e ascuns în lume, ci se străvede prin ea, ieșit de sub acoperământul mormântului.

Tot așa celor aflați în faza strădaniilor pentru virtute, care crede dar n'are încă evidența celor crezute, e sigur că Hristos se află în adâncul inimii sale dela Botez și El îi dă toată puterea nevoiașelor sale pentru virtute. Dar lucrul acesta îl știe prin credință, nu prin evidență ca cel ce a progresat la cunoașterea tainică [gnosticul]. Hristos e în sine, dar acoperit.

În faza a doua, a iluminării, vedem giulgiurile Domnului, dar nu pe El însuși, adică rațiunile divine din lume, sau modalitățile virtuților din noi [Sf. Maxim urmând lui Marcu Ascetul distinge între rațiunile lucrurilor și chiar ale virtuților și „modurile”, sau modalitățile lor, adică între sensurile și diferențele înfățișări practice luate de ele], ca semne vădite că El a fost sau este în lume sau în noi, dar când să-L sesizăm ne scapă, ca fiind mai presus de puterea noastră de înțelegere. Chiar ștergarul de pe cap, sau intuiția unitară și nedescursivă a înțelepciunii divine din lume, nu e o sesizare a lui Dumnezeu însuși, care rămâne mereu mai presus de cuprinderea noastră. Putem avea o tot mai copleșitoare evidență tainică neconceptuală a prezenței Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El însuși, cum nu l-a putut atinge Maria Magdalena după înviere [Ioan 20, 16].

² Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormântul Domnului, îl înmormântează cu cinste, ca Nicodim și Iosif din Arimatea. Aceștia se pre-

63. Cel ce înmormântează cu cinste pe Domnul, este cinstit de cei iubitori de Dumnezeu, căci L-a scăpat pe El după cuviință de ocara mulțimii, nelăsând ca motiv de hulire celor necredincioși, pironirea Lui pe lemn. Iar cei ce pecetluiesc mormântul și rănduesc ostași, sunt vrednici de ură; aceștia, și când înviază Cuvântul, îl defăimează că a fost furat, cum-părând cu argint pe ostași pentru a-L batjocori pe Mântuitorul cel înviat, precum au cumpărat pe mincinosul ucenic [adică chipul înșelător al virtuții], pentru a Li-l vinde. Cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea [gnosticul], cunoaște înțelesul celor spuse. El știe cum și de câte ori se răstignește Domnul, se înmormântează și învie, omorînd gândurile pătimase, aduse de draci în inimă, gânduri cari și-au împărțit între ele în vremea ispitelor, ca pe niște haine, chipurile bunei purtări morale, și ridicându-se ca deasupra unor peceți, peste semnele păcatelor de mai înainte, întipărite în suflet.¹

gătesc ca să vadă și învierea Lui, silindu-se prin faptele virtuții să ajungă la evidența cunoștinții. Dar cei cari nu pornesc de-acolo, dela credința care nu ține dela început să vadă, și dela străduințele asumate pe baza ei, ci vreau să-L vadă dela început în mod palpabil, demonstrat, sau arătat ca orice obiect material, nu-l vor vedea pe Domnul. Aceștia sunt dușmanii Lui, sau leneși. Trebuie să admiți la început că Domnul nu poate fi văzut, dar să fii de lucru sigur că este, că este în lume și în tine prin Botez, iar pe baza acestei credințe să iai asupra ta osteneala îndelungată a purificării tale de patimi și a dobândirii virtuților, ca apoi să-L vezi înviind din adâncul tău sau al lumii unde era înmormântat, dar de unde îți dăruia puterea vieții morale. Cine vrea să-L vadă pe Domnul dela început și apoi să se angajeze la credința în El, nu va ajunge să-L vadă. E cel ce vrea să-L cunoască dela început prin raționament și prin vedere, nu prin credință.

Dar cel ce întreprinde purificarea sa de patimi prin lucrarea virtuților, se omoară și se suie împreună cu Hristos, adică se omoară pe sine ca om vechiu pentru a învia apoi, tot cu Hristos, ca om nou.

¹ Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul, o fac cu nădejdea că va învia, făcând totul pentru aceasta prin împlinirea poruncilor. Aceștia cred în prezența și în puterea Lui ascunsă în ei. Dar cei ce pecetluiesc mormântul și

64. Tot iubitorul de argint, fățărind virtutea prin evlavie, când află materia pe care dorește să și-o agonisească, delătură înfățișarea prin care era socotit mai înainte ucenic al Domnului.

65. Când vezi pe unii îngâmfați, că nu rabdă să fie laudați aceia cari sunt mai buni, ci caută să înăbușe adevărul care se grăește, împiedecându-l prin tot felul de încercări și clevetiri necuviincioase, înțelege că Domnul e răstignit și înmormântat din nou de aceștia și păzit de ostași și de peceți.¹ Dar Cuvântul, răsturnându-i la pământ, învie iarăși, arătându-se cu atât mai luminos cu cât este mai combătut, întărindu-se în nepătimire prin pătimiri. Căci este mai tare ca toți, ca Cel ce este și se numește Adevărul.

66. Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor și tipurilor din Scriptură și știința tuturor fapturilor văzute și cugetate. Căci cel ce a cunoscut taina crucii și a mormântului, a înțeles rațiunile celor mai înainte spuse; iar cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii, a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte.²

pen ostași, sunt cei ce cred că a murit definitiv, că nu va mai învia. Iar când unii spun de El că a înviat în niscăi credincioși, îi cumpără ca să explice altfel acest lucru.

Gnosticul, cel progresat până la ultima treaptă a experienței învierii Domnului în sine, știe însă că Domnul se răstignește și învie chiar în el de multeori. Căci viața spirituală nu înaintază în linie suitoare dreaptă, ci are nenumerate zigzaguri și întoarceri. Cel ajuns pe treptele cele mai înalte nu rămâne mereu acolo, ci mereu are să rela lupta cu ispitele gândurilor pătimase, urcând iarăși pentru câțva timp la trăirea clară a prezenței lui Dumnezeu.

¹ E înmormântarea cea fără evlavie, spre deosebire de cea evlavioasă descrisă în cap. de mai sus.

² „Acest cap. și cel următor ne introduce în sanctuarul cugetării Sf. Maxim. Într'un anumit sens ele alcătuiesc centrul acestei opere, căci se împletește speculația despre Logos a lui Origen [iconomia] cu sabbatismul și problema transcendenței [teologia]... Întruparea Domnului este centrul, sensul

67. Toate cele văzute [fenomenele] se cer după cruce, adică după deprinderea de-a stăvili afecțiunea față de ele a celor ce sunt duși prin simțuri spre ele.¹ Iar cele inteligibile [noumenale] toate au trebuință de mormânt, adică de nemișcarea totală a celor ce sunt purtați spre ele de minte.² Căci împreună cu afecți-

și scopul lumii, ba moartea și învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, cum arată cap. următor, chiar făcând abstracție de păcat. Desigur Maxim nu exclude păcatul — deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării — dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeesc în vederea aceleia. Lumea este prin natura ei destinată să fie jertfită lui Dumnezeu și de aceea mântuirea lui Hristos are forma morții ca jertfă; dar destinația aceasta s'a dat lumii în vederea tainii lui Hristos". [Hans Urs von Balthasar, o. c., 135]. Sau pe un plan mai înalt, voluntar și duhovnicesc, Hristos împlinește o lege, pe care, involuntar și natural, trebuie să o împlinească toată zidirea. E o lege supremă, după care tot ce e muritor trebuie să moară pentru a primi nemurirea, neputând coexista elementul muritor cu cel nemuritor în aceeași ființă, sau creaturalul ca funcție activă cu necreatul primit ca har. Sau altfel: făptura ori se mistue duhovnicesc ca omagiu adus lui Dumnezeu, dacă vrea să trăiască prin El, sau e omorâtă de păcat și pedeapsă. Ea trebuie să aleagă o moarte, sau moartea spre viață, sau moartea spre moarte.

¹ E explicarea cuvântului paulin: „Mie lumea s'a răstignit". Dar nu numai prin voința mea de-a le socoti moarte, ci prin faptul că mă învață să constat că toate se vestejesc și pier, ceea ce îmi domolește pasiunea față de ele. Lumea fapturilor mi se răstignește într'un mod foarte obiectiv: prin faptul că toate sunt prin ele înșile moarte. Prin aceasta ea vrea să creeze în mine deprinderea (aptitudinea ἔξις) de a mă reține de la afecțiunea față de ea, de-a ieși din relația (σχέσις) care mă leagă de ea, „se cere" după această deprindere a mea de-a o răstigni. Această deprindere e crucea prin care omor afecțiunea mea față de ele, sau prin ea le omor pe ele pentru mine.

² Cele inteligibile se cer și ele, prin caracterul lor definit și relativ, după mormânt. Iar mormântul lor este nemișcarea minții noastre spre ele. După ce le-a cunoscut, mintea se oprește de-a mai cugeta la ele. Toată activitatea ei naturală încetează, așteptând în ea lucrarea lui Dumnezeu, prin care să-l cunoască pe El nemijlocit. Pe acestea nu s'ar putea spune că le-a îngropat afară de sine, odată ce le-a cunoscut. Dar nemai cugetând la ele, le-a îngropat în sine, fiindu-i totuși bune la agerirea ei, prin care va cunoaște mai ușor rațiunile lor în Dumnezeu.

unea și cu mișcarea aceasta fiind înlăturată și lucrarea și mișcarea naturală îndreptată spre cele create, ră-sare Cuvântul singur, existând de sine, ca ridicat din morți, circumscriind toate cele ce au provenit din El. Acum nimenea nu mai e legat de El prin relație naturală, căci după har, dar nu după fire se efectuează mântuirea celor ce se mântuesc.¹

68. Și veacurile și timpurile și locurile sunt din cele ce există pentru ceva [sunt relative]; căci fără de acestea nu este nimic din cele ce sunt gândite împreună cu ele. Dumnezeu, însă, nu este din cele ce există pentru ceva; căci nu are nimic, care să fie împreună gândit cu el. Dacă, prin urmare, însuși Dumnezeu este moștenirea celor vrednici, cel ce se va învrednici de acest har, va fi mai presus de toate veacurile, timpurile și locurile, având ca loc pe însuși Dumnezeu, după cum s'a scris: „Fii mie Dumnezeu ocrotitor și loc întărit, ca să mă mântuești pe mine” [Ps. 70, 3].²

¹ Toate trebuie să moară pentru noi, realități fenomenale și noumenale, pentru ca Hristos să se ridice pentru noi singur din toate aceste lucruri moarte. Invierea fiind o stare transcendentă întregii existențe și activități naturale, toată aceasta trebuie să moară în noi, așadar întreg omul fenomenal și noumenal, ca să putem ajunge la ea prin har. Nici mintea în starea ei naturală nu obține pe Hristos, cum ar părea că susține Evagrie, ci numai omul transcendent, de dincolo; nu natura, ci harul. Mintea (νοῦς) e numai facultatea capabilă de-a primi prin har pe Dumnezeu, dar nu aceea care cuprinde potențial ea însăși pe Dumnezeu [Hans Urs von Balthasar, O. c. p. 136]. Până activează omul prin puterile sale naturale, e legat de Logos prin relație naturală. Dar mântuirea se efectuează dincolo de planul rațional, exclusiv prin har.

În sensul acesta, că Hristos e cel ce ne dă și puterea de a-l primi, trebuie înțeles că tot ce e natural moare, ca să apară singur Hristos, dar nu în sensul dispariției făpturii, ca totul în noi și afară de noi să devină Hristos [pan — sau isochritism]. O spune aceasta sf. Maxim în rândurile din urmă ale acestui cap., declarând că Hristos „le circumscrie” pe toate în sine, dar nu le desființează; le ridică pe planul relației prin har cu El, adică le mântuește prin iubirea Lui, nu prin puterile lor naturale.

² Cel ce va avea pe Dumnezeu, va fi mai presus de timp, de spațiu și de veacuri, căci Dumnezeu nu există împreună cu vreuna din acestea.

69. Ținta nu are nimic asemănător mijlocului, căci atunci n'ar fi țintă. Iar mijloc sunt toate cele de după început, cari sunt departe de țintă. Dacă prin urmare toate veacurile, timpurile și locurile, cu cele împreună cugetate cu ele, sunt după Dumnezeu, care este începutul fără de început, și sunt departe de El, ca țintă nesfârșită, nu se deosebesc întru nimic de mijloc. Iar dacă ținta celor ce se mântuesc este Dumnezeu, când aceștia ajung la ținta cea mai depe urmă, nu mai trebuie cugetat nimic din cele ale mijlocului ca aflându-se în ei.¹

70. Intreaga lume, hotărnicită [definită, determinată] prin rațiunile ei, este și se numește loc și veac al celor ce se află în ea. Având ca moduri ale înțelegerii naturale pe cele concrete cu ea, acestea pot hărăzi celor ce o locuesc o cunoaștere parțială a înțelepciunii lui Dumnezeu, răspândită în toate. Până ce oamenii se folosesc de aceste moduri ale înțelegerii, nu se pot afla în afară de mijloc și de cunoașterea din parte. Dar când va înceta ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârșit, și vor trece toate oglinzile și ghiciturile, venind Adevărul față cătră față, atunci cel ce se mântuește, desăvârșindu-se după Dumnezeu, va fi mai presus de toate lumile, de toate veacurile

¹ Aceași idee din cap. anterior, argumentată cu schema început, mijloc, sfârșit [țintă]. Cel ce a ajuns la țintă, la Dumnezeu, nu mai poate avea în sine nimic din cele dela mijloc [veacuri, timpuri și cele ce tin de ele]. În cel ajuns în Dumnezeu totul e transcendent, supranatural, nu prin dezvoltarea naturalului, ci prin „moartea” sau oprirea și apoi prin depășirea lui.

Dumnezeu este „începutul fără de început”, adică început sau principiu pentru lume, dar nu pentru sine.

Dumnezeu e o „țintă nesfârșită”, există adică un progres etern în El, dar totuși din moment ce s'a depășit naturalul și s'a intrat în zona Lui, s'a intrat în zona „sfârșitului”, s'a ieșit din cele dela mijloc.

și de toate locurile, prin cari era condus mai înainte, ca prunc.¹

71. Pilat este tipul legii firii; iar gloata iudeilor este tipul legii scrise. Cel ce nu s'a ridicat deci prin credință peste acestea două, nu poate primi Adevărul mai presus de fire și de rațiune, ci răstignește sigur pe Cuvântul, fie socotind Evanghelia, sminteală, ca Iudeul, fie nebunie, ca Elinul.

72. Când vezi pe Irod și pe Pilat împrietenindu-se pentru omorirea lui Iisus, gândește-te la întâlnirea într'un gând a dracului desfrânării și al slavei deșarte pentru a omori rațiunea virtuții și a cunoștinții. Căci dracul iubirii de slavă deșartă, fățarnicindu-se că iubește cunoștința duhovnicească, o trimite dracului desfrânării. Iar cel al desfrânării, fățarnicind curățenia prin renunțare, o trimite dracului slavei deșarte. De aceea: „îmbrăcând, zice, Irod haină strălucită, a trimis pe Iisus înapoi lui Pilat”.²

¹ Aceeaș idee ca în cele două capete anterioare. Cunoașterea prin modurile lumii — ale mijlocul — e o cunoaștere din parte. Când vom ajunge față către față cu Dumnezeu, vom părăsi aceste moduri de cunoaștere.

Pentru Maxim „rațiunea unui lucru este totodată granița, definiția, măsura lui, așadar exprimă în acelaș timp ființa și mărginirea lui” (Balthasar, Op. c. 116). Cunoașterea acestor rațiuni, care folosește cele dela mijloc (veacuri, timpuri, locuri), nu e o cunoaștere desăvârșită. Desigur ea nu e numai o cunoaștere a acestor rațiuni, deci numai prin rațiune, căci ele sunt totuși o oglindă a Celui înfinit, dar mai multul acestei „vederi” să străvede totuși prin oglinda rațiunilor sesizate de rațiune. Deci nu e o intuiție care se dispensează de „rațiune” ca instrument subiectiv, și de „rațiuni” ca obiect direct al ei. Dar trebuie notat că numai rațiunea călăuzită de credință vede „prin rațiuni” mai mult decât ele; numai pentru acea rațiune, rațiunile sunt oglinzi, având o natură de simbol, ca și ghicirile sau tipurile legii. Pentru rațiunea căzută, rațiunile nu mai sunt oglinzi ce trimit spre altceva, ci sunt ultima realitate. Ea omoară Adevărul dumnezeesc. Iar o altă rațiune decât cea căzută, sau decât cea călăuzită de credință și de har, nu există. Aceasta e spusă în cap. următoare [71—43].

² Lc. 23, 11.

73. Bine este a nu îngădui minții să zăbovească în cele trupești și în patimi. Căci „nu culeg, nici din ciulinii smochini”, adică din patimi virtuți, „nici din scaefii struguri”,¹ adică din trup cunoștința care dă bucuria.

74. Ascetul cercat prin răbdarea năcazurilor, curățit prin disciplinarea și strunirea trupului și desăvârșit prin îndeletnicirea cu vederile [contemplațiile] înalte, se învrednicește de mângăerea dumnezească. Căci „Venit-a Domnul, zice Moise, din Sinai”, adică din încercări, „și s'a arătat nouă din Seir”, adică din ostenele trupești; „și s'a grăbit din muntele Faran, împreună cu zeci de mii de sfinți”,² adică din muntele credinții, cu zeci de mii de sfinte cunoștințe.

75. Irod are înțelesul cugetului trupesc; Pilat, al percepției prin simțuri; Cesarul, al celor ce cad sub simțuri; iar Iudeii au înțelesul gândurilor sufletești. Sufletul, alipindu-se din neștiință de cele ce cad sub simțuri, predă Cuvântul [Rațiunea], simțurilor spre moarte, întărind împotriva lui, prin proprie mărturisire, împărăția celor stricăcioase.³ Căci zic Iudeii: „Nu avem Împărat decât pe Cezarul”.⁴

76. Irod ține locul lucrării patimilor. Pilat, pe al deprinderii amăgită de ele; Cesarul, pe al întunecatului stăpânitor al lumii; Iudeii, pe al sufletului.

¹ Mt. 7, 16.   ² A doua lege 33, 2.

³ Cap. 71—75 e o transpunere a răstignirii Logosului pe plan interior [Logos-mystik], în sensul lui Origen. Ceea ce e caracteristic, e că în această interiorizare Logosul e considerat mai mult ca Adevăr sau virtute, nu atât ca persoană, Irod, Pilat, Cesarul, poporul iudeu, sunt diverși factori psihologici, cari conlucră la omorirea Adevărului, a Rațiunii în noi. Iudeii sunt gândurile sufletești pătimase, cari, conduse de Irod sau de cugetul trupesc, se atașează împărăției lucrurilor sensibile stricăcioase și lasă Adevărul pe seama percepției simțurilor, care propriu zis nu-l mai vede, îl omoară, dacă Adevărul nu stă în materia percepută de simțuri, ci în rațiunile lor și în ceea ce se străvede dincolo de ele.

⁴ Ioan 19, 13.

Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge Impărăția lui Dumnezeu și trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului.

77. Nu ajunge sufletului pentru dobândirea bucuriei duhovnicești să-și supună patimile, dacă nu dobândește virtuțile prin împlinirea poruncilor „Nu vă bucurați că vi se supun dracii”, adică lucrările patimilor, „ci că numele voastre au fost scrise în cer”,¹ fiind trecute la locul nepătimirii de harul înfierii, dobândit prin porunci.

78. Cel ce a ajuns la treapta cunoașterii,² are neapărată trebuință de bogăția virtuților cu fapta. „Cel ce are, zice, pungă”, adică cunoștință duhovnicească, „să-și ia, de asemenea și traista”, adică bogăția virtuților cu fapta, care nutrește din belșug sufletul. „Iar cel ce nu are [pungă și traistă, adică cunoștință și virtute], să-și vândă haina și să-și cumpere sabie”.³ Să-și predea adică cu râvnă trupul său ostanelilor virtuților și să întreprindă, cu înțelepciune, războiul cu patimile și cu dracii, pentru pacea lui Dumnezeu, spre a dobândi deprinderea de-a deosebi în cuvântul lui Dumnezeu ceea ce este rău de ceea ce este bun.⁴

79. Domnul se arată în lume când are treizeci de ani, învățând în chip ascuns pe cei ce străvăd prin acest număr tainele privitoare la El. Căci numărul treizeci, înțeles tainic, înfățișează pe Domnul ca Făcător și Proniator al timpului, al firii și al celor inteligibile de deasupra firii văzute. Al timpului, prin numărul șapte; căci timpul este înșeptit.⁵ Al firii, prin

¹ Lc. 10, 20.

² gnosticul

³ Lc. 22, 36.

⁴ De aici iarăși se vede că treptole superioare ale urcușului duhovnicesc nu exclud pe cele inferioare, ci le implică. Contemplativul nu trebuie să uite de virtuțile cu făpta.

⁵ Timpul se repetă mereu în cicluri de câte 7 zile.

cinci; căci firea este încincită, împărțindu-se pentru simțuri în cinci. Al celor inteligibile, prin opt; căci cele inteligibile sunt mai presus de perioada măsurată a timpului. Iar Proniator este prin zece, pentru decada sfântă a poruncilor, care călăuzește pe oameni spre fericire, și pentru că Domnul și-a făcut ca început al numelui, în chip tainic, această literă,¹ când s'a făcut om. Adunând așa dar pe cinci cu șapte, cu opt și cu zece, avem treizeci. Deci cel ce știe să urmeze bine Domnului, ca unei Căpetenii, va cunoaște pricina pentru care va apărea și el la treizeci de ani, putând vesti Evanghelia Impărăției. Căci când va zidi fără greșală, ca pe o fire văzută, lumea virtuților cu fapta, neschimbând perioada care se deapănă în suflet, asemenea timpului, prin întâmplări contrare, iar prin contemplație va secera cunoștința celor inteligibile fără sminteală și va putea să sădească proniator aceeași deprindere și în alții, atunci și el, orice vârstă trupească ar avea, va fi de treizeci de ani în duh, arătând lucrarea darurilor proprii și în alții.

80. Cel slăbănogit² prin plăcerile trupului, nu e în stare nici de lucrarea virtuților și nu se mișcă ușor nici spre cunoștință. De aceea nu are nici om, adică gând înțelept, ca atunci când se turbură apa să-l arunce în scaldătoare, adică în virtutea capabilă de cunoștință, care vindecă toată boala. Căci suferind de moleșală și de nepăsare, tot amână aceasta și astfel e luat pe dinainte de altul, care-l împiedecă să ajungă la vindecare. De aceea zace treizeci și opt de ani în boală. Căci cel ce nu privește creațiunea văzută spre slava lui Dumnezeu, ca să-și urce gândul cu evlavie spre cea inteligibilă, rămâne cu adevărat

¹ În grecește semnul pentru numărul 10 și pentru litera I (iota) e acelaș. Iar numele lui Iisus începe cu I (iota, sau zece).

² Io. 5, 5.

bolnav atâția ani câți s'au amintit mai sus. Fiindcă numărul treizeci, înțeles natural, însemnează firea sensibilă, precum privit practic, însemnează virtutea cu fapta. Iar numărul opt, înțeles natural, arată firea inteligibilă a celor netrupești, precum privit gnostic, arată teologia atotînțeleaptă.¹ Cel ce nu e mișcat de acestea spre Dumnezeu, rămâne olog până când, venind Cuvântul, îl învață pe scurt chipul vindecării zicând: „Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă”, adică îi poruncește să-și ridice mintea din iubirea de plăcere ce o leagă și să-și ia trupul pe umerii virtuților și să plece la casa sa, adică la cer. Căci e mai bine ca ceea ce este inferior să fie luat pe umerii faptei de ceea ce este superior, spre a fi dus spre virtute, decât ca ceea ce este superior să fie purtat de moleşeala celui inferior spre iubirea de plăceri.

81. Până nu am ieșit, în chip curat, cu înțelegerea din ființa noastră și a tuturor celor ce sunt după Dumnezeu, încă n'am dobândit deprinderea stăruinții neclintite în virtute. Dar când vom dobândi această vrednicie prin iubire, vom cunoaște puterea făgăduinții dumnezeiești. Căci trebuie să credem că cei vrednici stăruiesc să rămână neclintiți acolo unde mintea și-a înrădăcinat de mai înainte prin iubire puterea sa. Deci cel ce n'a ieșit din sine și din toate

¹ Numerii pot fi înțeleși, după sf. Maxim, *πρακτικῶς, φυσικῶς* și *γνωστικῶς*, adică altfel pe fiecare din cele trei trepte ale vieții duhovnicești: pe cea activă, pe cea care contemplă rașunile din natură și pe cea care contemplantă pe Dumnezeu direct. Pentru cel de pe treapta activă numărul treizeci, rezultând din înmulțirea celor zece porunci cu cele trei puteri sufletești, reprezintă virtutea cu fapta. Pentru cel de pe treapta contemplației naturii, rezultând din cele zece categorii ale realității și din aceleași trei puteri sufletești, reprezintă firea sensibilă (Quaest. ad Thal. P. G. 90, 544 A). Numărul opt, fiind numărul ce depășește ciclul timpului reprezentat prin șapte, înțeles de cel ce contemplă rașunile, reprezintă ființele netrupești, iar pentru cel ce se ridică mai sus reprezintă cunoașterea lui Dumnezeu (teologia).

câte pot fi gândite în orice fel și nu s'a statornicit în tăcere mai presus de înțelegere [cugetare], nu poate fi cu totul slobod de schimbare.¹

82. Orice act de cugetare cuprinde mai multe lucruri, sau cel puțin două. Căci este o relație care mijlocește între două capete, legându-le întreolaltă: pe cel ce cugetă și ceea ce e cugetat.² La rândul lor nici una din acestea nu e simplă. Căci cel ce cugetă este un suport, care posedă puterea de a cugeta. Iar ceea ce e cugetat este un suport sau într'un suport, adică o substanță cu posibilitatea de a fi cugetată. Căci nu există ceva din cele create, care să fie prin sine sau substanță, sau cugetare simplă, ca să fie astfel o unitate neîmpărțită. Dar Dumnezeu, dacă îi spunem ființă [substanță], nu are unită cu sine în chip natural posibilitatea de a fi cugetat, ca să fie compus; iar dacă îi zicem cugetare, nu are în chip natural ca suport o ființă [substanță] capabilă de cugetare. Ci Dumnezeu este după ființa însăși cugetare și întreg cugetare și numai cugetare; și după cugetarea însăși este ființă și întreg ființă și numai ființă. Și întreg este mai presus de ființă, și întreg mai presus de cugetare, deoarece este unitate neîmpărțită, fără părți și simplă. Prin urmare cel ce mai cugetă în vreun fel oarecare, încă n'a ieșit din dualitate. Iar cel ce a părăsit cugetarea cu totul, a ajuns

¹ De aci aflăm că, deși virtutea se câștigă pe prima treaptă a urcușului duhovnicesc, totuși neolintirea în ea se asigură numai pe treapta cea mai înaltă, când cineva a ieșit din sine (*ἐκβαλεῖ ἑαυτοῦ*) și s'a ridicat în tăcerea cea mai presus de înțelegere. Până ce are omul idei, el trece dela o idee la alta. Dar această mutare dela o idee la alta ușor îl poate muta și dela o atitudine la alta. Iar când sunt multe idei, nici una nu reprezintă pe Dumnezeu. Numai când se fixează mintea întreagă și statornic cu gândul la Dumnezeu, nu mai are loc nici mutări intelectuale nici morale. Iar cel ce e fixat întreg cu gândul la Dumnezeu, a uitat de sine, a ieșit din preocuparea de sine.

² Subiectul și obiectul

întrucâtva în unitate, lepădând, prin depășire supremă, puterea de a cugeta [de a înțelege].¹

83. Intre cele multe domnește diversitate, nease-mănare și deosebire. Dar în Dumnezeu, care este cu adevărat unul și singur, este numai identitate și simplitate. Deci nu este lucru cuminte să ne apropiem de contemplarea lui Dumnezeu, înainte de a ieși din cele multe. O arată aceasta Moise, care înfige întâi cortul cugetării în afară de tabără și abia după aceea intră în convorbire cu Dumnezeu.² Căci este primejdios a încerca să exprimi pe cel negrăit prin cuvântul rostit. Pentru că orice cuvânt rostit este o dualitate sau și mai mult. Iar a contempla pe Cel ce este, fără, graiu, numai cu sufletul, e tot ce e mai bun. Căci Acela este o unitate neîmpărțită și nu o multiciplitate. Arhiereul, căruia i s'a rânduit să intre abia odată pe an în Sfânta Sfintelor, înăuntrul cata-petesmei, arată și el că numai acela trebuie să se apropie, cu mintea desbrăcată și golită, de închipuirile referitoare la Dumnezeu, care a trecut prin curte și prin Sfânta și a ajuns la Sfânta Sfintelor, adică acela care a lăsat în urmă toată firea celor sensibile și inteligibile și s'a făcut curat de tot ce este propriu lucrurilor cari se nasc și pier.³

¹ Cugetarea nu este un act simplu, ci o sinteză a următorilor factori:

ființă-putere ca subiect	putere-ființă ca obiect
-----------------------------	----------------------------

Această impletire de mai multe lucruri trebuie să o depășească sufletul, dacă vrea să intre în unitatea lui Dumnezeu. De aceea spune Maxim în „Ambigua” că Dumnezeu e mai presus de subiect și obiect (P. G. 91, 1220 A). Dumnezeu e mai presus de orice contradicții și sinteze din lume, chiar mai presus de adevăr și mincină (P. G. 296 C). Dumnezeu este monadă în sens absolut. Căci toate cele din lume, avându-și originea în El, se cuprind în El, dar El nu e o sinteză ulterioară a celor despărțite, ci principiu simplu al lor.

² Ieșire 33, 7.

³ Se continuă ideea din cele două capete anterioare. Hans Urs von Balthasar (O. c. p. 197) spune că sf. Maxim învinge aci contrastul dintre-

84. Marele Moise, înfigând afară de tabără cortul său, adică fixând afară de cele văzute voința și cugetarea sa, începe să se închine lui Dumnezeu. Apoi intrând în întuneric, adică în locul lipsit de formă și de materie al cunoștinții, rămâne acolo inițindu-se în sfintele rândueli.¹

85. Întunericul este starea fără formă, fără materie și fără trup, care are cunoștința modelelor lucrurilor. Cel ce ajunge înăuntrul ei, ca un alt Moise, contemplă cu firea muritoare cele nevăzute. Prin aceasta, zugrăvind în sine frumusețea dumnezeieștilor virtuți ca pe un desen ușor de imitat, în care se răsfrânge frumusețea originară, coboară, înfățișându-se pe sine celor ce vreau să-i imite virtutea și arătând prin aceasta dragostea de oameni și belșugul harului de care s'a împărtășit.²

Dionisie Areopagitul și Evagrie cu ajutorul lui Philo. Dionisie ar susține că omul trebuie să iasă dincolo chiar și de mintea sa pentru a întâlni pe Dumnezeu, pe când Evagrie ar admite o întâlnire cu Dumnezeu în adâncul minții. (La Dionisie o transcendență totală, la Evagrie o imanență). La Maxim mintea contemplă ea însăși pe Dumnezeu, dar după ce se ridică peste cugetarea ei naturală, ca sinteză între cele multe. — „Inchipuirile” (*φαντασίαι*) referitoare la Dumnezeu, pe cari le contemplă mintea, sunt, după Balthasar, o expresie îndrăzneală și surprinzătoare, după ce tot Maxim spune că mintea trebuie să treacă dincolo de toate întipăririle sensibile și inteligibile. Balthasar citează însă pe Dionisie Areopagitul, care spune că toate modurile cunoașterii omenești se pot aplica nu numai apofatic, ci și catafatic cunoașterii lui Dumnezeu (*καὶ ἔστιν αἰσθητῶν καὶ νόησις καὶ λόγος... καὶ φαντασία*, De div. nom. 7. 3; 872 A).

¹ „Cortul cugetării” și peste tot urcușul lui Moise pe Sinai, ca simbol al urcușului mistic al sufletului, îl întâlnim întâi la Origen (Num. Hom. 17, 4), apoi la sf. Grigorie al Nisei și Dionisie Areopagitul.

„Întunericul” lui Dionisie este la sf. Maxim „locul fără formă și materie al cunoștinței”, adică nu o ignoranță absolută, ci o cunoștință, care nu mai sesizează un obiect constatător dintr'o substanță și formă, cum sunt fapăturile, deoarece Dumnezeu nu este nici una nici alta, sau este mai presus de această dualitate.

² Se repetă aceeași caracterizare a „întunericului” de pe vârful muntelui Sinai. În acel întuneric sufletul primește o cunoștință pozitivă; e cu-

86. Cei ce se ocupă fără pată cu filosofia cea după Dumnezeu, află cel mai mare câștig din știința ei: să nu-și mai schimbe aplecarea voii deodată cu lucrurile, ci cu tărie statornică să și-o potrivească fără șovăire după rațiunile virtuții.

67. Cei ce ne-am botezat prin Duh în cea dintâi nesticăciune a lui Hristos după trup, așteptăm în duh nesticăciunea cea de pe urmă a Lui, păzind prin stăruința în fapte bune și prin mortificarea de bunăvoie, pe cea dintâi nepătată. Dintre cei ce o au pe aceasta, niciunul nu se teme de pierderea bunurilor pe cari le are.¹

88. Voind Dumnezeu să trimită celor de pe pământ harul virtuții dumnezeiești din cer, pentru mila Sa cea către noi, a pregătit simbolic cortul sfânt și

noștința modelelor după cari s'au creat și se desvoltă lucrurile (ἡ παραδειγματική τῶν ὄντων γῶσις). Ele se întipăresc în ființa spirituală a celui ce se află în preajma lui Dumnezeu, adică nu numai ca idei, ci ca stări totale, existențiale, cari implică și o viață de virtute. În cursul nostru de Mistică, ținut la Facultatea de Teologie din București, am încercat să lămurim aceste întipăriri, cărora Dionisie Areopagitul și sf. Grigorie Palama le zice τύποι, prin noțiunea de structuri. „Inchipuirile” din cap. anterior (84), „zugrăvirea” din cap. prezent, trebuie să fie același lucru: sunt stări totale precis structurate, dar au forme conceptuale. (Vezi termenul τύπος la Maxim în acest sens, în Ambigua P. G. 91, 1117; 1149).

Starea aceasta, fiind modelată și ca stare virtuoaasă, se arată din nou că pentru Maxim contemplativul nu e un teoretician ce se desinteresează de lume, ci el coboară din viziunile sale între ceilalți oameni, înrăurind ca model asupra lor.

Cap. 81—85, ca și 68—70, ne-au descris această treaptă supremă de cunoaștere tainică a lui Dumnezeu (ziua a opta), după ce în capetele de mai înainte s'a vorbit de treapta întâia a activității morale, reprezentată prin ziua a șasea, și a contemplării rațiunilor sau a odihnei după activitatea naturală, reprezentată prin înmormântarea Domnului, sau prin ziua a șaptea.

¹ Prin Botez am primit o nesticăciune virtuală, pe care o putem pierde. Ea încă nu e asimilată de noi prin voință și fapte (e după trup, nu după duh). Dar prin stăruința în fapte, ne devine nesticăciune în duh și a'o mai putem pierde.

toate cele din el, care este o răsfrângere, un chip și o imitare a înțelepciunii.¹

89. Harul Noului Testament era ascuns tainic în litera Vechiului. De aceea zice Apostolul că „legea este duhovnicească.”² Prin urmare Legea după literă se învechește, îmbătrânește și încetează; dar după duh e totdeauna tânără și lucrătoare.³ Căci harul niciodată nu se învechește.

90. Legea este umbra Evangheliei; iar Evanghelia este icoana bunurilor viitoare. Cea dintâi oprește săvârșirea celor rele; cea de a doua poruncește faptele cele bune.

91. Intreaga Sfânta Scriptură zicem că se împarte în trup și în duh, fiind ca un om duhovnicesc. Cel ce zice așadar, că cuvântul Scripturii este trup, iar înțelesul ei duh sau suflet, nu păcătuiește față de adevăr. Dar înțelept este cu adevărat cel ce lasă la o parte ceea ce e stricăcios și se alipește întreg de ceea ce e nesticăcios.

92. Legea este trupul omului duhovnicesc, care este Sfânta Scriptură; Prorocii sunt simțirea [percepția simțială]; Evanghelia, sufletul mintal, care lucrează prin trupul legii și prin simțirea Prorocilor și prin aceste lucrări își arată puterea ei.

¹ Sf. Grigorie de Nisa (Viața lui Moise, P. G. 44, 381 A) și sf. Grigorie Palama (Trat. III, din cele posteriore) ne spun că cortul văzut de Moise este însuși Iisus Hristos care, ca Dumnezeu și om, le cuprinde pe toate. Aci ni se spune că cortul construit pe pământ este oglindirea înțelepciunii divine. Dar înțelepciunea divină, care cuprinde idelle tuturor lucrurilor, fără formă și materie, este Logosul divin, cum spune și Grigorie de Nisa în același loc. El le oblađuiește pe toate ca un cort sau un templu universal. E Sofia, punctul de trecere dela unitatea divină la multiplicitatea lumii. Pe acesta îl vede mintea intrată în întunerecul divin. El e nu numai adevărul, ci și virtutea, și cine e modelat de vederea lui, e modelat și de virtutea cerească, așadar în toată ființa lui. Balthasar (Op. c. p. 85) a arătat că ideea acestui cap e luată din Philo (Quis rerum divinarum heres, § 126).

² Rom. 7, 14. ³ Evr. 8, 13.

93. Legea era umbra, iar Prorociei icoana bunurilor dumnezeiești și duhovnicești din Evanghelie. Evanghelia însă ne-a arătat prin litere însuși adevărul venit la noi, preumbrat prin Lege și preînchipuit prin Proroci.

94. Cel ce împlinește legea prin viață și purtare, pune capăt numai urmărilor păcatului, jertfind lui Dumnezeu lucrarea patimilor neraționale, și se mulțumește cu atâta pentru mântuire, din pricina prunciei lui duhovnicești.

95. Cel călăuzit de cuvântul prorocesc, pe lângă lepădarea lucrării patimilor, scoate dela sine și învoirile cu ele, aflătoare în suflet, ca nu cumva, reținându-se cu ceea ce e inferior, adică cu trupul, dela păcat, să uite să se rețină și cu ceea ce e superior, adică cu sufletul și să-l săvârșească din belșug.

96. Cel ce îmbrățișează din inimă viața evanghelică, a tăiat dela sine și începutul și sfârșitul păcatului, și cultivă toată virtutea cu fapta și cu cuvântul și cu rațiunea. Acesta aduce jertfe de laudă și de mărturisire, scăpat de toată supărarea lucrării patimilor și slobod de lupta minții împotriva lor. El nu mai are decât plăcerea nesăturată a nădejzii bunurilor viitoare, care-i nutrește sufletul.

97. Celor ce se îndeletnicesc cu mai multă sârguință cu dumnezeieștile Scripturi, Cuvântul Domnului le apare în două forme: într-una comună și mai simplă, care e văzută de cei mulți, potrivit cu ceea ce s'a scris: „L-am văzut pe El și n'avea nici chip nici frumusețe.”¹ iar în alta mai ascunsă și numai de puțini cunoscută, de cei ce au devenit ca sfinții Apostoli Petru, Iacob și Ioan, înaintea cărora Domnul s'a schimbat la față, îmbrăcându-Se în slava care a biruit sim-

¹ Is. 53, 2.

țurile. După aceasta este „mai frumos la înfățișare ca fiii oamenilor”.¹ Dintre aceste două forme, cea dintâi se potrivește celor începători; a doua e pe măsura celor desăvârșiți în cunoștință, atâta cât este cu puțință oamenilor. Cea dintâi este icoana primei veniri a Domnului, la care se referă litera Evangheliei și care curățește prin pătimiri pe cei de pe treapta făptuirii; a doua este preînchipuirea celei de a doua veniri întru slavă, la care se referă duhul Evangheliei și care preface prin înțelepciune pe cei de pe treapta cunoașterii, ridicându-i la starea de îndumnezeire. Aceștia, în temeiul schimbării la față a Cuvântului în ei, oglindesc cu fața descoperită slava Domnului.

98. Cel ce rezistă neclintit în lupte și necazuri pentru virtute, are în sine lucrătoare cea dintâi venire a Cuvântului, care-l curățește de toată pata. Iar cel ce și-a mutat mintea prin contemplație în starea Ingerilor, are în el puterea celei de a doua veniri, care lucrează în el nepățimirea, ca să nu poată fi biruit.²

¹ Ps. 44, 3.

² Ideea că cel ce se află pe treapta nevoinții pentru curățirea de patimi și a luptei pentru dobândirea virtuților are în sine pe Hristos în forma smerită a primei parusii, iar cel ce se află pe treapta nepățimirii și a cunoașterii mistice îl are anticipat în forma slăvită a celei de a doua parusii, arată o clipă pe muntele Tabor, pornește dela Origen. Ideea aceasta se împletește cu o alta: că prin Botez Hristos se ascunde în adâncul nostru și stă acolo nevăzut, în suprema chemoză, până ce prin împlinirea poruncilor, curățindu-ne, devenim tot mai conștienți de El, iar El se oglindește tot mai vădit din ființa noastră îmbunătățită. E o idee dezvoltată mai ales de Marcu Ascetul și Diadoh împotriva Mesalienilor, cari spuneau că trebuie să simțim pe Hristos în noi din primul moment în care se sălăștuește în noi; astfel nu-l avem.

Hristos prezent în noi dela Botez, deși nesimțit de noi, ne dă puterea de a birui patimile. Aceasta e puterea lucrătoare a primei parusii. La început Iisus îndemnându-ne de sub val numai, prin porunci, ne apare aspru, fără „frumusețe”. Abia pe urmă ni se arată și ne atrage prin dulceața și frumusețea cunoașterii Lui.

99. Simțirea întovărășește pe cel ce se află pe treapta făptuirii și care dobândește virtuțile prin osteneală; iar lipsa de simțire pe cel ce se află pe treapta cunoașterii, care și-a retras mintea dela trup și dela lume, îndreptându-și-o spre Dumnezeu. Cel dintâi, luptându-se prin făptuire să-și desfacă sufletul de legăturile afecțiunii naturale față de trup, își simte dispoziția voii continuu atinsă de dureri. Dar cel ce a smuls piroanele acestei afecțiuni, prin contemplație, nu mai este reținut de nimic, făcându-se curat de tot ce-l făcea să pătimească și să fie stăpânit de către cei ce voiau să-l biruiască.

100. Mana dată lui Israil în pustie, este Cuvântul lui Dumnezeu, care hărăzește toată plăcerea duhovnicească celor ce-l mănâncă și se potrivește cu orice gust, după deosebirea poftelor celor ce-L mănâncă. Căci are calitatea oricărei mâncări duhovnicești. De aceea celor ce s'au născut de sus, din sămânță neștricăcioasă prin Duh, li se face lapte duhovnicesc neșșelător; celor slăbiți, legumă care refacă puterea suferindă a sufletului; celor cari prin deprindere și-au exercitat simțurile sufletului în deosebirea binelui de rău, se dă pe Sine ca mâncare vârtoasă. Dar Cuvântul lui Dumnezeu are și alte puteri nemăginite, pe cari nu le poate încăpea nimeni în veacul de aici. Când însă moare cineva și se face vrednic să fie așezat peste multe sau peste toate, va primi și acele puteri ale Cuvântului, toate sau unele din ele, fiindcă a fost aici credincios peste puține. Căci orice culme a darurilor dumnezeiești date nouă aici, este de tot mică și smerită în asemănare cu cele viitoare.

A aceluiaș :

A doua sută a capetelor gnostice

1. Unul este Dumnezeu, pentru că una este dumnezeirea: Unitate fără de început, simplă, mai presus de ființă, fără părți și neîmpărțită. Una și aceeași este unitate și Treime; aceeași, întreagă unitate, și aceeași întreagă Treime; aceeași, întreagă unitate după ființă, și aceeași întreagă Treime după ipostasuri. Căci dumnezeirea e Tată, Fiu și Duh Sfânt, și dumnezeirea este în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Aceeași e întreagă în întreg Tatăl; și Tatăl e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Fiul; și Fiul e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Duhul Sfânt; și Duhul Sfânt e întreg în aceeași întreagă. Întreagă e Tată și în Tatăl întreg; și întreg Tatăl e în ea întreagă, și întreg Tatăl e ea întreagă. Și aceeași întreagă e întreg Fiul; și aceeași întreagă în întreg Fiul; și întreg Fiul este ea întreagă și în ea întreagă. Și aceeași întreagă este întreg Duhul Sfânt și în întreg Duhul; și întreg Duhul Sfânt este ea întreagă, și întreg Duhul Sfânt este în aceeași întreagă. Căci nu este dumnezeirea numai în parte în Tatăl, sau Tatăl numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Fiul, sau Fiul numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Duhul Sfânt, sau Duhul Sfânt numai în parte Dumnezeu. Căci nu se împarte dumnezeirea, nici nu este Dumnezeu nedesăvârșit Tatăl sau Fiul sau Duhul Sfânt. Ci întreagă este aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Tatăl cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Fiul cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Duhul Sfânt cel desăvârșit. Căci Tatăl este întreg

în întreg Fiul și în întreg Duhul Sfânt în chip desăvârșit; și întreg este Fiul în întreg Tatăl și în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârșit; și întreg este Duhul Sfânt în întreg Tatăl și în întreg Fiul, în chip desăvârșit. De aceea Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, sunt un Dumnezeu. Căci una și aceeași este ființa, puterea și lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, nefiind și neînțelegându-se niciunul fără celalalt.

2. Orice cugetare este [o sinteză] a celor ce cugetă¹ și a celor cugetate.² Dar Dumnezeu nu este nici dintre cei ce cugetă, nici dintre cele cugetate. El este deasupra acestora. Căci altfel s'ar circumscrie, ca subiect ce cugetă având lipsă de relația cu ceea ce cugetă, iar ca obiect cugetat căzând, datorită relației, în chip firesc sub vederea celui ce cugetă. Urmează așa dar că pe Dumnezeu nu trebuie să-L socotim nici că cugetă, nici că este cugetat. El este mai presus de a cugeta și de a fi cugetat. Căci e propriu și firesc celor după El să cugete și să fie cugetate.³

3. Orice cugetare, precum își are baza într-o ființă, fiind o calitate a ei, tot așa își are mișcarea îndreptată spre o ființă. Căci nu e cu puțință să îl socotim ca ceva cu totul desfăcut și simplu. Dumnezeu însă este simplu în apăsându-și chipurile, fiind ființă care nu alcătuește suportul a ceva, și cugetare care nu are ceva ca suport. Astfel El nu este dintre cele cari cugetă și sunt cugetate, aflându-se adică mai presus de ființă și de cugetare.⁴

¹ Subiectul.

² Obiectul.

³ E aceeași idee ca în cap. 82 (suta I). Dumnezeu nu poate fi subiect deosebit de obiect, sau obiect deosebit de subiect, căci altfel ar fi mărginit. Dar această nu înseamnă că Dumnezeu nu cugetă sau nu se cugetă (contemplă), ci că El este deodată subiect ce cugetă și obiect ce se cugetă.

⁴ O întemeiere mai profundă a pluralității actului de cugetare (vezi cap. 82, suta I). El nu presupune numai un subiect ce cugetă și un obiect

4. Precum în centrul de unde pornesc liniile în direcție droaptă, acestea sunt văzute cu desăvârșire neîmpărțit, la fel cel ce se învrednicește să ajungă în Dumnezeu cunoaște toate rațiunile fapturilor preexistente în el, printr-o cunoștință simplă și neîmpărțită.¹

5. Cugetarea modelându-se după obiectele cugetate, cugetarea cea una se preschimbă în multe idei, luând forma fiecăruia dintre obiectele cugetate. Când însă trece dincolo de mulțimea lucrurilor sensibile și inteligibile, cari îi întipăresc forma lor și devine astfel cu totul fără formă, și-o atășează Cuvântul cel mai presus de cugetare, desfăcând-o de lucrurile cari o alterau prin formele ideilor (ἀλλοιοῦν). Iar cel ce a pățimit aceasta, „s'a odihnit și el de lucrurile sale, precum Dumnezeu de ale Lui”.²

6. Cel ce a ajuns la desăvârșirea îngăduită aici oamenilor, rodește lui Dumnezeu dragoste, bucurie, pace, îndelungă răbdare, iar pentru viața viitoare nestrăciune, veșnicie și cele asemenea acestora. Cele dintâi se cuvina celui ce s'a desăvârșit întru

cugetat, deosebit de acest subiect, ci în subiectul însuși e o dualitate. Căci subiectul cugetător constă dintr-o ființă ce cugetă și din actul sau din puterea cugetării. Cugetarea nu poate exista de sine, simplă, poate atât prin faptul că isvorește dintr-o ființă (substanță), cât și prin faptul că e orientată spre o ființă, sau se întoarce asupra ființei din care pornește.

Dumnezeu e însă mai presus nu numai de dualitatea subiect-obiect, ci și de dualitatea ființă—cugetare. Nici chiar termenul: „subiect ce cugetă” nu e întru totul potrivit la Dumnezeu, întrucât prin subiect s'ar putea înțelege un suport deosebit de actul cugetării.

¹ După Hans Urs von Balthasar (Op. c. 103), Sf. Maxim „nu vizează aci atât pe Dumnezeu cel absolut, cât punctul de trecere dela unitatea divină la multiplicitatea lumii: „Sofia”.

Acest cap. valorifică și străduința omului de a cunoaște rațiunile lucrurilor în mod deosebit. Prin aceasta mintea i se exercită de-a le recunoaște în mod neîmpărțit în Dumnezeu.

² Evr. 4, 10.

făptuire, iar cele de al doilea, celui ce prin cunoștința adevărată a ieșit din cele create.¹

7. Precum rodul neascultării este păcatul, așa rodul ascultării este virtutea; și precum neascultării îi urmează călcarea poruncilor și desbinarea de Cel ce a poruncit, așa ascultării îi urmează păzirea poruncilor și unirea cu Cel ce a poruncit. Prin urmare, cel ce prin ascultare a păzit o poruncă și a săvârșit dreptatea, a păstrat și unirea nedesbinată cu Cel ce a poruncit; iar cel ce a călcat prin neascultare o poruncă și a săvârșit păcatul, s'a desfăcut de sine și din unirea dragostei cu Cel ce a poruncit.

8. Cel ce se reculege din desbinarea adusă de călcarea poruncilor, se desparte mai întâi de patimi, apoi de gândurile pătimase, apoi de fire și de rațiunile firii, apoi de idei și de cunoștințele aduse de ele, și la urmă, străbătând dincolo de varietatea rațiunilor Providenței, ajunge în chip neștiut la însași rațiunea Monadei. Abia în lumina acesteia își contemplă mintea neschimbabilitatea sa, ceea ce o face să se bucure cu o bucurie negrăită. Căci a primit pacea lui Dumnezeu, care covârșește toată mintea și păzește neîncetat de orice cădere pe cel ce s'a învrednicit de ea.²

9. Frica de gheenă face pe începători să fugă de păcat; dorul de răsplata bunătăților dăruite celor înaintași râvna virtuților cu lucrul; iar taina

¹ Paralela între făptuire și viața de aici pe de o parte, între cunoștință (gnoză) și viața de dincolo este alexandrină. Nici Origen, nici Evagrie nu cunosc dincolo o făptuire (Balthasar, Op. c. 89).

² În cap. acesta și în cap. 5, mintea e considerată că se instrăinează dela firea ei când își fărâmițează cugetarea după mulțimea lucrurilor. Astfel e conform cu natura ei (προσφυώς) să se unească cu Cuvântul după ieșirea din formele ideilor multiple, cari o alterau. Iar regăstrea neschimbabilității sale, îi produce minții o bucurie negrăită.

dragostei, ridicând mintea deasupra tuturor celor create, o face oarbă față de toate cele ce sunt după Dumnezeu. Căci Domnul înțelepțește numai pe cei ce au devenit orbi față de toate cele de după Dumnezeu, arătându-le cele ce sunt mai dumnezeiești.

10. Cuvântul lui Dumnezeu, asemenea grăuntelui de muștar, pare foarte mic înainte de a-l cultiva. Dar după ce a fost cultivat cum trebuie, se arată așa de mare încât se odihnesc în el rațiunile mărețe ale fapturilor sensibile și inteligibile, ca niște paseri.¹

Căci rațiunile tuturor încap în El; iar El nu poate fi încăput de nici una din făpturi. De aceea a zis Domnul că „cel ce are credință cât un grăunte de muștar, poate muta muntele”² cu Cuvântul, adică poate alunga stăpânirea diavolului dela noi și să o mute de pe temelie ei.³

11. Grăunte de muștar este Domnul, semănat prin credință în dnh, în inimile celor ce-L primesc. Cel ce Il cultiyă cu grijă prin virtuți, mută muntele cugetului pământesc, depărtând dela sine deprinderea anevoie de clintit care-l stăpânește, și dă odihnă în sine, ca unor paseri ale cerului, rațiunilor și modurilor poruncilor, sau puterilor dumnezeiești.⁴

12. Zidind pe Domnul, ca pe o temelie a credinții, edificiul înalt al virtuților, să așezăm în el aur, argint, pietre scumpe, adică cunoștință curată și neîntinată despre Dumnezeu [teologie], viață stră-

¹ Mt. 13, 31. Când ni se descopere Cuvântul, vedem în El totodată toate rațiunile lucrurilor.

² Mt. 17, 19.

³ Căci în credință se ascunde toată puterea lui Dumnezeu-Cuvântul, având să se desvolte ca grăuntele de muștar.

⁴ Iisus Hristos sau harul Lui se ascunde dela Botez în adâncul inimii noastre, ca într'un pământ, cum zice Marcu Ascetul. Cultivându-L prin virtuți, El se desvoltă și iese la iveală, cuprinzându-ne în întregime. „Rațiunile” poruncilor sunt sensurile lor, iar „modurile”, modalitățile de aplicare.

vezie și strălucită, gânduri dumnezeiești și idei luminoase. Să nu așezăm nici lemne, nici iarbă, nici trestie, adică nici idolatrie sau alipire la cele sensibile, nici viață nesocotită, nici gânduri pătimase și lipsite de înțelegerea înțelepciunii, ca niște spice goale.¹

13. Cel ce dorește cunoștință, și-a așezat temelile sufletului neclintite lângă Domnul, cum zice Dumnezeu lui Moise: „Iar tu stai aci cu Mine!“² Dar trebuie să se știe că și între cei ce stau lângă Domnul există deosebiri, dacă nu se cetește în zadar de către iubitorul de învățătură, cuvântul: „Sunt unii dintre cei ce stau aci, cari nu vor gusta moarte până ce nu vor vedea Impărăția lui Dumnezeu venind întru putere“.³ Căci nu tuturor celor ce stau lângă El li se arată Domnul totdeauna întru slavă; ci celor începători li se arată în chip de rob, iar celor ce pot să-L urmeze, urcându-se pe muntele înalt al Schimbării Sale la față, li se arată în înfățișarea lui Dumnezeu, în care a fost mai înainte de-a fi lumea. Deci este cu puțință ca Domnul să nu se arate în acelaș fel tuturor celor ce stau lângă El; ci unora într'un fel, altora altfel, schimbându-și arătarea după măsura credinții din fiecare.

14. Când Cuvântul lui Dumnezeu se face în noi clar și luminos și fața lui strălucește ca soarele, atunci și hainele Lui se fac albe. Iar acestea sunt cuvintele [rațiunile] Sfintei Scripturi a Evangheliilor, cari se fac străvezii și clare ne mai având nimic acoperit. Ba apar lângă El și Moise și Ilie, adică rațiunile [înțelesurile] mai duhovnicești ale Legii și al Prorocilor.

15. Precum va veni Fiul Omului, cum s'a scris, cu Ingerii Săi întru slava Tatălui, așa după fiecare înaintare în virtute se schimbă la față pentru cei vred-

¹ I Cor. 3, 12.² Ieșire 33, 2.³ Mc. 8, 39.

nici Cuvântul lui Dumnezeu, venind cu Ingerii Săi întru slava Tatălui. Iar rațiunile mai duhovnicești din Lege și Proroci, pe cari le închipuiesc Moise și Ilie, arătându-se cu Domnul la Schimbarea la față a Lui, se desvăluie proporțional cu slava de care se împărtășesc aceștia, descoperind atâta înțeles cât pot cuprinde cei vrednici.¹

16. Cel inițiat întrucâtva în învățatura despre Monadă [unitate], a cunoscut în orice caz și rațiunile Providenții și ale Judecății, cari apar împreună cu aceea. De aceea celor ce li se arată, li se și pare că este bine să facă trei colibi, cum a propus Petru, adică să-și zidească cele trei deprinderi, prin cari se dobândește mântuirea: a virtuții, a cunoștinții și a cunoștinții de Dumnezeu [a teologiei]. Prima are lipsă de bărbăția și cumpătarea cu fapta, al căror fericit chip a fost Ilie; a doua, de dreptatea contemplației naturale, pe care a arătat-o prin sine marele Moise; iar a treia, de desăvârșirea neștirbită a înțelepciunii, pe care a arătat-o Domnul. Iar colibi au fost numite acestea pentru faptul că sunt și alte locașuri mai bune și mai strălucite decât ele, cari vor primi în viitor pe cei vrednici.²

¹ La Origen pe măsură ce crește Dumnezeu-Cuvântul în suflet, dispar celelalte înțelesuri. De aceea pentru Origen pe Tabor Moise și Ilie (Legea și Prorocii), se absorb în Hristos (Levit. num. 6, 2; Mt. Co. 12, 43). Dimpotrivă pentru Maxim apariția Logosului e însoțită de logoi. Tocmai apariția slavei lui Dumnezeu face lumea să apară în toată claritatea și distincția ei (Balhasar, Op. c. 45).

² Avem aci următoarele scheme paralele, luate în parte dela Evagrie:

Hristos	Moise	Ilie
Monadă	Providență	Judecată
Teologie	Gnoză	Virtute
Desăvârșire	Contemplarea naturii	Făptuire
Înțelepciune	Dreptate	Bărbăție și cumpătare

Urcușul duhovnicesc se face dela treapta reprezentată prin terminii din urmă prin treapta reprezentată de terminii mijloșii spre cea reprezentată de cei

17. Cel ce se află pe treapta făptuirii, se zice că petrece ca un străin în trup, ca unul ce și-a tăiat prin virtute afecțiunea sufletului față de trup și a smuls din sine înșelăciunea celor materiale. Cel ce se află pe treapta cunoașterii, se zice că locuște ca un străin chiar și în virtute, ca unul ce privește încă adevărul în oglinzi și ghicituri. Căci încă nu i s'au arătat chipurile de sine stătătoare ale bunătăților, așa cum sunt, ca să se bucure de ele față către față.¹ Fiindcă orice sfânt călătorește având în față icoana bunătăților, cari-l chiamă spre viitor. El strigă: „Străin și călător sunt pe acest pământ ca toți părinții mei“.²

18. Cel ce se roagă nu trebuie să se oprească vreodată din urcușul spre înălțime, care duce la Dumnezeu: Căci precum ca un urcuș din putere spre putere trebuie înțeleasă înaintarea în lucrarea virtuților și ca un și mai mare urcuș din slavă în slavă, sporirea în cunoștințele duhovnicești ale contemplației și trecerea dela litera Sfintei și dumnezeiești Scripturi la duhul ei, tot așa trebuie să facă și cel ce a ajuns în locul rugăciunilor: să-și ridice mintea dela cele omenești și cugetul sufletului spre cele mai dumnezeiești; ca mintea să poată urma Celui ce a străbătut cerurile, lui Iisus Fiul lui Dumnezeu, Celui ce

dintâi. Virtuții sau făptuirii îi corăspunde Judecata, ca disciplinare aspră a omului din partea lui Dumnezeu, spre a-l ridica la înțelegerea Providenței, sau la contemplarea rațiunilor pozitive ale lui Dumnezeu din natură și apoi la desăvârșire sau cunoașterea lui Dumnezeu, ca izvor unitar al varietății lucrurilor.

¹ Chiar cunoștința gnosticului este o cunoștință în oglinzi și ghicituri față de cunoștința veacului viitor. Chipurile de sine stătătoare sunt realitățile spirituale, neacoperite de învelișurile simboalelor. Mai ales sunt persoanele Sf. Treimi. Iar cel ce are numai icoana și petrece sub regimul ei, e ca un străin ce se grăbește spre realitate. Chiar virtutea e ceva provizoriu și ne dă doar asigurarea că Hristos e ascuns în noi, că încă nu s'a arătat în formă descoperită.

² Ps. 38, 17.

este pretutindenea și toate le străbate din grijă pentru noi, ca și noi, urmându-I Lui, să străbatem toate cele de după El și să ajungem la El. Și vom izbândi în aceasta, de-L vom înțelege nu după puținătatea pe care a arătat-o coborându-Se pentru noi, ci după măreția nemărginirii Sale firești.¹

19. Bine este să ne îndeletnicim pururea cu Dumnezeu și să-L căutăm pe El, precum ni s'a poruncit. Căci chiar dacă în viața de față nu putem ajunge, prin această căutare, la capătul adâncului lui Dumnezeu, poate totuși, apropiindu-ne puțin de acest adânc, ajungem să contemplăm lucruri tot mai sfinte din cele sfinte și tot mai duhovnicești din cele duhovnicești. Aceasta o arată prin închipuire Arhiereul, care intră dela cele Sfinte, cari sunt mai sfinte decât curtea, la Sfintele Sfintelor, cari sunt mai sfinte ca Sfintele.

20. Orice cuvânt al lui Dumnezeu nu e vorbă multă, nici vorbărie, ci e unul, alcătuit din diferite vederi [contemplații], fiecare fiind o parte a cuvân-

¹ Aci apar mai întâi iarăși cele trei trepte, din cari ultima aci e numită a rugăciunii: a) făptuitorul, b) eunosoătorul și c) rugătorul, care e mai aproape de Dumnezeu.

Primul trebuie să înainteze din virtute în virtute (virtutea e numită aci putere). Al doilea, din cunoștință în cunoștință, la o tot mai duhovnicească și mai adâncă înțelegere a rațiunilor divine din natură și Scriptură. Al treilea, care s'a ridicat peste cele dela mijloc, direct la cele dumnezeiești, să înainteze spre cele ce sunt tot mai dumnezeiești. Energiile dumnezeiești coborâte la noi sunt infinite, dar ele se întind în sus până în sânul ființei divine pe o scară infinită. Căci ființa divină este „de infinite ori infinit“ mai presus de energiile sale infinite (Capit. theol. I, 49).

Energiile acestea, acomodate treptelor noastre de înțelegere și de cuprindere și necesităților creerii și guvernării unor făpturi finite, sunt Sofia, sau Dumnezeu coborât lângă lume. În cuprinsul ei se face urcușul etern al oamenilor și al îngerilor. În acest sens spune Sf. Grigorie de Nisa în „Viața lui Moise“ că pe deoparte omul „stă“ în urcușul lui (se oprește), adică nu mai cade de unde este, dar pe de alta înaintază etern. Această înaintare necontenită e descrisă și în cap. 19.

tului. De aceea cel ce grăește pentru adevăr, chiar de-ar putea vorbi așa încât să nu lase nimic afară din ceace vrea să spună, n'a spus decât un singur cuvânt al lui Dumnezeu.¹

21. În Hristos, care este Dumnezeu și Cuvântul Tatălui, „locuește, după ființă, toată plinătatea dumnezeirii”.² Iar în noi locuește plinătatea dumnezeirii după har, atunci când adunăm în noi toată virtutea și înțelepciunea, ne mai lipsindu-ne în niciun chip, după cât e cu putință omului, nimic din imitarea adevărată a modelului. Căci nu este lucru necuvenit ca prin strădania noastră să locuiască și în noi plinătatea dumnezeirii, alcătuită din diferite vederi [contemplații] duhovnicești.

22. Precum cuvântul nostru, pornind după fire din minte, este vestitorul [ingerul] mișcărilor ascunse ale minții, la fel Cuvântul lui Dumnezeu, care cunoaște după ființă pe Tatăl [așa cum cunoaște Cuvântul Mentea care L-a născut], pe care nu-L poate cunoaște niciuna dintre fapte fără de El, descopere pe Tatăl pe care L-a cunoscut, ca Cel ce este cuvântul Lui după fire; de aceea i se zice „Inger [vestitor] al marelui sfat”.³

¹ Orice cuvânt sau orice rațiune a lui Dumnezeu concentrează în sine o multiplicitate de înțelesuri, cari apoi pot fi expuse în multe cuvinte omenești. E o pildă despre felul cum în Dumnezeu Cuvântul sunt concentrate și pot fi contemplate unitar toate rațiunile lucrurilor. Cu cât cineva s'a deprins să cunoască în formă separată mai multe înțelesuri, cu atât va fi mai în măsură să le eștate mai repede și mai deplin într'un cuvânt sau într'o rațiune cuprinzătoare. Astfel se arată importanța strădaniei omenești de-a cunoaște în viața de aici rațiunile cât mai multor lucruri și evenimente, pentru a fi în stare să le vadă în mod unitar în Dumnezeu-Cuvântul și în viața eternă. Acestea alcătuiesc Sofia, de care cap. următor (21) spune că poate locui și în noi tot așa de deplin ca și în Dumnezeu Cuvântul, dar în noi prin har, iar în El după ființă.

² Colos. 2, 9.

³ Is. 9, 5. Prin cuvânt (λόγος) se poate înțelege și rațiunea (rațiunea noastră sau cea divină). Mentea e mai adâncă decât rațiunea, iar rațiunea e

23. Marele sfat al lui Dumnezeu și Tatăl este taina ce-a tăcută și neștiută a iconomieii, pe care, împlinind-o prin întrupare, Fiul cel unul născut a descoperit-o, făcându-Se Inger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu și Tatăl. Tot așa se face inger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu și Tatăl, cel ce cunoaște rațiunea [înțelesul] tainei și se înalță fără de sfârșit prin faptă și rațiune peste toate atât de mult, până ce ajunge la Cel ce s'a coborât atât de mult.

24. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu s'a coborât pentru noi din iconomie până la cele mai de jos părți ale pământului și s'a înălțat mai presus de toate cerurile,¹ El care este după fire cu totul nemișcat, înfăptuind cu anticipație în Sine ca om, după iconomie, cele ce vor fi, cel ce iubește cunoștința să se gândească cu bucurie tainică, ce minunat va fi sfârșitul făgăduit celor ce-L iubesc pe Domnul.

25. Dacă pentru aceea s'a făcut Fiu al Omului și Om, Dumnezeu Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu și Tatăl, ca să facă dumnezeii și fii ai lui Dumnezeu pe oameni, să credem că vom ajunge acolo unde este acum însuși Hristos, capul întregului trup,² care s'a făcut pentru noi înainte mergător la Tatăl,³ prin ceace este ca noi. Căci în adunarea dumnezeilor, adică a celor ce se mântuesc, va sta Dumnezeu în mijloc,⁴ împărțind răsplățile fericirii de-acolo, ne mai fiind nicio distanță între El și cei vrednici.

26. Cel ce împlinește încă poftele pătimășe ale trupului, locuește, ca un închinător și făcător de idoli, în pământul Chaldeilor. Dar când a început să

autorevelarea minții. Deci între minte ca cunoaștere intuitivă și rațiune ca cunoaștere discursivă nu e o opoziție, ci ultima pornește și se întoarce la prima.

¹ Efes. 4, 9—10.

² Colos. 1, 18.

³ Evr. 6, 20.

⁴ Ps. 81, 1.

deosebească puțin lucrurile și să dobândească astfel simțirea modurilor de purtare la care-l îndatorează firea, a părăsit pământul Chaldeilor și a venit în Haranul Mesopotamiei, adică la starea dintre virtute și păcat, care încă nu s'a curățit de înșelăciunea simțirei. Căci aceasta este Haran. În sfârșit, când se ridică și peste această înțelegere măsurată a binelui, la care a ajuns prin simțire, se grăbește spre pământul ce-l bun, adică spre starea cea slobodă de tot păcatul și neștiința, pe care nemincinosul Dumnezeu arată și făgăduiește că o va da, ca pe o cunună a virtuții, celor ce-L iubesc pe El.

27. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu „s'a răstignit pentru noi din neputință și s'a ridicat din puterea lui Dumnezeu”,¹ vădit este că o face și o pătimește aceasta pentru noi pururea, ca Unul ce se face tuturor toate, ca pe toți să-i măntuiască. Deci bine le spune dumnezeescul Apostol Corintenilor, cari se află într-o neputință, că nu a socotit de bine să știe nimic, decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit;² iar Efesenilor, cari sunt desăvârșiți, că: „Dumnezeu ne-a ridicat și ne-a așezat pe noi împreună cu dânsul în cele cerești, întru Hristos Iisus”.³ El spune prin acestea că Cuvântul lui Dumnezeu se face fiecăruia, după măsura puterii lui. Astfel se răstignește în cei cari încep viața de evlavie prin fapte, pironind prin frica de Dumnezeu lucrările pătimase ale lor; și învie și se înalță la ceruri în cei ce au desbrăcat întreg omul vechiu, care se strică prin poftetele amăgitoare, și au îmbrăcat pe întreg cel nou, pe cel ce se zidește prin duhul după chipul lui Dumnezeu,⁴ și s'au apropiat de Părintele harului din ei: „mai presus de toată începătoria, stăpânia, puterea și domnia, și de

¹ II Cor. 13, 4.² I Cor. 2, 2.³ Ef. 2, 6.⁴ Ef. 4, 22—24; Colos. 3, 9—10.

tot numele ce se numește, fie în veacul acesta, fie în cel viitor”.¹ Căci toate cele de după Dumnezeu, lucruri, nume și demnități, vor fi sub cel ce va ajunge prin har în Dumnezeu.²

28. Precum înainte de venirea văzută și în trup, Cuvântul lui Dumnezeu venea spiritual la Patriarhi și la Proroci, preînchipuind tainele venirii Lui, tot așa și după această sosire, vine nu numai în cei ce sunt încă prunci, nutrindu-i duhovnicește și ducându-i spre viața desăvârșirii cea după Dumnezeu, ci și în cei desăvârșiți, desemnându-le de mai'nainte, în chip ascuns, forma venirii lui viitoare, ca într-o icoană.

29. Precum cuvintele Legii și ale Prorocilor, fiind înaintemergătoarele venirii Lui în trup, călăuzeau sufletele la Hristos, la fel și Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, ridicat întru slavă, s'a făcut Insuși înaintemergătorul venirii Sale duhovnicești, călăuzind sufletele prin propriile Sale cuvinte, spre primirea luminoasei Sale venitii dumnezeiești. Această venire o

¹ Ef. 1, 21.

² Dela cap. 10 (suta de față) până la 47 (cu unele excepții) și dela 57 până la 100 (iarăși cu unele excepții), Sf. Maxim pune în lumină caracterul hristologic al misticei sale. Tot urcușul duhovnicesc al omului, dela treapta cea mai de jos a virtuții până la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu zis Hristos își face din nou cu fiecare credincios drumul Său, sau fiecare credincios repetă drumul Lui, împreună cu El. În omorirea omului vechiu al patimilor, act care numai începe la Botez, Hristos însuși participă la durerile simțite de credinciosul care se desbracă de ființa sa veche, precum El este cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mortificări. Când omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos însuși învie în el. Contemplarea rațiunilor din lume e contemplarea veșmintelor Lui. În veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungând prin har până unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu până unde este firea dumnezească însăși, adică până la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeiești a Sofiei până în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei până la El.

înfăptuește El pururea, preschimbând prin virtuți pe cei vrednici din trup în duh, dar o va înfăptui și la sfârșitul veacului, descoperind în chip vădit cele ce erau mai înainte ascunse tuturor.¹

30. Câtă vreme eu sunt nedeșăvârșit și nesupus, neascultând de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor și nedeșăvârșindu-mă în cugetare prin cunoștință, îmi apare și Hristos ca om nedeșăvârșit și nesupus din pricina mea. Căci necrescând împreună cu El după duh, îl micșorez și-l ciuntesc și pe El, ca unul ce sunt trup al lui Hristos și mădular din parte.²

31. „Răsare soarele și apune soarele“, zice Scriptura.³ Deci și Cuvântul, când e socotit sus, când jos, după vrednicia și după rațiunea și modul de comportare al celor ce cultivă virtutea și se străduiesc după cunoștința dumnezească. Fericit însă cel ce ține, ca Iisus Navi,⁴ neapus în sine Soarele dreptății în cursul întregii zile a vieții de acum, nehotărnicit de seara păcatului și a neștiinții, ca să poată zdrobi și fugări după lege pe dracii cei vicleni, cari se ridică împotriva lui.

32. Înălțându-se în noi Cuvântul lui Dumnezeu prin făptuire și contemplație, „atrage la Sine“⁵ toate gândurile și rațiunile noastre privitoare la trup, la suflet și la firea lucrurilor; și/sfintește înseși mădu-

¹ Venirea lui Hristos în fiecare suflet e nu numai o repetare a intrării Sale istorice și a patimilor și învierii Sale, ci și o anticipare a venirii celei de-a doua, transformând pe cei ce vreau din trup în duh, prin virtuți, adică începând de aici îndumnezeirea lor. La fel își anticipează Hristos prima venire în trup prin vizitarea „inteligibilă“ a Patriarhilor și Proceilor, pregătindu-i și pe aceia pentru înțelegerea întrupării Sale. Astfel întreaga istorie este într-o desfășurare spre ridicarea ei în Sofia dumnezească, având în sânul ei ca factor dinamic, dar transcendent totuși, nu immanent ei, pe însuși Dumnezeu Cuvântul, care o duce și o atrage spre țintă.

² I Cor. 11, 27.

³ Ecl. 1, 5.

⁴ Iisus Navi 10, 12.

⁵ Ioan 12, 32.

larele trupului și simțirile prin virtute și cunoștință, punându-le sub jugul Lui.¹ Deci văzătorul celor dumnezești să urce cu sânguință, urmând Cuvântului, până va ajunge la locul unde este El. Căci acolo îi atrage, cum zice Eclesiastul [„Și spre locul Său atrage“],² pe cei ce-l urmează Lui, ca marelui Arhiereu, care-i duce în Sfânta Sfintelor, unde Insuși a intrat ca om, făcându-Se înaintemergător pentru noi.³

33. Cel ce cultivă în chip evlavios filosofia⁴ și luptă împotriva puterilor nevăzute, să se roage să rămână în el puterea naturală de discernământ⁵ [care are o lumină măsurată] și harul luminător al Duhului. Căci cea dintâi călăuzește trupul spre virtute prin fapte; iar cel de al doilea luminează mintea pentru a alege mai presus de toate tovărășia înțelepciunii,⁶ prin care „surpă întăriturile păcatului și orice culme ridicată împotriva cunoașterii lui Dumnezeu“.⁷ Aceasta o arată prin rugăciune Iisus Navi, care se roagă „să stea soarele deasupra Ghibeonului“,⁸ adică să-i fie păzită neapusă lumina cunoștinții lui Dumnezeu pe muntele contemplației mintale; și „luna deasupra văii“, adică să-i rămână puterea naturală de discernământ în neputința trupului, neabătută dela virtute.

34. Ghibeon este mintea înaltă; iar valea este trupul care s'a smerit prin mortificare.⁹ Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzește puterea vederilor [contemplării] și o izbăvește de toată ne-

¹ E ideia Sf. Maxim Ascetului din scrierea „Despre Botez“, Filocal. rom. Vol. I.

² Ecl. 1, 5.

³ Evr. 6, 20.

⁴ Filosofia e viețuirea virtuoasă.

⁵ E dreapta sosoteală.

⁶ Înțelep. Sol. 8, 2. E vorba de conviețuirea conjugală între minte [grecește νοῦς, de genul masculin] și înțelepciune.

⁷ II Cor. 18, 4.

⁸ Iisus Navi 10, 12.

⁹ Mintea se înalță, când se smerește trupul și vice-versa.

știința. Iar luna este legea firii, care înduplecă trupul să se supue după lege duhului, spre a primi jugul poruncilor. Căci luna e simbolul firii, fiindcă e schimbăcioasă. Dar în sfinți ea rămâne neschimbăcioasă, pentru deprinderea lor neclintită în virtute [pentru habitul neschimbăcios al virtuții].

35. Domnul nu trebuie căutat în afară de cei ce-L caută; ci în ei înșiși trebuie să-L caute cei ce-L caută, prin credința arătată în fapte. Căci s'a zis: „Aproape de tine este Cuvântul, în gura ta și în inima ta; adică Cuvântul credinții”.¹ Iar Cuvântul căutat este Hristos însuși.

36. Când cugetăm la înălțimea nesfârșită a lui Dumnezeu, să nu ne pierdem nădejdea în iubirea de oameni a Lui, ca și când n'ar ajunge până la noi din pricina înălțimii; iar când ne gândim la adâncul nesfârșit al căderii noastre din pricina păcatului, să nu ne pierdem credința în învierea virtuții noastre omorâte. Căci amândouă sunt cu puțință la Dumnezeu: și să coboare ca să lumineze mințea noastră prin cunoștință, și să învie iarăși virtutea în noi ca să ne înalțe împreună cu Sine, prin faptele dreptății. „Să nu zici, spune Scriptura, în inima ta: Cine se va sui la cer? Ca să coboare adică pe Hristos. Sau: Cine se va coborî în adânc? Ca să ridice adică pe Hristos din morți”.² După alt înțeles, „adâncul” însemnează aci toate cele de după Dumnezeu, în cari Cuvântul lui Dumnezeu coboară întreg tuturor, prin Providență, ca viața ce străbate prin toate cele ce sunt moarte.³ Căci moarte sunt toate cele ce viețuesc numai prin împărțșirea de Viață. Iar „cerul” înseamnă aci ascunsul natural al lui Dumnezeu, datorită căruia nu

¹ Rom. 10, 8.

² Rom. 10, 6—7.

³ Sau „morți”, aceste rânduri fiind un comentariu la cuvintele din Rom. 10, 6—7.

poate fi cuprins de nimic și de nimeni. Iar dacă cineva ar mai spune că „cerul” este cunoștința despre Dumnezeu [teologia], iar „adâncul”, taina iconomieii, nu va greși după părerea mea. Căci amândouă sunt cu anevoe de pătruns pentru cei ce încearcă să le cerceteze prin demonstrații; mai bine zis, sunt cu totul de nepătruns, când sunt cercetate fără credință.¹

37. În cel ce se află pe treapta făptuirii, Cuvântul, îngroșându-se prin chipurile [modalitățile] virtuții, se face trup; în cel contemplativ însă, subțindu-se prin cugetările duhovnicești, se face precum era la început, Dumnezeu-Cuvântul.²

¹ Sunt două infinități: cea pozitivă a lui Dumnezeu și cea negativă a noastră; sau infinitatea Vieții și infinitatea nimicniciei noastre, când vrem să stăm prin noi înșine, adică în păcat. „Abisul” infinității noastre în nimic, e una cu moartea. Toate făpturile prin ele înșile sunt moarte. Numai prin Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce le susține prin Providență, trăesc. Sunt vii numai întrucât participă la viața lui Dumnezeu; dar această înseamnă în acelaș timp că prin ele sunt moarte. Origen privise participarea ca semn al morții intrinsece. Aceasta o făcuse și Grigorie de Nisa. Dar aceștia priviseră moartea numai din punct de vedere moral: ca slăbiciune adusă de păcat. Sf. Maxim însă, identifică însași „viața participată” cu viața moartă (Balthasar, Op. c. 40). Cuvântul este astfel nu numai recreatorul vieții supranaturale, prin opera de mântuire, ci și susținătorul celei naturale, prin Providență. Fără El nu e și nu continuă nimic în Univers. El e cauza și motorul tuturor.

² Origen vorbește de-o îngroșare a spiritului prin păcat (Io. Co. 13, 21). După el, Logosul distruge cugetările mai groase și mai materiale din suflet (Io. Co. 2, 7). Dar nu folosește termenul de îngroșare pentru existența Logosului în lume. Formula o întrebuițează deabia Grigorie de Nazianz (Or. în Epiph. P. G. 36, 313 B). Sf. Maxim o comentează în Ambigua (P. G. 91, 1285 C, 1288 A). „Îngroșarea” se face prin asemănări și chipuri, prin „cartea” lucrurilor din natură și în sfârșit prin întrupare, pentruca noi, cei „grosi cu înțelegerea”, să-L putem cuprinde și să ne putem urca la contemplarea spirituală a Lui. În cap. acesta se face prima aplicare „iconomică” a ideii de „îngroșare” și „subțiere”. Logosul se „îngroșează” în opera omului, în făptuirea săvârșită prin trup, și se subțiază în opera lui Dumnezeu, în cunoștință.

Evagrie spusese și el de contemplația naturală că e un corp spiritual al gnozei (Cent. 2, 5), sau „ultima haină”. (Cent. 3, 8), pe care desbrăcând-o apoi mințea, după ce-a desbrăcat haina mai groasă a făptuirii, se înfățișează

38. Cel ce înfățișează învățătura morală a Cuvântului prin pilde și cuvinte mai îngroșate, potrivit cu înțelegerea ascultătorilor, face Cuvântul trup. Iar cel ce expune Teologia mistică [cunoștința tainică despre Dumnezeu] prin vederi înalte, face iarăși Cuvântul duh.

39. Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ din afirmări, face Cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute și pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ prin negații, face Cuvântul duh, cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu și era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute.¹

40. Cel ce a învățat să sape, prin fapte și contemplație, fântânile virtuții și ale cunoștinții din sine, asemenea Patriarhilor, va afla înlăuntru pe Hristos, izvorul Vieții,² din care ne îndeamnă Înțelepciunea

goală înaintea lui Dumnezeu. Ba Evagrie chiar numește virtutea și gnoza trupuri ale minții (Cent. 2, 18). Pararela exactă la Maxim este însă sentința: „Trupul Domnului sunt virtuțile... sângele lui Hristos contemplarea naturii... inima lui Hristos cunoașterea lui Dumnezeu” (Sent. ad. frates; P. G. 40, 1282 A), ceea ce spune și Maxim în Quaest. ad. Thal. P. G. 90, 377 C. D. (Balthasar. Op. c. p. 34—35). Oare nu din asemenea idei — cari se află și la gânditorii păgâni din anticitate — s’au dezvoltat teoriile fantastice ale teosofilor despre diferitele corpuri ale ființelor, peșcari însă, spre deosebire de aceia, le concep atât de materialist?

¹ Ca și Dionisie Areopagitul, Sf. Maxim consideră teologia negativă superioară celei pozitive. Teologia pozitivă îl cunoaște pe Dumnezeu ca simplă cauză din fapte. Teologia negativă cunoaște mai mult din El (mai „substanțial”), pentru că nu-l cunoaște din fapte, din cele ce pot fi propriu zis cunoscute prin puterile noastre naturale, ci din El însuși, prin puterea Lui și prin descoperirea Lui nemijlocită. De aci se vede că Sf. Maxim nu înțelege prin teologia negativă o teologie intelectuală, paralelă cu cea afirmativă, ci o trăire mistică a lui Dumnezeu ce nu poate fi cuprinsă în conceptele și terminii imprumutați din lumea creată.

² E înlăuntru nostru dela Botez, dar nu ținând de ființa noastră. Cf. Marcu Ascetul, scrierea „Despre Botez”, Filocalia vol. I.

să bem, zicând: „Bea apă din vasele tale și din izvorul fântânilor”.¹ Făcând aceasta, vom afla înlăuntru nostru comorile ei.

41. Cei ce trăesc dobitocește, numai pentru simțuri, se primejduesc pe ei, făcând Cuvântul trup, ca unii ce abuzează de făpturile lui Dumnezeu spre a sluji patimilor, și nu pătrund înțelesul Înțelepciunii care se arată în toate, pentru a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu din făpturile Lui, și a înțelege de unde, ca ce și spre ce scop am fost făcuți și în ce direcție avem să ne lăsăm călăuziți de cele văzute. Ci umblând în veacul acesta în întunec, pipăie cu amândouă mâinile numai neștiința când e vorba de Dumnezeu.

42. Cei ce se țin numai de litera Sfintei Scripturi și coboară demnitatea sufletului robind-o slujirii trupesti a legii, își fac lor și, în chip vrednic de ocară, Cuvântul trup, socotind că Dumnezeu se mulțumește cu jertfe de animale. Curățindu-se pe dinafară, toată grija lor le este pentru trup. Dar de frumusețea sufletului nu au grijă, ci o lasă să fie întinată de pe-tele păcatului, deși pentru suflet a fost adusă la existență toată ordinea celor văzute și pentru el s’a dat tot cuvântul dumnezeesc și Legea.

43. Sfânta Evanghelie zice că Domnul „a fost pus spre căderea și ridicarea multora”.² Prin urmare să băgăm de seamă de nu cumva e pus spre căderea celor ce privesc creațiunea văzută numai cu simțurile și se țin numai de litera Sfintei Scripturi, ca unii ce nu pot străbate spre duhul cel nou al harului, pentru nebunia lor; și spre ridicarea celor ce privesc duhovnicește făpturile lui Dumnezeu și ascultă duhovnicește cuvintele Lui și se îngrijesc prin

¹ Prov. V. 15.² Lc. II, 34.

purtările cuviincioase numai de chipul dumnezeesc al sufletului.

44. Cuvântul că Domnul „a fost sus spre căderea și spre ridicarea multora în Israil“, înțeles numai în sens bun, înseamnă că e pus spre căderea patimilor și gândurilor rele din fiecare credincios și spre ridicarea virtuților și a tot gândul iubitor de Dumnezeu.

45. Cel ce socotește pe Domnul, ziditor numai al celor ce sunt supuse nașterii și stricăciunii, îl ia în chip greșit drept un grădinar, asemenea Mariei Magdalena. De aceea spre folosul aceluia se ferește Domnul de atingerea lui, întrucât pentru el încă nu s'a putut sui la Tatăl. Astfel zice: „Nu mă atinge“. ¹ Căci știe că cel ce se apropie de El cu o asemenea prejudecată coborită se vatamă. ²

46. Cei ce de frica Iudeilor șed într'un foisor din Galileia cu ușile încuiate, adică cei ce, de frica duhurilor răutății, petrec în regiunea descoperirilor pe înălțimea vederilor [contemplațiilor] dumnezești, înclinând pentru siguranță simțurile ca pe niște uși, primesc în chip neînțeles pe Cuvântul lui Dumnezeu, care vine la ei și li se arată fără lucrarea simțurilor. Iar venind El, le dăruiește starea de nepătimire, spu-

¹ Io. XX, 17.

² Încă pentru Origen singurul rost al „coboririi“ Cuvântului în lume este „înălțarea“ Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul ca să nu rețină pe Dumnezeu-Cuvântul jos în lume, ci să-l înlesnească în duhul său propriu înălțarea la cer. Orice credincios trebuie să înțeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup (II Cor. V, 16). De aceea Domnul nu se lasă atins de cel ce-L înțelege după trup, chiar spre folosul lui, ca să nu se mulțumească cu aceasta, ci să se ridice la o înțelegere mai înaltă a Sa. E vorba de cel ce se află încă pe treapta făptuirii, care nu are încă descoperit pe Domnul pentru a tinde spre depășirea acestei faze. Domnul cel coborît în lume, este Domnul ascuns în porunci. Celice se află încă în faza exclusivă a împlinirii poruncilor, îl ține pe Domnul coborît și slava Lui acoperită de trupul faptelor ascetico-morale (cap. theol. II, 94).

nându-le „pace vouă“, și împărțirile Duhului Sfânt, suflând asupra lor; de asemenea le dă „putere“ asupra duhurilor rele și le arată simboalele tainelor Sale. ¹

47. Pentru cei cari cercetează după trup învățătura despre Dumnezeu, Domnul nu se sue la Tatăl; dar pentru cei cari o cercetează după duh, prin vederi [contemplații] înalte, se sue la Tatăl. Să nu ținem așadar pentru totdeauna jos pe Cel ce a coborît jos pentru iubirea de oameni; ci să ne suim sus la Tatăl împreună cu El, părăsind pământul și cele ale pământului, ca să nu ne spună și nouă, ceea ce s'a spus Iudeilor cari au rămas neîndreptați: „Mă duc unde voi nu puteți veni“. ² Căci fără Cuvântul, e cu neputință a ajunge la Tatăl Cuvântului.

48. Pământul Chaldeilor este viața pătimasă în care se făuresc și se cinstesc idolii păcatelor. Iar Mesopotamia [țara dintre râuri] este viețuirea ce se mișcă între cele potrivnice. Pământul făgăduinții este starea umplută de tot binele, de toate virtuțile. Prin urmare tot cel ce nu are grijă de această deprindere, asemenea vechiului Israil, e târît iarăși în robia patimilor, lipsindu-se de slobozenia primită.

49. De însemnat că de niciunul dintre sfinți nu se spune să fi coborît de bunăvoie în Babilon. Căci

¹ E e tâlcuire duhovnicească a lui Ioan 20, 19—23. Galileia e regiunea descoperirilor mistice. Sf. Grigorie de Nazianz tâlcuise sala cinei de taină, ca loc al gnozei (Or. 41 în Pent; P. G, 36, 444, A. B.). Acum foisorul din regiunea descoperirilor este, ca înălțime a vederilor mistice, locul unirii cu Dumnezeu Cuvântul. Acolo Domnul dă sufletelor pacea nepătimirii, le împarte prin însuflare puterile Duhului și le arată coasta Sa de unde a curs sânge și apă — simboalele Euharistiei. Înălțimea contemplației nu e desfăcută de taina Euharistiei, ci abia acolo își actualizează ea toată puterea. Arătarea tainică a Domnului în suflet se produce atunci când sufletul și-a încetat orice activitate naturală a lui. Aceasta e o idee fundamentală a teologiei mistice.

² Io. 8, 21. Ideea din cap. 45.

nu e îngăduit, nici nu ține de judecata înțeleaptă ca să aleagă cei ce iubesc pe Dumnezeu, cele rele în locul celor bune. Iar dacă unii dintre ei au fost duși acolo cu sila dimpreună cu poporul, prin aceștia înțelegem pe cei ce nu de voia lor, ci din nevoie, pentru mântuirea celor ce au lipsă de povățuire, părăsesc rostul mai înalt al cunoștinții și coboară la învățătura despre patimi. Pentru acest motiv și marele Apostol socotea că e mai de folos să fie în trup, adică să se ocupe cu învățătura morală, deși tot dorul lui era să se desfacă de învățătura morală și să fie cu Hristos,¹ prin contemplația supralumească și simplă a minții.

50. Precum fericitul David liniștea pe Saul cel chinuit de duhul rău, cântându-i din chitară,² la fel tot cuvântul duhovnicesc, îndulcit prin vederile [contemplațiile] cunoștinții, odihnește mintea muncită, slobozind-o de conștiința rea, care o chinuște.

51. Bălai cu ochi frumoși este, ca și marele David,³ cel în care cunoștința luminoasă se însoțește cu strălucirea vieții după Dumnezeu. Iar acestea sunt făptuirea și contemplația.⁴ Cea dintâi strălucește prin chipurile virtuților; a doua luminează prin cugetările dumnezeiești.

52. Domnia lui Saul este chipul slujirii trupești a legii, pe care Domnul a desființat-o, ca una ce n'a desăvârșit nimic. „Căci legea, zice, n'a desăvârșit nimic”.⁵ Iar domnia marelui David este preînchipuirea slujirii evanghelice; căci ea cuprinde în chip desăvârșit toate voile din inima lui Dumnezeu.⁶

53. Saul este legea naturală, care a primit la început dela Domnul să stăpânească peste fire. Dar când a călcat porunca prin neascultare, cruțând pe

¹ Filip 1, 23. Se arată importanța misiunii printre cei mai de jos.

² I Regi 16, 23. ³ Ibid. 16, 12.

⁴ Treapta mai înaltă păstrează și pe cea mai de jos.

⁵ Evr. 7, 19. ⁶ I Regi 16, 1.

Agag, regele lui Amalec, adică trupul, și a alunecat în patimi,¹ a fost scos din domnie, ca să ia David pe Israil, adică legea duhului, care naște pacea² ce zidește lui Dumnezeu templul măreț al contemplației

54. Samuil se talmăcește „ascultare de Dumnezeu”. Deci până ce preotește în noi Cuvântul³ prin ascultare, chiar de va cruța Saul pe Agag, adică cugetul trupesc, îl va ucide pe acesta cu toată râvna Cuvântul preot, și va rușina cu muștrări mintea iubitoare de păcat, ca pe una ce a călcat drepturile lui Dumnezeu.⁴

55. Când mintea, semetîndu-se, încetează să întrebe, prin cuvenita cercetare, pe Cuvântul dătător de învățătură, care a uns-o împotriva patimilor, despre cele ce trebuie să facă și să nu facă, cade în chip sigur sub puterea patimilor din pricina neștiinții. Acestea despărțind-o treptat de Dumnezeu, o fac să se întoarcă în vreme de strâmtoare spre draci și să-și îndumnezească pântecelul, vrând să primească dela aceste mângăere în necazuri. Să te încredințeze despre aceasta Saul, care neluând în toate pe Samuil ca sfetnic, este dus cu sila la slujirea idolilor și întreabă de sfat pe vrăjitoarea ventrilogă, ca pe un Dumnezeu.⁵

56. Cel ce se roagă să primească pâinea cea spre ființă nu o primește desigur întreagă, cum e pâinea însași, ci precum o poate el primi. Căci Pâinea vieții se dă pe sine tuturor celor ce o cer, pentru iubirea de oameni, dar nu la fel tuturor, ci celor ce au săvârșit mari fapte ale dreptății, mai mult, iar celor mai mici în acestea mai puțin. Fiecăruia după cât poate primi cu vrednicia minții.⁶

¹ I Regi 15, 8—9. ² Adică pe Solomon.

³ Ar putea fi și rațiunea (λόγος).

⁴ I Regi 15, 17. ⁵ I Regi 28, 7 urm.

⁶ E o kenosă a darurilor, a energiilor divine, după capacitatea celor ce le primesc.

57. Domnul, în parte e absent, în parte e de față. E absent pentru privirea față către față; e de față pentru privirea în oglindă și ghicitură.¹

58. Domnul e de față prin virtuți în cel ce se află pe treapta făptuirii; iar de cel ce nu prețuește întru nimic virtutea e departe. Și iarăși în cel ce se află pe treapta contemplației e de față prin cunoștința adevărată a lucrurilor; dar de cel ce e lipsit de aceasta în vreo privință e departe.

59. E departe de trup cel ce s'a mutat dela aptitudinea făptuirii la cea a cunoașterii, fiind răpit de cugetările mai înalte ca în nouri, în văzduhul străveziu al vederii tainice [al contemplației mistice], în care va putea fi cu Domnul totdeauna. Și e departe de Domnul cel ce nu poate încă privi [contempla] înțelesurile cu mintea curată, fără lucrările simțurilor, atât cât e omului cu puțință, și nu poate cuprinde fără ghicituri rațiunea simplă a Domnului.

60. Cuvântul lui Dumnezeu se numește trup nu numai fiindcă S'a întrupat, ci și fiindcă Dumnezeu-Cuvântul cel simplu, care era la început la Dumnezeu și Tatăl și avea în Sine limpezi și desvăluite modelele tuturor, necuprinzând asemănări și ghicituri, nici istorii alegorice, când vine la oameni, cari nu pot să se apropie cu mintea desbrăcată² de cele inteligibile desbrăcate, desfăcându-se de cele obișnuite lor, se face trup, îmbrăcându-se și multiplicându-se în varietatea istorisirilor, ghiciturilor, asemănărilor și cuvintelor întunecoase. Căci la prima întâlnire mintea noastră nu sesizează Cuvântul desvăluit, ci Cuvântul întrupat, adică în felurimea cuvintelor, fiind Cuvânt prin fire, dar trup la vedere. Așa încât celor mulți

¹ Până ce parusia mistică nu trece în cea eshatologică, ea rămâne în parte absentă.

² Minte goală, inteligibile goale.

li se pare că văd un trup și nu Cuvântul, deși după adevăr este Cuvântul. Fiindcă înțelesul Scripturii nu este acela care li se pare celor mulți, ci altul decât acela care li se pare. Căci Cuvântul se face trup prin fiecare din cuvintele scrise.

61. Inceputul uceniciei oamenilor în evlavie e legat de trup. Căci la prima apropiere de cinstirea lui Dumnezeu vorbim după literă nu după duh. Dar înaintând pe încetul în duh și răzuind grosimea cuvintelor prin vederile [contemplațiile] mai subțiri, ajungem în chip curat în Hristos cel curat, pe cât e cu puțință oamenilor. Atunci putem zice ca Apostolul: „Deși am cunoscut pe Hristos după trup, dar acum nu-L mai cunoaștem“.¹ Aceasta datorită apropierii simple a minții de Cuvântul, prin înlăturarea acoperimintelor de pe El. Astfel am înaintat dela cunoașterea Cuvântului după trup, la slava Lui, ca a Unuia născut din Tatăl.

62. Cel ce își trăește viața în Hristos, s'a ridicat deasupra dreptății legii și a firii. Arătând aceasta, dumnezeescul Apostol zice: „Căci în Hristos Iisus nu mai este nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur“.² Prin tăierea împrejur a arătat dreptatea legală; iar prin netăierea împrejur a arătat dreptatea naturală.

63. Unii se renasc din apă și din duh;³ alții primesc botezul în Duh Sfânt și foc. Dar aceste patru, adică: apa, duhul, focul și Duhul Sfânt, sunt unul și același Duh al lui Dumnezeu. Căci unora Duhul Sfânt le este apă, întrucât îi spală de întinăciunile din afară ale trupului; altora numai duh, întrucât lucrează în ei bunurile virtuții; altora iarăși foc, întrucât le curăță petele dinlăuntru, din adâncul sufletului; și în sfârșit altora, ca marelui Daniil, le este Duh Sfânt, întrucât le dăruiește înțelepciune și cu-

¹ II Cor. 5, 16.

² Gal. 6, 15.

³ Mat. 3, 14; Io. 3, 5.

noștință. Căci după deosebirea lucrărilor din subiecte, primește unul și acelaș Duh diferite numiri.¹

64. Legea a rânduit Sâmbăta: „ca să se odihnească boul tău de jug și sluga ta”.² Amândoi aceștia arată prin ghicituri, trupul. Căci trupul este vita de jug a minții lucrătoare,³ fiind nevoit să poarte de silă povara virtuților prin fapte. Tot el este și sluga minții contemplative, întrucât slujește în chip rațional poruncilor minții, care a ajuns la cunoștință, ca unul ce s'a pătruns și el de rațiune prin contemplațiile minții. Sâmbăta este sfârșitul amândouă, hărăzind fiecăruia odihna cuvenită de bunurile cărora le slujesc prin făptuire și contemplație.

65. Cel ce lucrează virtutea cu cuvenita cunoștință, are ca bou de jug trupul, pe care îl mână la împlinirea datoriilor cu rațiunea, iar ca slugă modul de înfăptuire a virtuții, pe care îl cumpără cu judecățile drepte șocoteli, cari țin loc de bani. Iar Sâmbăta este starea de pace și de nepătimire întru virtutea a sufletului și a trupului, sau deprinderea ne-schimbăcioasă.⁴

¹ Aci urcușul duhovnicesc are patru trepte, corespunzând la patru lucrări ale Duhului Sfânt, cari toate sunt date potențial la Botez. E o largă viziune a efectelor Botezului. De fapt harurile celorlalte taine trebuie să se încopceze cumva de harul Botezului, sau mai bine zis de unul sau altul din laturile acestui har, ducându-l mai departe. Cele patru trepte sunt: a) curățirea de patimi, b) dobândirea virtuților, c) înlăturarea ultimelor rădăcini ale patimilor din suflet (a gândurilor) și d) dobândirea înțelepciunii și a cunoștinții. În împărțirea tripartită primele două constitue pe de altă parte faza practică.

² Ieșire 23, 12.

³ A minți aflătoare în faza practică sau activă.

⁴ Sf. Maxim descrie în cap. 64—65 modul în care facultățile inferioare ale omului, se împărtășesc de Sâmbăta (de odihna) minții și cum trupul din animal nerațional devine — prin educație — slujitor rațional (λογισθέν). În cap. 65 local trupului îl ia modul (τρόπος), adică acea cale practică personală spre împlinirea unei virtuți, care la Maxim e paralela practică a logosului teoretic-

66. Cuvântul lui Dumnezeu le este celor a căror grijă se învârtește mai mult în jurul virtuților trupești, pae și fân, nutrind partea pătimitoare [pasională] a sufletului lor spre lucrarea virtuților. Dar celor ce s'au ridicat prin contemplație adevărată la înțelegerea celor duhovnicești, le este pâine care le nutrește partea mintală a sufletului spre desăvârșirea după chipul lui Dumnezeu.¹ De aceea vedem pe Patriarhi hrănindu-se la drum pe ei cu pâine, iar vitele cu nutreț.² Iar levitul din Judecători zice bătrânului, care l-a primit ca oaspe: „Avem și noi pâni și vitele noastre pae și nu avem trebuință de nici una din slugile tale”.³

67. Cuvântul lui Dumnezeu se numește și este și „rouă” și „apă” și „isvor” și „râu”,⁴ precum s'a scris, fiind și făcându-se acestea după puterea ce se află în cei ce-L primesc. Unora le este rouă, întrucât le stinge fierbințeala și lucrarea patimilor, care le încinge trupul de dinafară. Celor ce sunt scuturați în adânc de frigurile veninului răutății, le este apă, nu numai întrucât nimicește printr'o însușire contrară ceea ce este opus, ci și întrucât le dăruiește putere de viață

al unui lucru (Quest. ad. Thal. 90, 321 B) (Balthasar, op. c. 144). Odihna trupului și a sufletului după strădania de a împlini virtutea, nu e o ieșire din starea de virtute, ci dimpotrivă o consolidare statornică în ea. Odihna înseamnă numai că omul nu mai trebuie să se încordeze atât de mult pentru împlinirea virtuții, căci ea i-a devenit deprindere. Această deprindere, ridicată peste agitație și încordare, e tocmai starea de nepătimire, care așa dar nu e o stare de neutralitate, de nepăsare, ci una de neclintire în virtute. Nepătimirea, ca încheere a fazei active din urcușul duhovnicesc, e tocmai Sabatul dela capătul activității practice.

¹ Desăvârșirea deiformă.

² Facere 24, 32.

³ Jud. 19, 19. Se continuă asemănarea din cap. 64—65, a celor ce lucrează virtuțile trupești cu vita de jug, cărora Logosul li se face o hrană inferioară, pe măsura lor.

⁴ Deut. 32, 2; Ecl. 1, 5; 15, 3; 24, 41—43.

pentru o existență fericită. Iar izvorul este celor ce au în ei ca o țâșnire neconținută deprinderea contemplației, întrucât le dăruiește înțelepciune. În sfârșit rău le este celor ce varsă ca un râu învățătura cucernică, dreaptă și mântuitoare, întrucât adapă din belșug oameni, dobitoace, fiare și plante. Și o face aceasta ca oamenii să se îndumnezească, înălțându-se prin înțelesurile celor grăite; cei îndobitociți de patimi să-și primească din nou puterea rațiunii naturale, redobândindu-și omenia prin arătarea sânguincioasă a chipurilor virtuții; cei însălbățiți prin deprinderile și faptele lor ticăloase să se înmoaie prin îndemnurile dulci și line și să revină la blândețea firii; iar cei deveniți nesimțitori față de cele bune, asemenea plantelor, subțindu-se prin străbaterea cuvântului în adâncime, să dobândească simțirea spre aducere de roade, iar puterea cuvântului să le fie ca o sevă care-i nutrește.

68. Cuvântul lui Dumnezeu este calea celor ce străbat bine și în chip susținut drumul virtuții prin fapte și nu se abat nici la dreapta prin slavă deșartă, nici la stânga prin aplecarea spre patimi, ci-și îndreaptă pașii spre Dumnezeu. Acest lucru nepăzindu-l până la sfârșit Asa, regele din Iuda, se zice că la bătrânețe suferea de picioare, fiindcă slăbise în pășirea pe drumul lui Dumnezeu.¹

69. Cuvântul lui Dumnezeu se zice ușă, fiindcă introduce la cunoștință pe cei ce-au străbătut bine toată calea virtuților pe drumul cel fără de prihană al faptelor și fiindcă le arată ca o lumină comorile mult strălucitoare ale înțelepciunii. Căci unul și același este și cale și ușă și cheie și împărăție: Cale, ca cel ce călăuzește; cheie, ca cel ce deschide și se deschide celor vrednici de cele dumnezeiești; ușă, ca

¹ III Regi. 15, 23.

cel ce duce înlăuntru; împărăție, ca cel ce e moștenit și se dă prin împărțire tuturor.¹

70. Domnul se zice: lumină, viață, înviere și adevăr. Lumină, ca cel ce dă strălucire sufletelor, alungă întunecul neștiinței, luminează mintea spre înțelegerea lucrurilor tainice și arată tainele cari nu pot fi văzute decât de cei curați cu inima; viață, ca cei ce dă sufletelor ce iubesc pe Domnul, puterea de a se mișca spre cele dumnezeiești; înviere, ca cel ce ridică mintea din alipirea moartă de cele materiale, curățind-o de toată stricăciunea și amorțirea; adevăr, că cel ce dăruiește celor vrednici deprinderea neșchimbăcioasă a celor bune.

71. Cuvântul lui Dumnezeu și al Tatălui se află tainic în fiecare dintre poruncile sale; iar Dumnezeu și Tatăl se află întreg nedespărțit în întreg Cuvântul Său în chip firesc. Cel ce primește prin urmare porunca dumnezească și o împlinește, primește pe Cuvântul lui Dumnezeu aflător în ea. Iar cel ce a primit pe Cuvântul prin porunci, a primit totodată prin El pe Tatăl care se află în El în chip firesc, și pe Duhul Sfânt, care se află în El în chip firesc. Căci a zis: „Amin zic vouă, cel ce primește pe Cel ce-l voi trimite, pe Mine mă primește; iar cel ce mă primește pe Mine, primește pe Cel ce m'a trimis pe Mine”.² Așadar cel ce a primit o poruncă și a împlinit-o pe ea, a primit tainic pe sfânta Treime.³

72. Slăvește pe Dumnezeu în sine, nu cel ce-L laudă pe Dumnezeu în cuvinte, ci cel ce rabdă, de

¹ Cale e în special celor de pe treapta făptuirii, ușă și cheie celor ce trec pe treapta cunoașterii, iar împărăție celor îndumnezeiți.

² Ioan 13, 20.

³ Învățătura că Domnul este ascuns în porunci, luată de la Marcu Ascetul, devine prin dezvoltare o temă fundamentală în sistemul Sf. Maxim. (La Marcu Ascetul în Legea duhov. cap. 190, Filoc. rom. vol. I, p. 249; la Sf. Maxim în Quaest. ad Thal. 90, 381 A; Quaest. et Dubia 90, 833; Ambigua 91, 1172).

dragul lui Dumnezeu, pentru virtute, pătimiri, dureri și osteneli. Acesta e slăvit la rândul său de Dumnezeu cu slava aflătoare în Dumnezeu, primind prin împărtășire harul nepătimirii ca o încoronare a virtuții.¹ Căci tot cel ce slăvește pe Dumnezeu în sine prin pătimiri pentru virtute în decursul făptuirii, se slăvește și în Dumnezeu, primind lumina celor dumnezeiești într-o contemplație liberă de patimă. Căci zice Domnul venind la patima Sa: „Acum s'a preamărit Fiul Omului și Dumnezeu S'a preamărit întru El. Iar dacă Dumnezeu S'a preamărit întru El și Dumnezeu Il va preamări pe El întru Sine. Și îndată Il va preamări pe El”.² De aci se vede limpede că pătimirilor pentru virtute le urmează darurile dumnezeiești.³

73. Până ce vedem pe Cuvântul lui Dumnezeu întrupat în litera Sfintei Scripturi, în chip felurit prin ghicituri, încă n'am văzut spiritual pe Tatăl Cel netrupesc, simplu, unul și singur, cum se află în Fiul Cel netrupesc, simplu, unul și singur, după cuvântul: „Cel ce mă vede pe Mine, vede pe Tatăl”;⁴ sau „Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine”.⁵ E nevoie așadar de multă știință ca, înlăturând mai întâi cu grijă vărurile literelor cari acopere Cuvântul, să putem privi cu mintea desvăluită⁶ pe Cuvântul Insuși, stând de

¹ Nepătimirea e deprinderea neclintită în virtute; aceasta nu poate veni decât la capătul străduințelor de purificare de patimi și de dobândire a virtuților. Dar atunci se dă ca har, nu ca un simplu rezultat al eforturilor omenești.

² Ioan 13, 31.

³ O nouă precizare a treptei active și a celei contemplative. Activul prin pătimirile sale pentru virtute, slăvește pe Dumnezeu făcându-se pe sine mic și încordându-și toate puterile numai în slujba poruncilor lui Dumnezeu. Dar ca răsplată primește cunoștința, lumina, îndumnezeirea, prin cari e slăvit de Dumnezeu. Acum Dumnezeu lucrează în acela slava Sa, mărindu-l în fața tuturor.

⁴ Ioan 14, 9.

⁵ Ioan 14, 10.

⁶ Cu mintea goală.

Sine și arătând în Sine limpede pe Tatăl, atâta cât e cu putință oamenilor. De aceea e de trebuință ca cel ce caută cu evlavie pe Dumnezeu, să nu fie reținut de nicio literă, ca nu cumva să primească în locul lui Dumnezeu cele din jurul lui Dumnezeu, adică să îmbrățișeze în chip greșit, fără să-și dea seama, în locul Cuvântului literile Scripturii. Căci Cuvântul scapă minții, care crede că prin vâhuri a prins pe Cuvântul cel netrupesc, așa cum Egipteanca n'a apucat pe Iosif, ci veștmintele lui; sau așa cum cei de demult, rămânând numai la podoaba celor văzute, n'au băgat de seamă că slujesc făpturii și nu Făcătorului.¹

74. Cuvântul Sfintei Scripturi după ce s'a desbrăcat treptat de adausurile trupești așezate asupra lui, prin ieșirea la iveală a înțelesurilor lui mai înalte, se arată minții mai străvăzătoare ca aflându-se într-o adiere subțire.² E vorba adică de acea minte care, părăsind total lucrările ei firești, e în stare să primească numai simțirea acelei simplități care-L anunță întrucâtva pe Cuvântul, așa cum marele Ilie s'a învrednicit în peștera din Horeb de această vedere. Horeb se tălmăcește noutate și indică deprinderea virtuților în duhul cel nou. Iar peștera este ascunzișul înțelepciunii în minte, în care ajungând cineva va simți tainic cunoștința cea mai presus de simțire, în care se zice că se află Dumnezeu. Deci tot cel ce caută cu adevărat pe Dumnezeu, ca marele Ilie, nu va fi numai în Horeb, adică în deprinderea virtuților, ca cel de pe treapta făptuirii, ci și în peștera din Horeb, adică în ascunzișul înțelepciunii, aflătoare numai în deprinderea virtuților, ca un contemplativ.³

¹ Facere 39, 12. Rom. 1, 25.

² III Regi 19, 12.

³ Așa cum se desbracă mintea de diferite haine sau trupuri, pentru a deveni goală, așa se desbracă și Logosul dumnezeesc pentru mintea goală. „Simțirea mai presus de simțire a cunoștinții” nu e un sentiment în sensul

75. Când mintea se va scutura de multele păreri despre lucruri ce s'au așezat asupra ei, i se va descoperi limpede Cuvântul adevărului,¹ dându-i temeiurile cunoștinții adevărate și depărtând prejudecățile ei de mai'nainte, ca pe niște solzi de pe puterile văzătoare, cum s'a întâmplat cu dumnezeescul și marele Apostol Pavel. Căci păreri cari se nasc din atenția îndreptată numai la litera Scripturii și socotințele pătimase ce se ivesc din privirea celor văzute numai cu simțurile, sunt cu adevărat solzi așezați pe puterea străvăzătoare a sufletului, cari împiedecă străbateră la Cuvântul neștirbit al adevărului.²

76. Dumnezeescul Apostol Pavel zice că are numai din parte cunoștința Cuvântului.³ Iar marele Evanghelist Ioan zice că a văzut slava Lui: „Am văzut, zice, slava Lui, slavă ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr”.⁴ Sfântul Pavel a spus că are numai din parte cunoștința Cuvântului ca Dumnezeu. Căci se cunoaște numai într'o măsură oarecare din lucrări. Deoarece cunoașterea Lui după

psihologic modern al cuvântului, ei e un act subțire de sesizare a unei prezențe simple spirituale. Încă Origen vorbise de „simțirea nesensibilă” (*αἰσθησις ὀχι αἰσθητή*). Grigorie de Nisa îi spune „simțirea unei prezențe oarecare” (*αἰσθησις παρουσίας τινός*; Cant. hom. 11; P. G. 44, 1001 B), iar Diadoch o desvoltă original, în sensul că sufletul părăsește cele cinci simțuri externe când se actualizează simțul spiritual cel unic și mistic al minții. Peștera e ascunzișul cunoștinții tainice, dar ea se află numaidecât pe muntele Horeb, adică pe culmea deprinderii într'u virtute. Cel ce-a ajuns la cunoștință, nu trebuie să părăsească virtutea.

¹ Sau rațiunea adevărului.

² Numai mintea curățită de solzi sau desbrăcată de văluri vede adevărul sau pe Logosul desvăluit de văluri. Vălurile de pe minte, devin văluri ce acopere adevărul. Interesantă sugestie pentru interpretarea categoriilor hantiane sau de orice fel, cari preluera „lucrul în sine”, realitatea goală, aducându-ne-o la cunoștință numai disimulată de văluri, sau categorii.

³ I Cor. 13, 9.

⁴ Ioan 1, 14.

ființă și ipostas nu e cu puțință în nici un fel nimănui, fiind la fel de inaccesibilă tuturor Ingerilor și oamenilor. Sfântul Ioan însă, care a cunoscut rațiunea întrupării Cuvântului în chip desăvârșit, atât cât e cu puțință oamenilor, a spus că a văzut slava Cuvântului ca trup, adică a văzut rațiunea sau scopul pentru care Dumnezeu s'a făcut om, plin de har și de adevăr. Căci nu întrucât e Dumnezeu după ființă și de o ființă cu Dumnezeu Tatăl a fost dăruit cu har Unul născut, ci întrucât s'a făcut după iconomie prin fire om și de o ființă cu noi, a fost dăruit cu har pentru noi cari avem trebuință de har; și din plinirea Lui primim neconținut, la orice înaintare a noastră, harul pe măsura noastră. Prin urmare cel ce păzește în sine nepătat cuvântul [rațiunea] Cuvântului lui Dumnezeu, care s'a întrupat pentru noi, va primi slava plină de har și de adevăr a Celui ce S'a slăvit și S'a sfințit pe Sine pentru noi ca om în timpul petrecerii Lui între noi. „Căci când se va arăta Acela, zice, asemenea Lui vom fi”.¹

77. Până când sufletul trece din putere în putere și din slavă în slavă, adică înaintează din virtute în virtute mai mare și urcă din cunoștință în cunoștință mai înaltă, nu încetează de a fi departe de patria sa, precum s'a spus: „De mult nemernicește sufletul meu”.² Căci lungă este distanța și mare e mulțimea cunoștințelor pe cari trebuie să le străbată „până ce va ajunge la locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu, în glas de bucurie și de mărturisire și în sunet de sărbătoare”.³ El adaugă la cuvintele pline de înțeles alte cuvinte pline de înțeles în înaintarea sa în contemplațiile dumnezești, sporind totodată în veselie minții pentru cele văzute, adică în

¹ I Ioan 3, 2.

² Ps. 119, 6.

³ Ps. 41, 5.

bucuria și mulțumirea corespunzătoare.¹ Căci toți cei ce au primit Duhul harului le sărbătoresc acestea, strigând în inimile lor: „Avva Părinte!”²

78. „Locul cortului minunat” este deprinderea nepătimașă și neștirbită a virtuților. Cuvântul lui Dumnezeu, coborîndu-se în această deprindere, împodobește sufletul ca pe un cort, cu feluritele frumuseți ale virtuților. Iar „casa lui Dumnezeu” este cunoștința alcătuită din multe și felurite vederi [contemplații]. Dumnezeu, sălășluindu-se prin ea în suflet, îl umple de belșugul Înțelepciunii. „Glasul de bucurie” este săltarea sufletului pentru bogăția virtuților. Iar „glasul de mărturisire” este mulțumirea pentru participarea plină de slavă la ospățul Înțelepciunii. În sfârșit „sunetul” este doxologia tainică și neîntreruptă, alcătuită din amestecarea amândurora, a bucuriei și a mărturisirii.³

79. Cel ce a luptat vitejește cu patimile trupului și a războit cu tărie dăhurile necurate și a alungat din ținutul sufletului său gândurile lor, să se roage

¹ După ce în cap. 76 s'a făcut deosebirea între plinirea (πλήρωμα) harului și adevărului aflătoare în Iisus ca om și între dumnezeirea Lui ființială, această plinire fiind una cu lucrările dumnezeiești destinate lumii create. (Sofia) și după ce a spus că noi din această plinire așezată în firea lui omenească primim treptat la orice înaintare spirituală, în acest cap. arată cât de lungă este distanța până la casa noastră cea adevărată, sau până la casa lui Dumnezeu, pe care trebuie să o parcurgem prin această înaintare. Energiile divine coborâte la noi, deși infinite din prima clipă ce începem să le primim, se întind pe o distanță infinită până la ființa divină, care este „de infinite ori infinit” deasupra lor. Lumea Sofiei este un câmp infinit, deschis progresului etern de sofianizare a creaturii, adică de îndumnezeire, sau de creștere a energiilor divine în ea, devenită subiect după har al lor.

² Gal. 4, 6.

³ Pe de o parte progresul în împărtășirea de Înțelepciunea dumnezeiască (Sofia) este nesfârșit, dar pe de alta, când omul a părăsit tot ce e creat și deci schimbăcios și nestatornic, nemaiaivând în sine decât energiile necreate divine și deci neclintirea în virtute și în cunoștință, a ajuns acasă.

să i se dea inimă curată și să i se înnoiască duh drept întru cele dinlăuntru,¹ adică să fie golit cu desăvârșire de gândurile întinate și să fie umplut prin har de gândurile dumnezeiești, ca să devină astfel în chip spiritual o lume a lui Dumnezeu, strălucită și mare, alcătuită din vederi [contemplații] morale, naturale și teologice.²

80. Cel ce și-a făcut inima curată, cunoaște nu numai rațiunile celor inferioare și de după Dumnezeu, ci privește întru câtva și în Dumnezeu însuși, după ce a trecut peste toate; iar acesta este capătul cel mai de pe urmă al bunătăților. În această inimă venind Dumnezeu, binevoește să-și sape în ea prin duh trăsăturile proprii, ca în niște table ale lui Moise. Și aceasta în măsura în care acea inimă a sporit prin făptuire și contemplație, după cuvântul ce poruncește tainic: „Sporește!”³

81. Inimă curată poate se numește aceea care nu mai are în nici un fel nici o mișcare naturală, spre nimic. În aceasta venind Domnul, pentru simplitatea ei desăvârșită, își înscrie legile Sale ca într-o tăbliță bine netezită.

82. Inimă curată este aceea, care își înfățișează memoria sa lui Dumnezeu cu totul fără formă și fără chip, gata să se lase însemnată numai de întipăririle Lui, prin cari obișnuiește să se facă arătat.⁴

¹ Ps. 50, 12.

² Inima curată e un dar de sus, care întrece orice efort omnesc. Sufletul a fost considerat încă de Philo și Origen ca lume duhovnicească (Baltasar, o. c. 91). Inima aceasta devine o lume tot mai mare pe măsură ce primește în ea tot mai mult din lumea rațiunilor și energiilor divine (Sofia).

³ Facere 35, 11.

⁴ Ideea lui Evagrie că mintea sau inima trebuie să devină fără formă, dacă vrea să contemple pe Dumnezeu, e complectată în cap. 80—82 ca ideea că Dumnezeu își înscrie în ea trăsăturile, semnele, formele sale. Τύπος la Maxim înseamnă și modelul originar, ideea lucrului în Logos (cap. 2, 60).

83. Mentea lui Hristos, pe care o primesc Sfinții, după cuvântul: „Iar noi avem mintea lui Hristos”,¹ nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregească mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minții noastre și să o ducă la aceeași lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El și prin toate îl cugetă pe El.²

84. Trup al lui Hristos ni se zice că suntem, după cuvântul: „Iar noi suntem trupul lui Hristos și mădulări din parte”,³ nu fiindcă ne-am lipsi de trupurile noastre și ne-am face trupul Lui, nici fiindcă Acela s'ar preschimba în noi după ipostas, sau s'ar tăia în mădulare, ci fiindcă lepădăm stricăciunea păcatului, după asemănarea trupului Domnului. Căci precum Hristos era după fire om fără de păcat, având trup și suflet, așa și noi, cei ce-am crezut în El și ne-am îmbrăcat în El în duh, putem fi prin voia liberă fără de păcat în El.

Privirea acestor τύποι, echivalează cu privirea lumii în Dumnezeu. Tot τύπος se numește modelul cortului văzut de Moise pe Sinai, pe când idolii ludeilor se numesc ἀντιτύποι, contramodelle. De aci urmează că cel ce/contemplă pe Dumnezeu e modelat după modelul original al ființii sale, mintea lui fiind ridicată însă peste toate formele finite. E o modelare neconținută prin care ființa omului e adusă tot mai aproape de modelul său, intrând totodată în legătură tot mai strânsă cu modelele tuturor lucrurilor. — Interesant e că inima curată e considerată aci inima care și-a oprit orice mișcare naturală, ca mișcare ce prin însuși faptul că e finită nu poate sesiza pe Dumnezeu, ci se oprește la lucrurile mărginite. Chiar când vrea să vizeze prin vreunul din ele pe Dumnezeu, o face într-o formă imperfectă, nedemnă de Dumnezeu.

¹ I Cor. 2, 16.

² Sălășluirea lui Hristos în noi nu are ca efect o absorbire a spiritului creat în Logosul divin, ci o activare divină și supranaturală a facultății naturale, ce ca facultate rămâne naturală. Cum zice Sf. Maxim în altă parte: „Căci niciodată harul nu distruge puterea naturii. Dimpotrivă: el face natura slăbită prin abuzul nenatural iarăși capabilă de activitatea ei naturală” (Quaest. ad Thalās 59; 90, 608 A).

³ I Cor. 12, 27.

85. În Scriptură sunt veacuri temporale, apoi de acelea cari cuprind sfârșitul altor veacuri, după cuvântul: „Ci acum la sfârșitul veacurilor” și următoarele.¹ Și iarăși alte veacuri, slobode de natura temporală, după veacul din timpul de față, care e la sfârșitul veacurilor, potrivit cuvântului: „Ca să se arate în veacurile ce vor veni bogăția Lui covârșitoare” și cele următoare.² Mai aflăm în Scriptură și mulțime de veacuri trecute, prezente și viitoare. Iar unele veacuri sunt veacuri ale veacurilor; apoi e veacul veacului, timpuri veșnice și neamuri legate de veacuri. Nu vom spune acum ce vrea să indice Scriptura prin veacuri temporale, ce prin timpuri și neamuri veșnice, cari sunt simplu veacurile și cari veacurile veacurilor, ce este veacul și ce veacul veacului. Căci dacă am face-o aceasta, am lungi mult peste intenție cuvântul nostru. De aceea vom lăsa celor iubitori de învățătură să cerceteze acestea și ne vom întoarce la scopul pentru care am scris acestea.

86. Știm că, după Scriptură, este ceva mai presus de veacuri. Că este aceasta, a spus-o Scriptura. Dar ce este aceasta, nu a arătat. Se zice adică în ea: „Domnul împărățește în veac și după aceea”.³ Deci este ceva mai presus de veacuri: Împărăția adevărată a lui Dumnezeu. Căci nu e îngăduit a spune că Împărăția lui Dumnezeu a început, sau că ea cade sub veacuri și timpuri. Iar aceasta credem că este moștenirea celor ce se mântuesc, lăcașul și locul lor, precum ne învață cuvântul cel adevărat; ea e ținta celor ce sunt mișcați de dorință spre ultimul lucru dorit și la care ajungând, primesc încetarea oricărei mișcări, întru cât nu mai este vreun timp sau vreun veac pe care trebuie să-l străbată. Căci ei au ajuns după toate la

¹ Evr. 9, 26.

² Ef. 2, 7.

³ Ieșire 15, 18.

Dumnezeu, care este înainte de toate veacurile și la care nu poate ajunge firea veacurilor.¹

87. Câtă vreme este cineva în viața aceasta, chiar de ar fi desăvârșit după starea de aici și în fapte și în contemplație, are numai în parte cunoștința, pro-rocia și arvuna Duhului, dar nu plinătatea însași. Dar când va ajunge, după isprăvirea veacurilor, la sfârșitul desăvârșit, când se va arăta celor vrednici față către față însuși Adevărul de sine stătător, nu va mai avea numai o parte din plinătate, ci va primi prin împărtășire însași plinătatea harului. „Căci vom ajunge toți, zice Apostolul, [adică cei mântuiți] la starea bărbatului desăvârșit, la măsura plinătății lui Hristos,² în care sunt „ascunse comorile științii și ale înțelepciunii“.³ Arătându-se aceasta, ceea ce e din parte va înceta.

88. Intreabă unii, cum va fi starea celor ce se învrednicesc de desăvârșire în Impărăția lui Dumnezeu? Va fi una de înaintare și de strămutare, sau de identitate nemișcată? Apoi cum trebuie să înțelegem că vor fi trupurile și sufletele? La acestea ar putea răspunde cineva, dându-și cu părerea, că precum în viața trupească rostul mâncării este îndoit, unul pentru creștere, iar altul pentru susținerea celor ce se hrănesc [căci până ajungem la desăvârșirea staturii trupești, ne hrănim în vederea creșterii, iar după ce trupul se oprește din sporirea în mărime, nu se mai nutrește pentru creștere, ci pentru susținere], așa și în privința sufletului, rostul nutririi este îndoit. Căci se

¹ Impărăția lui Dumnezeu e mai presus de mișcarea de devenire a celor create. Cei ce ajung în ea se odihnesc de orice mișcare. La ea nu ajunge nimeni prin mișcarea naturală a spiritului, ci vine ca un dar al lui Dumnezeu, ca o încoronare a acestor eforturi, dar când ele au încetat. Ea e ultimul lucru dorit spre care tindem și acesta e un nou motiv pentru care ajunși la ea, ne odihnim de orice mișcare temporală.

² Ef. 4, 13.   ³ I Cor. 13, 10. Col. 2, 3.

nutrește înaintând în virtuți și contemplații, până când, străbătând toate lucrurile, ajunge la măsura plinătății lui Hristos. Ajungând însă la aceasta, se oprește din înaintarea în creștere și sporire prin cele ce sunt la mijloc, nutrindu-se nemijlocit cu ceea ce e mai presus de înțelegere și de aceea poate mai presus de creștere. De aci înainte, primind un soi de hrană ne-strictăcioasă spre păstrarea desăvârșirii deiforme ce i-a fost dăruită și împărtășindu-se de dulceața nesfârșită a acelei hrane, prin care primește puterea de a fi veșnic la fel de fericit, devine Dumnezeu prin împărtășire de harul dumnezeesc, odihnindu-se de toate lucrările minții și ale simțirii și deodată cu aceasta dând odihnă și tuturor lucrărilor naturale ale trupului, care se îndumnezește și el împreună cu sufletul, prin împărtășirea de îndumnezeire pe potriva lui. Așa încât nu se mai vede decât Dumnezeu atât prin suflet cât și prin trup, însușirile naturale fiind biruite prin covârșirea slavei.¹

¹ Este viața eternă statică sau dinamică? Aceasta era marea întrebare a lui Origen și Grigorie de Nisa, Origen rămăsese la un dualism nesatisfăcător al stării și al mișcării, întrucât mișcarea o socotea legată de lumea finită, iar starea nu o socotea ca o mișcare împlinită, ci numai ca o oprire ce implica pericolul plictiselii. Sf. Grigorie a introdus cu îndrăzneală ideea mișcării veșnice, împlinite și fericite, care depășea contradicția dintre stare și mișcare, ba chiar realiza o identitate (Vita Moysis, P. G. 44, 406). Sf. Maxim caută de asemenea o împăcare, dar deosebind mai categoric ca sf. Grigorie mișcarea din lumea finită de elementul de mișcare ce intră în starea din viața eternă. În sensul acestei sinteze vorbește el de „mobilitatea nemișcată“ sau „nemișcarea mobilă“ (Quaest. ad Thal. 90, 769 A), sau cum spune în cap. acesta de o gustare neconținută a bunurilor spirituale, însă nu în vederea creșterii, ci a conservării desăvârșirii dobândite.

În cap. 25 se spune că atunci nu va mai fi nici o „distanță spațială“ între Dumnezeu și cei vrednici. Propriu zis distanță spațială nu e nici când, dacă Dumnezeu e pretutindenea de față. Prin aceasta se spune că nu va mai fi nimic la mijloc între vederea noastră și Dumnezeu. Pentru că toate se îndumnezeesc sau se sofianizează, adică tot ce e creat în toate se copleşte de atributele dumnezeiești. Toate se îmbracă în Dumnezeu, ca într-o lumină de soare, și deci dumnezeescul e văzut întâi și prin străveziul Lui făpturile revenite la El și în El. Ele după ființă rămân făpturi, nu devin înseși izvoare ale atributelor divine și aceasta exclude orice panteism. Dar toate trăesc în concret prin atributele lui Dumnezeu și în Dumnezeu, însă cu conștiința lor

89. Intreabă unii dintre cei iubitori de învățătură: în ce va consta deosebirea dintre locașurile și făgăduințele veșnice? Se vor deosebi după așezarea locală, sau după calitatea și cantitatea duhovnicească proprie fiecărui locaș? Unora li se pare adevărată prima părere, altora cea de-a doua. Dar cel ce a cunoscut că „Impărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru”¹ și că „la Tatăl multe locașuri sunt”,² socotește mai adevărată părerea a doua.³

90. Intreabă unii: care este deosebirea între Impărăția lui Dumnezeu și Impărăția Cerurilor? Se deosebesc în substanță, sau numai în idee. Către aceștia trebuie spus că se deosebesc, dar nu în sub-

de fapte deosebite ființial de Dumnezeu. Astfel dacă în viața de aici vedem întâi faptele și abia prin ele cu mare greu pe Dumnezeu, atunci vom vedea întâi pe Dumnezeu și în lumina lui străvezie toate faptele într'un mod cu mult mai clar și mai deplin și mai adânc de cum le vedem în obiectivitatea pământească.

Aflându-se faptele în Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că ele nu mai sporesc să se îndumnezească în El. Căci nu se află în ființa Lui, ci în mediul sofianic al energiilor Lui, mai infinit ca un ocean. Desigur Dumnezeu ca subiect e în întreg acest mediu și cine se află în el e în „fața” lui Dumnezeu. Dar interiorul subiectului divin e deosebit de mediul acesta al manifestărilor Lui. În interiorul aceluia mediu încă sunt trepte și pe ele lumile îngerești și categoriile dreptilor. Iar Iisus Hristos îi cuprinde și îi străbate pe toți. Deci pe de o parte nu e nici o distanță între Dumnezeu și fiecare drept, dar pe de alta fiecare are o „cale atât de lungă” pe care să înainteze în Dumnezeu. Dar întrucât această sporire în îndumnezeire nu e o creștere a facultăților naturale, căci acestea toate s'au oprit din creștere după ce s'au desăvârșit, ci o sporire prin pătimirea lucrării divine, e just să se spună pe de altă parte că faptele în viața viitoare „stau”.

¹ Ioan 14, 2.   ² Lc. 17, 21.

³ Deci diferitele locașuri din cer nu se deosebesc spațial, ci exprimă progresul sufletului dintr'o sferă într'alta. Sf. Grigorie de Nisa socotește că sufletele se deosebesc numai după gradul de înălțime al virtuții. Sf. Maxim înălțură și el distanța spațială (cap. II, 25). Ce înseamnă însă calitate și cantitate? Evagrie socotește rugăciunea celui activ-cantitate, iar a celui contemplativ calitate (Despre rugăciune, Filoc. rom. vol. I, ed. I, p. 75). „Cantitatea” sufletului este deci gradul de virtute practică, „calitatea” este cunoștința dobândită. Sf. Grigorie de Nazianz explică „locașurile cele multe” ca grade de virtute dobândite și cere să nu rămână nimeni într'unul, ci să treacă prin toate (Or. 14, 5; P. G. 35, 86 B).

stanță. Căci amândouă sunt una după substanță. Deci se deosebesc pentru cugetare. Căci Impărăția Cerurilor este posesiunea cunoștinții curate a lucrurilor după rațiunile lor din Dumnezeu, iar Impărăția lui Dumnezeu este împărțirea prin har de bunătățile pe cari le are Dumnezeu prin fire. Cea dintâi e la sfârșitul lumii create, iar cea de-a doua, deosebită de prima în idee, după sfârșitul lumii.¹

91. Cuvântul: „S'a apropiat Impărăția Cerurilor” nu însemnează, pe cât socotesc, o scurtare a timpului. „Căci nu vine în chip văzut, nici nu vor spune: iat-o aici, sau iat-o acolo”. Ci ea este afecțiunea lăuntrică a celor vrednici față de ea. Căci „Impărăția lui Dumnezeu, zice, înlăuntrul vostru este”.²

92. Impărăția lui Dumnezeu și Tatăl este în potență în toți cei ce cred; iar în lucrare, în cei ce au lepădat din dispoziția lor toată viața după fire a sufletului și a trupului și au dobândit numai pe cea a duhului, încât pot zice: „Nu mai trăesc eu, ci Hristos trăește în mine” [Gal. 2, 20].

93. Unii spun că Impărăția Cerurilor este petrecerea celor vrednici în cer; alții, starea asemenea cu Ingerii a celor mântuiți; iar alții, însuși chipul frumuseții dumnezeiești, pe care-l au aceia cari poartă icoana Celui ceresc.³ După cât mi se pare, toate trei părerile consună cu adevărul. Căci harul viitor se

¹ E problema raportului între Logos (sau Dumnezeu) și Sofia, desbătută mai târziu. În Logos se află deodată energiile divine și lumea, ca ansamblu de idei eterne ale lucrurilor (Sofia). După Sf. Maxim ele nu sunt despărțite ca două realități substanțiale, dar totuși pentru cugetare nu se confundă. De aceea, contemplarea ideilor lumii în Dumnezeu, oricât ar fi de desăvârșită, nu e tot una cu participarea la energiile lui Dumnezeu însuși. Altfel socotea Origen: pentru el nu era deosebire între cele două Impărății, ceea ce ducea ușor la absorbirea lumii în ființa lui Dumnezeu.

² Lc. 17, 21.   ³ I Cor. 15, 49.

dă tuturor, după măsura dreptății lor calitative și cantitative.¹

94. Până ce străbate cineva bărbătește prin luptele dumnezești ale filosofiei lucrătoare, ține în sine Cuvântul, care a venit în lume dela Tatăl, prin porunci. Dar după ce a lăsat în urmă luptele cu fapta împotriva patimilor, dovedindu-se biruitor al patimilor și al dracilor, și a trecut la filosofia cunoașterii prin contemplație, îngăduie Cuvântului, în chip tainic, să părăsească iarăși lumea și să meargă la Tatăl. De aceea zice Domnul ucenicilor: „Voi m'ați iubit pe Mine și ați crezut că dela Dumnezeu am ieșit. Eu dela Tatăl am ieșit și am venit în lume; iarăși las lumea și mă duc la Tatăl”.² Lume numește, poate, lucrarea ostenitoare a virtuților cu fapta. Iar Tată, starea minții cea mai presus de lume și slobodă de tot cugetul pământesc, dela care Cuvântul lui Dumnezeu vine în noi, punând capăt luptei împotriva patimilor și a dracilor.³

95. Cel ce a putut omori prin fapte mădularele cele de pe pământ⁴ și birui prin Cuvântul din porunci⁵ lumea patimilor în el, nu va mai avea nici un necaz, odată ce a părăsit lumea și se află în Hristos, care a biruit lumea patimilor și dăruiește toată pacea. Căci cel ce n'a lepădat împătımirea după cele materiale, va avea pururea necaz, schimbându-și înclinările voii, deodată cu cele ce se schimbă prin firea lor. Dar cel ce a ajuns în Hri-

¹ Vezi cap. 89.   ² Ioan 16, 27.

³ Ne ridică de pe treapta primă a făptuirii, pe a doua a cunoștinții.

⁴ Colos. 3, 5.

⁵ Logosul din porunci sau virtuți e totodată rațiunea din porunci sau din virtuți, prin care omoară iraționalitatea patimilor sau eliberează rațiunea din robia patimilor, făcând-o fermă în obiectivitatea ei, prin care poate cunoaște adevărul.

stos nu se va mai resimți în nici un fel de schimbarea și stricarea celor materiale. De aceea zice Domnul: „Acestea le-am grăit vouă, ca în Mine pace să aveți. În lume necazuri veți avea; dar îndrăсниți. Eu am biruit lumea”.¹ Cu alte cuvinte: În Mine, Cuvântul virtuții, aveți pace, izbăviți fiind de vârtejul și de tulburarea produsă de patimi și de lucrurile materiale; dar în lume, adică în împătımirea după cele materiale, aveți necazuri, pentru schimbarea și stricarea neîncetată a lor. Căci necazuri au amândoi: atât cel ce săvârșește virtutea, pentru osteneala și durerea împreună cu ea, cât și cel ce iubește lumea, pentru nedobândirea statornică a celor materiale. Dar cel dintâi are necazuri mântuitoare; iar cel de al doilea necazuri stricătoare și pierzătoare. Amândurora le este Domnul ușurare: celui dintâi, pentru că-l odihnește în Sine de ostenelele virtuții, ridicându-l la contemplație prin nepătımire; celui de-al doilea, pentru că-i smulge împătımirea după cele stricăcioase, prin pocăință.

96. Scrisoarea din titlul viței Mântuitorului, L-a arătat pe Cel răstignit, ca Impărat și Domn al filosofiei practice, naturale și teologice.² Căci zice că s'a scris în latinește, elinește și evreește. Prin latinește înțeleg filosofia practică, deoarece împărăția Romanilor a fost rânduită, după Daniil, să fie cea mai bărbătească dintre toate împărățiile de pe pământ; iar propriu înțelepciunii practice, mai mult decât orice, este bărbăția. Prin elinește, contemplația naturală, deoarece neamul Elinilor s'a ocupat mai mult ca ceilalți oameni, cu filosofia naturală. Iar prin evreește, cunoștința tainică despre Dum-

¹ Ioan 16, 33.

² Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: fapte, contemplarea naturii și cunoașterea tainică a lui Dumnezeu.

nezeu, deoarece acest popor a fost închinat în chip vădit lui Dumnezeu, pentru părinții lui.

97. Trebuie să fim nu numai omorătorii patimilor trupești, ci și pierzătorii gândurilor pătimase din suflet, după Sfântul care zice: „În dimineți am ucis pe toți păcătoșii pământului, ca să pierd din cetatea Domnului pe toți cei ce săvârșesc fărădelegea”,¹ adică patimile trupului și gândurile nelegiuite ale sufletului.

98. Cel ce păzește calea virtuților, nevătămată, cu evlavie și dreaptă cunoștință, fără aplecarea într-o parte sau într-alta, își va da seama de venirea la el a lui Dumnezeu, prin nepătimire. „Cânta-voiu și voiu înțelege în calea cea fără prihană de unde vei veni la mine”.² Cântarea arată făptuirea virtuoasă; iar înțelegerea, cunoștința care se adaugă la virtute, prin care simte venirea lui Dumnezeu, cel ce așteaptă pe Domnul, priveghind prin virtuți.

99. Incepătorul în evlavie nu trebuie să fie dus la împlinirea poruncilor numai de bunătate, ci trebuie să fie și războit adeseori cu asprime, ca să-și amintească dreptățile dumnezeiești; pentruca nu numai să iubească cu dor cele dumnezeiești, ci să se și rețină cu frică dela păcat: „Cânta-voiu, zice, mila și judecata Ta Doamne” [Ps. 100, 1]. El trebuie să cânte lui Dumnezeu cu dragoste, desfătându-se, dar să deschidă gura spre cântare cu frică.

100. Cel ce și-a adaptat trupul sufletului, prin virtute și cunoștință, s'a făcut chitară a lui Dumnezeu și flaut și biserică. Chitară, fiindcă păzește bine armonia virtuților; flaut, pentrucă primește prin vederile [contemplațiile] dumnezeiești insuflarea Duhului; biserică, deoarece, pentru curățenia minții, s'a făcut locaș al Cuvântului.³

¹ Ps. 100, 8.   ² Ps. 100, 2.

³ Iarăși cele trei trepte ale urcușului.

Ala celui dintre sfinți Părintelui nostru

MAXIM MĂRTURISITORUL

Intrebări, nedumeriri și răspunsuri¹

Intrebarea 1

Cari sunt virtuțile sufletului și cari ale trupului?

Răspuns

Virtuțile sufletului sunt acestea: iubirea, smerenia, blândețea, îndelunga răbdare, îngăduința, nepomenirea răului, nemânia, neînfrigurarea, nezavistia, nejudicarea, necăutarea la slăvi, milostenia, neprihănirea, neîubirea de arginț, compătimirea, lipsa de trufie, lipsa de mândrie, străpungerea inimii.

Iar virtuțile trupului sunt: culcarea pe jos, privegherea, postul, înfrânarea, sărăcia, neîmprăștierea.

Intrebarea 2

*Ce înseamnă ce s'a zis de Apostol: „Cânt cu duhul, dar cânt și cu mintea”?*²

Răspuns

Cântă cineva cu duhul când rostește numai cu limba cele cântate. Și cântă cu mintea, când, cunoscând înțelesul celor cântate, se veselește în contemplarea lor.

¹ Migne P. G. 90, 785—856, cu titlul latinesc prescurtat „Quaestiones et Dubia”.

² I Cor. 14, 15.

Intrebarea 3

Ce înseamnă: „In fărădelegi m'am zămislit și în păcate m'a născut maica mea“?¹

Răspuns

Scopul de mai înainte al lui Dumnezeu a fost să nu ne naștem prin legătura nunții din stricăciune. Dar călcarea poruncii a adus nunta, fiindcă a greșit Adam, adică a nesocotit legea dată lui de Dumnezeu. Deci toți cei ce se nasc din Adam, „se zămislesc în fărădelegi“, căzând sub osânda protopărintelui. Iar „în păcate m'a născut maica mea“, însemnează că Eva, maica cea dintâi a noastră a tuturor, a născut în păcat, ca una ce s'a aprins spre plăcere. De aceea și noi căzând sub osânda maicii, zicem că ne naștem în păcate.

Intrebarea 4

Ce însemnează cuvântul spus de Apostol: „Să fiu anatema dela Hristos pentru rudenile mele“?²

Răspuns

Aș dori, zice, să fiu predat de Hristos diavolului, ca să fiu chinuit și să sufăr pentru Israil pedepsele pe cari le datorează el din pricina necredinții în Dumnezeu, numai ca să se mântuiască, așa cum și Domnul s'a dat pe Sine și s'a făcut pentru noi blestem.³

Intrebarea 5

In câte feluri păcătuiește omul?

Răspuns

Socotesc că în patru feluri păcătuiește omul: prin răpire, prin amăgire, prin neștiință și prin aplecare

¹ Ps. 50, 7.² Rom. 9, 3.³ Gal. 2, 10; 3, 13.

[dispoziție] sufletească. Primele trei feluri aduc pe om ușor la recunoașterea păcatului și la pocăință. Dar cel ce păcătuiește din aplecare sufletească și nu vine la pocăință nici în urma experienței, nici cu trecerea vremii, va avea parte de chinuri în chip sigur.

Intrebarea 6

Ce vrea să spună Domnul în Evanghelia prin cuvintele: „Două paseri se vând pe un asariu“?¹

Răspuns

Zic unii că asarul cuprinde zece bănuți. Iar prin zece se arată litera I. Dar această literă e începutul numelui Domnului Iisus Hristos. Deci prin numele Domnului se răscumpără noul și vechiul popor; și omul dinlăuntru și cel din afară.

Intrebarea 7

Ce înseamnă cuvântul spus de Ilie și repetat de Eliseiu: „Unde este Dumnezeu Afu“?²

Răspuns

Se tâlmăcește în trei feluri: Unde este Dumnezeuul Tatălui meu? Sau: Unde este Dumnezeul mai marelui meu? Sau: Unde este Dumnezeul celui ce s'a ascuns?

Intrebarea 8

De câte feluri sunt alegoriile și ce sunt tropii?

Răspuns

Alegoria se folosește de lucruri nefasuflețite, ca munți, dealuri, pomi și celelalte. Tropii de mădularele

¹ Mt. 10, 29. Zece asari erau un dinar. Deci asarul era un bănuț foarte mărunț. Iar asarul avea și el 10 bănuți.

² IV Regi 2, 14.

noastre, cum e capul, ochii și celelalte. Căci tropul înseamnă schimbare (πρόσθεσαι).¹

Intrebarea 9

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: „Șezând cleve-teai pe fratele tău și uneltei sminteală contra fiului maicii tale?”²

Răspuns

Cel ce bârfește activitatea celui de aceeași credință și stăruie în defăimarea lui, pe drept cuvânt e socotit clevetitor al fratelui său; iar cel ce ponegrește, purtat de pismă, pe cel împodobit cu înțelepciune, și smintește pe toți, cu adevărat uneltește sminteală contra fiului maicii sale.

Intrebarea 10

Fiindcă în cap. 100 al sf. Diadoh e scris că unii vor fi judecați în veacul viitor prin foc și așa se vor curăți, te rog să-mi descoperi înțelesul acestor cuvinte.

Răspuns

Cei ce au dobândit iubirea desăvârșită față de Dumnezeu și și-au înălțat în văzduh aripile sufletului prin virtuți, se răpesc în nouri și la judecată nu vin, cum zice Apostolul. Iar cei ce nu au câștigat cu totul desăvârșirea, ci au păcate și isprăvi bune laolaltă, vin la locul de judecată și acolo, fiind arși oarecum prin cercetarea faptelor bune și rele, dacă se va îngreuna cumpăna celor bune se vor izbăvi de munci.

Intrebarea 11

Despre diferite dreptăți.

¹ Nota lui Combefis, Migne P. G. 90, 792, dă ca exemplu de folosire tropică a mădularelor omenești „Cântarea Cântărilor”.

² Ps. 49, 20.

Răspuns

Înțelepții în cele dumnezeiești zic că sunt trei dreptăți: omenească, îngerească și dumnezească. Cea omenească zic că este împărțirea egală și cinstită a lucrurilor văzute ale lumii; cea îngerească, împărțirea îmbelșugată a cunoștinții dumnezeiești; iar cea dumnezească spun că stă în a suferi pentru cei păcătoși.

Intrebarea 12

Pentru ce Domnul, certându-l pe Petru, i-a zis: „Satano” ?¹

Răspuns

Domnul nu l-a numit pe Petru Satana în înțeles injurios. Toate cele de cari s'a lipsit Domnul ni s'au făcut nouă pricină de bunuri pozitive: astfel moartea Lui ni s'a făcut nouă viață; ocară Lui ni s'a făcut nouă slavă. Aceasta neștiind-o Apostolul Petru, când a spus Domnul că va pătimi, a socotit, potrivit cu firea lucrurilor, că e cu neputință să moară Viața, sau să fie necinstită Slava cea atât de mare. Domnul, înlăturând această judecată și yrând să arate că nu trebuie căutată o ordine a firii în cele mai presus de fire, a hotărât să pricinuiască bunuri pozitive prin cele contrare lor: prin moarte viață, prin ocară slavă. Deci acestei judecăți ce i se opune, îi zice: „Mergi înapoia mea”, în loc de: „Urmează hotărârii mele și nu pași înainte, luându-te după ordinea lucrurilor”. Căci numele de Satana se tâlmăcește: cel ce se opune. Deci Domnul nu l-a rostit în mod injurios, ci oarecum a zis: tu, cel ce te opui intenției mele!

Intrebarea 13

Fiindcă celor ce nu înțeleg înălțimea cugetării lui

¹ Mt. 16, 23.

Grigorie al Nisei,¹ li se pare că admite în multe locuri restaurarea (apocatastasa), te rog spune-mi ce știi despre ea?

Răspuns

Biserica cunoaște trei restaurări [apocatastase]. Una e a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuții; prin aceasta se restaurează fiecare ins care a împlinit în sine rațiunea virtuții. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nesticăciune și nemurire. Iar a treia, de care vorbește mai mult în tratatele sale Grigorie al Nisei, este restaurarea puterilor sufletești, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate își vor primi prin învierea trupului la vremea sperată nesticăciunea, așa trebuie să lapede și puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălășluite în el, și, străbătând [sufletul] toate veacurile și neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu, Cel ce nu are sfârșit. Și astfel prin recunoașterea bunurilor, nu prin împărțășirea de ele, să reprimească [sufletul] puterile sale și să fie restaurat și să se arate că Făcătorul nu e cauza răului.²

Intrebarea 14

Pentru care pricină, fiind multe injuriile cele grele, Domnul hotărăște în Evanghelii că cel ce zice fratelui său: „Nebune” e vinovat gheenii, iar cel ce-i zice „Raca” e supus judecății?³

Răspuns

Numele „nebu” spun tălmăcitorii că se dă celui smintit și fără de minte; iar cel de „raca” în limba

¹ Libr. de opific. hom. c. 21 urm.

² Combeis declară că e greu de înțeles acest text. În orice caz din acest text nu se poate deduce la o apocatastasă a celor ce nu se pocăiesc pe pământ și cu atât mai puțin la a duhurilor rele.

³ Mt. 5, 22.

evreiască înseamnă „netrebnic”. Deci fiindcă numele de „nebu” s'a dat celui necredincios, după cuvântul: „Zis-a cel nebu în inima sa: nu este Dumnezeu”,¹ sau după cuvântul lui Moisi: „Poporul acesta e nebu și nu înțelept”,² cel ce zice fratelui său de aceeași credință, necredincios și închinător la idoli, sau eretic, îi zice „nebu” și se face vinovat pe drept cuvânt de gheenă. Dar cel ce îi zice „raca”, adică „netrebnice și necurate”, ponegrește viața fratelui său și e supus pe dreptate unei pedepse mai ușoare.

Intrebarea 15

Cum trebuie înțeles cuvântul din Simbol: „S'a întrupat dela Duhul Sfânt și din Maria Fecioara”?

Răspuns

Zic unii dintre sfinți că din Duhul Sfânt și-a luat sufletul ca din sămânță bărbătească, iar trupul și l-a format din sângele feciorelnic.

Intrebarea 16

Pe cine arată Apostolul, zicând către Efeseni: „Pe cei ce au nădăjduit mai înainte în Hristos”?³

Răspuns

Pe oricare dintre sfinții dinaintea de Domnul, care, nevoindu-se întru virtute, chiar dacă n'a cunoscut tot misterul iconomiei, ci a fost mișcat în parte de fire, a nădăjduit și a așteptat că Domnul, care a făcut firea, o va și reface, odată coruptă.

Îröd se tălmăcește: de piele. Deci trebuie să ne scârbim de gândurile trupești.

¹ Ps. 13, 1.

² Deut. 32, 6.

³ Ef. 1, 12.

Intrebarea 17

*Ce însemnează cuvântul Apostolului că „Trupul și sângele nu pot moșteni Impărăția lui Dumnezeu”?*¹

Răspuns

Trupul este pofta, iar sângele mânia. Cu dreptate deci cel ce nu se curățește de acestea, nu poate moșteni Impărăția lui Dumnezeu.

Intrebarea 18

Ce este diapsalmul?

Răspuns

Socotesc că trecerea dela o cugetare la alta, sau dela un fel de învățătură la alta.

Intrebarea 19

*Ce tâlc are istoria lui Lameh?*²

Răspuns

Zic unii dintre învățații în cele dumnezeiești că în vremea lui Lameh, fiind tulburare și neorânduială, cel puternic stăpânea asupra celui slab. Deci acest Lameh, întâlnind un bărbat cu soție, l-a ucis și i-a luat femeia. Întâlnind iarăși un frate cu o soră, l-a ucis și pe acela și a luat pe sora lui. Pe cel dintâi l-a numit „bărbat”; pe al doilea „tânăr”. Acestea după istorie. Dar după înțelesul mai adânc, Lameh înseamnă lucrarea păcatului. Deci aceasta a ucis în noi pe bărbat, sau legea naturală³ și pe tânăr, sau legea duhovnicească și a luat dela ele litera,⁴ ca ame-

¹ 1 Cor. 15, 50.   ² Gen. 4, 23 urm.

³ În grecește legea e de genul masculin.

⁴ În grecește e *δίαινοια* (înțelesul), dar sensul e acesta de literă, în acord cu concepția sf. Maxim.

stecându-se cu ea semănătorul răului să facă să nască păcatul. De aceea „răsbunarea pentru Lameh va fi de șaptezeci de ori câte șapte” prin ceea ce se înțelege că vor fi iertate pedepsele ce vin de pe urma consimțirii și săvârșirii păcatului. Pentru aceea când Petru întreabă: „De câte ori voi ierta fratelui meu de-mi va greși; până la șapte ori?”, Domnul îi răspunde: „Nu numai până la șapte ori, ci până la șaptezeci de ori câte șapte”.¹ Adică celui ce și se pocărește să-i ierți, nu numai cele mici săvârșite prin consimțirea cugetului, ci și faptele.

Intrebarea 20

Despre diferitele voci ale lui Dumnezeu.

Răspuns

Trei voci trebuie să înțelegem la Dumnezeu: cea după plăcere [bunăvoință], cea după iconomie și cea după îngăduință. Cea după plăcere o arată cele petrecute cu Avraam, când i-a zis Dumnezeu: „Ieși din pământul tău”.² Cea după iconomie o arată cele aduse asupra lui Iosif, pentru a face cu puțință cele ce au venit după aceea. Iar cea după îngăduință o arată cele întâmplate cu Iov.

Intrebarea 21

*Ce vrea să arate psalmistul, zicând de vrăjmași: „Cei ce năvălesc de jur împrejur”?*³

Răspuns

„De jur împrejur” înseamnă înainte, îndărăt, la dreapta și la stânga. Deci dracii dau năvală asupra noastră de dinainte, când ne vrăjesc prin înfățișările materiei; de dinapoi, când stărnesc amintirea păca-

¹ Mt. 18, 21—22.

² Gen. 12, 1.

³ Ps. 3, 6.

tului, prin gândurile ce le-am avut mai demult; de la stânga, când turbură sufletul prin patimile trupești și neînfrânate; și dela dreapta, când dau năvală asupra sufletului prin mândrie și slavă deșartă.

Intrebarea 22

Ce înseamnă: „Luafi psalmul și dați timpanul; harfa cea dulce cu chitara?”¹

Răspuns

Luafi învățătura dumnezească și dați făptuirea virtuoaasă prin mortificarea trupului. Iar „harfa cea dulce cu chitara” este duhul și sufletul, precum timpanul este trupul.²

Intrebarea 23

Ce înseamnă: „Trestia zdrobită nu o va frânge și inul ce fumegă nu-l va stinge”?³

Răspuns

Cel ce urmează pilda Domnului și se poartă cu milă, nu-l face nici pe cel zdrobit de păcat să se frângă de tot și nu-l stinge nici pe cel ce are rațiunea plină de fumul slavei deșarte pentru niscai virtuți, ci-l lasă în râvna lui, până vine la lumina cunoștinții. Căci aceasta înseamnă, socotesc, a crește împreună cu sămânța cea bună și neghina, adică a odrăsli împreună cu virtuțile și patima de a plăcea oamenilor și de-a fi slăvit de ei. De aceea plugarul sufletelor nu poruncește să fie smulsă aceasta, până nu se prind statornic rădăcinile virtuților, ca nu cumva, vrând cineva să o smulgă pe aceasta, să smulgă împreună cu ea și râvna virtuților.

¹ Ps. 80, 3.

² In trad. Patr. Nicodim se spune „bateți timpanul”, deci bateți trupul.

³ Is. 42, 3; Mt. 12, 20.

Intrebarea 24

Ce înseamnă: „De te lovește cineva peste obrazul drept, întoarce-i și pe celalalt”?¹

Răspuns

Când dracii te ispitesc, prim gândurile ce ți le aduc, la obrazul drept, făcându-te să te mândrești pentru faptele cele de-a dreapta, întoarce celalalt obraz, adică scoate la vedere faptele de-a stânga săvârșite de noi²

Intrebarea 25

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic cuvântul Evangheliei: „Tatăl nu va judeca pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului”.³ Și de ce zice în alt loc: „Eu nu voi judeca pe nimeni, ci cuvântul pe care l-am grăit, acela îl va judeca”.⁴

Răspuns

Ca Dumnezeu, nici Tatăl, nici Fiul nu va judeca pe nimeni. Căci nici omul nu se face judecător al celor necuvântătoare, ci al oamenilor. Deci Tatăl a dat toată judecata Fiului, nu întru cât Fiul este Dumnezeu, ci întru cât s'a făcut om. Iar acesta va judeca pe toți, comparând viețuirea sa ca om cu a noastră. Iar „cuvântul Lui care va judeca”, este învățătura pe care a arătat-o prin fapte, după cum s'a scris: „Cele ce a început Iisus să le facă și să le învețe”.⁵

¹ Mt. 5, 29.

² Sf. Părinți numesc mândria și încântarea ascunsă de pe urma virtuților, păcate de-a dreapta.

³ Ioan 5, 22.

⁴ Ioan 8, 15; 12, 48.

⁵ F. A. 1, 1. Dumnezeu în calitate de ființă superioară nu judecă pe om, ca ființă inferioară, așa cum nici omul nu judecă animalele. Pentru că a judeca înseamnă a te lua pe tine ca măsură. Dar Dumnezeu nu se poate lua ca măsură pentru om.

Intrebarea 26

*Ce înseamnă hula împotriva Duhului și cum: „Tot păcatul se va ierta oamenilor, dar celor ce vor huli nu li se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor”?*¹

Răspuns

Intrebarea cu privire la hula împotriva Duhului Sfânt își are deslegarea această: Domnul făcând multe vindecări, Iudeii puneau lucrările Duhului în socoteala stăpânitorului dracilor. Iar cuvântul că nici aici, nici în veacul viitor nu vor avea iertare cei ce hulesc, trebuie înțeles precum urmează: Zic unii dintre cei ce au cercetat acestea prin Duhul, că sunt patru feluri de iertare a păcatelor: două aici și două în veacul viitor. Fiindcă memoria nu e în stare să și amintească greșalele timpului întreg, ca omul să se pocăiască aici pentru ele, Stăpânul firii, în iubirea Sa de oameni, a rânduit, cum s'a zis, și pentru noi cei ce nu ne pocăim, două moduri de pocăință în veacul viitor. Astfel, când unul păcătuiește aici cu indiferență, dar apoi face bine tot cu indiferență, fie mișcat de milă sau simpatie față de aproapele, fie de alte motive filantropice, faptele lui vor fi cântărite în veacul viitor la vremea judecății și, văzându-se înclinarea lui spre cele din urmă, va dobândi iertare. Acesta este un mod. Iar al doilea e următorul: Când vreunul e vinovat de păcate, dar auzind cuvântul Domnului: „Nu judecați ca să nu fiți judecați”,² se teme și nu judecă pe nimeni când cercează cele făptuite, nu va fi judecat, că unul ce a păzit porunca. Căci nu uită de făgăduința dată prin porunca Sa Cel atotnemincinos.

¹ Mt. 12, 31; Lc. 12, 10.

² Mt. 7, 1.

Iar celelalte două moduri se referă la iertarea de aici, când cineva, aflându-se în păcate, e lăsat de Providență cu bun rost în neajunsuri, în nevoi, în boli. Căci fără să știe acela, Dumnezeu îl curățește prin unele ca acestea. Și dacă acela, încercat în felul acesta, mulțumește, ia plată pentru mulțumire. Iar de nu mulțumește pentru certările de pe urma păcatelor sale, de păcate se curățește, dar încasează pedeapsa pentru nemulțumire. Pe urmă, pentru tot ce păcătuiește cineva față de oameni i se dau prilejuri de iertare, cum a arătat cuvântul. Căci păcătuind cineva față de un om, dar făcând bine altui om, aceeași fire față de care a păcătuiește, îl și apără.¹

Dar hula față de Duhul, sau necredința, nefiind iertată pentru nicio altă pricină, fără numai dacă se face cel ce a păcătuiește credincios, pe drept cuvânt nu va fi iertat cel ce și încheie viața în necredință, pentru păcatul necredinții.

Intrebarea 27

*Ce însemnează ghicitura din Proverbe: „De flămânzește dușmanul tău, dă-i de mâncare; de însetează, adapă-l. Căci făcând aceasta, îngrămădești cărbuni aprinși pe capul lui”?*²

Răspuns

Dușmanul sufletului este trupul nostru, care ne răsboește mereu prin răscoala patimilor din el. Când deci cugetul trupesc apăsă de conștiință flămânzește, adecă se dorește după mântuire, sau însetează după cunoștința dumnezească, trebuie să-l hrănim prin înfrânare și osteneți și să-l adapăm prin meditația la

¹ Un alt loc din sf. Maxim, care arată concepția lui despre unitatea concretă a firii omenești.

² Prov. 25, 21.

cuvintele dumnezești. Așa se îngrămădesc peste capul lui, adică peste minte, cărbuni aprinși, sau gânduri dumnezești și duhovnicești.

Intrebarea 28

*Ce însemnează cuvântul din Psalmul 101: „Făcutu-m'am asemenea pelicanului singuratic”?*¹

Răspuns

Pelicanul acesta este o pasăre. Iar șarpele dușmănește mult puii lui. Deci el ce face? Își așează la înălțime cuibul lui, îngrădindu-l din toate părțile din pricina șarpelui. Ce face atunci vicleanul șarpe? Cercetează de unde suflă vântul și din partea aceea își trimite veninul său de-și ucide. Deci vine pelicanul și vede că au murit puii lui. Atunci privește la nou și zboară la înălțime, întinzându-și aripile. Acolo își găurește cu ciocul coastele și prin nou picură în ei din sângele său și se trezesc.

Prin pelican se înțelege Domnul, iar puii lui sunt Adam și Eva, firea noastră. Cuibul lui este paradisul iar șarpele, diavolul cel răsvrătit. Deci șarpele, începătorul răului, le-a insuflat prin neascultare proto-părinților veninul său și aceștia s'au făcut morți prin păcat. Dar Domnul și Dumnezeu nostru s'a înălțat, pentru iubirea Sa de oameni, pe cinstita cruce și din coasta sa străpunsă ne-a dăruit viața prin nouul Duhului Sfânt.

Intrebarea 29

*Ce înseamnă: „Acolo paserile își vor face cuiburi”?*²

Răspuns

Paserile sunt sau sufletele, sau diferitele virtuți.

¹ Ps. 101, 7.

² Ps. 103, 17.

Intrebarea 30

*Ce înseamnă: „Locuința cocostârcului e deasupra lor”?*¹

Răspuns

Cocostârcul este o pasăre ce viețuiește în atâta neprihănire, că atunci când are să se împreune plânge patruzeci de zile, iar după aceea alte patruzeci. Iar cuibul și-l așează în arbori, unde nu e umbrat de nimic, ci are aer curat. Prin aceasta se indică neprihănirea. Căci aceasta e deasupra tuturor virtuților. Ea stă departe și de cele ce cad simțuri, nefiind umbrată de nimic din cele vremelnice. Căci numărul patruzeci cuprinde desăvârșirea fiecăruia din cele patru elemente [ale naturii].

Intrebarea 31

*Ce înseamnă: „Voi pedepsi păcatele părinților în copii, până la al treilea și al patrulea neam, în cei ce mă urăsc”?*²

Răspuns

Primul neam socotesc că este sămânța răului, adică atacul [sau momeala]. Al doilea e pofta. Al treilea deprinderea [habitudinea] răului, adică consimțirea. Al patrulea, lucrarea, adică fapta. Deci se pedepsește până la al treilea și al patrulea neam. Căci atacul și pofta sunt nevinovate, întru cât răul n'a răzbit până la capăt.

Intrebarea 32

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic răzgândirea lui Dumnezeu în Scriptură?

¹ Ps. 103, 18.

² Deut. 5, 9.

Răspuns

Zic cei ce au învățat cum trebuie să cugete în mod cucernic cele dumnezeiești, că e cu neputință ca Dumnezeu să fie Ziditor prin fire, dacă nu e și Proniator al celor zidite. Dacă-i așa, e neapărat de lipsă ca Dumnezeu, odată ce este în chip firesc Proniatorul omenirii, să dispună de multe metode de mântuire a firii providențiate de El. Căci omul fiind o viețuitoare nestatornică și schimbându-se ușor cu vremile și moravurile lor, e nevoie ca și Providența dumnezească, măcar că rămâne aceeași, să se schimbe după dispozițiile noastre, născocind, din cele ce se potrivesc în chip firesc, metoda cea mai corespunzătoare cu relele răsărite în fire. Și precum în medicină, fiind multe boalele de tratat, iar trupul căzând în diferite boale, medicul trebuie să schimbe și el metodele mai rele cu altele mai bune, așa și la Dumnezeu are loc o trecere dela o metodă a Providenții la alta, iar această schimbare se numește de obicei în Scriptură răsândire (μεταμέλεια).

Intrebarea 33

*Ce înseamnă: „Pentru cele trei păcate ale Tirului, ba chiar pentru patru nu mă voi întoarce”?*¹

Răspuns

Cele patru păcate ale Tirului, la cari cugetă cuvântul prorocesc, socotesc că sunt acestea: atacul, pofta, deprinderea [habitudinea] răului și săvârșirea. Pe cel dintâi și al doilea, adică atacul și pofta, le rabdă Dumnezeu, întrucât răul nu a ajuns la împlinire. Dar asupra celui de al treilea și al patrulea păcat, adică asupra deprinderii și lucrării, sau consimțirii și faptei, Scriptura pe drept cuvânt își rostește amenințarea.

¹ Amos 1, 9.

Intrebarea 34

De ce nu se poate zice Tatăl Duhului, sau Hristosul Duhului, cum se poate zice, când e vorba de Tatăl sau Fiul, Duhul lui Dumnezeu, sau Duhul lui Hristos?

Răspuns

Precum Minte (νοῦς) este cauza Cuvântului, așa e și a Duhului, dar prin mijlocirea Cuvântului. Și precum nu se poate zice de Cuvânt că e al Vocii, așa nici de Fiul că e al Duhului.¹

Intrebarea 35

Ce înseamnă cuvântul spus de Domnul: „Dacă

¹ E o interesantă precizare această asemănare a Duhului cu Vocea. Ea stă în armonie cu asemănarea Lui cu Viața. (În tâlcuirea la Tatăl nostru), Dacă Fiul reprezintă în dumnezeire ceva analog cu complexul de sensuri al lumii, fiind un fel de sens al tuturor sensurilor, al tuturor rațiunilor, deci mai mult decât ele, Duhul e ceva analog cu aspectul de viață al lumii, care, deși unit cu ordinea sensurilor, nu se poate identifica cu aceasta. Viața are diferite trepte pe plan creat și toate trebuie să stea într-o legătură deosebită cu Duhul (viața sufletească naturală, chiar cea biologică, iar în sus, prin energii necreate, cea duhovnicească). De aceea harul e adus într-o legătură specială cu Duhul Sfânt. Dar pe de altă parte viața în har fiind și o viață de revelare a rațiunilor divine, el ne pune în legătură și eu Hristos. Peste tot lumea energiilor divine (a Sofiei), fiind pe deoparte o lume a rațiunilor divine, dar pe de alta a harului dinamic și modelator, lumea aceea este o lume a lui Hristos, dar și a Duhului Sfânt. Poate acest raport între rațiune și viață explică de ce la început Hristos e adus în conștiința lumii de Duhul, iar apoi Hristos face să se reveleze Duhul, dar abia revelarea Duhului ne deschide ochii deplin pentru a-L vedea pe Hristos ca Dumnezeu. Adică întâi o viață neștiută de noi (neexperimentată) scoate la iveală rațiunea, aceasta apoi atrage atenția asupra vieții, ca pe urmă viața izbucnind cu toată puterea printr'un nou val să pună în lumină toată profunziunea rațiunilor lucrurilor și ale lui Dumnezeu. (A se vedea și paralelismul Duhului eu femela în conceperea sufletului omenesc al lui Hristos). — Duhul ca Viață are un caracter deosebit de rațiune, dar amândouă sunt deodată, din adâncul care se revelează simultan sub aceste două aspecte nedespărțite, dar neconfundate. „Prin mijlocirea” înseamnă doar că trebuie să cugeți întâi la sens ca în legătură cu el să descoperi viața. Sensul și viața sunt deodată și la un loc, dar cugetarea chiar privind la viață, privește întâi sensul ei.

*ochiul sau mâna ta te smintește, scoate-le pe ele și le aruncă dela tine?*¹

Răspuns

Ceea ce spune parabola în chip întunecos se poate înțelege și despre prieteni, cari ne sunt ca niște ochi, și despre rudeni, cari ne sunt ca niște mâini, și de slugi, cari ne slujesc ca niște picioare. Scriptura poruncește să-i scoatem pe aceștia toți, dacă ne smintesc și ne vatămă sufletul. Dar porunca poate fi înțeleasă și altfel, într'un sens mai înalt. De ai o cunoștință contemplativă, ca pe un ochi, dar te face să te mândrești, scoate-o dela tine. De ai și o făptuire cuviincioasă, dar ți se face pricină de îngâmfare, scoate-o și pe ea. De asemenea de ai o destoinicie într'o slujbă, — iar-aceasta e piciorul, — dar te face să te fudulești, desparte-te de ea. Căci îți e mai de folos să fii fără aceste părute virtuți, decât să mergi prin îngâmfare și mândrie la pierzarea totală.

Intrebarea 36

*Ce înseamnă: „Înălțatu-s'a soarele și luna s'a oprit în rânduiala ei”?*²

Răspuns

Când se înalță în noi Soarele dreptății prin faptele cele bune și prin cunoștința adevărată, atunci se oprește luna în rânduiala ei; adică firea noastră, care e supusă schimbării și nestatorniciei, primește o rânduială fixă și stabilă.

Intrebarea 37

*Ce înseamnă cuvântul scris în Epistola sobornicească a lui Petru: „Ca să fie judecați după oameni cu trupul și să trăiască după Dumnezeu cu duhul”?*³

¹ Mat. 5, 29.

² Avacum 3, 11.

³ I Petru 4, 6.

Răspuns

Aceștia s'au spus despre cei din vremea popoului. Iar aceștia erau într'o totală necunoștință a lui Dumnezeu și viețuiau în fapte rele. Deci câte au păcătuit oamenilor li s'au iertat pentru războaiele, necazurile și diferitele strâmtorări ce au venit asupra lor în fiecare zi. Dar păcatele din necunoștința Lui nu li s'au iertat, pentru că păcatul necredinții să li se ierte pentru credința în El celor ce vor crede, atunci când se va coborî în locul iadului din iubirea de oameni, și așa să trăiască cu duhul, judecați fiind cu trupul, cum s'a zis, pentru greșalele față de oameni.

Intrebarea 38

*Ce simbolizează David care cântă și îmblânzește duhul rău a lui Saul?*¹

Răspuns

Tot cel ce, asemenea fericitului David, paște oile, adică puterea rațională a sufletului, și ucide iușimea și pofta, ca acela leul și ursul, folosindu-se de cuvântul învățaturii într'o contemplație înaltă, îndulcește pe ascultător și domolește patimile răutății din el.

Intrebarea 39

*Scriptura spune limpede că Avraam a dat zeciuială lui Melhisedec. Pe de altă parte Avraam zice că n'a luat nimic din pradă, nici măcar o curea de încălțăminte. Dar atunci de unde i-a dat zeciuiala aceluia? Căci nici el n'a dus cu sine la războiu nimic, pornind pe neașteptate.*²

Răspuns

Fiindcă dumnezeiasca Scriptură zice că Melhisedec a fost preot, pe dreptate se va crede că

¹ I Regi 16, 16.

² Gen. 14, 20 urm.

Avraam, ca unul ce se afla în ceață mirenilor, i-a dat preotului zeciuială. Iar că a și avut de unde să-i dea, se înțelege ușor. Căci împărații cari au năvălit asupra Sodomei, nu luaseră numai cele ale Sodomei, ci aveau cu ei și prăzile altor ținuturi. Acestea toate luându-le Avraam, după ce i-a bătut, unele le-a întors Sodomei, iar celelalte le-a ținut sie-și și din ele a dat zeciuială lui Melhisedec.

Intrebarea 40

De ce preoții Legii nu erau împiedecați să aibă soții, iar preoții lui Hristos sunt împiedecați, după cum e obiceiul?

Răspuns

Fiindcă se crede că preoția Evangheliei e după rânduiala lui Melhisedec și nu după a lui Aaron. Iar de Melhisedec nu s'a scris să fi avut soție. Deci în chip necesar nici episcopii ce preoțesc după rânduiala lui Melhisedec nu-și iau femei.

Intrebarea 41

De ce la punerea înainte a cinstitului Trup și Sânge al Domnului, e obiceiul în biserică ca pâinile și potirele să fie puse în număr neegal?¹

Răspuns

Toate cele săvârșite în biserică au o rațiune mai presus de fire. Biserica pune înainte pâinile și potirele, fiindcă ele sunt prin excelență simboale și chipuri ale ființii dumnezeiești. Iar aceasta e necompusă, pe când toată zidirea e compusă. Căci numai Sfânta Treime, cum s'a zis, e simplă și necompusă.

¹ E vorba probabil de prescurile dela proscomidie și de mai multe potire, când sunt mulți credincioși de împărtășit. Niciodată pâinile și potirele acestea nu sunt în număr egal. Combefis, P. G. 90, 819 nota f.

De aceea pune Biserica pâinile și potirele în număr neegal, închipuind prin acestea Dumnezeirea.

Intrebarea 42

Unii întrebă în ce înțeles se spune că Puterilor cerești le-a fost ascunsă taina întrupării Domnului,¹ după ce aflăm că prorociile despre Domnul s'au făcut prin Ingeri, că zămislirea Lui e binevestită Fecioarei de Gavriil și păstorii sunt învățați prin Ingeri?

Răspuns

Nu încapă îndoială că Ingerii au știut despre întruparea viitoare a Domnului pentru mântuirea oamenilor. Ceea ce le-a rămas lor ascuns a fost modul necuprins al zămislirii Domnului, cum, fiind întreg în Tatăl și întreg în toate și toate umplându-le, era întreg în pântecul Fecioarei.

Intrebarea 43

Ce înseamnă Garizim și Bal?²

Răspuns

Garizim se tălmăcește prin tăiere-împrejur. Iar Bal prin amestecătură. Deci în amestecătura blestemată de neamuri își așează altarul Domnul nostru Iisus Hristos.

Intrebarea 44

Ce înseamnă Hanoves,³ Cana, Galileia, Doec,⁴ Ermon?⁵

Răspuns

Hanoves se tălmăcește prin ferestre. Cana prin agonisire. Galileia înseamnă descoperire. Doec Si-

¹ Ef. 3, 10.   ² Iosua 8, 33.

³ Textul din Migne (Combefis) trimite la Ier. 7, 18.

⁴ I Reg. 21, 7; 22, 18.   ⁵ Deut. 3, 8; 4, 48.

rianul este gândul îngâmfat. Iar Ermon se tâlmăcește prin alungarea fiarelor. Unii spun că de acolo izvorăște Iordanul. Prin acestea se indică harul sfântului Botez.

Intrebarea 45

Ce însemnează cuvântul din Psalmi: „Oprîți-vă și cunoașteți că eu sunt Dumnezeu“¹?

Răspuns

Sunt șase opriri, pe cari însușindu-ni-le putem cunoaște pe Dumnezeu. Prima e dela săvârșirea păcatului; a doua dela hrana care ne aprinde; a treia dela amestecul cu cei ce viețuiesc fără strajă; a patra dela îndeletnicirea care ne depărtează dela viața cea după Dumnezeu; a cincea dela avuția cea vrednică de osândă, care trage mintea spre multe; a șasea înseamnă a nu mai avea peste tot o voie proprie. Aceasta este lepădarea și ascultarea cea adevărată și după Dumnezeu.

Intrebarea 46

Pe cine închipuește Ieftae și fata lui?²

Răspuns

Ieftae închipuește persoana Domnului. Iar fata lui, trupul preacurat al Aceluia.³ Căci precum Ieftae era născut dintr'o desfrânată și a fost alungat dintre ai lui, iar ieșind a luptat și a biruit pe dușmani, făgăduind lui Dumnezeu să aducă drept jertfă pe primul din familia sa, care-l va întâmpina la întoarcere, la fel și Domnul, născându-Se după trup din firea noastră cea desfrânată, în chip nepăcătos, prin aceea că s'a făcut semănătorul propriului Său trup,

¹ Ps. 45, 10.

² Jud. 11, 1.

³ Reamintim că σάρξ trupul în grecește e feminin.

alungat fiind de cei ce se socoteau a fi Iudei și biruind în războiul cel pentru noi, a adus trupul Său propriu lui Dumnezeu și Tatăl. Fiindcă Ieftae se tâlmăcește „deschizătură a lui Dumnezeu“.

Intrebarea 47

Cum să înțelegem cuvântul din Evanghelie: „Mai mare ca Ioan între cei născuți nu se va ridica, dar cine e mai mic în Impărăția Cerurilor e mai mare ca el“¹?

Răspuns

Cel ce se va smeri pe sine mai mult ca Ioan, căci aceasta înseamnă „mai mic“, acela e mai mare ca Ioan. Sau altfel: fiindcă se credea că Ioan a dobândit prin contemplație toată cunoștința îngăduită aici, cunoștința cea mai mică și cea mai de pe urmă în viața viitoare e mai mare decât cea de aici. Sau: teologul cel mai înalt e mai mic decât cel mai de pe urmă dintre îngeri. Sau: cel ce stă pe treapta cea mai de pe urmă în viețuirea evanghelică, e mai mare ca cel mai înălțat în treapta legii.

Intrebarea 48

Ce însemnează cuvântul din Proverbe: „Cel ce pune mână peste mână, nu va fi fără vină“²?

Răspuns

Cel ce amestecă fapta rea cu fapta virtuoasă, nu va fi fără vină.

Intrebarea 49

Ce înseamnă: „De șapte ori va cădea dreptul și se va ridica“³?

¹ Mt. 11, 11; Lc. 7, 28.

² Prov. 16, 3.

³ Prov. 23, 16.

Răspuns

Dreptul este aci Domnul nostru Iisus Hristos, singurul cu adevărat drept. Căci de El se zice că și cade și se și ridică în noi, ca unul ce a primit toate cele ale noastre. Iar firea noastră a căzut de șapte ori. Prima cădere s'a produs prin greșeala proto-părintelui; a doua prin uciderea de om a lui Cain, care a introdus prima dată uciderea; a treia în vremea generației lui Noe, asupra căreia n'a mai rămas Duhul lui Dumnezeu, deoarece oamenii erau numai trupuri; a patra pe vremea zidirii turnului; a cincea pe vremea generației lui Avraam, din care singur acesta a plăcut lui Dumnezeu; a șasea pe vremea lui Moise, a cărui generație sporise atât de mult în necredință, încât a fost trimis el, de Dumnezeu spre tămăduirea acestei necredințe; a șaptea pe vremea generației Prorocilor, care a întrecut generațiile de mai înainte în măsura răutății. Deci fiindcă, precum s'a zis, firea noastră a căzut de șapte ori, Domnul, mișcat de iubirea de oameni, a ridicat-o, unind-o cu Sine după ipostas.

Intrebarea 50

*Ce înseamnă cuvântul Evangheliei: „Spală fața ta și capul tău il unge”?*¹

Răspuns

Fața noastră este viața, arătând, ca și vederea, cum suntem după omul dinlăuntru. Aceasta poruncește Scriptura să o spălăm, adică să ne curățim viața de toată pata păcatului. Iar capul este mintea noastră, pe care Scriptura poruncește să o ungem, adică să o facem să strălucească de cunoștința dumnezească.

¹ Mt. 6. 17.**Intrebarea 51**

*Ce înseamnă cuvântul: „Mai de folos i-ar fi fost aceluia să i se lege o piatră de moară de grumaz și să fie aruncat în mare, decât să smintească pe unul din cei mici”?*¹

Răspuns

„Mici” socotesc că numește pe cei simpli la cugetare, cari din pricina micimii minții nu pot să deosebească judecățile Providenției. Deci dacă cineva smintește pe unii ca aceștia, mai de folos i-ar fi fost să facă parte din ceata păgânilor, cari, asemenea asinului legat la piatra de moară, se țin numai în ogașa mișcării lumii, și să se arunce în mare, adică într-o viață plină de confuzie. Aceasta o întărește și Apostolul Petru zicând: „Mai bine era pentru ei să nu fi cunoscut calea dreptății, decât cunoscând-o să se întoarcă spre cele dinapoi”.²

Intrebarea 52

Pe cine inchipuește Cain și Avel?

Răspuns

Cain inchipuește cugetul trupesc, iar Avel plânsul sau pocăința.

Intrebarea 53

*Ce înseamnă: „Să nu ferești pe bărbat înainte de moartea lui”?*³

Răspuns

Chiar pentru înțelegerea celor mulți e limpede, că, din pricina nesiguranții și a nestatorniciei voii omenești, nu trebuie să ferești pe cineva, până ce,

¹ Lc. 17, 2.² II Petru 2, 21.³ Ecl. 11, 30.

trecând prin toată virtutea, nu-și va încheia viața cu sfârșitul cel neîndoielnic. Iar în înțelesul mai înalt, cel ce-a început, prin pocăință și nevoință, să umilească cugetul pământesc ce trăește în el și să-l slăbească, încă nu trebuie fericit până ce nu se va mortifica prin asceza unor osteneli încordate și nu va primi sfârșitul. Numai acesta e fericit, ca unul ce a murit împreună cu Hristos prin nelucrarea păcatelor, și a înviat împreună cu El pentru înălțimea virtuților. Aceasta o spune și psalmistul, zicând: „Feriți-vă cei nepătați, adică cei curați de păcat, cari umblă în legea Domnului”,¹ adică pășesc înainte prin faptele bune.

Intrebarea 54

*Ce înseamnă cuvântul: „Când vă vor izgoni pe voi din cetatea aceasta, fugiți în alta”?*²

Răspuns

Cetățile au rostul să păzească și să asigure lucrurile de preț. Deci în înțeles alegoric cetatea este nevoința constatătoare din diferite virtuți, ca de pildă: înfrânarea dela vin, reținerea dela mâncări, cari sunt spre pază și siguranță. Deci când ne izgonesc dracii din una din acestea, strecurând în noi înfumurarea și slava deșartă pentru o astfel de nevoință, e bine să dăm înapoi dintr-o asemenea simlînță ce ni se pare osârduitoare, ca să nu cădem în mândrie, și să fugim la altă virtute, slobodă de slava deșartă, până va veni la noi puterea nepătimirii. Sau, în alt înțeles, cetăți numește sufletele omenești. Căci la acestea fiind trimiși Apostolii de Mântuitorul, când sunt alungați dela cele nevrednice, trec la sufletele altora, cari s'au făcut în stare să primească

¹ Ps. 118. 1.

² Mt. 10, 27.

învățătura lor. Și aceste cetăți ale lui Israil nu le vor isprăvi de cercetat, fie că în unele sunt primiți, fie că de altele sunt alungați, până nu va sosi Fiul omului, împlinind toate la venirea Lui cea întru slavă.

Intrebarea 55

Cum se înțelege că va pune „mila Sa la cântar”, cum se zice la dumnezeescul Isaia?¹ Și că nu se dă nici un bine fără judecată, chiar dacă lucrătorilor din vie așa li se pare.

Răspuns

Dacă se cântărește mila lui Dumnezeu, se și circumscrie desigur. Deci așa trebuie să înțelegem acest loc, că precum având putere să vedem, să auzim și să respirăm, aceasta nu ne face să luăm în noi tot aerul, lumina, glasul, căci atunci nu ar mai rămânea de ce să se împărțesească și altul, tot așa mila lui Dumnezeu dă fiecăruia, după calitatea dispozițiilor, atât iertarea cât și harul. De pildă s'a căit cineva în chip desăvârșit, e și iertat în chip desăvârșit; tot așa și cu cel ce iubește.

Intrebarea 56

*Ce înseamnă ceea ce se spune la Esdra: „Infricoșează-i pe ei cu legea Domnului”?*²

Răspuns

„Infricoșează-i pe ei” s'a zis în loc de: scutură-i, nu făgăduindu-le cele bune, ci amenințându-i cu cele infricoșate. Căci metoda aceasta, bună pentru slugi, se potrivește Iudeilor.

Intrebarea 57

Ce înseamnă: „Armă în fricile nopții, odihnă în ostenele zilei”.

¹ Is. 28, 17.

² 1 Esdra 7, 14.

Răspuns

„Noapte“ a numit atacurile [momelile] ascunse și viclene ale vrăjmașului. Iar „zi“ ispitele fățișe. Deci cel ce a dobândit destoinicia [deprinderea, habitudinea] cunoștinții dumnezeiești și nu mai ignorează nici unul din gândurile vrăjmașului, nu se teme de vreunul din atacurile ascunse ale lui. Căci frica nu este nimic altceva decât un rău așteptat. Iar ostelile îndurate pentru ispitele fățișe le socotește odihnă, pentru experiența câștigată din lupta cu ele și pentru nădejdea cununii fericite a nesticăciunii, ce va fi obținută după biruirea lor.

Intrebarea 58

Ce înseamnă cuvântul spus în Psalmul 75: „Gândul omului se va mărturisi ție și rămășița gândului său îți va fi Ție sărbătoare“.

Răspuns

„Sărbătoarea“ este a celor ce se veselesc. Iar „mărturisirea“ a celor supuși cercetării. Cea din urmă e însoțită de întristare; cea dintâi de bucurie. Deci aceasta o spune, că punându-se în cumpănă ceea ce e trecător și nedesăvârșit în gândul bun cu ceea ce e statornic și desăvârșit, partea din urmă e mai grea. Astfel partea întâi se supune cercetării; partea a doua se face pricină de bucurie.

Intrebarea 59

Care este etimologia gastrimargiei (lăcomia pântecului).

Răspuns

Nu s'a găsit nimenea nici dintre grămăticii [filologi], nici dintre oratori să pomenească de aceasta. Dar Aristotel în scrierea „Despre animale“ pome-

nește de un animal, numit margos, care se naște din putreziciunea ce se află între pământ și apă. Acesta, din clipa în care se naște, nu mai încetează să mănânce la pământ, până ce nu găurește pământul și iese la suprafață. Iar după ce iese, moare în trei zile. După alte trei zile vine un nour de ploaie și plouă deasupra lui și-l readuce la viață, dar acum nu mai mănâncă într'una. De aici socotesc că au pornit vechii filosofi când au numit pe cei ce mănâncă mult gastrimargi. Dar cel ce știe să privească cu evlavie la lucruri, poate să înțeleagă cele spuse și într'un sens duhovnicesc. Astfel toată patima obișnuiește să se nască din putreziciune. Iar după ce se naște nu încetează să mănânce inima care i-a dat ființă, până nu iese, prin deprinderea întru cunoștință, la arătare. Iar ieșind, moare în cele trei facultăți ale sufletului.¹ Apoi harul Duhului, arătându-se prin nourul învățurii, aduce șiroaie de cunoștință și o reînviorează. Dar nu la viața pătimașă de mai înainte, ci la una virtuoaasă și plăcută lui Dumnezeu.²

Intrebarea 60

Ce înțeles are parabola din Evanghelie despre lucrătorii din vie și ce înseamnă neegalitatea aceea?³

Răspuns

Judecata lui Dumnezeu nu se face ținând seama de timp și de trup, deoarece sufletul, fiind netemporal și netrupesc, nu crește și nu sfârșește deodată cu timpul, iar mișcările și înclinările lui nu se nasc în chip temporal. De pildă adeseori unul are în viața călugărească șaptezeci de ani, iar altul o singură zi.

¹ După ce ne-am deprins de-a discerne stările sufletești, scoatem la iveală patima cu urciunea ei. Dar prin aceasta ea moare.

² Spiritualizează energia din ea.

³ Mt. 20. 1.

Pe de altă parte scopul călugăriei este să desfacă sufletul de împătımirea și înălțarea de cele materiale și să-l întoarcă spre Dumnezeu. Deci punem cazul că cel dintâi, având șaptezeci de ani, a murit neingrijindu-se deloc de o astfel de nepățimire, iar cel de-al doilea, având numai o zi și-a desfăcut tot cugetul pătimăș dela cele pământești. La răsplătirea ce se va face la judecată, cel din urmă va lua plata după vrednicie, ca unul ce-a dus ținta făgăduinții sale la împlinire; cel dintâi însă o va lua în dar și numai pentru că a răbdat osteneala nevoinții.

Intrebarea 61

De ce s'a pogorît Duhul tocmai dupa zece zile dela Înălțarea Domnului?

Răspuns

Zic unii dintre învățații în cele dumnezeiești că deoarece, după Dionisie Areopagitul, Puterile îngerești sunt rânduite în nouă cete, înălțându-se Domnul după omenitate [căci după dumnezeire toate le umple], fiecărei cete i-a dăruit o zi, dela prima până la ultima. Căci aveau lipsă și ele de venirea Domnului la ele, fiindcă „în El, zice Apostolul, s'au reunit toate, nu numai cele de pe pământ, ci și cele din cer”.¹ După aceea s'a arătat lui Dumnezeu și Tatăl și apoi s'a coborât Duhul.

Dar lucrul acesta poate fi înțeles și altfel: Cuvântul lui Dumnezeu, ascuns în cele zece porunci ale Sale, se face corp în noi, coborându-se cu noi în activitatea noastră morală, pe urmă iarăși ne ridică prin cunoștință, înălțându-ne până ne urcăm la cea mai înaltă dintre toate poruncile, care zice: „Domnul Dumnezeu tău, Domnul Unul este”.² Când deci mintea noastră s'a desfăcut de toate, mai bine zis a părăsit

¹ Efes. 1, 10.

² Deut. 6, 4.

toate și a ajuns la Dumnezeu însuși, atunci primește limbile de foc, devenind Dumnezeu după har.¹

Intrebarea 62

*Ce înseamnă: „Du-ți rar piciorul spre prietenul tău, ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască”?*²

Răspuns

Prietenul este aci trupul nostru, pentru unirea și dragostea naturală ce-o avem față de el. Deci Scriptura te îndeamnă să nu te încarci prea mult cu grija de trup, ci să te îngrijești de el numai atâta cât să poată merge pe urmele sufletului. Iar aceasta rar, ca nu cumva, îngrijindu-te prea mult de odihna lui, să se arate în tine cele ale vrăjmașilor și ale celor ce te urăsc.

Intrebarea 63

*Ce închipuește junca din lege, junghiată la vale, în cazul unui omor al cărui autor n'a fost descoperit?*³

Răspuns

Prin acestea se închipuește gândul duhovnicesc al Scripturii că nu numai pentru greșalele vădite trebuie să ne temem, ca unii ce vom avea să suferim pedepse pentru ele, ci și pentru cele săvârșite de noi în chip neștiut, dând mereu junca, adică trupul nostru,⁴ să fie junghiat în valea înfrânării și a nevoiinții. De aceea se părăsea junca încă vie,⁵ ca să

¹ Intreg urcușul dealungul celor trei trepte (făptuire, cunoaștere și vedere descoperită a lui Dumnezeu) e susținut de Hristos sălășluit în noi, care urcă împreună cu noi, făcându-ni-se tot mai descoperit.

² Prov. 25, 17.

³ Deut. 21, 4-6.

⁴ Trupul în grecește e feminin, σάρξ.

⁵ În Sf. Scriptură junca nu rămâne vie, e junghiată, dar Sf. Maxim a înțeles prin verbul νευροκοπέω o lovire și o slăbire a juacii, nu o junghiere a ei.

invățăm că nu trebuie să omorăm trupul, ci numai să învingem și îmblânzim plăcerile răsculate.

Intrebarea 64

*Ce închipuește slăbănogul coborât de patru inși prin acoperiș? Oare se putea descoperi casa, cum spune istoria?*¹

Răspuns

După istorie cu siguranță s'a descoperit casa, căci vizitatorii acelor locuri zic că acoperișurile caselor, făcute din piatră poroasă, sunt foarte ușoare, încât cel ce vrea să le descopere, o poate face aceasta ușor și repede. Dar după înțelesul mai înalt, slăbănogul este orice minte ce bolește în păcate și nu poate vedea pe Cuvântul [Rațiunea supremă] prin contemplația naturală, care e ușa. Deci înlăturând prin credință acoperișul gros al literii legii, e coborâtă prin cei patru dela înălțimea deșartă spre Cuvântul care s'a smerit pe Sine [chenoza] și primește prin credință și făptuire puțința de-a umbla.

Intrebarea 65

*De ce Eliseiu Prorocul s'a rugat și au ieșit urși și au sfâșiat 42 din copiii ce râdeau de el?*²

Răspuns

Zic unii că copiii aceștia nu sunt Israiliți, ci din alte neamuri; și nu sunt copii după vârstă, ci după minte. Deci aceștia auzind de Proroc că făcea multe semne, n'au crezut, ci au răs de el. Dar erau și unii cari nu s'au împărtășit de părerea lor deșartă. Deci ca să nu fie vătâmați aceștia și blasfemia să se urce la cer, le-a venit în ajutor Dumnezeu.

¹ Lc. 5, 19.

² IV Regi, 2, 25.

Iar după înțelesul duhovnicesc, ori ce minte care e, ca și Eliseiu, pleșuvă, adică curată de cugetări pământești, e luată adeseori în răs, în urcușul cunoștinții ei, de gândurile orientate spre lucrurile ce cad sub simțuri și spre materie și formă. Căci numărul patruzeci înseamnă lucrurile ce cad sub simțuri,¹ la cari adăugându-se materia și forma, se naște numărul patruzeci și doi. Deci mintea e luată în răs de asemenea gânduri, cari vreau să o facă să simtă virtutea ca pe o povară. Aceste gânduri le omoară mintea prin rugăciune și prin urși, adică prin plăcere și poftă. Căci aceste patimi întrebuintate întors,² adică spre bine,ucid gândurile batjocuritoare.

Intrebarea 66

*Cum trebuie să înțelegem neștiința Fiului despre sfârșitul lumii?*³

Răspuns

Există două feluri de neștiință: una vrednică de ocară, alta nevinovată. Cea dintâi atârnă de noi, a doua nu atârnă de noi. Cea vrednică de ocară și atârnătoare de noi este neștiința cu privire la virtute și evlavie. Cea nevinovată și neatârnătoare de noi e neștiința cu privire la toate acele lucruri, câte, vrând să le cunoaștem, nu le cunoaștem: de pildă cu privire la lucrurile ce se petrec departe, sau la cele ce se vor întâmpla în viitor. Dar dacă sfinții Proroci au cunoscut prin har cele de departe și neatârnătoare de noi, cum nu le-ar fi știut cu atât mai vârtos pe toate Fiul lui Dumnezeu, iar prin El și omenitatea Lui, nu prin fire, ci prin unirea cu Cuvântul? Căci precum

¹ Patru închipuește cele patru elemente, cari după cei vechi alcătuiesc natura. Deci patruzeci e natura constituită.

² Energia lor e transferată pe plan spiritual.

³ Mc. 13, 32.

fierul ars în foc, are toate însușirile focului, pentru că luminează și arde, și totuși prin fire nu e foc, ci fier, la fel și omenitatea Domnului, întrucât era unită cu Cuvântul le știa toate și aceste însușiri dumnezeiești le arată în sine, dar ca fire omenească luată de sine, adică neunită, se zice că nu le știa.

Întrebarea 67

Ce închipuește îmbrăcămintea (schima) monachală și mai ales tunderea părului?

Răspuns

Precum capul e în fruntea tuturor mădurelor din trup, tot așa mintea deține rolul de cap în suflet. Deci aceasta trebuie tunsă de toate cugetările lumești. Colovionul, care acopere tot trupul și lasă goale numai mâinile, înseamnă că trebuie să îmbrăcăm filosofia morală, care înlătură lucrările ce săvârșesc păcatul, și că aceasta trebuie să acopere și puterea și lucrarea. Căci puterea stăpânirii celui rău este, cum zice Iov,¹ sub buricul pântecelui; iar sufletele, după fericitul David, sunt pline de bațjocurile dracilor.² Și aceste bațjocuri sunt lucrările curviei. Iar analavul, fiindcă are pe el crucea și înainte și înapoi, înseamnă că trebuie, cum zice Apostolul, să ne răstignim nu numai noi lumii, ci și lumea nouă.³ Aceasta pentruca, fugind noi de lume, să nu mai avem nici o piedecă și să nu mai fim reținuți de plăcerea față de ea, amăgiți de suprafața ei, dar nici să nu mai fim urmăriți de ea dinapoi, prin încercările fără de voie, și așa să slăbim din încordarea credinții. Ci să rămânem nesimțitori și morți atât față de patimile cele de voie,

¹ Iov. 11, 11.

² Ps. 37, 8.

³ Gal. 6, 14.

cât și față de cele fără de voie.¹ Culionul închipuește harul lui Dumnezeu, care păzește și acopere mintea noastră. Căci cel ce s'a tuns de cugetările lumii, primește coiful mântuirii.² Iar sandalele au acest înțeles: Fiindcă sunt din piei moarte și stau dedesuptul unei mici părți din trup, la fel cum întreg trupul se folosește de o rămășiță de piele, trebuie să se folosească sufletul de trup, iar pe acesta să-l omoare față de patimi. Periboleul [pallium, haina de deasupra], fiind în patru colțuri, cum e lumea din patru elemente, arată că trebuie să ne îmbrăcăm în contemplația naturală, încât să nu mai privim cele ce se văd de dragul simțirii și al patimilor, ci prin rațiunea ce se află în ele să ne înălțăm spre Ziditorul lor. Faptul că mâna stângă rămâne descoperită,³ arată că faptele bune trebuie să lumineze din noi, după cuvântul Mântuitorului, așa ca să vadă oamenii faptele noastre cele bune și să slăvească pe Tatăl nostru cel din ceruri. Iar vestmintele trebuie să fie negre, ca să arate că trebuie să fim nearătoși [nevăzuți] pentru lume, ca unii ce avem petrecerea în cer. Dacă cineva mai socotește că haina de deasupra [pallium] prin cele patru colțuri mai închipuește și cele patru virtuți generale, nu va greși.

Întrebarea 68

Răspuns

Preotul spune Bisericii „pace” de pe înălțimea scaunului [catedrei], imitând pe Domnul de pe scaun

¹ Patimile cele de voie sunt cele cari ne atrag spre plăceri, cele fără de voie sunt suferințele de cari vrem să fugim. Deci să nu ne pese nici de plăcere, nici de durere, nici de cele din față, nici de cele din spate.

² Efes. 6, 17.

³ Combefis se întreabă de nu e greșală de text, fiind vorba de mâna dreaptă.

[catedră], care, înălțându-se, l-a lăsat și l-a dat pacea Sa. Iar poporul răspunzând: „Și cu duhul tău”,¹ vrea să spună: „Ne-ai dat nouă pace, Doamne, și bună înțelegere între noi. Dă-ne și pacea care este unirea nedespărțită cu Tine, ca împăcați cu Duhul Tău, pe care l-ai pus în noi la începutul creațiunii, să ajungem nedespărțiți de dragostea Ta”.

Intrebarea 69

Dacă morții învie în întregime, de ce nu învie în întregime trupurile noastre? De ce credem apoi că prin Botez, ele se prefac?

Răspuns

Intrebarea 70

Răspuns

Dacă vrei o tâlcuire mistică a Scripturii, aceasta trebuie să se înțeleagă așa: „Lăudați pe Domnul în glas de trâmbiță”,² înseamnă: prin pomenirea învierii, care va fi anunțată prin trâmbiță, precum s'a scris. „Lăudați-L pe El în psaltire și chitară”, adică prin limba noastră și prin gură, lovindu-le cu duhul ca cu un plectru [pană]. „Lăudați-L în tobă și alăută”, adică în trup și suflet, dela care, ca dela o alăută, străbat cererile la Dumnezeu. „Lăudați-L în strune și în organe”, adică în inimă și în toate măruntaele și în toate fibrele dinlăuntru, pe cari le-a numit organe. „Lăudați-L pe El în chimvale bine răsunătoare”, adică prin buze, prin cari se împletesc melodiile armonioase ale psalmodirii.

¹ Din explicația ce urmează se pare că așa ar trebui să se traducă „καὶ τῷ πνεύματι σοῦ”. Așa traduce și Combefis.

² Ps. 150, 3—5.

Intrebarea 71

În unele manuscrise ale Apostolului se spune: „Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba”; în altele: „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba”.¹ Te rog arată-mi, care versiune trebuie primită și ce înseamnă cele scrise?

Răspuns

Socotesc că nu se abate cineva dela gândul Apostolului, dacă primește cu evlavie amândouă versiunile, pentru că și manuscrisele vechi le cuprind pe amândouă. Pe cea dintâi: „Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba”, trebuie să o înțelegem în sensul că toți vom avea de suportat adormirea prin moarte, dar nu toți ne vom preschimba primind slava și îndrăsnirea. Aceasta o arată acelaș Apostol în alt loc și mai limpede, zicând: „Numai să ne aflăm îmbrăcați și nu desbrăcați”.² Iar pe cea de-a doua: „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba”, trebuie să o înțelegem în sensul că nu toți vom adormi cu adormirea pentru un timp oarecare, ca să avem lipsă de mormânt și de risipirea prin stricăciune, ci cei de atunci vor suporta o moarte scurtă, neavând lipsă de adormirea pentru un timp oarecare, deoarece îndată se va produce învierea. Dar toți se vor schimba, adecă se vor îmbrăca întru nestrăciune.

Intrebarea 72

Luca spune în Fapte despre Pavel că „se grăbea, de i-ar fi cu puțință să facă ziua Cincizecimii la Ierusalim”. Dar atunci cum face Pavel îngenunchieri, ceea ce e oprit de canoane?³

¹ I Cor. 15, 51.

² II Cor. 5, 3.

³ Fapte 20, 16, 36. Canoanele Bisericii opreau îngenunchierile între Paști și Rusalii, fiind timp de bucurie pentru învierea Domnului.

Răspuns

Nu despre Cincizecimea însăși, în care s'a pogorît Duhul, vorbește, ci fiindcă toate cele cincizeci de zile se numesc zile ale Cincizecimii, Pavel se grăbea să facă la Ierusalim prima zi de după Paști. Deci e limpede că și-a plecat ghenunchiul în vremea postului.

Intrebarea 73

Ce înseamnă cuvintele: „Cel ce zidește pe temelia aceasta aur, sau argint, sau pietri prețioase, lemne, iarbă, trestie, focul le va cerca. Deci cel al cărui lucru, pe care l-a zidit, va rămânea, plată va lua, iar cel al cărui lucru va arde, se va păgubi. El însă se va mântui, dar așa ca prin foc”¹.

Răspuns

Temelia este credința lui Hristos. Aurul zidit de cineva în ea este cunoștința tainică despre Dumnezeu [mistogogia teologică]; argintul, viața străluminată de virtuți; pietrele prețioase, cugetările evlavioase; lemnele, împătımirea de cele ce cad sub simțiri; iarba o zidește cel ce se hrănește cu nesocotința; trestia, cel ce lucrează stricăciunea. Deci pe cei cari au fapte bune, ziua cunoștinții îi arată, că în foc, adică în Duh s'a făcut descoperirea lor. In ce-i privește însă pe cei păcătoși, lucrurile lor se ard prin judecata din cunoștință, care arde conștiința; ea desființează păcatele și mântuește pe om, dar îl păgubește de virtuțile pe cari nu le-a lucrat în timpul de mai înainte. Dar și în veacul viitor lucrurile păcatului se topesc în neexistență, firea repri-mind înapoi puterile sale prin foc și prin judecată.²

¹ I. Cor. 3, 13—15.

² Aci nu se învață că păcătoșii se vor „mântui” în sensul că pedepsele lor odată vor înceta, ci că ei nu vor pieri ca lucrurile lor, ci vor fi

Intrebarea 74

Ce înseamnă ceea ce spune David cântând: „Dă slugii Tale puterea Ta și mântuește pe fiul slujniciei Tale”¹.

Răspuns

Fiindcă suntem după fire slugi ale lui Dumnezeu și fii ai slujniciei Sale înțelepciunea, se roagă să ni se dea nouă întâi puterea, adică stăpânirea asupra patimilor. Pe urmă, prin aceasta vine mântuirea.²

Intrebarea 75

În cărțile Regilor scrie că Dumnezeu a mișcat pe David să numere poporul. Dar în Paralipomene se zice aceasta de diavolul. Cum se poate arăta acordul Scripturii cu ea însăși?³

Răspuns

Apostolul numește pe diavolul dumnezeu al veacului acesta. Așa trebuie înțeles cuvântul din Regi. Sau și altfel: fiindcă afară de Providența lui Dumnezeu nu se întâmplă nimic, ci toate se întâmplă fie din bunăvoința, fie din iconomia, fie din îngăduința Lui, cuvântul din Regi că „Dumnezeu a mișcat”, trebuie înțeles că „Dumnezeu a îngăduit”, iar cel din Paralipomene că diavolul a lucrat, el a fost cauza. Pe urmă cad cei șaptezeci de mii, cari se aflau cu Avesalon și sufereau de patima închipuirii de sine și a mândriei. In înțeles mai înalt aceasta înseamnă că

„păstrați” „dar în focul veșnic”. Sf. Maxim e de acord cu Sf. Ioan Gură de Aur, hom. 9 în I Cor. 3, unde spune: „Ceeace spune aceasta este: Nu se va pierde și el ca lucrurile cari se topesc în nimic, ci va rămânea în foc”. Vezi și locuri dela alți Părinți în acelaș sens, în nota lui Combefis, P. G. 90, 847.

¹ Ps. 85, 16.

² II Regi 24, 1; I, Paralip 21, 1.

David e orice om care a născut, nu din aplecare [dispoziție] lăuntrică, ci din uitare de sine, un gând de mândrie, dar pe urmă se căește și se roagă lui Dumnezeu. Iar făcând așa, mor gândurile privitoare la cele vremelnice și trecătoare. Căci numărul șaptezeci înseamnă mișcarea temporală, pentru cercul înșeptit ce se repetă. De aceea e mai bine a fi prigonit de vrăjmașii draci, decât a suporta foamea neauzirii cuvântului lui Dumnezeu.

Intrebarea 76

Ce înseamnă cuvântul dela Apostolul : „O de s'ar și tăia încaltea“¹.

Răspuns

Acesta s'a zis în loc de: Vor plânge și se vor lovi, ajunși la pocăința pentru păcatele pe cari le-au săvârșit, turburând pe credincioși.

Intrebarea 77

De ce li se interzice Moabiților și Amoniților să intre în templul Domnului, până la al treilea și al patrulea și al zecilea neam; și până în veac?²

Răspuns

Moabit se tălmăcește intestinul tatălui (ἐντερον), iar Amonit tatăl maicii. Prin acestea se spune că cel ce ia pildă de răutate dela altul, a descoperit intestinul tatălui; iar cel ce paște păcatul din sine este tatăl maicii, adică al păcatului său propriu. Deci aceștia nu vor intra în casa Domnului până la al treilea și al patrulea și al zecilea neam; și până în veac. Adică cel ce nu s'a apropiat de Dumnezeu prin dobândirea deprinderi binelui și prin făptuirea lui [căci acestea sunt al treilea și al pa-

¹ Gal. 5, 12.

² Deut. 23, 3; I Ezdr. 13, 1.

trulea neam al virtuților], apoi prin numele și prin credința Domnului Iisus și prin cele zece porunci ale Legii, nu va intra, prin renașterea viitoare din veacul cel netrecător, în casa lui Dumnezeu, adică în cetatea cerească în care e locuința tuturor celor ce se veselesc.¹

Intrebarea 78

Din ce pricină cel ce era numai în parte lepros, era în fața Legii necurat, iar cel lepros în întregime, era curat?²

Răspuns

Cel lepros în vreo parte, are moartă partea în care e lepra. Căci retrăgându-se sângele ce întreține viața, se golește locul. Și când prin atingerea preotului se adâncește locul leprei, îl spurcă pe cel lepros. Tot așa și cel lepros în vreo parte a sufletului, golindu-i-se sufletul, adică adâncindu-se prin retragerea puterii vitale a virtuții, se face necurat. Dar cel lepros în întregime e drept că are culoarea leprei, însă sângele vieții avându-l împrăștiat prin tot trupul, îl are semănat și la suprafață. Aceasta înseamnă că cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă s'a căit, redobândește puterea vitală a virtuții. Numai conștiința o are colorată de urmele cugetărilor dinainte [ταῖς προτέροις προλήψεσιν]. Căci nu poate să nu cugete la cele ce le-a făcut, ca și când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat.

Intrebarea 79

Ce înseamnă cele cinci feluri de jertfe aduse după rânduiala Legii: oaia, boul, capra, turtureaua și porumbelul?

¹ Ps. 86, 7.

² Levit 13, 1, 12.

Răspuns

După unul din înțeleșuri, berbecul, ca cel ce e căpetenie, închipuește puterea rațională; taurul, iușimea; iar capra, pofta. Turtureaua, la rândul ei, închipuește neprihănirea, iar porumbul, sfințenia. Dacă însă trebuie să luăm seama și la însușirile naturale ale fiecărui animal și să le căutăm înțelesul potrivit, cei pricepuți în astfel de lucruri spun că oaia aduce trei lucruri stăpânului: lâna, laptele și mielul. Iar pupila ochiului ei se întoarce după soare și în fiecare zi dă afară 365 de bobite. La fel oița rațională, care este omul, dacă vrea să se aducă jertfă Stăpânului, trebuie să-i dea ca lână făptuirea morală, ca lapte contemplația naturală [căci aceasta hrănește mintea], iar ca miel învățacelul pe care îl naște prin învățatură, silindu-se să-l facă întru totul ca pe sine și să-l aducă desăvârșit lui Dumnezeu. Dar și pupila ochiului unuia ca acesta se întoarce după soare, adică mintea lui se îndreaptă după Soarele dreptății, care călăuzește toate ale noastre prin cărmuirea providențială a lucrurilor; căci în necazuri și în zile bune el îi mulțumește Aceluia pentru Providența care le călăuzește bine pe toate. Unul ca acesta lapdă în fiecare zi 365 bobite, adică aruncă de fiecare dată cele stricacioase și de prisos, supuse timpului și prefacerii.

Cât despre bou, se spune că el are inima în trei colțuri și rinichii cu cinci ieșituri; mai are apoi trei stomacuri. Ziua el are ochii luminoși, iar noaptea în chipul focului. O treime din zi și o treime din noapte rumegă (πνέει φουσών), căutând spre Răsărit. Nara lui dreaptă dă un miros bun [εὐωδιαζει μόσχον]. Iar sângele lui omoară animalele domestice, afară de câne. Deci și noi, luând ca niște boi jugul lui Hristos, să ne tăiem inima de piatră și, desrădăcinând spinii patimilor, să

ne lărgim pământul inimii spre primirea cuvântului dumnezeesc. Să avem apoi inima în trei colțuri, adică să avem în inimă sănătoasă învățatura despre Treime, ca precum inima comunică în chip firesc viața ei trupului, așa și credința în Dumnezeu să susțină mădulele sufletului. De asemenea să avem rinichii cu cinci ieșituri, adică partea noastră poftitoare să nu fie întoarsă spre patimi, ci prin cele cinci simțuri să privim zidirea numai în vederea doririi și iubirii Ziditorului. Să avem apoi trei stomacuri. Stomacul primește cel dintâi bucatele și prin lucrarea de digestie alege și trimite fiecărui mădu'ar ceea ce e potrivit cu el, iar restul îi predă burții. Așa se cuvine ca și noi, conduși fiind de contemplația activă, naturală și teologică și împărțind tuturor mădu'arelor sufletului cele potrivite, să purtăm grijă și de cel mai de jos, adică de trup, sau de burtă. Iar a răsufla o treime din zi și noapte, privind spre Răsărit, înseamnă a privi spre întreita Providență a lui Dumnezeu, spre cea care susține, întoarce și ceartă, și a-I mulțumi atât în noaptea încercărilor, cât și în ziua propășirii. Să avem și ochii noaptea în chipul focului, iar ziua luminoși, adică puterea noastră contemplativă capabilă să primească în ziua virtuților razele cunoștinții dela Soarele dreptății, iar în noaptea încercărilor și ispitelor ce vin una după alta pe urma virtuților, în stare să înțeleagă sensul părăsirilor. Să avem și nara dreaptă binemirosoare. Căci partea dreaptă a omului este sufletul, dat fiind că avem două părți, sufletul și trupul. Deci cel ce pentru virtuțile sufletului a îmbrățișat harul Duhului Sfânt, devine pentru ceilalți binemiroșitor. Iar sângele acestuia are o putere ce omoară animalele domestice; adică iușimea abătută din drumul ei ucide pe oamenii ce-o practică și hrănește pe dracii ce latră împotriva noastră.

Capra are o fire ce urcă ușor munții, sare prăpăstiile și se încântă de melodiile muzicale. Cornul ei drept, oriunde s'ar sufla în el, dă senzația unui cutremur. Apoi dă afară din ea în fiecare zi două sute de boabe. Deci și sufletul nostru trebuie să sară cu îndrăzneală prăpăstiile ispitelor și încercărilor, să urce munții prorociilor și ajungând la înălțimea cunoștinții să se îndulcească cu ea. Și nu numai să se îndulcească, ci prin clopoțelul ei (*δὲνακος* ?), adică prin rațiunea făptuitoare, să comunice și celor ce-i aud învățătura, această dulceață. Iar cornul ei drept înseamnă că cel ce închină lui Dumnezeu contemplația sufletului prin rugăciune, făcându-se binemiositor ascultătorilor, scutură obișnuința patimilor trupești din aceștia. Unul ca acesta lapadă totdeauna rătăcirea în jurul celor ce cad sub simțuri. Căci simțurile împletindu-se cu cele sensibile..... Lipsește sfârșitul.

A celui dintre sfinți Părintelui nostru

MAXIM MĂRTURISITORUL

Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru

Către un iubitor de Hristos¹

Am primit pe însuși de Dumnezeu păzitul meu stăpân,² venit la mine prin preacinstita lui scrisoare, pe cel ce este totdeauna de față și nu poate fi niciodată departe cu duhul. Căci nu disprețuește să fie împreună cu slugile Sale, pentru bogăția virtuții imitată în chip dumnezeesc, odată ce însuși Dumnezeu a dat-o pe aceasta ca mijloc de întâlnire chiar și cu El. De aceea, minunându-mă de mărimea coborîrii lui, temerea mea față de el am amestecat-o cu afecțiune, și din amândouă, adică din temere și afecțiune, am dat ființă iubirii, constătătoare din respect și din dorința de apropiere. Căci am voit ca temerea să nu se desfacă de afecțiune și să devină ură, nici afecțiunea dispreț, ceea ce se întâmplă când nu are unită cu ea temerea care cumpătează. Am voit mai degrabă ca iubirea să se arate lege afectuoasă ce e sădită înlăuntru și tinde să se apropie de tot ce este înrudit după fire, înlocuind ura prin afecțiune și depărtând disprețul prin respect. Pe această temere știind-o fericitul David, ca intrând mai mult decât

¹ P. G. 90, 871—910; Filocalia greacă, ed. II, vol. I, 317—327.

² Se vede că această scriere a fost adresată unei personalități de care sf. Maxim avea un mare respect. În multe epistole adresatul era numit stăpân. Probabil era egumen, episcop sau dirigător civil. (De pildă ep. 40 către egumenul Talasie, P. G. 91, 633).

toate în alcătuirea iubirii de Dumnereu, zice: „Frica Domnului este curată și ea rămâne în veacul veacului”.¹ El știa însă că aceasta este altă temere, decât cea care se naște din frica de pedeapsă pentru relele săvârșite. Căci aceasta se depărtează, încetând cu totul când vine iubirea, cum arată undeva în cuvintele sale marele Evanghelist Ioan, zicând: „Iubirea scoate afară frica”.² Dar cealaltă e o însușire caracteristică firească a desăvârșitei iubiri. Ea păstrează prin sfiala ei în sfinți pentru veci nestrictată legea și chipul iubirii față de Dumnezeu și întreolaltă.

Impreunănd deci, precum am spus, și eu temerea de stăpânul meu, cu afecțiunea față de el, păstrez în această alcătuire legea iubirii. Prin respect ea mă împiedecă să scriu, ca să nu se ivească disprețul; prin afecțiune însă, mă silește să scriu ca să nu pară ură desăvârșitul refuz de a scrie. Deci ascultând de poruncă scriu, dar nu câte gândesc, „căci gândurile omului sunt șovăelnice”, după Scriptură,³ ci câte vrea Dumnezeu și câte dăruiește prin harul Său pentru a produce vreun oarecare folos.

„Sfatul Domnului, zice David, rămâne în veac; gândurile inimii lui, din neam în neam”.⁴ Prin „sfat” a înțeles, poate, sfatul lui Dumnezeu și Tatăl, cu privire la coborârea [chenoza] negrăită a Fiului cel Unu-născut în vederea îndumnezeirii firii noastre, sfat care îmbrățișează marginea tuturor veacurilor.⁵ Iar

¹ Ps. 18, 10. ² Ioan 4, 18. ³ Înțelept. 9, 14. ⁴ Ps. 32, 11.

⁵ Toate veacurile (eonii) sunt purtate de dinamica lui Iisus cel care a coborât în ele, îngroșându-Se pe măsura îngroșării lor și înălțându-Se împreună cu înălțarea lor. Iisus e în lume prin rațiunile ei, prin Providență, prin Legea veche, încă înainte de a veni în trup pentru a se face pârga îndumnezeirii firii omenești. Iar după aceea conduce și de sus, dar și din sânul istoriei, procesul de îndumnezeire a firii omenești, ba acest proces durează pentru oameni și pentru îngeri chiar și după sfârșitul acestei lumi, în veci. Deci nu e veac care să rămână pe dinafara acestei misiuni.

prin „gândurile inimii Lui”, rațiunile Providenței și ale Judecății, după cari cărmuește în chip înțelept viața noastră de aici și cea viitoare, ca a unor generații diferite, dând fiecăreia modul cuvenit de lucrare.¹ Deci dacă lucrul sfatului dumnezeesc constă în îndumnezeirea firii noastre, iar scopul gândurilor dumnezeiești este să desăvârșească până la capăt cele ce le cerem în viața noastră, e de folos să cunoaștem și să împlinim înțelesul Rugăciunii Domnului, și deci să-l și descriem.² Căci la această rugăciune s'a gândit și stăpânul meu, mișcat de Dumnezeu, când a scris către mine, sluga sa. Deci trebuind să o fac acum temă a cuvintelor mele, rog pe Domnul, învățătorul acestei rugăciuni, să-mi deschidă mintea spre înțelegerea tainelor din ea și să-mi dea cuvânt potrivit spre tâlmăcirea celor ce le voi înțelege. Fiindcă ea îmbrățișează tot scopul ascuns în chip tainic în cele spuse mai înainte, sau mai bine zis vestit limpede celor puternici la minte. Cuvântul rugăciunii cuprinde cererea tuturor aceloră cărorora ni s'a făcut pricinuitor însuși Cuvântul lui Dumnezeu smerindu-Se. El ne învață să ne silim a ne însuși acele bunuri, pe care ni le poate procura numai Dumnezeu și Tatăl prin Fiul, care mijlocește în chip natural, și prin Duhul Sfânt. Căci mijlocitor

¹ Rațiunile Providenței se împletesc și se alternează neconștient cu cele ale Judecății, Dumnezeu îndemnând pe oameni spre cele bune atât prin inspirații și daruri pozitive, cât și prin încercări și pedepse. Aceste rațiuni dinamice (idei-forță) ce lucrează în sânul istoriei îi dau acesteia un sens unitar. Dar istoria nu e uniformă, pentru că nici rațiunile acestea nu rămân mereu aceleași, ci fiecare generație e călăuzită după alte rațiuni, dându-i-se alte misiuni, alte moduri de lucrare. De remarcat e că și de viața viitoare spune sf. Maxim că va fi călăuzită după rațiunile Providenței.

² Cele ce le cerem în viața noastră sunt cele cuprinse în rugăciunea Tatăl nostru. Iar scopul gândurilor lui Dumnezeu e să împlinească acestea până la capăt. Deci se cuvine să fie lămurite lucrurile ce le cerem în rugăciunea Tatăl nostru pentru a ști ce urmărește Dumnezeu prin gândurile sale.

între Dumnezeu și oameni este, după dumnezeescul Apostol, Domnul Iisus,¹ care a arătat oamenilor prin trupul său pe Tatăl cel necunoscut, iar Tatălui i-a adus pe oameni în Sine, împăcați prin Duhul.

Pentru aceștia, făcându-Se om în chip neschimbat, se face pricinuitoarea și învățătoarea unor taine nouă și multe, încât mulțimea și mărimea lor nu a putut-o cuprinde rațiunea în vreo măsură oarecare. Dintre ele a dăruit oamenilor, cu dărnicia Sa, care întrece toate, șapte la număr, mai generale decât celelalte. Deci scopul rugăciunii este, cum am zis, să îmbrățișeze tainic tocmai înțelesul acestora, adică: 1. învățătura despre Dumnezeu [teologia], 2. înfierea prin har, 3. egalitatea în cinste cu îngerii, 4. împărtășirea de viață veșnică, 5. restaurarea firii ca să încline spre ea înșasi în chip nepătimaș, 6. desființarea legii păcatului și 7. surparea celui rău, care ne stăpânește prin înșelăciune. Să cercetăm așa dar adevărul celor spuse.

Teologie ne învață Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că se întrupează, arătând în Sine pe Tatăl și pe Duhul Sfânt. Fiindcă întreg Tatăl și întreg Duhul Sfânt erau ființial și desăvârșit în Fiul și după ce s'a întrupat, fără ca ei să se întrupeze, ci Unul binevoind, iar celalalt împreună lucrând cu Fiul, care însuși și-a lucrat întruparea. Căci Cuvântul a rămas mintal și viu² și neîncăput de nimeni altul după ființă, decât numai de Tatăl și de Duhul Sfânt, și atunci când și-a făcut, prin iubirea de oameni, unirea după ipostas cu trupul.

Înfierea ne-o hărăzește, dăruindu-ne după har nașterea cea mai presus de fire, de sus, prin Duh. Pe

¹ I Tim. 2, 5.

² Sf. Părinții aseamănă pe Tatăl cu mintea, pe Fiul cu rațiunea (sau cuvântul), iar pe Duhul cu viața. Deci Cuvântul întrupându-se a rămas unit cu Mintea (Tatăl) și cu Viața (Duhul Sfânt), adică mintal și viu.

aceasta o păzește și o păstrează, împreună cu Dumnezeu, libera voință a celor ce s'au născut, cultivând cu dragoste adevărată harul dăruit și sporind prin împlinirea sânguincioasă a poruncilor frumusețea dăruită prin har și înaintând prin golirea de patimi atâta în dumnezeire, cât S'a golit pe Sine Cuvântul lui Dumnezeu de slava majestății Sale, pentru mântuirea noastră, făcându-Se cu adevărat om.

Egali în cinste cu Ingerii i-a făcut pe oameni, întâi fiindcă „a împăcat prin sângele crucii Sale, cele din cer și cele de pe pământ”,¹ și a surpat puterile vrăjmașe cari umpleau locul dintre cer și pământ,² arătând că, în privința împărțirii darurilor dumnezeiești, ceata Puterilor cerești și pământești e una, firea omenească vestind întru veselie slava lui Dumnezeu împreună cu Puterile de sus prin una și aceeași voință. Apoi fiindcă, după împlinirea lucrării Sale pentru noi, s'a înălțat la cer cu trupul primit, unind prin Sine cerul cu pământul. Prin aceasta a unit cele sensibile cu cele inteligibile și a arătat firea cea creată ca una dela o extremitate la alta a părților ei, unificată în ea înșasi prin virtute și prin cunoașterea primei Cauze. Astfel, prin toate câte a săvârșit tainic a arătat, cred, că rațiunea este legătura de unire între cele despărțite; iar lipsa rațiunii însemnează desbinarea celor unite.³ Prin aceasta ne-a

¹ Colos. 1. 20.

² Adică ne împiedecau să ne înălțăm la Dumnezeu.

³ Cuvântul „logos” poate avea aci trei sensuri: rațiune, cuvânt, Rațiunea sau Cuvântul dumnezeesc. În toate aceste trei sensuri, logosul este legătura de unire a celor despărțite. Patima, care desunește, este lipsa de rațiune; la fel egoismul, care nu înțelege să se subordoneze unei rațiuni majore, ce încadrează pe toți. Rațiunile din lucruri și din oameni tind după o rațiune mai înaltă, care e mai cuprinzătoare. O rațiune particulară care nu vrea să se subordoneze uneia mai generale, nu mai e rațiune. În acest sens rațiunea unește lucrurile sau rațiunile lucrurilor despărțite. Iar Rațiunea supremă, care e în vârful piramidei tuturor rațiunilor, spre care tind toate ra-

îndemnat să învățăm să ne însușim rațiunea prin făptuire, ca să ne unim nu numai cu Îngerii prin virtute, ci și cu Dumnezeu prin cunoștință, negând toate cele ce sunt.¹

Părtași de viață dumnezească ne face, dându-Se pe Sine de mâncare, cum numai El știe și cei ce au primit dela El o astfel de simțire mintală, încât prin gustarea acestei mâncări să cunoască prin cunoștință adevărată că „bun este Domnul”.² Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezească ce-i îndumnezește, ca Unul ce este în chip vădit și se numește „Pâine a vieții și a puterii”.

Firea o readună în ea însăși, nu numai întrucât, făcându-Se om, și-a păstrat voia nepătimașă și nerăsvrătită împotriva firii [neclintindu-se din temelii ei cea după fire, nici măcar împotriva celor ce L-au răstignit; dimpotrivă, alegând mai bucuros moartea pentru ei decât viața, cum arată și caracterul voluntar al patimii, sporit prin dragostea de oameni a Celui

țiuile, este Dumnezeu Cuvântul. El le unește pe toate. Dar și cuvântul omului către om e o trăsătură de unire între ei. Având acest rost, se înțelege că adevăratul cuvânt e o expresie a rațiunii unificatoare, a unei rațiuni care se ridică dela rațiunea individualistă, la rațiunea superioară ce se arcuște peste rațiunile particulare ale celor doi. Altfel cuvântul nu mai e rațional, nu mai e din rațiune. Logos mai înseamnă însă și sens. Un lucru particular are sens numai dacă face parte dintr'un ansamblu. Individualul, dacă ar sta cu totul de sine, ar însemna un non-sens. Sensul unește lucrurile.

¹ E o învățătură statornică a sf. Părinți că numai prin făptuire, prin practică, dobândim adevărata rațiune [și totodată apare în conștiința noastră Hristos cel ascuns în noi dela Botez]. Unirea cu Îngerii prin virtute arată că virtutea rămâne un bun permanent în cel ce se ridică mai presus de treapta făptuirii, la contemplație. De remarcat e că dobândirea adevăratei rațiuni e necesară și pentru cunoașterea mistică a lui Dumnezeu prin gaoza apofatică. Ca să fii în stare să negi toate lui Dumnezeu, pentru a urca la cunoașterea Lui, trebuie să te fi pătruns întâi prin rațiune de mărginirea și de relativitatea lor.

² Expresia „simțirea minții” (sensibilitatea spiritului) am întâlnit-o și la Diadoch (Cap. 36, Filoc. vol. I).

ce a pățimit], ci și întru cât a desființat dușmănia, pironind pe cruce zăpăditul păcatului,¹ pentru care avea firea războiul neîmpăcat cu ea însăși. Prin aceasta a chemat pe cei de departe și pe cei de aproape, adică pe cei de sub lege și pe cei dinafara legii și „surpând peretele din mijloc al despărțiturii, adică desființând legea poruncilor cu învățăturile ei, a zidit pe cei doi într'un singur om nou, făcând pace și împacându-ne” prin Sine cu Tatăl² și întreolaltă, ca pe unii cari nu mai avem o voce ce se împotrivesc rațiunii firii, ci, precum în privința firii, tot așa și în privința voii, rămânem neschimbăcioși. Iar firea a făcut-o din nou curată de legea păcatului, neîngăduind ca întruparea Sa cea pentru noi să fie anticipată de plăcere. Pentru că zămisirea Lui s'a făcut în chip minunat, fără de sămânță, iar nașterea, mai presus de fire, fără stricăciune; căci Dumnezeu, născându-Se din Maică, îi strângea prin naștere legăturile fecioriei mai mult de cât firea. Și a slobozit de sub domnia legii toată firea în cei ce voesc să imite moartea Lui de bună voie, prin omorirea din simțire a mădurelor celor de pe pământ.³ Căci taina mântuirii se lucrează numai în cei ce vreau, nu și în cei ce rămân sub stăpânirea care-i robește.

În sfârșit *surparea tiraniei celui rău*, care ne stăpânește prin înșelăciune, o face întinzând trupul biruit în Adam ca armă împotriva lui și biruindu-l. Prin aceasta a arătat trupul, înghițit mai înainte de moarte, înghițind pe înghițitoarea moarte și stricând viața aceleia [a morții] prin moartea firească. Trupul Lui s'a făcut Vicleanului otravă, ca pe toți câți isbutise să-i înghită câtă vreme i-a stăpânit prin moarte, să-i verse afară. Iar neamului omenesc acelaș trup îi dăruiește viața, împingând ca pe o frământătură toată

¹ Colos. 2, 14.² Efes. 2, 14—15.³ Colos. 3, 5.

firea spre învierea vieții. Căci mai ales pentru aceasta Cuvântul, fiind Dumnezeu, se face om [cu adevărat străin lucru la auzire!] și primește de bună voie moartea trupului.

Deci cererea tuturor acestora, cum am zis, vom afla că se cuprinde în cuvântul Rugăciunii.

*

Căci el spune „Tată”, pomenește „Numele” Tatălui și „Impărăția” Lui. Iar, pe cel ce se roagă, îl arată ca fiind „fiu” după har al acestui „Tată”. El vrea ca cei din cer și cei de pe pământ să ajungă la o singură voință. Poruncește apoi să se ceară „pâinea cea spre ființă” și cere oamenilor să se împace, unind firea cu ea însuși prin porunca de a ierta și de a i se ierta, ca să nu mai fie tăiată prin deosebirea dintre voințe. Învață apoi pe oameni să se roage să nu cadă în ispită, ca lege a păcatului, și să fie izbăviți de cel viclean. Și se cădea ca însuși Pricinitorul și Dătătorul acestor bunuri să fie și Invățător al lor, ca să dea cele spuse în această rugăciune ca reguli de viață ucenicilor cari cred în El și imită viețuirea Lui în trup. Prin ele a arătat „comorile ascunse ale înțelepciunii și ale cunoștinții”, aflătoare cu adevărat în El,¹ trezind dorința celor ce se roagă spre dobândirea lor.

Scriptura a numit, cred, această învățătură „rugăciune”, deoarece cuprinde cererea darurilor date oamenilor de Dumnezeu prin har. Căci de Dumnezeu insuflații noștri Părinți au spus hotărît că rugăciunea este cererea acelora ce le-a dăruit Dumnezeu, în chip cuvenit cu el însuși, oamenilor, precum votul este făgăduința sau promisiunea acelora pe cari oamenii, slujind cu adevărat lui Dumnezeu, I le aduc Lui. Ei au adus ca mărturie în sprijinul acestui cuvânt al lor

¹ Colos. 2, 5.

Scriptura. De pildă: „Făgăduiți și dați Domnului Dumnezeului nostru”.¹ Sau: „Câte am făgăduit, voi da Domnului, Mântuitorului meu”.² Acestea se spun despre vot. Iar despre rugăciune următoarele: „Și s'a rugat Ana, zicând: Doamne Adonai, Dumnezeule al Puterilor, dacă auzind vei auzi pe roaba ta, dăruiește-mi mie un rod al pântecelei”.³ Sau: „S'a rugat Ezechia, regele Iudei, și Isaia, fiul lui Amos, prorocul, către Domnul”.⁴ Sau: „Iar când vă rugați, ziceți Tatăl nostru cel din ceruri...” cuvinte spuse de Domnul ucenicilor. Astfel votul este păzirea poruncilor, întărită prin voia celui ce a dat votul; iar rugăciunea, cererea pe care o face cel ce păzește bunurile poruncilor, ca să se prefacă el însuși în bunurile acelea. Sau mai bine, votul este lupta pentru virtute, pe care aducând-o cineva lui Dumnezeu, Acela o primește cu multă plăcere, iar rugăciunea este cununa virtuții, pe care Dumnezeu o dăruiește cu bucurie.

Deci fiindcă s'a arătat că rugăciunea este cererea bunurilor procurate de Cuvântul cel intrupat, luându-L pe El însuși ca învățător al cuvintelor rugăciunii Sale, ne vom îngădui să pornim la tâlcuirea lor, desvăluind cu grijă, atât pe cât se poate, înțelesul fiecărui cuvânt, știind că însuși Cuvântul obișnuiește să hărăzească, în chip folositor, putere înțelegerii celui ce grăește.

*

¹ Ps. 15, 12.

² Iona 2, 10.

³ I. Regi 1, 10. Origen în tâlcuirea la Tatăl Nostru se ocupă de asemenea de această deosebire între rugăciune (προσευχή) și vot (εὐχή), făcând aceeași deosebire și folosind chiar această pildă a Anei. (G. Bardy, Origène, De la prière, Paris, Gabalda, 1931, p. 33). Toți Sfântul Maxim în rândurile ce urmează ajunge la formulări mai adânci. Origen spune doar simplu că votul e un dar, iar rugăciunea e o cerere. Peste tot tâlcuirea Sf. Maxim e mai adâncă decât a lui Origen, luând proporții de sistem, cu toată scurtîmea ei.

⁴ Paralip. 32, 30.

„Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se Numele Tău, vie Impărăția Ta“.

Domnul învață în aceste cuvinte pe cei ce se roagă, că se cuvine să înceapă îndată cu învățătura despre Dumnezeu. El dă aci o învățatură tainică despre modul existenței Cauzei făcătoare a lucrurilor, El însuși fiind, după ființă, Cauza lucrurilor. Prin cuvintele rugăciunii e arătat „Tatăl“, „Numele“ Tatălui și „Impărăția“ Tatălui, ca să învățăm dela început să chemăm și să venerăm Treimea cea una. Căci „Numele“ lui Dumnezeu și Tatăl, care subsistă ființial, este însuși Fiul cel Unul născut; iar „Impărăția“ lui Dumnezeu și Tatăl, care deasemenea subsistă ființial, este Duhul Sfânt. Fiindcă ceea ce Matei numește aci Impărăție, în altă parte, un alt Evanghelist a numit Duh Sfânt, zicând: „Vie Duhul Tău cel Sfânt și să ne curățească pe noi“.¹ Căci Tatăl nu are Numele ca pe ceva dobândit, iar Impărăția nu o cugetăm ca o demnitate care i se adaugă. Pentru că El nu a început să fie, ca să fi început să fie și Tată sau Impărat. El nu a început nici să existe, nici să existe ca Tată sau ca Impărat. Iar dacă, fiind din veșii, este și Tată și Impărat din veci, atunci și Fiul și Duhul Sfânt există împreună cu Tatăl, ființial, din veci, fiind în chip natural din El și în El, mai presus de cauză și de rațiune, nu ivite, din pricina cauzei, după El. Căci relația arată deodată cu ea și pe cele ce le leagă prin relație, neîngăduind să fie privite acestea una după alta.

Incepând deci această rugăciune, suntem îndemnați să venerăm Treimea de o ființă și mai presus de ființă, ca una ce este cauza facerii noastre. Pe

¹ Grigorie de Nisa spune că acest loc se află la Luca (Cuv. 3 la Tatăl Nostru), dar la Luca 11, 2 se află aceleași cuvinte ca și la Matei. Sf. Maxim a urmat aci lui Grigorie de Nisa.

lângă aceasta suntem învățați să vestim și harul înfierii ce ni s'a dat nouă, fiind învredniciți să numim pe Cel ce ne este Făcător după fire, Tată după har. Iar aceasta ne obligă ca, cinstind numele Născătorului nostru după har, să ne silim să întipărim în viața noastră trăsăturile Celui ce ne-a născut, adică să-I sfințim numele pe pământ, să ne asemănăm Lui ca unui Tată, să ne arătăm fii prin fapte și să preamărim pe Fiul natural al Tatălui, Pricinitorul acestei înfierii, prin tot ce gândim și facem.

Și sfințim Numele Tatălui nostru cel după har, carele este în ceruri, omorînd pofta pământească și curățindu-ne de patimile aducătoare de stricăciune. Căci sfințirea constă în desăvârșita oprire și omorîre a poftei din simțire. Ajunși la această stare se domolesc lătrăturile necuviincioase ale iușimii, ne mai existând pofta care să o stârnească și să o înduplece să lupte pentru plăcerile ei, odată ce a fost omorîită prin starea de sfințenie a rațiunii. Căci iușimea fiind avocatul poftei, încetează să se înfurie când pofta e omorîită.

Iar după lepădarea iușimii și a poftei, cu drept cuvânt vine, cum zice rugăciunea, stăpânirea Impărăției lui Dumnezeu și Tatăl, în cei ce se învrednicesc să spună după desfacerea de acelea: „vie Impărăția Ta“, adică Duhul Sfânt. „Peste cine, zice, mă voi odihni, dacă nu peste cel bun și smerit, care tremură de cuvintele mele?“¹ De aci este vădit că Impărăția lui Dumnezeu și Tatăl este a celor smeriți și blânzi. „Fericii, zice, cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul“.² Se înțelege că nu pământul acesta, care deține, după fire, locul de mijloc al lumii, l-a făgăduit Dumnezeu moștenire celor ce-L iubesc pe El. Căci spune: „Când vor învia din morți, nu se vor

¹ Is. 66, 2.

² Mt. 5, 4.

înșura și nu se vor mărita, ci vor fi ca Ingerii din ceruri".¹ Sau: „Veniți binecuvântații Părintelui meu și moșteniți Impărăția cea gătită vouă dela întemeierea lumii”.² Iar în altă parte, zice altuia, care a lucrat cu tragere de inimă: „Intră întru bucuria Domnului tău”.³ Iar după El, dumnezeescul Apostol zice: „Va suna din trâmbiță și cei morți în Hristos se vor scula cei dintâi întru nestrucăciune. Apoi noi cei vii, cari vom fi rămas, vom fi răpiți deodată în nouri, întru întâmpinarea Domnului în văzduh și așa vom fi totdeauna cu Domnul”.⁴

Acestea fiind făgăduite celor ce-L iubesc pe Domnul, cine va putea spune, dacă privește la cuvântul Scripturii și dacă e mișcat de rațiune și dorește să fie slujitor al rațiunii, că cerul și Impărăția gătită dela întemeierea lumii, apoi bucuria Domnului cea ascunsă în taină și petrecerea și locuirea neîncetată și cu totul nedespărțită a celor vrednici cu Domnul, e tot una cu „pământul”? Deci „pământ” socotesc că numește deprinderea și puterea întărită și cu desăvârșire neclintită a neschimbatei statornicii a celor blânzi în bine. Căci aceasta este totdeauna cu Domnul și are o bucurie neîncetată, ca una ce a primit Impărăția gătită dela început și s'a învrednicit de fixitatea⁵ și de rânduiala cea din cer. Ea e statornicită în rațiunea virtuții, ca într'un oarecare pământ așezat la mijlocul întregii lumi. În temeiul acestei rațiuni, cel blând stând la mijloc între numele bun și faima rea, rămâne fără patimă, fără să se umfle de laude [înălțându-se sau umplându-se de slavă deșartă] și fără să se întristeze de ocări. Căci desfăcându-și dorința dela lucrurile de cari e liberă rațiunea după fire, nu simte când îl supără momelile lor, ca unul ce s'a liniștit de

¹ Mt. 22, 30.² Mt. 25, 24.³ Mt. 25, 21.⁴ I Cor. 15, 52.⁵ στασις.

orice agitație în legătură cu ele și și-a îndreptat toată puterea sufletului spre slobozenia dumnezească, ne mai urmărind niciun interes. Această slobozenie dorind Domnul să o împărtășească ucenicilor Săi, zice: „Luați jugul Meu peste voi și învățați dela Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre”.¹ Odihnă numește stăpânirea Impărăției dumnezești, care e ca o domnie ce slobozește pe cei vrednici de toată robia.

Iar dacă dă stăpânirea netrecătoare a Impărăției celor smeriți și blânzi, cine va fi atât de neiuibitor și de nedoritor al bunurilor dumnezești, ca să nu dozească la culme smerenia și blândețea, spre a primi pecetea Impărăției dumnezești, cât e cu putință omului, purtând în duhul lui, prin har, formane știrbită a Celui ce este în mod firesc, după ființă, marele Impărat Hristos?

În acest om, zice marele Apostol, „nu este bărbat și femeie”,² adică mânie și poftă. Căci mânia alungă silnic rațiunea și scoate afară din legea firii cugetarea. Iar pofta face mai iubite decât Cauza și Ființa cea unică și singură de dorit și nepătimitoare, cele de după ea și de aceea socotește mai de cinste trupul decât duhul. De asemenea face mai atrăgătoare posesiunea celor văzute decât slava și strălucirea celor inteligibile, trăgând mintea prin lucrarea plăcerii simțuale dela privirea dumnezească și înrudită a celor spirituale. În acest om nu mai e decât rațiunea, care s'a desbrăcat, prin abundența virtuții, chiar și de iubirea și de afecțiunea cea mai nepătimașă, dar totuși naturală față de trup. Căci duhul a biruit cu desăvârșire firea și a convins mintea să se odihnească până și dela filosofia activității morale, când se întâlnește cu Rațiunea cea mai presus de ființă.

¹ Mt. 11, 29.² Gal. 3, 28.

printr'o contemplație simplă și neîmpărțită.¹ Pentru că dacă omul a isbutit să ajungă la această stare, în care poate tăia și lepăda ușor cele ce curg în timp, nu este nimerit ca, odată ce s'a dovedit slobod de cele sensibile și a trecut peste ele, să se împovăreze iarăși cu chipul făptuirii morale ca cu un cojoc.

Aceasta o arată mai limpede marele Ilie, indicând această taină prin cele ce le-a săvârșit în chip simbolic. Acesta când fu răpit a dat cojocul, adică starea [sau lucrarea] de mortificare a trupului, în care era fixată măreția frumuseții sale morale, lui Eliseiu, ca ajutor al duhului împotriva a toată puterea vrăjmașă și ca unealtă de lovire a firii nestatornice și curgătoare, al cărui chip era Iordanul, ca să nu fie împiedecat ucenicul să treacă spre țara sfântă, încându-se în pofta turbure și lunecoasă după cele materiale.² El însă a plecat slobod spre Dumnezeu,

¹ Cel blând și numai el se ridică pe treapta cea mai înaltă a contemplației simple, nediscursive a Rațiunii divine. Din aceasta vedem că pentru sf. Maxim rațiunea nu se distinge net de minte, fie că nu înseamnă numai decât cugetare discursivă, fie că discursivitatea trece firesc în contemplația simplă și unitară, sau viceversa. În acest sens „om rațional“ nu e om recontemplativ, ci un om lipsit de mânie și poftă. Rațiunea nu se opune minții, sau contemplației, ci patimilor. O precizare: pe treapta făptuirii morale omul poartă încă în el o afecțiune trupească în limitele naturii, dar pe cea gnostică duhul a covârșit-o prin aceasta.

² Atât la Evagrie cât și la sf. Maxim întâlnim adeseori ideea unor haine sau corpuri ce trebuiesc pe rând desbrăcate pentru a ajunge omul la „minte goală“. Prima haină care trebuie desbrăcată e cea a patimilor. Cel ce se desbracă de ea trebuie să se îmbrace în haina virtuților; pe o treaptă mai înaltă trebuie desbrăcată și aceasta, pentru a se îmbrăca haina vederilor contemplației naturale, ca în sfârșit să fie desbrăcată și aceasta și mintea să rămână „goală“, ca să se întâlnească cu Rațiunea goală, cu Dumnezeu descoperit. (În acest sens se vorbește și de desbrăcarea omului vechiu). Cel ce, asemenea lui Ilie, a trecut chiar și peste afecțiunea naturală față de cele sensibile, trebuie să desbrace și lucrarea de mortificare a trupului, adică grija de asceză, ca pe un cojoc. Dar această grija trebuie să o îmbrace ucenicul, adică cel ce a rămas pe o treaptă mai jos. Aceasta nu înseamnă că cel ce desbracă grija ascezei,

neoprit de nici unul din lucruri, prin vreo afecțiune față de ele, simplu prin dorință și necompus prin voință, spre cel simplu prin fire,¹ făcându-și călătoria prin virtuțile generale ce se îmboldesc una pe alta și se ridică împreună ca niște cai de foc. Căci știa că ucenicul lui Hristos trebuie să lapede dispozițiile neegale, a căror deosebire îi vădește alterarea și nestatornicia, dacă patima poftei provoacă revărsarea sângelui în jurul inimii, iar mânia pusă în mișcare, fierberea sângelui. Deci cel ce a ajuns să trăiască, să se miște și să fie în Hristos, s'a eliberat de apariția năprasnică a dispozițiilor neegale, ne mai purtând în el, ca pe un bărbat și femeie, afecțiunile opuse ale acestor patimi, prin cari rațiunea e robită, fiind denaturată de schimbările lor nestatornice.² Căci în rațiunea nerobită de aceste afecțiuni el are zugrăvită măreția chipului dumnezeesc, care înduplecă sufletul să se prefacă prin hotărîrea liberă a voii sale spre a deveni după asemănarea dumnezească și să se facă lăcaș atotstrălucit al mării Împărății, care subsistă ființial cu Dumnezeu și Tatăl tuturor, adică al Duhului Sfânt,³ lăcaș care

poate să sburde de acum cu trupul, ci că în el starea de mortificare a devenit ceva ce se menține dela sine, fără o grijă specială. Grija ascetică de trup l-ar împiedeca acum dela contemplație. Mortificarea e un ajutor al duhului împotriva puterii vrăjmașe, adică prin ea se accentuează aspectul de duh al firii noastre.

¹ Dumnezeu e simplu după fire, dar noi ne putem desbina de fire prin voință făcându-ne compuși. Deci tot prin voință putem ieși iarăși din compoziție, unificându-ne voința cu firea.

² Din toate acestea se vede caracterul moral al rațiunii, după sfântul Maxim. Rațiunea e mai mult ceea ce se opune patimilor, rezistând poftelor și mâniei. Numai așa nu se denaturează, nu se alterează.

³ Marea Împărăție a Duhului e lumea Sofiei, sau a energiilor divine, care umplând întreaga pe fiecare, pe măsura puterii fiecăruia, cum aceeași lumină îi umple pe toți, îi unește pe toți. Dar viața Duhului nu se dă pe o cale străină de rațiunea insului, deci nu e despărțită de Rațiunea (Logosul) divină, căreia i se deschide rațiunea individuală.

primește, dacă se poate spune, puterea cunoștinții firii dumnezeiești, atâta cât e cu putință. În această stare, nașterea celor rele încetează și a celor bune ia ființă, sufletul păzind în sine, întocmai ca Dumnezeu, prin harul chemării sale, neatins ipostasul bunurilor dăruite. În acest suflet Hristos se naște pururea de bunăvoie în chip mistic,¹ făcându-Șe corp prin cei mântuiți și făcând sufletul ce-L naște maica fecioară,² întrucât acesta nu mai are, ca să spun pe scurt, prin vreo afecțiune, ca pe un bărbat și femeie, semnele firii aflătoare sub stricăciune și facere.³

Să nu se mire nimeni că am pomenit stricăciunea înainte de facere. Căci privind fără patimă, cu dreaptă judecată, firea celor ce apar și pier, va afla limpede că orice facere începe din stricăciune și sfârșește în stricăciune.

Dar patimile ce caracterizează cele supuse facerii și stricăciunii, cum am spus, nu le are Hristos sau viețuirea și rațiunea lui Hristos sau după Hristos. Căci s'a spus: „În Hristos Iisus nu este bărbat și femeie”,⁴ iar prin aceasta se indică semnele și patimile firii, care e supusă stricăciunii și facerii. Într'o asemenea viețuire nu mai este decât rațiunea

¹ Nașterea lui Hristos este ași apariția Lui în viața conștientă a celui ce s'a purificat, fapt numit alteori învierea lui Hristos din mormântul firii, în care s'a îngropat la Botez și de unde lucrează în chip acoperit la purificarea omului.

² Sufletul în grecește e de genul feminin.

³ Sf. Maxim face deosebire între facere (γένεσις) și naștere (γέννησις). Facerea e orice început natural de existență, care e urmat în mod necesar de stricăciune. Nașterea, când e naturală, e un mod special al facerii. Dar când nu e naturală, ca în cazul lui Hristos, nu se mai subsumează în facere, ca început natural al unei deveniri ce duce la moarte. Hristos, deși a luat nașterea, n'a primit stricăciunea, sau facerea urmată totdeauna de stricăciune. Sufletul care L-a născut, a devenit fecioară, a scăpat de asemenea de acel fel de naștere care duce la stricăciune.

⁴ Gal. 3, 28.

deiformă, imbibată de cunoștința dumnezească,¹ și mișcarea unitară a voinței, care nu alege decât virtutea.

„Nici Elin și Iudeu”. Prin acestea se indică deosebirea învățăturilor despre Dumnezeu, sau mai adevărat vorbind opoziția dintre ele. Cea dintâi învățatură susține nebunește multe principii, împărțind unicul principiu în lucrări și puteri protivnice; ea născocoște slujirea la mulți zei, care se desbină în ea însăși, împreună cu mulțimea celor ce se închină, și se face de răs prin marea varietate a slujirii. Cealaltă învățatură susține, e drept, un singur principiu, dar îngust și nedesăvârșit și aproape inconsistent, fiind lipsit de rațiune și de viață.² De aceea cade într'un rău tot așa de mare ca și învățătura de mai înainte, anume în laturea opusă a aceleia, în ateism, mărginind la o singură persoană principiul unic și socotindu-l ca subsistând fără Cuvânt și Duh, sau străbătut de Cuvântul și de Duhul ca de niște simple calități. Aceasta nu-și dă seama că ce Dumnezeu mai poate fi acela, care e lipsit de acestea? Sau cum se va împărtăși Dumnezeu de acestea, ca de niște accidente, asemenea ființelor raționale supuse facerii? Niciuna dintre aceste două învățături nu este, cum am spus, în Hristos. În El este numai învățătura evlaviei adevărate și legea neclintită a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu [a teologiei mistice], care respinge deșirarea dumnezeirii, ca prima învățatură și nu primește comprimarea dumnezeirii, ca cea de a doua. Această, ca să nu desbine dumnezeirea prin înmulțirea ființii, căci aceasta este greșala elinească; nici s'o facă pătimitoare prin redu-

¹ Atributul deiform precizează în chip satisfăcător sensul rațiunii, la sf. Maxim. Nu e rațiunea opusă contemplației, ci rațiunea opusă stricăciunii patimilor, dar imbibată de cunoștința intuitivă, tainică a lui Dumnezeu.

² Adică de Logos și de Duhul Sfânt.

cerea la un singur ipostas, socotind-o lipsită de Cuvânt și Duh, sau îmbibată de Cuvânt și Duh ca de niște simple calități, căci aceasta este greșala iudaică, după care dumnezeirea nu este: Minte, Cuvânt și Duh. Invățătura cea întru Hristos ne învață pe noi, cei chemați de har prin credință la cunoștința adevărului, să cunoaștem o unică fire și putere a dumnezeirii, adică un unic Dumnezeu, contemplat în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, subsistând ființial ca o singură Minte necauzată, născătoare a singurului Cuvânt fără început, subsistent după ființă, și isvor al singurei Vieți eterne ce subsistă ființial ca Duh Sfânt. Ne învață să cunoaștem Treimea în unime și unimea în Treime. Nu numai pe una în alta, căci nu este Treimea în unime ca un accident în ființă, sau întors unimea în Treime, căci este fără calități. Nici ca pe altceva și altceva, căci nu se deosebește prin heterogenitatea firii unimea de Treime, fiind o fire unică și simplă. Nici pe una înaintea alteia, căci nu se deosebește printr'o putere mai mică Treimea de unime, sau unimea de Treime. Nu se deosebește unitatea de Treime nici ca ceea ce-i comun și general părților subordonate, ca să fie contemplată numai prin cugetare, căci această unitate este o ființă existând de sine în sens propriu și o putere cu adevărat puternică prin ea însăși. Nu este nici una prin alta; căci nu este la mijloc vreo relație ca între efect și cauză, acolo unde e totul unul și același și fără nici o relație. Dar nu este nici una din alta; căci nu provine Treimea din unitate, fiind nefăcută și explicându-se prin sine însăși. Ci aceeași se zice și se cugetă cu adevărat unitate și Treime. Este unitate prin rațiunea ființii, Treime prin modul existenței. Aceeași este întreagă unitate, neîmpărțită de ipostasuri; și aceeași

întreagă Treime, neconfundată prin unitate. Ca să nu se introducă prin împărțire mulțime de zei, sau să se înlăture prin confuzie orice Dumnezeu. Invățătura lui Hristos strălucește prin ocolirea amândurora.

Iar prin învățătura lui Hristos înțeleg noua prevedere a adevărului, în care „nu este bărbat și femeie”, adică semnele și patimile firii celei supuse stricăciunii și nașterii; „nici Elin și Iudeu”, adică învățăturile protivnice despre dumnezeire. În ea nu este „nici tăere împrejur și netăere împrejur”, adică slujirile corespunzătoare ale acestora. Căci cea dintâi necinstește firea văzută de dragul simboalelor legii și ocărăște pe Creatorul însuși, socotindu-l Făcător al unor lucruri rele; iar cea de a doua îndumnezește firea de dragul patimilor și ridică făptura împotriva Creatorului, sfârșind amândouă în același rău, în batjocorirea lui Dumnezeu. Nu este „nici barbar și Scit”, adică despărțirea și ridicarea firii împotriva ei însăși, prin voință, desbinare prin care s'a înrădăcinat în oameni legea stricăcioasă și protivnică firii, a uciderii întreolaltă. „Nici rob sau slobod”, adică împărțirea aceleiași firi împotriva voii, care face fără cinste ceea ce este după fire de aceeași cinste, având ca lege ajutoare, ce tiranizează demnitatea chipului, bunul plac al stăpânilor.¹

„Ci toate și întru toate este Hristos”, care zugrăvește în duh forma (μόρφωσιν) Impărăției fără de în-

¹ Dacă despărțirea în „barbar și Scit” se referă la „distanțarea” διαστασις și răsvrătirea voluntară a firii față de ea însăși, prin certurile dintre oameni, împărțirea în „rob și slobod” e o orândire care se impune de cele mai adeseori împotriva voii celor mulți, prin voința despotică a unei minorități, sau a unui singur om. Ea „tiranizează” demnitatea chipului dumnezeesc din om, în a cărei componentă intră ca o trăsătură esențială libertatea.

ceput, prin cele mai presus de fire și de lege. Această formă, precum s'a arătat mai înainte, e caracterizată prin smerenia și blândețea inimii, a căror unire desăvârșește pe omul zidit după Hristos. Căci oricine e smerit, este desigur și blând, și oricine e blând, este desigur și smerit; smerit, ca unul ce se știe pe sine avându-și existența ca dar; blând, ca unul ce înțelege întrebuintarea ce trebuie să o facă de puterile dăruite lui după fire, făcându-le să slujească rațiunii spre nașterea virtuții și refuzând cu totul să pună lucrarea lor la dispoziția simțirii. De aceea el este cu mintea într'o neîntreruptă mișcare spre Dumnezeu, iar cu simțirea rămâne nemișcat, nemai vrând să simtă nici decum nimic din cele ce supără cu adevărat trupul și nelăsând să se întipărească în suflet nici o umbră de întristare, ca să nu se clatine dispoziția pricinuitoare de bucurie din el.¹ Căci nu socotește ca o lipsă de plăcere, durerea cea după simțiri. Fiindcă el cunoaște o singură plăcere: unirea sufletului cu Cuvântul, a cărei lipsă este un chin fără de sfârșit, care se întinde în chip firesc peste toate veacurile. De aceea, lăsând trupul și toate ale trupului, se duce întins spre conviețuirea cu Dumnezeu,² gândindu-se la singura pagubă pe care ar putea-o avea, chiar dacă ar stăpâni toate bunurile pământului: nedobândirea așteptatei îndumnezeiri după har.

¹ E o stare de „nesimțire” voluntară pentru toate durerile ce vin asupra trupului. Aceasta nu e o nesimțire generală, căci în vreme ce nu simte durerea trupului, sufletul e plin de simțirea unor bucurii spirituale („simțirea mintală sau spirituală”). Dar este și o „nesimțire” pe plan sufletesc, la care trebuie să ajungă cel ce caută desăvârșirea: calmul față de laude și de ocări. Lipsa acestuia denotă o sensibilitate egoistă, o preocupare de sine, o stare morală inferioară, care poate ajunge până la o susceptibilitate morbidă.

² În grecește e *συνβίωσις*, conviețuire conjugală, între suflet ca soție (fiind de genul feminin) și Cuvântul lui Dumnezeu.

Să ne curățim deci pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și a duhului, ca să sfințim numele dumnezeesc. Iar aceasta o facem stingând pofta, devenită în chip necuviincios desfrânată din pricina patimilor, și legând iuțimea, înfuriată în chip desordonat de plăceri, cu rațiunea, ca să primim Impărăția lui Dumnezeu și Tatăl, care vine la noi prin blândețe.

Iar acum să potrivim cuvântul următor al rugăciunii, cu cele de mai înainte, zicând:

„*Facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pământ*”.

Cel ce aduce lui Dumnezeu închinare în chip tainic, numai prin facultatea rațiunii, despărțită de poftă și de iuțime, împlinește pe pământ voia lui Dumnezeu, cum o fac în cer cetele Ingerilor. Acela prin toate s'a făcut împreună slujitor și împreună viețuitor cu Ingerii, precum zice marele Apostol: „Iar petrecerea noastră este în ceruri”.¹ Căci în Ingeri nu se afla pofta ce slăbește vigoarea minții prin plăcere, nici iuțimea ce se înfurie și latră la cei înrudiți fără cuviință, ci numai rațiunea care duce în chip firesc spre prima rațiune pe cei raționali.² Numai de aceasta se bucură Dumnezeu și numai pe ea o cere dela noi robii săi. Aceasta o arată, zicând către marele David: „Căci ce este Mie în cer și ce am voit dela tine pe pământ?”³ Nimic nu are Dumnezeu în cer,

¹ Filip. 3, 20.

² O dovadă despre încrederea sf. Maxim în rațiune, care e activă și în Ingeri. Rațiunea e vigoare. Pofta și mânia slăbesc această vigoare, slăbind în același timp vigoarea firii. Deci tăria și incoruptibilitatea firii înseamnă predominarea rațiunii în ea. Iarăși notăm că rațiunea nu se opune contemplației, deci nici contemplația rațiunii, ci aceste două sunt aproape un tot. Rațiunea se opune poftei și mâniei, având un caracter moral, ca atare o rațiune fermă e împletită cu o voință tare.

³ Ps. 67, 25.

care să l-se aducă de sfinții Ingeri, decât slujirea rațională. Pe aceasta cerând-o și dela noi, ne-a învățat să zicem când ne rugăm: „Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ“.

Prin urmare să ne miște și pe noi rațiunea noastră spre căutarea lui Dumnezeu; puterea poftei spre dorirea Lui; iar iuțimea să lupte pentru păstrarea Lui.¹ Mai bine zis, mintea să se întindă întreagă spre Dumnezeu, întărită de iuțime ca de un tonic și aprinsă de dorul pofirii dusă la culme. Imitând astfel pe Ingerii din cer, ne vom afla slujind lui Dumnezeu prin toate, înfățișând pe pământ aceeași viețuire ca și Ingerii, neavând mintea mișcată spre nimic din cele de după Dumnezeu, întocmai ca aceia.

*

Viețuind astfel, în urma votului ce-L dăm, vom primi, ca pe o „pâine spre ființă și spre viață, pentru hrana sufletelor noastre și pentru păstrarea și buna folosire a celor dăruite nouă, pe Cuvântul care a zis: „Eu sunt pâinea care s'a coborât din cer și dă viață lumii“.² Căci El ni se face toate, pe măsura noastră a celor ce suntem nutriți prin virtute și înțelepciune, și se face corp, precum singur știe, prin fiecare din cei ce ne mântuim, în chip felurit, câtă vreme suntem încă în acest veac, după înțelesul cuvântului rugăciunii, care zice:

¹ De unde înainte vorbea de o țiere a poftei și a mâniei, acum vorbește de o punere a lor în slujba lui Dumnezeu. Propriu zis aceasta e învățătura justă. Prin asceză, energia biologică din poftă și mânie se prefăce într-o energie spirituală, producându-se un transfer ascendent sau o sublimare, precum prin căderea în păcat s'a produs un transfer descendent de pe planul spiritual pe cel biologic. Altfel de unde ar fi apărut energia din patimi sau din afecte? Prezentarea unirii sufletului cu Hristos ca o căsnicie însoțită de plăcere, arată acelaș transfer. Desigur aceea e o plăcere deplin armonizată cu rațiunea și cu libertatea voinții, nu ca plăcerea anarhică a simțurilor, care nesocotește rațiunea și voința, sau le târăște cu ele, robind pe om.

² Ioan 6, 33.

„Pâinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă astăzi“.

Prin „astăzi“ socotesc că se indică veacul acesta. Cel ce ar voi să redea mai desvăluit acest loc al rugăciunii, ar putea zice: „Pâinea noastră, pe care ne-ai gătit-o la început spre nemurirea firii, dă-ne nouă astăzi, cât ne aflăm încă în viața aceasta măritoare, ca să biruiască moartea păcatului hrănită cu pâinea vieții și a cunoștinții, de care călcarea poruncii dumnezeiești nu l-a lăsat pe primul om să se facă părtaș; căci dacă ar fi mâncat să se salveze din această mâncare, nu ar fi fost cuprins de moartea păcatului“.

Dar cel ce se roagă să primească această pâine spre ființă, desigur nu o primește întreaga, precum este pâinea însăși, ci cât poate el să primească. Pâinea vieții se dă pe Sine tuturor celor ce o cer, cu iubire de oameni, dar nu în acelaș fel tuturor. Ci celor cari au făcut lucruri mari, mai mult, iar celor mai puțini în fapte, mai puțin, fiecăruia cât poate primi vrednicia minții lui.

Spre acest înțeles al cuvintelor de față ne-a adus Mântuitorul însuși, poruncind apriaț învățăcelilor să

¹ E o „coborâre“ (chenoză) tainică a darurilor dumnezeiești, cari se potențializează până la nivelul fiecăruia, ca fiecare să primească pe măsură ce poate în capacitatea de primire, în desfășurarea puterilor și virtuților și viața rezultă din comoara darurilor ascunse în ea însăși, dar la dispoziția noastră. În această economie universală a lui Dumnezeu se cuprind și intruparea tainică a lui Dumnezeu, ca și intruparea în fiecare om a darurilor naturale și ale lui Dumnezeu, potrivit cu darurile naturale și cu împrejurările de viață ale fiecăruia. Procesul acestei actualizări necontenite a energiei create divine durează chiar și în viața eternă. Sofia nu e o energie creată, ci o energie eternă, care coboară la nivelul ființurilor și pentru a se înalta, deodată cu ele. Un nesfârșit dinamism străbate această lume a energilor divine, ce coboară la nivelul fiecărei ființe și se înalță la nivelul lui Dumnezeu, plasă coberată în cuprinsul întregului creaș al lumii create, ca să prindem pe cei ce vrem să ne prindem de ea, dar care continuă să ne ridice și după ce ne-a urcat în văzduhul vieții eterne.

„Pâinea“ e întreaga Jângăla în ființă. De unde o poți lua din ea numai o fărmătură mică, altul una mai mare și așa mai departe; iar din nesfârșita ei dulceață seceazează fiecare cât e în stare.

nu-și face grijă câtuși de puțin de hrana ce cade sub simțuri. Căci zice: „Nu vă grijiți în sufletul vostru ce veți mânca și ce veți bea, nici pentru trupul vostru, cu ce vă veți îmbrăca. Că toate acestea le caută neamurile lumii. Ci căutați mai întâi Impărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui, și toate acestea se vor adăuga vouă”.¹ Cum ne-ar îndemna deci să cerem cele de cari a poruncit mai înainte să nu ne îngrijim? Este vădit că nu ne-a îndemnat să cerem prin rugăciune, cele de cari ne-a rânduit prin poruncă să nu ne îngrijim. Căci prin rugăciune se poate cere numai ceea ce putem căuta în temeiul poruncii. Așa dar ceea ce nu ni s'a îngăduit se căutăm prin poruncă, desigur că nu e îngăduit să cerem nici prin rugăciune. Iar dacă Mântuitorul a poruncit să căutăm numai Impărăția lui Dumnezeu și dreptatea, cu drept cuvânt a rânduit ca aceasta să o ceară și prin rugăciune cei ce se doresc după darurile dumnezeiești. Prin aceasta, asigurând darul celor cerute în chip firesc prin rugăciune, a unit voia celor ce cer cu voia Celui ce oferă darul, făcând prin această unire afectuoasă cele două voințe una și aceeași.

Iar dacă ni se poruncește să cerem prin rugăciune și pâinea cea de toate zilele, prin care se întreține viața noastră de aici, să nu trecem hotarele rugăciunii, privind în chip lacom înainte la multe perioade de ani și să uităm astfel că suntem muritori și avem o viață care trece ca umbra. Ci să cerem prin rugăciune, fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei. Să arătăm astfel că facem, prin înțelepciunea cea după Hristos, din viața noastră o meditație [o pregătire] în vederea morții, armonizându-ne dispoziția voinții cu firea și despărțind sufletul de grija celor trupești, mai înainte de a veni moartea.

¹ Mt. 6, 25, 31.

Aceasta, pentru ca să nu se lipească de cele stricacioase, întorcând spre materie dorința lui cea după fire,¹ și să se deprindă cu lăcomia, care ne lipsește de abundența bunurilor dumnezeiești.

Să fugim așa dar cu toată puterea de iubirea celor materiale și să ștergem afecțiunea față de ele, ca pe un praf de pe ochii noștri mintali. Să ne mulțumim numai cu cele ce susțin, dar nu și cu cele ce îndulcesc viața noastră de aici. Și numai pentru ele să ne rugăm, cum am învățat, lui Dumnezeu, ca să ne putem păzi sufletul nerobit și nimic din cele văzute să nu-l rețină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca. Căci primul lucru este propriu firii raționale; al doilea celei neraționale. Să fim păzitori întocmai ai rugăciunii, arătându-ne prin fapte că îmbrățișăm cu hotărâre o unică și singură viață, pe cea în Duh, și în vederea dobândirii ei o folosim pe cea de față. De dragul aceleia să încuviințăm folosirea acesteia, atâta cât să nu renunțăm de a o susține pe aceasta numai cu pâine și de-a păzi vigoarea ei naturală atâta cât să nu ne fie spre stricăciune. Să nu urmărim ca să trăim [pur și simplu], ci ca să trăim lui Dumnezeu, făcând din trup un înger [vestitor] al sufletului, străbătut de rațiune prin virtuți,² iar din suflet un vestitor al lui Dumnezeu prin fixarea în cele bune. Iar această pâine să o mărginim în chip firesc la o singură zi, rușinea de dătorul rugăciunii oprindu-ne să întindem cererea pentru ea la o a doua zi.

*

¹ Ideea de transfer a energiei spirituale pe plan biologic și viceversa.

² Trup îmbibat de rațiune sau raționalizat (λογισμένον cum spune Iacobi, sau λογισθέν, cum spune unde va în cap. Iteol.) e trupul prin care se ucrează virtuțile. Căci trupul fiind o upealtă de lucru, rațiunea arătată prin el e o rațiune orientată spre fapte. Dar faptele conforme rațiunii sunt exclusiv faptele virtuții. „Trupul raționalizat” e o paralelă la „trupul înduhovnicit”.

Armonizând astfel în chip real starea noastră lăuntrică cu sensul rugăciunii, vom putea să ne apropiem și de celelalte cuvinte ale ei, zicând:

„Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșelilor noștri”.

Așa dar după primul înțeles al cuvântului de mai înainte, trebuie să se ceară prin rugăciune pâinea nestricăcioasă a înțelepciunii în veacul acesta, al cărui simbol este „astăzi”, pâine de care ne-a despărțit la început călcarea poruncii. Dar cel ce vrea să facă aceasta, nu trebuie să cunoască decât unica plăcere a dobândirii celor dumnezeiești, al căror dătător este, după fire, Dumnezeu, iar păzitor, după voință, hotărârea liberă a celui ce l-a primit; și nu trebuie să se teamă decât de o singură durere: de pierderea acestor daruri, fapt care se produce prin sfatul diavolului și prin lucrarea însași a celui ce, obosit de moleșala voinții, nu păzește darul cel de preț prin dispoziția voinții. El nu trebuie deci să aibă voința înclinată spre nimic din cele văzute și prin urmare să nu se lase abătut de niciuna din întâmplările dureroase ce-i vin asupra trupului. Cel ce face așa, cu adevărat iartă fără patimă celor ce i-au păcătuțit lui. Căci bunul spre care se străduiește dorința lui nu poate să i-l răpească nimeni, fiind socotit după fire cu neputință de răpit.

Acela se înfățișează pe sine lui Dumnezeu pildă de virtute — dacă e îngăduit să spunem așa — cerând Celui ce nu poate fi imitat să-l imite pe el, zicând: „Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșelilor noștri”. El roagă adevărat pe Dumnezeu că precum a fost el oamenilor, așa să-i fie și lui Dumnezeu. Deci dacă, precum a iertat el greșalele celor ce i-au păcătuțit lui, vrea să i se ierte și lui din partea lui Dumnezeu, e vădit că pre-

cum Dumnezeu iartă fără patimă pe cei ce-i iartă, la fel și el iartă celor ce i-au greșit, arătându-se fără patimă față de cele ce i s-au întâmplat. El nu îngăduie niciunei amintiri supărătoare să se întipărească în minte,¹ ca să nu fie dovedit că sfășie firea prin înclinarea [dispoziția] voii, desbinându-se de vreun om, om fiind și el. Unindu-se astfel înclinarea voii cu rațiu nea firii, se înfăptuește împăcarea lui Dumnezeu cu firea. Căci altfel nu e cu putință firii desbinate în ea însași prin înclinarea voii, să primească pogorîrea dumnezească și negrăită.² Poate de aceea vrea Dumnezeu să se înfăptuiască mai întâi împăcările între noi; nu ca să învețe dela noi să se împăce cu cei ce l-au greșit și să ierte pedeapsa multelor și înfricoșatelor fărădelegi, ci ca să ne curețe pe noi de patimi și să se arate că dispoziția celor iertați conlucră bucuros cu harul. Este vădit că înclinarea voii unindu-se cu rațiunea firii, alegerea liberă a celor ce au ajuns la această stare nu va mai fi potrivnică lui Dumnezeu.

¹ Să-i modeleze mintea: υποβοηθαι τὸν νοῦν. E o structurare a minții și teoretică și afectivă, o structurare existențială. Acelaș termen de υποβοηθαι e folosit de sf. Părinți și pentru neconținuta modelare a minților omenești și îngerești de lumina dumnezească.

² Este o idee frecventă la sf. Maxim că voința poate inclina spre ceea ce-i protivnic firii, ceea ce aduce o desbinare atât în firea aflătoare în individ, cât și în firea general umană prin desbinarea dintre indivizi. Firea are o rațiune. Când voința se unește cu ea, e o voință rațională, altfel e irațională. Rațiunea firii e rațiunea generală a ei, căreia trebuie să i se subordoneze rațiunile particulare ale diferitelor tendințe și mădulare ale firii. Voința păcătoasă, de obicei se unește cu rațiunea particulară a unei tendințe, nesocotind rațiunea generală a firii, ceea ce periclitează unitatea și sănătatea firii, primejduind-o prin anarhia pe care o incurajează. Firea prin sine tinde spre unitate. Ceea ce o sfășie e înclinarea rea sau particulară a voinții. Dar lucru vrednic de remarcă este că o fire desbinată nu se poate, după sf. Maxim, uni nici cu Dumnezeu. Într-o astfel de fire e războiu și unde e războiu nu se poate realiza niciun fel de unire, de dragoste. Toate cele cuprinse în vârtejul războiului sunt stăpânite de ură, de afirmarea particularității lor, nu de tendința după unirea cu altceva.

Căci nu se poate cugeta nimic contrar rațiunii firii, care este atât lege naturală, cât și lege dumnezească, atunci când rațiunea a câștigat mișcarea voii ca să lucreze potrivit cu ea. Și dacă nu este nimic contrar în rațiunea firii, cu drept cuvânt înclinarea voii mișcându-se în armonie cu rațiunea firii, va avea în toate lucrările sa în armonie cu Dumnezeu. Iar lucrarea aceasta înseamnă o dispoziție activă, străbătută de harul Celui bun prin fire, spre săvârșirea virtuții.¹

Deci în această dispoziție se află cel ce se roagă cerând pâinea cunoștinții. Dar în aceeași dispoziție se va afla și cel ce, silit de fire, cere numai pâinea zilnică, dacă iartă greșalele celor ce i-au greșit, ca unul ce cunoaște că după fire este muritor. Acesta, așteptând în fiecare zi, ca unul ce nu e sigur de cele viitoare, ceea ce ține de fire [să moară], o ia înaintea firii prin dispoziția voinții, făcându-se de bunăvoie mort față de lume, după cuvântul care zice: „Pentru Tine, Doamne, murim în fiecare zi; pentru Tine ne-am socotit ca oile de junghiere”.² De aceea

¹ Harul dumnezeesc se sălășluiește în ascunsul firii noastre, dar el așteaptă ca voia noastră să se unească cu el. Numai unindu-se voia cu el, nepreface toată viața. Propriu zis ceea ce câștigă voia din împreunarea cu harul, din întrepătrunderea ei cu harul (τῆ ἁρτι πεποιωμένη) este tocmai dorința ei de a se armoniza cu rațiunea firii.

² Ps. 43, 24. Ideea că moartea progresează în noi în fiecare zi, că ființa noastră poartă în sine moartea din clipa în care se naște, a formulat-o Heidegger în definiția ce a dat-o ființei umane ca „Sein zum Tode”. Adevărul acesta ca fapt permanent de conștiință structurează într-un fel caracteristic întreaga existență a omului. Cei ce caută să acopere transparenta acestei evidențe, se refugiază în plătitudinea unei vieți de obște, fugind de ei înșiși. Cei ce primesc însă acest adevăr, trăesc propria lor identitate într-un stil de sobră hotărâre.

Anticiparea prin voință a acestui sfârșit inevitabil la care va ajunge firea, îl găsim deasemenea la Heidegger, care a spus că ființa umană se caracterizează prin faptul de a fi mereu lansată înaintea ei, „je vor Sich sein”, în ceea ce se arată în primul rând preocuparea de moarte.

se împacă cu toți, ca să nu ducă cu sine vreun semn al răutății veacului de acum, când se va muta la viața fără bătrânețe, și să ia dela Judecătorul și Mântuitorul tuturor răsplata egală a celor ce le-a făcut aici.

Deci le este spre folosul amândurora dispoziția curată față de cei ce i-au supărat, pentru toate motivele.

Dar mai ales pentru înțelesul cuvintelor, cari au mai rămas și cari sunt:

„Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mântuește de cel rău”.

Scriptura arată prin acestea că cel ce nu iartă desăvârșit celor ce i-au greșit și nu-și înfățișează lui Dumnezeu inima curată de orice supărare, strălucind de lumina împăcării cu aproapele, nu va dobândi darul celor cerute, și va fi predat ispitei și celui rău, după o dreaptă judecată, ca să învețe că numai așa se curățește de păcate, dacă scoate din el supărările împotriva altora. „Ispită” numește aci legea păcatului, pe care n'a avut-o primul om când a venit la existență; iar „cel rău” e diavolul, care a amestecat în firea oamenilor această lege și a convins pe om, prin amăgire, să-și mute dorința sufletului dela ceea ce este îngăduit la ceea ce este oprit, și să se abată spre călcarea poruncii dumnezeiești, al cărei efect a fost pierderea nesticăciunii dăruite lui după har.

Sau iarăși „ispită” numește aci consimțirea de bună voie a sufletului cu patimile trupului; iar „cel rău” e modul în care dispoziția pătimasă se preface în faptă. Judecătorul cel drept nu va izbăvi de nici una din acestea, pe cel ce nu iartă greșalele celor ce i-au greșit, chiar dacă cere aceasta cu vorba prin rugăciune. Ba chiar îngăduie ca acesta să fie întinat

de legea păcatului și părăsește pe cel învârtoșat și aspru la inimă, ca să fie luat în stăpânire de cel rău, ca unul ce a ales mai bine patimile de necinste, al căror semănător este diavolul, decât firea, al cărei Făcător este Dumnezeu. Nu-l împiedecă să consimtă de bună voe cu patimile trupului, nici nu-l izbăvește de chipul în care dispoziția împătimită de ele se preface în faptă, deoarece acela, socotind de mai mică însemnătate firea decât patimile inconsistente, a ignorat, în ardoarea pentru ele, rațiunea firii. Căci dacă s'ar fi lăsat mișcat de ea, ar fi cunoscut ce este legea firii și ce este tirania patimilor, care nu s'a născut din fire, ci s'a adaus prin libera alegere a voii. Ar fi știut ca pe cea dintâi să o cultive, păstrând-o prin lucrările firești, iar pe cea de a doua să o alunge departe de dispoziția voii și să păzească firea prin rațiune, ca să stăruie în ea însuși, curată și neîntinată, fără ură și desbinare. Astfel ar fi făcut din dispoziția voii, iarăși o tovarășă a firii, ca să nu aducă din altă parte nimic ce nu oferă rațiunea firii.¹ Prin aceasta ar fi alungat orice ură și orice distanță față de cel înrudit după fire, ca rostind această rugăciune să fie auzit și să primească har îndoit dela Dumnezeu, pentru harul simplu, adică iertarea greșalelor de mai înainte și apărarea și izbăvirea de cele viitoare, nefiind lăsat să ajungă în ispită și să fie robit de cel rău, pentru un singur lucru și anume pentru faptul de a fi iertat din toată inima celor apropiați.

Drept aceea și noi, ca să înfățișez din nou pe scurt înțelesul celor spuse, dacă vrem să fim izbăviți de cel rău și să nu fim duși în ispită, să credem

¹ Păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeuri și inspirații bune. Păcatul vine ca un adaus (ἐπιουμβάλει), prin faptul că voința primește inspirații din altă parte, sau poate nu vrea să țină seama peste tot de rațiunea firii.

lui Dumnezeu și să iertăm greșalele celor ce ne-au greșit nouă. „Căci de nu veți ierta, zice, oamenilor păcatele lor, nici Tatăl vostru cel din ceruri nu va ierta vouă”.¹ Făcând aceasta, nu numai că vom lua iertarea greșalelor, ci vom birui și legea păcatului, nefiind părăsiți ca să ajungem în ispita lui; iar pe șarpele cel viclean, născătorul legii păcatului, de care ne rugăm să fim mântuiți, îl vom călca în picioare. Căci însuși Hristos, care a biruit lumea, ne este nouă conducător în această luptă și ne înarmează cu legile poruncilor. El este cel ce prin lepădarea legiuită a patimilor leagă firea cu ea însuși prin iubire și mișcă dorința noastră nesăturată spre El însuși, care este pâinea vieții, a înțelepciunii, a cunoștinții și a dreptății. El ne va face, prin împlinirea voii Tatălui, împreună slujitori cu Ingerii, pe noi cei ce prin purtarea noastră în viață ne-am arătat vrednici imitatori ai bine plăcutei viețuiri cerești. Și de acolo iarăși ne va ridica la cea mai înaltă treaptă a celor dumnezești, la Părintele luminilor, și ne va face părtași ai firii dumnezești, prin împărtășirea de Duhul după har, iar în temeiul acestui fapt vom fi fii ai lui Dumnezeu, purtând în chip neprihănit întregi, pe însuși pricinuitoarea harului, pe Fiul după fire al Tatălui, întreg, fără mărginire, pe Cel dela care, prin care și în care avem și vom avea existența, mișcarea și viața.

Această taină a îndumnezeirii să ne fie ținta spre care să privim în rugăciune, ca să cunoaștem ce am fost și ce ne-a făcut pe noi coborîrea [chenoza] prin trup a Celui unuia născut, și de unde și unde ne-a ridicat prin puterea dreptei sale de oameni iubitoare, pe noi cei ce ne aflăm în locul cel mai de jos al lumii, la care ne coborîse povara păcatelor. Și așa să iubim și mai mult pe Cel ce ne-a gătit nouă, cu

¹ Mt. 6, 14.

atâta înțelepciune, această mântuire. Iar prin câte facem să arătăm rugăciunea împlinită și să ne dovedim propoveduitori ai lui Dumnezeu, ai Celui ce ne este cu adevărat Tată după har. Să nu ne arătăm mai degrabă, prin patimile de necinste, având tată al vieții pe Vicleanul, care uneltește pururea să se înstăpânească silnic peste fire, și să nu schimbăm din negrijă viața noastră cu moartea. Căci fiecare din cei doi [Dumnezeu adică și diavolul] împărtășește celor ce le urmează ceea ce are propriu: Unul hărăzește celor ce-l iubesc viață veșnică; celalalt sădește în cei ce se apropie de el, prin strecurarea ispitelor de bună voie, moartea.

Căci după Scriptură, chipul ispitelor e îndoit: unul e prin plăcere, iar altul prin durere. Cel dintâi e ales de bună voie, iar celalalt fără voie. Cel dintâi este născătorul păcatului și de el ni s'a poruncit să ne ferim după învățătura Domnului, care zice: „Și nu ne duce pe noi în ispită”; sau: „Priveghiați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită”.¹ Iar celalalt este pedepsitorul păcatului, chinuind prin dureri și necazuri dispoziția iubitoare de păcat. De va răbda cineva acest fel de ispită, mai ales acela care nu e pironit de rău, va auzi pe marele Iacob strigând: „Gândiți-vă la toată bucuria, frații mei, când veți cădea în ispite felurile, că încercarea credinții voastre lucrează răbdare, iar răbdarea dovedirea, iar dovedirea să-și aibă lucrul desăvârșit”.² Dar amândouă ispitele, pe cea de voie și pe cea fără de voie, le uneltește cu vicleșug cel rău: pe cea dintâi, semănându-și neghina și atâțând sufletul prin plăcerile trupului, ca să-l înduplece să-și desfacă dorința de iubirea dumnezească; iar pe cea de a doua, o dorește și o cere

¹ Mt. 26, 41.

² Iac. 1, 2; Rom. 5, 41.

cu viclenie, voind să strice firea prin durere, ca să silească sufletul doborât de dureri să pună în mișcare gândurile de ocară împotriva Făcătorului.

Dar cunoscând noi planurile Vicleanului, să ne rugăm să nu ne vină ispita de bună voie, ca să nu ne desfacem dorința de iubirea de Dumnezeu; și să răbdăm bărbătește pe cea fără de voie, venită cu îngăduința lui Dumnezeu, ca să ne arătăm punând mai presus decât firea, pe Făcătorul firii. Deci fie ca toți cei ce chemăm numele Domnului nostru Iisus Hristos, să ne izbăvim de dulcelele celui rău și să ne slobozim de durerile viitoare, prin împărtășirea de ipostasul bunurilor viitoare, care ni se va arăta în însuși Hristos, Domnul nostru, Singurul slăvit, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, de toată făptura. Amin.

Greșeli de tipar

Pagina	rândul	in loc de	citește
16	5 de sus	se bucurau	se rugau
59	2 de jos (nota)	monach	diacon
72	11 de jos	Firește	Firesc
77	5 de sus	aceasta	acesta
79	17 de sus	acestea	aceasta
81	8 de sus	cât	cât și
85	16 de sus	(chipurile)	(de chipuri)
88	10 de sus	(rațiunea)	(iutimea)
94	15 de jos	bune	bun
96	11 de sus	aminteste	amintești
97	1 de jos	pătimitoare pasională	pătimitoare (pasională)
109	12 de sus	puțini	puține
137	18 de jos (nota)	φυσικὴ θεωρία	φυσικὴ θεωρία
152	2 de jos (nota)	(71—43)	(71—73)
152	18 de jos (nota)	ale mijlocul	ale mijlocului
163	6 de jos (nota)	astfel	altfel
170	12 de sus	au vor	nu vor
179	2 de jos (nota)	II Cor. 18, 4	II Cor. 10, 4
182	19 de jos (nota)	Pararela	Paralela
225	7 de jos (nota)	eu	cu
225	17 de jos (nota)	eu	cu
229	2 de jos	Hanoves	Havones
246	18 de sus	mistogofia	mistagogia

Cuprinsul

	Pag.
Prefață	III
Sf. Maxim Mărturisitorul. — Viața și opera	V
Cuvânt Ascetic	1
Capetele despre dragoste	35
Suta întâia	36
Suta a doua	54
Suta a treia	76
Suta a patra	98
Capetele teologice (gnostice)	124
Suta întâia	125
Suta a doua	165
Intrebări, nedumeriri și răspunsuri	209
Tâlcuire la Tatăl nostru	233
Greșeli de tipar	246

111
C

МЕРИСТАТ.

